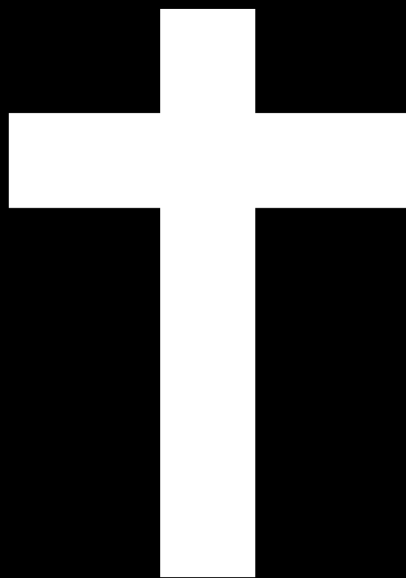

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of
Australia

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of Australia

copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nyangumarta

Bible translation copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. Reader Series (book XXC) copyright © 1996 Bible Society Australia. Bible overview (XXA) copyright © 1996 Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Mar 2025 from source files dated 31 Aug 2023
469e8210-9f0b-5399-9f0b-cc22ce5975b8

Contents

Genesis	1
Exodus	89
Job	97
Psalms	98
Proverbs	101
Ecclesiastes	102
Isaiah	103
Jeremiah	104
Matthew	105
Mark-ju	109
Luke	143
John	146
Acts	148
Romans	149
1 Corinthians	150
Galatians	155
Ephesians	158
1 Thessalonians	159
2 Thessalonians	168
1 Timothy	173
2 Timothy	174
Titus	175
Hebrews	176
James	177
1 Peter	178
1 John	180
Revelation	181
Overview	182
PINAKARRULUMAN!	187
Bible Stories	193
Drunkenness	206

Genesis

Copy for community checking - not fully consultant checked. (Gen 1-5, 6-9 and 11 are consultant checked and have audio files)

KARRPURRANGUNGA 6-NGA WIYIRR JIRNI NGARRKALU (1:1—2:3)

¹ Walangkarrangu puripi parlparrrpa jungka jirni Ngarrkalu.

² Pala jungka puru waninyikinyi, ngapapurni waninyikinyi, wiyirr yamarnakinyi janpalu. Waninyikinyi ngunarrijirri warrukurlajartu. Palinymili Pirlurr yananyikinyi ngapanga kankarni.

³ Wurrarna Ngarrkalu, "Tili jarra." Palaja tili jarrinyi palinymili muwarrjaja.

⁴ Yirrirnakanu wurrarna "Ngalypa." Jinta pirnipulinyi tilipa warrukurla.

⁵ Warrukurla yini marna "Warrukartingarra", tili yini marna "tilingarra". Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁶ Wurrarna palanga, "Parlparr jarra, jinta pinaku ngapakupa mujunguku."

⁷ Pala jarrinyi. Kankarrkurnu yanayi mujungu, ngapa kaniny yakarnaya.

⁸ Pala parlparrr yini marna "Parlparrngarra". Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁹ Wurrarna palanga, "Ngapa kaniny jarra, warajanga jarra, jungka punarra turlpa, ngayarta jarra." Pala jarrinyi. Kaniny jarrinyi ngapa, jungka yakarna ngayarta.

¹⁰ Pala jungka punarra yini marna "Warrarnngarra", pala ngapa wirtujina yini marna "Kujungurrngarra." Yirrirnakanu wurrarna "Ngalypa."

¹¹ Palaja wurrarna, "Turlpayi mungka warinypa wariny, warrulypa warinypa wariny." Pala jarrinyi.

¹² Jungkaja mungka warinypa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Warruly pukurl warinypa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Yirrirnakanu wurrarna "Ngalypa."

¹³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

¹⁴⁻¹⁵ Wurrarna palanga, "Tili jarrayi kanka parlparrrja, tili jinaku warrarnja. Palarrangulu warrukartingipa karpungu tili yinganyaku, partunukupa yurrangaku yinku kalkunaku pukurl." Pala jarrinyi.

¹⁶ Wirtujinajirri jinapulinyi, janyjapa wirlarra jinapulinyi. Wirtulu tili jinaku yijalu pirrpa-pirrpa warrurl-warrurllkartijakun, wupartulu tili jinaku yijalu warrukartingi. Panikatarrangu pukun jirnijaninyi.

¹⁷⁻¹⁸ Parlparrrja wirrirnijaninyi warrarnku tili jinaku, warrukartikupa karpuku jinta pinaku pukun. Yirrirnakanu wurrarna "Ngalypa."

¹⁹ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁰ Wurrarna palanga, "Ngapakarringu yintangapa kujungurrungu kurngal warinypa wariny jarrayi. Wirrujartiny jarrayi kanka yananyaku."

²¹ Palaja kujungurrungu kuwiyi wirtujina jirnijaninyi yijangarra. Janpamalu pukun wirturrangupa wuparturrangu, warinypa wariny jirnijaninyi. Pijungapa yintanga janpamalu jirnijaninyi warinypa wariny. Jintapa

wiyirr ngapakarringu jirnijaninyi, yintangapa kujungurrungu. Wirru-jartiny jirnijaninyi warinyapa wariny pukun. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.”

²² Ngalypalu muwarr pirnijanaku. Wiyirrku wurrarnajanaku, “Kalkulumarnanyurrinyi ngajulu. Kurrngal jarrulinyurru yija, partanykarrangupa kurrngal kalkulkulinyurrujaninyi yija-yiji.”

²³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁴ Wurrarna palanga, “Jungkanga kuwiyirrangu warinyapa wariny jar-rayi, warrarnja waninyaku, marnti yananyaku jungkanga, kuwiyirrangu parlkarrkarrangupa warnkukarringu, wirturrangupa wuparturrangu.” Pala jarrinyi.

²⁵ Wiyirr jirnijaninyi. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.”

²⁶ Palaja wurrarna, “Marrngu jilaminyijaninyi nganyjurrupali. Nyampali wantulupiyi kuwiyirranguku wiyirrku, janpamalukupa wirru-jartinykupa jungkanga yananyakatarrangukupa.”

²⁷ Marrngu jirni Ngarrkalu palinykapali. Pirirripa mirtawa jirnipulinyi.

²⁸ Ngalypalu muwarr pirnipulaku. “Kurrngal partanykarrangu kalkulkulinyumpulu yija, yija marrngurrangu wantulupiyi ngunarrijirri. Wiyirrku kuwiyiku nyampali jarrulinyurrujanaka. Nyampali wantulinyurrujanaka janpamalurrangukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirrku kuwiyirranguku.

²⁹ Warinyapa wariny mayi jinarninyurruka, mungkajapa warrulyja mayirrangku wiyirr yinganyarnanyurrinyi.

³⁰ Kuwiyirrangukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirrku jungkanga yananyakatarranguku warruly jinarnijanaka mayijartinyapa. Yakarnarnajanaka.”

³¹ Yijalu jirnijaninyi. Jipi jinaja yirrirnijaninyi wiyirr Ngarrkalu. Wurrarna, “Ngalypakata yiji.”

Wiyirr palajun jirnijaninyi. Palarrangungu karrpurrangungu, parirr warajakartingipa warajanga, jirnijaninyi wiyirr. Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

2

¹⁻³ Nyungu warinymaljanga, karrpu 7, munu wariny jinama. Wurrarna pala karrpu, “Purlpi wiyirr jipi jirniirnijaninyi. Warrkamu jarrinyikinyirni, kuwarri warrkamu yakarnarna. Nyungu kuwarri yija munu nganipa wariny jinamarna. Palaja nyungu karrpu wariny, warrkamumajirri. Warrkamu yakarnarna kuwarriku.”

NGANIKAPALI WALANGKARR (2:4-6)

⁴ Palajun jirni Ngarrkalu walangkarr, parlparrpa jungka jirni. Kuwarri wurralamarnanga marrngurranguku, ngani jirnakinyayi.

⁵ Walangkarr yija marrngumili mayi pirraja munu turlpanyamayi, munu wheat-pa rice-pa jinta jijirrangungu marrngumili. Ngarrka munu ngakar-nama ngapa mujunguja, marrngumajirri jungka karlinyaku, warrulyja mayi jungkanga wirrinaku, grow-am jinaku.

⁶ Januku jungkaja turlpanyayi, purlpurl jarrinyiyi, wirrirniyi ngapa jungkanga kanka.

MARRNGU YINTANGA NGALYPAKATANGA WIRIRNI NGARRKALU (2:7—2:25)

⁷ Yuu, yakujun jirni marrngu Ngarrkalu. Kurlurlu mana jungkaja. Pirirri jirni kurlurluja palaja. Pala pirirri milyanga nganyjurnulu palinyju. Palanga pirirringi ngalpanyala wangal Ngarrkaja. Palajalu pirirri wanka jarrinyi. Yini pala pirirri "Adam".

⁸ Palaja warrarnja, yini pala warrarn Eden, palanga Ngarrkalu wirrirni yinta wirtu, ngalypakata yija. Pirirri yarni manaja, palanga yintanga wirrirni.

⁹ Palanga yintanga mungkarrangu ngalypakatarrangu warinypa wariny wirrirnijaninyi. Mayijartinyarrangu ngalypakatarrangu palanga warinypa wariny. Mungkarrangungu waraja partijirri kaniny wirrirni. Pala mungka yini marna, "Marrngu Wanka Kalkunakata." Palajangarra marrngulu ngananyaja, wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny.

Wariny mungka partijirri kaniny jintanga wirrirni, miranu jinapinti pala. Nyungu wariny mungka yini marna "Marrngu Miranu Jinakata Ngalypakupa Kurluku."

¹⁵ Pirirri nyarra yintanga Eden-ja wirrirni, jungkakupa karlinyaku yintakupa kalkunaku.

¹⁶ Palinyja wurrarnala, "Yintanga mungkarranguja wiyirra mayi ngalkulumanjaninyi.

¹⁷ Warajaja mungkajaja yakalaman, munu ngananyaku, palaja mungka-jaja miranu jinapintija. Yini marnarna pala 'Marrngu Miranu Jinakata Ngalypakupa Kurluku.' Palaja mungkajaja munu ngananyaku. Ngananyaja palajaja, yija-yiji marlkarri jarruluman."

¹⁸ Palaja wurrarna palinyju, "Munu kujurl waninyaku pirirri. Jarrurl jilkurnalu, jarrurljartinymarta wantuliny."

¹⁹⁻²⁰ Purlpi jungkaja kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu wiyirr jirni-janinyi Ngarrkalu. Pirirrikarti kanyajaninyi, yini yinganyaku palarranguku. Palalu pirirrilu yini yinyajaninyi kuwiyipa wirrujartinypa nganinnganin. Pirirrija palaja yini kalkurnayi. Palarrangungu wiyirra munu waraja pirirrikapali, palinyku jarrurl.

²¹ Palaja pirirri kupalya jirni Ngarrkalu, raminyja pirirrija kunyja manali, palaja pirli yamarna majangulu.

²² Palaja kunyaja mirtawa jirni, kanyalu pirirrikarti.

²³ Palaja wurrarna pirirrilu, "Yartikarra, nyungu ngajukapali! Kawuja ngajuja jirni. Yini 'Mirtawa'."

²⁴ Palajalu nyungu jina yakarnanganyjurruka Ngarrkalu: Pipipa japartu yakalkulinyipulinyi pirirrilu, nyupamarninypa warajanga jarrulinyipulu, warajangarra yija wantulinyipulu.

²⁵ Palanga yintanga Eden-ja waninyikinyipulu nyuparra, Adam-pa, waninyikinyipulu kurta, ngalya waninyapulu, kurta pulany.

3

MUNU PINAKARRIMAPULALU NGARRKAKU (3:1-24)

¹ Kuwiyirrangungu jintangapa jurru mirlkawarrangu waninyikinyi. Mirtawa japirr marna jurrulu, "Ngani wurrarnangu Ngarrkalu? 'Mayi munu ngananyaku wiyirra mungkarranguja yintanga?' Palajun muwarr pirningu?"

² Yimpirnili mirtawalu, "Jintarranguja mungkajaja yintaja ngalkulupalayi.

³ Wurrarnangalayaku Ngarrkalu, 'Waraja mungkajakun yintanga waninyi, partijirri kaninyja, mungka marramarranga, palaja munu ngananyaku mayi, munu warlinakupa pala mungka, marlkarringimarra'."

⁴ Jurrulu wurrarnala, mitu marna, "Nyuntu munu marlkarri jarruluman.

⁵ Palamaja mungkaja ngalkuluman, Ngarrkakapali jarruluman, miranu ngalypakupa kurluku. Palaku Ngarrka malyparr karrinyi. Palangamarra wurrarnangu, 'Munu palamaja mungkaja ngananyaku'." Mitulu wurrarnalu jurrulu, "Munu pinakarra Ngarrkanga."

⁶ Mayi parrjarn-parrjarnikinyi mirtawalu, kurlkalkalu parrjarnakinyi, ngalypakata. Kurlkali marnakinyi, "Miranu jiliminyi palamalu may-ilu." Ngarrkakapali miranu jarrinyaku karrinyikinyi mirtawa. Palaja nyarrakarti mungkakarti yana, mayi ngartarna, ngana. Jinta nyupanga palinyilingi yinyali. Palinyju pukurl ngana.

⁷ Kurlkapiirli jarrinyipulu, yirrinipularninyi kurta waninyikinyipulu. Palaja kurntany jarrinyipulu. Palajalu yarni marnapularninga jirri parrkajalu wirtujalu.

⁸ Jarurrukartingi Ngarrka jina pinakarrinyipulu jakarr-jakarrkarra yintanga marntija. Wirntijartiny kuku jarrinyipulu mungkarrangungu Ngarrkangamarra.

⁹ Pirirriku kamarnalu Ngarrkalu, "Wanyjarningi nyuntu?"

¹⁰ Puntaju marnalu, "Yuu, yintanga pinakarrinyarnanta nyuntu marn-tija. Kurta waninyikinyirni. Palajalu wirntijartiny ngaju, kuku jarrin-yarnangu."

¹¹ Japirr marna Ngarrkalu, "Nganija miranu jarrinyan kurta waninyikinyin? Nyarraja mungkaja, 'Marrngu Miranu Jinakata Ngalypakupa Kurluku', palaja mayi nganan nyuntulu?"

¹² Pirirrilu wurrarnalu, "Nyuntulu mirtawangarra yinyanyin nyungu. Palaja mungkaja yinyanyi palinyjungarra, mayi nganarna."

¹³ Mirtawa japirr marna Ngarrkalu, "Ngani jirnin nyuntulu?" Wurrarnala, "Jurrulu mitu marnanya, palinyja muwarrja nganarna."

¹⁴⁻¹⁵ Jurrungu wurrarnala Ngarrkalu, "Kurlu yija jirnin nyuntulu. Puntaju kurlu jilamarnanga yija, munu jinta kuwiyirranguku, nyuntukujakun. Ngarlungungarra yankuluman.

Kurlurlu ngalkuluman ngarramarnti.

Malyparr jilamarnanta mirtawaku,

Mirtawa malyparr jilamarnanga nyuntuku.

Partanykarrangupa nyuntumili mirtawamilipa kulilu yirrilipiyarninyi.

Jurnturtu nyuntu pijurnanga jilamanta yija mirtawamilalu partanyjupa,

Jina paliny pijurnanga jilaman yija nyuntulu."

¹⁶ Mirtawanga wurrarnala,

"Parra-parra wirtu yungkulumarnanta yija partanyja kanganyaja.

Miranungarra nyuntu partanyja kanganyaja parra-parraku,

yirru yiji pirirriku marrapa karrirrulumanpalu.

Nyampali wantulumangu yija nyuntuku."

¹⁷⁻¹⁹ Palaja pirirringi wurrarnala Ngarrkalu,

"Mayi nyarra wurrarnarnangu munu ngananyaku.

Munu pinakarrimajinpa nyuntulu.

Nyuntumilija mirtawaja muwarrja mayi nganan nyuntulu

palaja mungkaja.

Puntaju warrarn kurlu jilamarna yija ngajulu.

Turlpulupiyi parupa jiripa nganin-nganinpa.
 Nyuntulu mayiku kanyjilamanpa ngarramarnti.
 Mayiku pirti marrjalu karlinyarruluman,
 karrpurrangu karrpurrangu ngartarnarruluman,
 yijalu jirmilju ngalkulumanta.
 Marlkarrija, jungka jarruluman.
 Jipi jirnirinti jungkaja,
 Kurlurluja jirnirinti.
 Marlkarrija, jungka jarruluman yarranakanu.”

²⁰ Piririmarninyju yini marna palinymili mirtawa, “Eve”. Pipi nganyjur-ruku wiyirruku.

²¹ Palaja wurru karnuja kuwiyija yarni marnapuluka Ngarrkalu, wirrinipuluku palinyju, Adam-kupa palinymili mirtawaku.

²² Palaja Ngarrkalu wurrarna, “Marrngulu munu pinakarrimiji. Mungkaja Marrngu Miranu Jinakataja puripi ngana. Paliny kuwarri nganyjurrukupali, kurkapirli waninyi ngalypakupa kurluku. Ngalali palamaja warinyjapa mungkaja, wankanyu kalkunakataja. Palaja wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny. Ngampa pilamarna ngajulu ngananyangamarra.”

²³ Palajangarra Eden-jangarra yintaja ngakarnapulinyi Ngarrkalu. Jalanga ngakarnapulinyi, karlinyaku jungkaku, mayirrangung jungkanga wirrinaku, mayiku pulanymilaku turlpanya jinaku.

²⁴ Palaja Ngarrkalu wirrinni angel, kakarra palanga yintanga, wirtu pukun wirrkanapinti. Milya warinykurnu warinykurnu yananyikinyi pala wirtu wirrkanapinti, parrparrpa karra marninyi. Palanga angelja wurrarnala Ngarrkalu, “Nyuntulu ngampa pinaku marrngu ngalpanyajaku wangka pala mungkakarti, pala wankanyu kalkunakatakarti mungkakarti.”

4

ABEL WIRLARNA MARLKARRI CAIN-JU (4:1-16)

¹ Adam-pa Eve yanapulu palaja Yitinja. Palaja Eve-lu pujamu kanya. Karra marna, “Partany yinyanyi Ngarrkalu.” Yini paliny Cain.

² Palaja wariny kanya. Yini paliny Abel. Wirtu jarrinyapulu. Pirirrijirri jarrinyapulu. Abel-ju kalkurnakinyijaninyi kukurnjarirrangung. Cain-ju karlinyikinyi jungka. Mayirrangung wirrinikinyijaninyi jungkanga, turlpanyikinyiyi, ngarnipirnikinyijaninyi.

³ Karrpungu warajanga Cain-ju kanya mayi, Ngarrkanga yinyali.

⁴ Palinymilalu marrkalu kanya kukurnjari, marlkarri jirni, kutarrangung ngalypa Ngarrkanga yinyali. Ngarrka ngarlu pikaly jirni Abel-ju.

⁵ Munu pikaly jirnima Cain-ju. Palajalu Cain kuli jarrinyikinyi. Ngumpa wariny jarrinyi.

⁶ Ngarrkalu wurrarnalu, “Nganija nyuntu kuli jarrinyijin? Nganija ngumpa wariny jarrinyijin? Munu yunturi jarranpili.

⁷ Yinku jinaman, pikaly jarriman. Kurlu jirnikinyin. Yirrkulu nyuntulu jilamanparninyi ngalypa jinaku. Palajalu pikaly jinaluminyin. Munujalu, jiti kurlujartiny jinaluman.”

⁸ Ngarrkaku Cain-ju munu pinakarrimalu. Yunturi jarrinyikinyi. Palajalu wurrarnalu marrkaku, “Yankuli jalakarti ngurnungu.” Jalakarti yanapulu. Palaja Cain-ju wirlarna marlkarri marrka palinymili.

⁹ Palajalu Ngarrkalu japirr marna, “Wanyja marrka nyuntumili?” Murkangunyamarninyju mitu marna, “Munumparla ngaju. Munurla tuku jinakarni.”

¹⁰ Wurrarnili Ngarrkalu, “Nyuntu mitu karrinyan. Nyuntulu wirlarnan marlkarri. Jungkanga palinymili pijirri waninyi. Nyuntulu yija kurlu jinan.

¹¹ Puntaju ngajulu kurlu jilamarnantalu. Jungka kurlu wantulamanga.

¹² Mayirrangupa munu turlpulpuyingu. Kaja ngakalamarnanta. Wirntijartiny yankun-yankuluman warinykartirrangungu.”

¹³ Cain-ju wurrarnalu, “Kararr nganimarta jinajinpa.

¹⁴ Yankun-yankulumarna warinykartirrangungu. Ngurnipali warinyjupa marlkarri wirlalanyili.”

¹⁵ Ngarrkalu wurrarnili, “Warinyju wirlalantili, ngajulu yijalu wirlalamarnanga.”

¹⁶ Palajalu Cain yana ngunarri. Kakarrakurnu waninyikinyi kaja Yitinja. Ngurnungu warrarn yini marnayi “Parra Yaninyikinyi.”

CAIN-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (4:17-24)

¹⁷ Nyupa Cain-mili partany kanya, yini Yinuku. Tawun yarni marna Cain-ju, nyaparu jirni pala tawun partanyku palinymilaku, yini marna pala tawun Yinuku pukun.

¹⁸ Enoch japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Irad. Irad japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Methushael. Methushael japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Lamech.

¹⁹ Pala Lamech kujarra mirtawajirri kalkurnapulinyi, Adah-pa Zillah.

²⁰ Adah-lu partany pirirri kanya, Jabal. Walangkarr nyarra Jabal kuwiyirrangungu kalkunakatarrangungu, mayamajirri, yana-yanikinyiyi tentarrangujartiny warinyja warinykarti, warruly kanganyaku janamilaku kuwiyiku.

²¹ Markamarniny palinymili yini Tubal. Walangkarr nyarra Tubal musical instruments yarni manakatarrangungu, harp-pa flute-pa nganinnganin.

²² Zillah-lu partany pirirri kanya, yini Tubal-Cain. Palinyju yarni marnikinyi yarni manapintirrangungu bronze-japa iron-ja. Zillah-lu partany mirtawa kanya pukun, yini Naamah.

²³ Lamech wurrarnapuluku mirtawakujirri palinymilaku, “Adah-pa Zillah, pinakarrajpulu ngajuku!

Wangalangulu ngaju wirlanaja, paliny wirlarnarna marlkarri.

²⁴ Ngarrkalu wurrarna nganurtulu Cain marlkarri wirlalkuliny, paliny Ngarrkalu wirlalkuliny seven times. Nganurtulu ngaju marlkarri wirlanaja, paliny warinyju wirlalkuliny seventy-seven times!”

SETH-PA ENOSH (4:25-26)

²⁵ Abel marlkarri waninyaja, Eve-lungarra wariny partany kanya. Karra marna, “Abel wirlarna marlkarri Cain-ju. Ngarrkalu puntaju yinyanyi pujamu wariny.” Yini marna “Seth”.

²⁶ Seth japartu jarrinyi Enosh-ku. Palajaja marrngurrangulu kamarnikinyiyi Ngarrkakupa ngarluja nyurra marnikinyiyi paliny.

¹ Nyungu muwarr yarntarnayi purlpija, Adam-milaku partanykarran-gupa karlujipa jamujirrangupa nyirrirnikartijarranguku.

² Ngarrkalu marrngurrangu yarni manajalu, palinykapali yarni marnajaninyi. Pirirripa mirtawa yarni marnajaninyi, ngalya jirnijanaku, ngalya wurrarnajanaku, yini marnayi "marrngu".

³ Adam 130 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. Palinygili partany palinyngarrakapali. Yini marna palinygili partany "Seth".

⁴ Seth ngayarta jarrinyaja, Adam wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyapulujaninyi Adam-jupa Eve-ju.

⁵ Adam wanka jarrinyi 930 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁶ Seth 105 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enosh.

⁷ Enosh ngayarta jarrinyaja, Seth wanka jarrinyikinyi 807 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

⁸ Seth wanka jarrinyi 912 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁹ Enosh 90 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Kenan.

¹⁰ Kenan ngayarta jarrinyaja, Enosh wanka jarrinyikinyi 815 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

¹¹ Enosh wanka jarrinyi 905 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹² Kenan 70 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Mahalalel.

¹³ Mahalalel ngayarta jarrinyaja, Kenan wanka jarrinyikinyi 840 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

¹⁴ Kenan wanka jarrinyi 910 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁵ Mahalalel 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Jared.

¹⁶ Jared ngayarta jarrinyaja, Mahalalel wanka jarrinyikinyi 830 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

¹⁷ Mahalalel wanka jarrinyi 895 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁸ Jared 162 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enoch.

¹⁹ Enoch ngayarta jarrinyaja, Jared wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

²⁰ Jared wanka jarrinyi 962 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²¹ Enoch 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Methuselah.

²² Methuselah ngayarta jarrinyaja, Enoch marnti jarrikinypulu Ngararka, wirrini Ngarrka ngarlungu yija ['lived in close fellowship with God']. Wanka jarrinyikinyi 300 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

²³ Enoch wanka jarrinyi 365 partunurrangu,

²⁴ marnti jarrinyapulu Ngarrka, [walking in close fellowship with God], palaja karrpu warinya partarl parrjarnamayi, palanga munu wanima, kanya Ngarrkalu.

²⁵ Methuselah 187 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Lamech.

²⁶ Lamech ngayarta jarrinyaja, Methuselah wanka jarrinyikinyi 782 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

²⁷ Methuselah wanka jarrinyi 969 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²⁸ Lamech 182 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku.

²⁹ Lamech-ju partany yini marna Noah, wurrarna, ["May he bring us relief from our work and the painful labour of farming this ground that the Lord has cursed."]

³⁰ Noah ngayarta jarrinyaja, Lamech wanka jarrinyikinyi 595 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

³¹ Lamech wanka jarrinyi 777 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

³² Noah 500 partunurrangu jarrinyaja, japartu jarrinyijanaku Shem-pa Ham-pa Japheth.

6

MARRNGURRANGU WIYIRR KURLU JINAKATARRANGU JARRINYIYI (6:1-12)

¹ Punjaja marrngurrangu kurrngal waninyayi, jirrja yanayi, ngunarrijirringi waninyayi.

² Palaja mirurrurrangulu Heaven-ja pungkanajalurrangu yirrinriyaninya kurrurrangu, ngalya yiji yirrinaku, kurlanaku kanyayijaninyi.

³⁻⁴ Partanykarrangu turlpanyayi, janamili japartu mirurru pa pipi kurri. Wirtupa mirkakatapa kurlukata waninyayi. Wiyirrju pinakarrinyiyanaku, nyurra marnayijaninyi wiyirrju. Palaja wurrarna Ngarrkalu, "Pirlurr Ngaju munu wantuliny marrngurrangunga ngarramarnti. Ngampa pilkulumanjaninyi kurlujartiny jinajamarra, partunurrangunga 120."

⁵ Marrngurrangu wiyirr kurlu yija jarrinyayi, munu pinakarrimiyi Ngarrkanga, panypanyikinyiyili. Wurrarnakinyayarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku.

⁶ Palajalu wurrarna Ngarrkalu, "Marrngurrangulu wiyirrju kurlujartiny jinayi. Wurrarnakinyayi ngarrakuny kurlujartiny jinaku. Ngajulu jinajaninyi ngalya. Kuwarri kurlu yija jarrinyiyi. Palajalu ngarlu wurnmanyarna.

⁷ Marlkarri jilamarnajaninyi marrngurrangu wiyirr, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu pukun."

⁸ Warajalujukun marrngulu pikaly jirni Ngarrka. Yini paliny Noah.

⁹ Noah Ngarrkanga pinakarrinyikinyi, ngalya jirnikinyi. Munu kurlu jinama palinyju.

¹⁰ Partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, piririmartarrangujartiny, yini Shem, Ham, Japheth.

¹¹⁻¹³ Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, "Jinta wiyirr marrngurrangu kurlujartiny yija waninyikinyayi. Panypanyakinyijiya, munu pinakarrimijiya. Wurrarnakinyiyarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku, wirarnakinyiyarninyipa. Palajalu wiralamarnajaninyi marlkarri wiyirr.

BOX WIRTUJINA YIJA (6:13-22)

¹⁴⁻¹⁶ Box wirtujina nganimarta yarni malaman nyuntulu, boat-ku, mangkurtungamarra. Mungkaja yarni malaman. Kankarni kangkuliny mangkurtulu. Wirtu jilaman yija, makanupa walpurra yarni malaman.

¹⁷ Mangkurtu jilamarnajanaka wirtu. Wirtulu ngapalu kunulinyjaninyi. Nyuntu wanka kalkulumarnanta.

18 Ngalpuluman, nyuntupa nyupa nyuntumilipa partanykarrangu nyumpalamilipa nyuparrangu janamili.

19-20 Kunmu jilijaninyi kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu, wiyirr jungkanga marnti yananyakatarrangu ngalpa jilamanjaninyi boat-ja wirtujinanga. Kunmu jilamanjaninyi kuwiyirrangupa, nyupangkanya nyupangkanya. Warinyapa wariny mankulumanjaninyi, ngalpa jinaku boat-ja wirtujinanga. Wankangarra kalkulumarnajaninyi mangkurtungumarra.

21 Mayikupa warinyapa wariny ngarnipilijanaka, nyurraku pukun mayi boat-ja wuru jilinyurruka."

22 Yijalmarta jirnili Ngarrkanga Noah-lu, boat wirtu yiji yarni marna. Mungkaja yarni marna, makanupa walpurra. Mayipa wirtu warinyapa wariny kuru marnapa ngalpa jirni. Yijalu wiyirr jirni Noah-lu muwarrja Ngarrkamilija.

7

MANGKURTU WIRTU NGAKARNA NGARRKALU (7:1-24)

1 Palaja wurrarnalu Ngarrkalu, "Jampa pungkalyng ngapa wirtu nyarra. Nyampa jarrayi, boat-ja ngalpayi, nyuntupa nyuntumilirrangupa. Nyuntu-jakun ngalypakata, nyuntu-jakun pinakarrinyikinyijin. Palajalu nyuntupa nyuntumilirrangupa wanka kalkulumarnanyurrinyi.

2-3 Nyarrarrangu kuwiyirrangupa yini marnarna 'clean' kaninykurtingi 7 kawajaninyi, nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrarrangu kuwiyirrangupa yini marnarna 'unclean' kaninykurtingi waraja nyupangkanya kawapulinyi, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrarrangu wirrujartinyarrangu pukun 7 kawajaninyi nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Mangkurtu wirtujina yananyajalu, nyirrirnikartijarrangu janamili jirrja yankulupiyi warrarnja nyarrakurnujirri.

4 Karrpurrangupa 7-ja ngapa wirtu yiji ngakalamarna, jurriti pilkuliny karrpurrangupa karrpurrangupa, 40 karrpurranguku yija. Jalakartirrangupa boat-ja mangkurtulu wirtulu marlkarri wirlalkulinyjaninyi."

5 Noah-lu wiyirr jirni muwarrja Ngarrkamilija.

6 Mangkurtu milpanyaja warrarnja wakanyaja, Noah 600 partunurrangu-jartiny.

7 Ngalpanyayi Noah-pa mirtawa palinymilipa partany pirirri janamili kujarrapa warajapa mirtawarrangu janamili, palarrangujakun, boat-ja ngalpanyiya mangkurtu ngapajamarra.

8-9 Boat-ja kaninykurtinga kanyayi kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu, "clean"-pa "unclean", jungkanga marnti yananyakatarrangupa, pirirripa mirtawa, Ngarrkamilija muwarrja.

10 Karrpurrangupa 7-ja mangkurtu wirtujina turlpanya.

11 Noah 600 partunurrangujartiny jarrinyaja, wirlarraja warajaja, wirlarranga warinyaja partijirringa, karrpu 17-ja, kaninykartija jungkaja purlpurlpukarra ngapa wirtu turlpanya, mujunguja ngapa pungkanya pukun, mangkurtu wirtu yiji turlpanya.

12 Ngapa pungkanya 40 karrpu, pungkanya kawarnikinyi, jurriti pirnikinyi, pungkanyikinyi.

13 Palangarra Noah-pa mirtawa palinymilipa partany pirirri janamili kujarrapa waraja, Shem-pa Ham-pa Japheth, janamili mirtawarrangu pukun, boat-ja ngalpanyiya.

¹⁴⁻¹⁵ Wiyirra kuwiyi, wirtupa wupartu, jarntupa wariny, wirrujartinyapa jungkanga yananyakata, piriripa mirtawa, ngalpanyiya boat-ja

¹⁶ muwarrja Ngarrkaja. Palaja jawapirti yamarna Ngarrkalu.

¹⁷⁻²⁰ Mangkurtu 40 karpuku waninyi. Kankarkurnu boat ngapalu kanya, ngapanga kankarningi waninyikinyi. Warnkupa mungkapa parlu yamarnikinyi mangkurtulu. Ngapa raa karntinyi:::, 8 metres kanka warnkumarramarranga. Mangkurtu wirtujina yija. Marntiyarrakartipa nyuparrangu janamilipa kuwiyirrangupa boat-ja waninyikinyiyi wanka.

²¹ Jinta marlkarri jarrinyiyi, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangupa jungkanga marnti yananyakatarrangupa marrngurrangu pukun, wiyirr jalakartija, mangkurtulu marlkarri jirnjanyinyi.

²² Wiyirr jungkanga punarranga ralyu-ralyujartiny marlkarri jarrinyi, mangkurtulu marlkarri kunanyajaninyi wiyirr.

²³ Ngarrkalu jungkaja marlkarri wiyirr. Yirrkulu Ngarrkalu kalkur-nukinyijaninyi boat-ja Noah-nga.

²⁴ Pala mangkurtu yirrkulu waninyi kanka 150 karpurrangunga.

8

MANGKURTU JIPI JARRINYI (8:1-19)

¹ Ngarrkalu munu kakurnamajaninyi Noah-pa wiyirr kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangupa boat-ja. Wangal ngakarna. Ngapa kaniny jar-rinyikinyi jinu, kujarrapa kujarra wirrarrangungu.

² Pala ngapa purlpurlpa jarrinyikinyi jipi jirni Ngarrkalu, pala ngapa pungkanya mujungu jipi jirni pukun.

³ Mangurtu kaniny jarrinyikinyi jinu, 150 karpurrangunga.

⁴ Wirrarranga 7-ja, karpuru 17-ja, boat warnkunga kankajirringi kajarna, warnkumarramarranga kankarni, ngapinga, Ararat-ja.

⁵ Yirrkulu ngapa kaniny jarrinyikinyi, kaniny jarrinyikinyi, wirrarranga 10-ja, karpuru 1-ja, miral jarrinyiyi warnkurrangu jurnturtu, ngapapurnija.

⁶⁻⁷ Palaja, karpuruja 40-ja kaarnka ngakarna Noah-lu. Kaarnkalu kanyjirnikinya jungkaku punarrakupa mungkaku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Kanka marra jukurti pirnikinyi. Yarti ngapa yananyajapa jungka punarra jarrinyi, pala kaarnka ngalyapa.

⁸⁻⁹ Palaja, karpuruja 7-ja, Noah-lu wariny wirrujartiny ngakarna, kurlukuku. Partarl kanyjirnikinya jungkaku punarraku. Jampa kulpunya boat-karti. Parirr jirrarna Noah, kajarna kurlukuku parirra, ngalpa jirni kaninykarti boat-ja Noah-lu.

¹⁰ Karpungu 7-ja mimarnakinya Noah. Palaja yarrana ngakarna kurlukuku.

¹¹ Ruka-ruka kulpunya boat-karti, parrka kanya jawanga. Noah-lu wurrarna, "Ngapa kaniny jarrinya kawaninyi."

¹² Palaja karpuruja 7-ja, yarrana yakurr marnalu kurlukukuku. Ngar-rakuny yana, munu kulpama. Yirri ni jungka.

¹³ Noah 601 partunurrangujartiny, wirrara1-ja, karpuru 1-ja, ngapa yana, jungka punarra jarrinyikinyi.

¹⁴ Palaja Noah yamanapinti boat-mili yinyji pirni, parrjarn-parrjarna. Jungka yijalu punarra jarrinyikinyi, karrr waninyi jungka.

¹⁵⁻¹⁷ Palaja Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, "Katukalkulinyurru, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangupa katu jilkulinyurrujaninyi. Jirra jarrinyaku jana, kurrngal jarrinyaku ngunarrijirringi."

18-19 Palaja katukarnayi boat-ja Noah-pa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangupa, nganin-nganin kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu.

NGARRKA YINYALI KUWIYIPA WIRRUJARTINYARRANGU NOAH-LU (8:20-22)

²⁰ Warnkurrangu wuru jirnijaninyi Noah-lu. Kujarrapa waraja manajaninyi “clean” kuwiyirrangupa jarnturrangupa kujarrapa waraja “clean” wirrujartinyarrangu jarnturrangu, Ngarrkanga yinganyaku. Wirlar-najaninyi, warnkunga wurunga kankarni winyjapa majangu kamparnajaninyi tikirlkartijakurl, jurnpakartijakurl. Palajun jirnikinyayi walangkarrangu, Ngarrka pikaly jinaku.

²¹ Puntaju Ngarrkalu wurrarnarninyi yija, “Marrngurrangulu kurlu jirnikinyi yija. Palajalu kurlu jirnirni warrarnku wakanyku. Munu yarrana palajun jilamarna. Marrngurranguku miranu ngaju. Partany waninyaja kurlujartinyngarrajakun jirnaku kurrngarnakinyiyarningu. Munu yarrana marlkarri wirlalamarnajaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa wiyirr yija, marrngurrangulu kurlu jinaja. Warajamalja jirnirni. Munu yarranakanu.

²² Kuwarringa yurrangapa partunu yajalkulinypularninyi, karrpupa warrukarti yajalkulinypularninyi, parrpakarrapa wararri yajalkulinypularninyi. Palajunngarra jarrulupiyi ngarrakuny.”

9

NGARRKALU TARN-TARN MUWARR YINYALU NOAH (9:1-19)

¹ Noah-ngapa partanykarrangungu ngalypalu muwarr pirnijanaku Ngarrkalu. “Partanykarrangu kurrngal kangkulinyurru. Ngunarrijirringi wantulupiyi.

² Kuwiyirranguku wiyirrku nyampali wantulinyurru, wirnti wantulupiyi nyurraku kuwiyipa wirrujartinyipa marnti yananyakatapa janpamalu.

³ Kuwarri yinganyarnanyurrinyi ngananyaku jana wiyirr, janpamalupa kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu. Purlpi mayijakun nganinyikinyinyurru. Kuwarringi kuwiyi pukurl ngalkulinyurru.

⁴ Pijirri munu ngananyaku nyurralu. Kuwiyi ngananyarrulinyurru, pijirri yakarnarrulinyurra ngananyawayi.

⁵⁻⁷ Marlkarri wirlanaku marrnguku munu. Ngalypaku wantayi marrngukarra. Marrngurrangu ngajukapali jinarnajaninyi. Palajalu munu marlkarri wirlalinyurru marrngu. Nganurtulu marlkarri wirlanaja marrngu, palinyngarra marlkarri wirlalkuliny nyurralu puntaju. Kuwiyilupa marlkarri wirlanaja marrngu, puntaju marlkarri wirlalkuliny nyurralu.”

⁸⁻¹⁰ Muwarr wurrarnajanaku yarrana Ngarrkalu, Noah-ngapa palinymili partanykarrangungupa. “Nyungu muwarr yinganyarnanyurrinyi, nyurrapa, nyurramilirrangupa, kuwiyirrangupa, wiyirrku jungkangaku.

¹¹ Nyungujalu muwarrjalu ngajumilijalu munu marlkarri wirlalamarnajaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa nganin-nganin mangkurtulu.

¹² Nyungujajakurl, jipi wantulinyipa. Muwarr kuwarri yinganyarnanyurrinyi,

¹³ ngurnungu wirrirnirni ngajumili rayinpuwu mujungungu.

¹⁴⁻¹⁷ Ngakarnarrulumarna nyurraku mujungurrangu ngapajartiny, palanga rayinpuwu ngajumili wirrilamarna mujungungu. Yija yirrilmarna pala. Yirrinaja, yija kurlka jarrulumarna muwarr nyarra ngajulu

wurrarnarna. Pala rayinpuwu mujungunga kurlkali marnapinti muwarrku ngajumilaku nyarraku. Pala tarn-tarn muwarr ngajumili nyurrakupa kuwiyirrangukupa, jungkangaku wakanyku. Munu wiyirr marlkarri wirlalamarnajaninyi mangkurtulu. Palajajakunngarra wantulinypa.”

¹⁸⁻¹⁹ Palarrangu Noah-mili partanykarrangu, Shem-pa Ham-pa Japheth, boat-ja milpanyayi. (Ham-ngarra japartu Canaan-ku.) Partany kanyaijaninyi kurrngal. Nganyjurru kuwarri palajarrangu wiyirr milpanyinyi.

NOAH KARIJA JARRINYI (9:20-21)

²⁰ Mangkurtuja wirtujinaja Noah jungka karli-karlinyininyi, vineyard wirrirni, grapes-ku.

²¹ Grapes-ja wayin yarni marna. Karrpu warajanga, wayin minpinaja, karija jarrinyi. Kalikungu karta karrinyi, kurta.

HAM-JU KURLU JIRNI (9:22-23)

²² Ham, Canaan-mili japartu, yirrirni japartumarniny Noah kurta waninyi. Kaliku jalakarti yana, marrkajirringi wurrarnapulaku.

²³ Palaja Shem-pa Japheth ngapi manapulu, ngurriny manapulu, ngurtinga kanka kanyapulu, purl-purl marnti yanapulu, japartumarniny wartu jirnipulu. Palajunju jinaja warinykarti parrjarnapulu, japartu kurta yirrinangamarra.

YUMPU CANAAN-JA WIRRIRNALA NOAH-LU (9:24-29)

²⁴ Kananakanu karijaja Noah miranu jarrinyi palaku, palajun jirni nyirtingunyalu palinymilalu Ham-ju.

²⁵ Palaja yumpu wirrirnala Canaan-ja, Ham-mili partany. “Canaan-ku yumpu jarrulkuliny. Warrkamukatapirrayi wantujanakuli mamajirranguku.”

²⁶⁻²⁷ Palaja wurrarna Noah,

“Ngarrka nyurra malayili marrngurrangulu,
Nyampali Shem-ku,
wantulali warrkamukata palinymili Canaan!
Ngarrkalu warrarn Japheth-mili jirrali!
Japheth-pa Shem nganiwarralpartijartiny
jarrupululu,
Shem-ku warrkamukata jarrulula!”

²⁸ Mangkurtuja wirtujinaja Noah 350 partunurrangungu waninyi.

²⁹ Partunurrangu 950 waninyi, palaja marlkarri jarrinyi.

10

¹ Noah-mili partanykarrangu kujarrapa waraja, (malyurta) Shem-pa (nyirtingunya) Ham-pa (murrkangunya) Japheth. Mangkurtuja wirtujinaku partanyarrangu turlpanyaijanaku.

JAPHETH-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:1-5)

² Japheth-mili partanykarrangu: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshech, Tiras.

³ Gomer-mili partanykarrangu: Ashkenaz, Riphath, Togarmah.

⁴ Javan-mili partanykarrangu: Elishah, Tarshish, Kittim, Rodanim.

⁵ Nyirrirnikartijarrangu janamili kujungurruwarrangu, boat-ku yarni-yarnirrangungu. Jirra yanayi warrarnarrangukarti. Warajapa waraja warrarn walja ngurrju marnayi, muwarr walja muwarr pinayi.

HAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:6-20)

⁶ Ham-mili partanykarrangu: Cush, Egypt, Put, Canaan.

⁷ Cush-mili partanykarrangu: Seba, Havilah, Sabtah, Raamah, Sabteca. Raamah-mili partanykarrangu: Sheba, Dedan.

⁸ Cush japartu jarrinyi Nimrod-ku. Nyarra Nimrod nyampalikata jarra-jarrinyi, kamparta, juji-jujirnikinyi Ngarrka. [His name means "Let us revolt!"]

⁹ Kuwiyimartapa yija paliny. Yarti wurrarnikinyiyalu palinyku, "Nyungu pirirri Nimrod-kapali, kuwiyimarta yija, Ngarrka juji-jujinakata."

¹⁰ King jinarninyi warrarnja Babylonia. Palanga warrarn nyungurrangu cities: Babel, Erech, Akkad, Calneh.

¹¹ Palaja warrarn jirrarnningu Assyria-karti. Yarni marna cities, ngapirrang, Nineveh, Reheboth-Ir, Calah,

¹² Resen. (City wirtu yiji pala, partijirri Nineveh-pa Calah).

¹³⁻¹⁴ Egypt-mili partanykarrangu: Lud, Anam, Lehab, Naphtu, Pathrus, Casluh, Caphtor. (Palarrangu Philistines Casluh-mili nyirrirnikartijarrangu.)

¹⁵⁻¹⁸ Canaan japartu Sidon-ku, murrkangunya palinymili, Heth pukun. (Pala Sidon japartu jarrinyijanaku Sidonians-ku.) Nungujajirri Canaan-mili nyirrirnikartijarrangu: Jebus, Amor, Girgash, Hivi, Arki, Sini, Arvad, Zemar, Hamath. Yarti nyungurrangu wiyirr jirrja yanayi::,

¹⁹ janamili warrarnarrangu Sidon-ja Gerar-karti [but not as far as] Gaza-kartijakun. Ngurnunguja kakarrakurti Sodom-kartipa Gomorrah-pa Admah-pa Zeboiim, Lasha-martaji.

²⁰ Nyarrarrangu Ham-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja clan-jartiny walja, warrarnjartiny walja, muwarrjartiny walja.

SHEM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:21-31)

²¹ Shem japartu jarrinyijanaku partany pirirrimarta pukun. Shem japartu wiyirrku marrngurranguku warrarnja Eber-nga waninyiyi.

²² Shem-mili partanykarrangu: Elam, Asshur, Arphaxad, Lud, Aram.

²³ Aram-mili partanykarrangu: Uz, Hul, Gether, Meshech.

²⁴ Arphaxad japartu Shelah-ku. Shelah japartu Eber-ku.

²⁵ Kujarra partany pirirri ngayarta jarrinyipulu Eber-ku. Waraja yini Peleg. Nyarra waninyaja marrngurrangu jirrja yanayi. [Separated, a reference to the confusing of the language at Babel.] Peleg-mili marrka Joktan.

²⁶ Joktan-mili partanykarrangu: Almodad, Sheleph, Hazarmaveth, Jerah,

²⁷ Hadoram, Uzal, Diklah,

²⁸ Obal, Abimael, Sheba,

²⁹ Ophir, Havilah, Jobab. Nyarrarrangu wiyirr Joktan-ja.

³⁰ Warrarnarrangu janamili Mesha-ja Sephar-karti, warnkumarramar-ranga kakarrakurtinga.

³¹ Nyarrarrangu Shem-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja family-nga waljanga, warrarnja waljanga, muwarr pirnikinyi muwarr janamili walja ["identified by their clans and languages, in their territories and nations."].

³² Nyarrarrangu clans Noah-milirranguja pirirrimartarranguja, palajun ["arranged by nations according to their lines of descent"].

11

BABEL-JA NYUNYPAL JIRNIJANAKU MUWARR NGARRKALU (11:1-9)

¹ Palaja punja waraja muwarr ngarrany muwarr pirnikinyiyi marrngur-rangulu.

² Kakarrakurnu yana-yananyikinyayi. Parlkaranga wirtungu turlpa-nyayi, kakarrakurnungu. Yini pala warrarn Babylonia.

³⁻⁴ Muwarr pirnayarningu, “Munu jirrja yankuluminyi, ngunarrikur-nujirri. Kunmu wantuluminyi. Nyungungungarra wantuluminyi, ngatu. Ngurra wirtu yarni malaminya, warnkukapali pukurl wirtu yarni malaminyi, nganimarta yiji, kankakurnu, parlparrkartijakun. Wiyirru jintarrangulu nganyjuru wurralapiyinyanjurrinyi. Wurralapiyi, ‘Ngur-nungurrangu marrngurrangu Babylonia-nga, yalyjirr waninyayi, miranu yiji jana.’”

Parla maninyikinyiya, purikarrangu jirnikinyiya, kamparnakinyiyi wikanga kararr jinaku, kurrngal yarni marnakinyiyi yija. Kulurnu mantarnakinyayaninyi bitumen-ju. Yarni marnayi, yarni marnayi.

⁵⁻⁶ Ngarrkangarra milpanya pala city-pa tower-ku yirrinaku. Miranu waninyikinyajanaku. Wurrarna palinyju, “Kunmu waninyayi, waraja-jakun muwarrjartiny. Palajalu nyungungarra jirniyi. Yarti nganiwar-ralpartiku karrinyayi, pala jilkulupiyi. Yarranakanu jiti kurlu jiliyili.

⁷ Yuu, palangamarra katukalkunya, nyunypaly jilaminyijanaku muwarr, warinypa wariny muwarr pilipiyi. Palaja munu kurlkapirli wantulupi-yarningu.”

⁸ Pala jirni Ngarrkalu. Nyunypaly jirni muwarr janamili. Wiyirru jirrja jirnijaninyi ngunarrijirri. Munu yarranakanu yarni marnamiyi ngurra wirtujina janamili, warnkukapalipa wirtujina yija. Yakarnayi kuta ngarrany, kakuputu yakarniya.

⁹ Yini pala ngurra “Babel”. Pala muwarr “Babel” wurraninyi, “Kakurna-yarningu Muwarr Yajarri.” Ngurnjurn-ngurnjurnayarningu muwarrku.

SHEM-MILI PARTANY ARPACHSHAD NYIRRIRNIKARTIJARRANGU KANYAJANINYI (11:10-26)

¹⁰ Nyungurrangu nyirrirnikartijarrangu Shem-mili Arpachshad-ja. Mangkurtu jarrinyaja kujarra partunujirrija, Shem 100 partunurrangujartiny, japartu jarrinyi pirirriku partanyku, yini marna Arpachshad.

¹¹ Palaja Shem wanka jarrinyikinyi 500 partunurrangu, partanykarrangu pirirri mirtawa kanyajaninyi.

¹² Arpachshad 35 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Shelah.

¹³ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirri mirtawa kanyajaninyi.

¹⁴ Shelah 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Eber.

¹⁵ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirri mirtawa kanyajaninyi.

¹⁶ Eber 34 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Peleg.

¹⁷ Palaja Eber wanka jarrinyikinyi 430 partunurrangu, partanykarrangu pirirri mirtawa kanyajaninyi.

¹⁸ Peleg 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Reu.

¹⁹ Palaja Peleg wanka jarrinyikinyi 209 partunurrangu, partanykarrangu pirirri mirtawa kanyajaninyi.

²⁰ Reu 32 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Serug.

²¹ Palaja Reu wanka jarrinyikinyi 207 partunurrangu, partanykarrangu pirirri mirtawa kanyajaninyi.

²² Serug 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Nahor.

²³ Palaja Serug wanka jarrinyikinyi 200 partunurrangu, partanykarrangu pirirri mirtawa kanyajaninyi.

²⁴ Nahor 29 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Terah.

²⁵ Palaja Nahor wanka jarrinyikinyi 119 partunurrangu, partanykarrangu pirirri mirtawa kanyajaninyi.

²⁶ Terah 70 partunurrangu jarrinyi, palaja japartu jarrinyi Abram-kupa Nahor-pa Haran.

TERAH, ABRAM-MILI JAPARTU (11:27-32)

²⁷⁻²⁸ Punjaja nyarraja mangkurtuja wirtuja pirirri turlpanya, yini paliny Terah. Ngurrara paliny warrarnja Chaldea-nga. Tawunja waninyikinyi, yiningi Ur-unga. Paliny partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, yini Nahor-pa Abram-pa Haran. (Nyarra Haran partanykarrangujartiny, partany yini Lot, kurntaljirri yinijirri Milcah-pa Ishcah.) Wankanyungu Terah-nga, Haran marlkarri jarrinyi, palinymilingi warrarnja, palanga tawunja Ur-unga.

²⁹ Warajanga jarrinyipulu Nahor-pa Haran-mili kurntal, Milcah. Warajanga jarrinyipulu Abram-pa Sarai, nyungujirri. [??Translation Team to decide.]

³⁰ Sarai-lu munu partany kangama, partanymajirri waninyikinyi.

³¹ Palaja Terah-lu yakarna pala tawun. Kanyajaninyi palinymili partany, Abram, palinymili ngarraya, Sarai, palinymili karluji, Lot, janajakun. Karakurnu yananyikinyiyi warrarnkarti warinykarti, Canaan-karti. Partijirri kajarnayi, tawunja yiningi Haran-ja. Palamanga ngatu waninyiyi punja.

³² Palamangangarra marlkarri jarrinyi Terah, Haran-ja. Ranyji yija-yiji paliny, partunurrangujartiny kurrngaljartiny, 205-jartiny.

12

ABRAM-KU MUWARR PIRNALU NGARRKALU (12:1-3)

¹ Purlpi Ngarrkalu wurrarnili Abram-ja, "Yakalaman warrarn nyuntu-mili, yakalamanjaninyi jarntu marrngurrangu, yakalaman ngurra japartu-mili. Warrarnkarti warinykarti yankuluman, jurti jilamarnangu, nyuntu palanga turlpanyajalu wurralamarnangu, 'Nyungungarra nyarra warrarn.'

² Yungkulumarnanta jamuji karlujirrangupa kurrngal yiji jarrulupiyi, nyirrirnikartijarrangu pukun. Nyuntu wirtu nyampali jilamarnanta, ngalya yiji jilamarnangu.

³ Jintalupa ngalya jilapiyingu, puntaju ngalya jilamarnajanaku ngajulu. Jintalupa kurlu jilapiyingu, puntaju kurlu pilamarnajanaku ngajulu. Nyuntumilirranguja ngalya jilamarnajanaka wiyirrkur marrngurranguku, wiyirra ngunarrijirri warinyja warrarnjarrangu."

CANAAN-KARTI YANA ABRAM (12:4-9)

⁴⁻⁵ Palaja Abram yana, Ngarrkamilija muwarrja. Palanga mirtanya paliny, partunurrangujartiny 75-jartiny. Kanyajaninyi mirtawa palinymili, Sarai, palinymili marrkamili partany pukun, Lot, kanyajaninyi kuwiyirrangupa wurrukarra palinymili. Marrngurrangu pukun kanyajaninyi, wiyirr warrkamukatarrangu palinymili, ngurrju marnajaninyi palanga tawunja, Haranja. Yakarnaya Haran, yananyikinyiyi kurilakurnu, warrarnkarti

Canaan-karti. Ngurrarrangu ngurra yananyikinyiyi. Kajarniyi palanga, warrarnja Canaan-ja.

⁶ Yaninyikinyiyi. Partijirri Canaan-ja ngarrany karta karrinyiyi wirtungu mungkamartaji, yarta jirniya ngapingi, palamartaji mungkamartaji yini Moreh. Tawunmartaji Shechem-martaji mungka pala. (Palanga ngarrany kajarniyijanaku palanga warrarnja Canaan-ja ngurrarrangu.) [??Translation Team to decide.]

⁷ Palaja Abram-ku miral jarrinyalu Ngarrka, wurrarnili, “Nyungungarra warrarn yungkulumarnajaninyi jamuji karlujirrangu nyuntumili.” Palajalu palanga warnkurrangu kuru marna Abram-ju, wuru jirni. Palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁸ Palaja yanayi kurilakurnu, warnkumarramarrakarti, kakarra ngapija, Bethel-ja. Ngurra yarta jirniyi partijirri Bethel-japa Ai-ngi, palanga kaliku janamili yarni marnayi. Yarrana warnkurrangu kuru marna, wuru jirni, palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁹ Palaja kurilakurnu yananyikinyiyi, ngurrarrangu ngurra, yananyikinyiyi pirrakarti.

ABRAM EGYPT-KARTI YANA (12:10-20)

¹⁰ Palaja pala warrarn punarra jarrinyi, ngapamajirriipa mayimajirri. Kurluny-kurlunyja waninyikinyiyi Abram-pa palinymilirrangulu kuwiyirrangulu. Palaja Abram-jupa palinymilirrangulu yakarniyi pala warrarn, karakurnu yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Egypt-karti, ngurraku yarta jinaku palanga. [??Translation Team to decide.]

¹¹ Yananyajalu Abram-ju wurrarnili mirtawanga palinymilingi, “Nyuntu ngumpa ngalya.

¹² Ngurnungurrangulu piririmartalu Egypt-ja parrjanajalu, nyuntuku karrulupiyingu. Yijapa wurralapiyarningu, 'Pala mirtawa palinymili. Pirirri wirlalkunyalu, mirtawa wankanyu kalkuluminyi.'

¹³ Palangamarra wurralamanjanaku, 'Nyungu mamaji ngajumili.' Palajun jinajalu, munu wirlalaminyiyi, ngalypalu parrjana wirrilaminyiyi.”

¹⁴ Palanga warrarnja kajarnapulu, Egypt-ja. Ngurrarrangulu Sarai yirrirniyi. Wurrarnikinyiyi, “Pala mirtawa ngumpa ngalya.”

¹⁵ Warinyarrangulu wirtulu parrjarnikinyiyi paliny, nyampalingi wirtungu janamilingi wurrarniyili, “Payi! Pala mirtawa, marrka Abramumili, yija-yiji ngumpa ngalya.” Nyampalilu karra marnajanaku, “Pala mirtawa ngajuku kangkulupijinyurru.” Kanyayalu Sarai nyampalikarti.

¹⁶ Puntaju Abram yinyala nyampalilu kurrngal kukurnjaripa purlikapa tangkapa kamal, marrngurrangu warrkamukatarrangu, piririmartapa mirtawanyjarri.

¹⁷ Sarai waninyikinyi wirtungu nyampalimilingi ngurranga. Palajunjalalu Ngarrkalu nyampalipa wurrku jirnijaninyi palinymilirrangulu. Wurrku wirtu yija jarrinyiyi.

¹⁸ Palaja nyampalilu muwarr ngakarnalu Abram-ku, “Kurtali.” Warnta marna, “Kurlu jirnijin, nyuntulu! Mitu marnanyin, nyungu mirtawa nyuntumili. [??Translation Team to decide.]

¹⁹ Nganjalu muwarr pirnin, 'Marrka ngajuku'? Nyuntumilija muwarrja kanyarna mirtawaku. Nyungungarra mirtawa nyuntumili. Kawa! Jipi yarrapulu ngarrakuny!” [??]

²⁰ Wurrarnajanaku piririmartanga palinymilingi jurtu ngakalapiyi Abram. [?? Translation Team to decide.]

13

ABRAM KULPANYA BETHEL-KARTI (13:1-7)

¹ Palaja Abram-ju yakarna Egypt, pirrakarti warrarnkarti Canaan-karti kulpanyi. Kanya palinymili mirtawapa palinymili marrkamurninymili partany, Lot, kanyajaninyi warrkamukatarrangupa wurrukarra wiyirr.

² Palanga Abram kurrngaljartiny yija-yiji kuwiyirrangujartiny, kukurn-jari, nanikutu, purlika, tangki, kamal, miji-mijipa warnku, ngani war-ralpiri.

³ Ngurrarrangu ngurra yaninyikinyiyi, kulpanyiyi nyarrakarti ngur-rakarti Bethel-martaji.

⁴ Palangangarra purlpilu Abram-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr-pirnikinyalu Ngarrkaku. Kulpanyajalu yarrana ngarluja yiji nyurra marna Ngarrka.

⁵ Lot pukun palanga waninyikinyi, kuwiyirrangupa warrkamukatarrangu, kurrngaljartiny paliny. (Palanga jinta ngurrararrangu pukun nyarranga warrarnja waninyikinyiyi, Canaan-milirrangupa Periz-milirrangu.) [Translation Team to decide: should we use “Canaan-mili” or “Canaanite-mili” ??]

⁶ Kuwiyirrangupa munuyiji palanga warrarnja. Abram-milalu warrkamukatarrangulupa Lot-milalu warrkamukatarrangulu partarl warrulyku kanyjirnikinyiyi kuwiyirranguku.

⁷ Palajalu pulanymilalu warrkamukatarrangulu kulilu yirrirnikinyiyarninyi.

JINTA PIRNIPULARNINYI ABRAM-PA LOT (13:8-18)

⁸ Abram-ju wurrarnili Lot-ja, “Ngali waljajirri. Kulimajirri wantuli, kulimajirri wantulupiyi ngajumilipa nyuntumili warrkamukatarrangu.

⁹ Nyungu warrarn wirtu. Jinta pilkularninyi. Ngurrju malaman warrarn nyuntumili. Mankuluman nyuntulu palaji warrarn, ngaju yankulumarna warinykurnu.”

¹⁰ Lot-ju parrjarn-parrjarna warrarn kakarrakurnu, yirrirni parlkarra pijumartaji, yini pala piju Jordan. Pala warrarn ngalya yiji, ngapa wirtu-jartiny, Zoar-kartijakun, Ngarrkamilikapali Garden-kapali, warrarnkapali Egypt-kapali. Palanga parlkarranga waninyikinyipulu tawunjirri, ngapi-jirri, Sodom-pa Gomorrah.

¹¹ Ngurrju marna palangarra warrarn Lot-ju, kakarrakurnu yana. Palajun jinta pirnipularninyi Abram-pa Lot.

¹² Abram Canaan-ja warrarnja waninyikinyi, Lot-ju parlkarranga ngurra jirni nyarrajirri tawunmartajijirri, wangka Sodom-martaji ngurra jirni.

¹³ Palarrangu marrngurrangu Sodom-ja panypanyikinyiyili Ngarrkanga. Yija-yiji kurlujartinyarrangu jana. (Yarti Ngarrkalu wirlarnapulinyi palajirri yintajirri, Sodom-pa Gomorrah.)

ABRAM HEBRON-KARTI YANA, NGARRKALU WURRARNILI (12:14-18)

¹⁴ Palaja Abram-aja wurrarnili Ngarrkalu, “Nyunguja parrjalaman wiyirr ngunarrijirri, yalinyjakurnupa, kurilakurnu, kakarrakurnupa karakurnu.

¹⁵ Nyungu warrarn wakany yungkulumarnanta, nyuntukupa nyuntumilirranguku jamuji karlujirrangukupa nyirrirnikartijarranguku, ngarramarnti.

¹⁶ Kalkulumarnajanaku, kurrngal yiji jarrulupiyi. Nyuntumilirrangupa partarl yinipa wirrilipiyijaninyi jintalu.

¹⁷ Jipi yanka-yankuluman nyungungu warrarnja, parrjalaman. Wiyirr nyuntumilingarra. Yungkulumarnarnta ngajulu." Palajun wurrarnili Abram-ja.

¹⁸ Palaja Abram-ju yakarna pala ngurra, warinykarti ngurrakarti yana, mungkarrangungu Mamre-nga waninyikinyi, tawunmartaji, Hebron-martaji. Yarrana wuru jirni warnkurrangu, ngarluja nyurra marna Ngarrka.

14

4 KINGIRRANGUPA KULIPATIRNAYIYARNINYI 5 KINGIRRANGU (14:1-12)

¹⁻⁴ Palaja 4 kings, marrngurrangu kakarnija, ngajarrirrangungu, kunmu jarrinyiyi, milpanyiyi wirlanaku Sodom-martajiku ngurrararrangungu. Yini janamili King Amraphel Babylonia-ja, King Arioch Ellasar-ja, King Chedorlaomer Elam-uja, King Tidal Goiim-uja. Nyarra King Chedorlaomer-lu purlpi nyampali jinarninyi janaku marrngurrangungu Sodom-kurtirrirrangungu. Jakurlirnijaninyi kulilu yinganyaku warnkuku wirtuku. Palarrangulu Sodom-kurtirrirrangulu warnku yinganyikinyiyalu punja, 12 partunurrangu. Yartikarra karra marnayarningu, "Kuwar-ringulu munu yungkuluminya warnku Chedorlaomer, jambiliminyi. Munu pinakarruluminyalu."

⁵ Palajalu King Chedorlaomer Elam-uja nyampalipa warinyarrangu kingirrangungu kakarnija kunmu jirniyijaninyi pirirrimarta kulikatarrangu janamili. Palaja yanayi palarrangungu wiyirr kulipartinaku Sodom-kurtirriku ngurrararrangungu. Kurilakurnu yananyikinyiyi, Sodom karrkarnayi, pala kara waninyi janaku. Wirlarnayijaninyi Rephaim Ashteroth-Karnayim-unga, Zuzim Ham-unga, Emim parlkarranga Kiriataim-unga,

⁶ Horites warnkumarramarranga Edom-unga. Purrja pirniyijaninyi Elparan-kartijakun, pirrakartijakun.

⁷ Palaja warlirniyi, turlpanyayi Kadesh-karti. (Purlpi pala Kadesh-mili yini Enmishpat.) Wirlarnayi warrarn wakany Amalekite-mili, wirlarnayi Amorites Hazazon Tamar-nga. Yartikarra kurningumarra milpanyiyi Sodom-karti.

⁸⁻⁹ Palaja kingirrangungu nyarra tawunjarrangungu, ngapija, Sodom-ja, Gomorrah-ja, Admah-ja, Zeboiim-uja, Bela-ja, palarrangulu 5 kingirrangungu kunmu jirniyijaninyi kulikatarrangu janamili, jantujartiny. Purрпи yanay-ijanaku palarrangungu 4 kingirrangungu kakarnijarrangukarti.

¹⁰ Kulipartirnayarninyi Siddim Valley-nga, Dead Sea-martaji, warrarn-ja mawurla-mawurlanga. Partijirringa martuwaringi pirtirrangungu kurrngal, ngapijartiny, bitumen-jartiny. Sodom-japa Gomorrah-ja kingijirri kulingi-marra mirti jarrinyaja, pirtirrangungu pungkanyiyi. Jinta 3 kingirrangungu warnkumarramarrakarti mirti jarrinyiyi.

¹¹ Palaja palarrangulu 4 kingirrangungulu kakarnijarrangungulu wiyirr mayipa wurrukarra kanyayarningu Sodom-japa Gomorrah-ja.

¹² Nyarra Lot, Abram-mili marrkamili partany, Sodom-ja wanikinyi. Kanyayi Lot-pa kanyayi Lot-mili wurrukarra wiyirr pukun. Jinta marrngurrangungu pukun kanyayijaninyi. Yakarniyi yananyaku janamilikartiku warrarnkartiku.

ABRAHAM-JU WIRLARNAJANINYI KAKARNIJARRANGU, KULPANYA MANAJANINYI LOT-PA JINTA (14:13-16)

¹³ Palangangarra Abram waninyikinyi mungkamartaji Mamremilimartaji. Mamre-pa palinymili marrkajirri, Eshcol-pa Aner, jana jarntu Abram-uku. Waraja pirirri kulipartinaja mirti jarrinyi, milpanyalu Abram-karti, wurrarnili, "Palarrangulu kulikatarrangulu kakarnijarrangulu kanyayi pujamu nyuntumili, paliny jananga kanyayi."

¹⁴ Pala muwarr pinakarrinyajalu Abram-ju kunmu jirnijaninyi piririmarta kulikata palinymilirrangu. Palarrangu 318 yanayi Abram-ja. Yajarniyijaninyi palarrangu kakarnijarrangu. Mamre-pa Eshcol-pa Aner pukurl yanayi. Nyirrirnilu yajarnakinyiyijaninyi, kaja yalinyjikurnu yanayi, palakarti warrarnkartijakun, Dan-kartijakun.

¹⁵ Warrukartingi Abram-ju jinta pirnijaninyi piririmarta palinymili, jirrja jirnijaninyi. Palangangarra kakarnijarrangu marrjalu wirlarniyijaninyi, mirtingi jirniyijaninyi ngarramarnti, purrja pirniyijaninyi yalinyjikurnu warrarnkarti warinykarti, Hobah-kartijakun, yalinyjikurnu ngapi, Damascus-ja.

¹⁶ Palaja Abram-milalu Sodom-japa Gomorrah-ja ngurraramili wurrukarra wiyirr kulpanya manayijaninyi, Lot-pa wurrukarra palinymili, mirtawarrangupa jinta jinmurntuja pukun wiyirr. Palaja kulpanyiyi wiyirr kurilakurnu.

ABRAHAM-JU KUWIYIRANGUPA WURRUPA YINYALU MELCHIZEDEK-JA (14:17-24)

¹⁷ Abram ngurrakarti jampa kulpanyikinyi, nyarra Sodom kingi purrpi yana, parlkarranga partijirri kaniny mawurlangarrangu, yiningi Shaveh Valley (wariny yini King's Valley.)

¹⁸ Pirirri wariny, yini Melchizedek, paliny pukun palanga milpanyalu, Abram-ku kanyalu karlu-karlupa wayin. Nyarra Melchizedek nyampali pala tawunku, Salem-ku. Purlpija paliny pukun yatil waninyikinyi Ngarrkaku, palaku Kankajirri Nyampaliku.

¹⁹⁻²⁰ Nyungulu yatilju Melchizedek-ju wurrarnala Abram-ja, "Miranu nyuntu Ngarraku. Kankajirri Nyampali paliny. Parlparrrpa jungkapa kujungurrupa wiyirr pukun jirnijaninyi palinyjungarra. Japirr marnarna Ngarrka ngalya jilkulumanga. Nyurra malkunyi Ngarrka, Kankajirri Nyampali. Palinyju kartuwarra marnanta, nyuntuku kulikata kakarnijarrangu wirlarnajaninyi ngarramarnti."

Palaja Abram-ju wurrukarraja kulpanya jinaja yinyali. 10-ja purlikarranguja yinyali waraja, 10-ja kukurnjarirranguja yinyali waraja, palajun kuwiyrangupa wurruja yinyala Melchizedek.

²¹ Palalu Sodom-ju kingilu wurrarnili Abram-ja, "Wurru kulpanya jinajarrangu kalkulumanparningu. Ngajumili marrngurrangukujakun karrinyarna."

²²⁻²³ Puntaju karra marnalu Abram-ju, "Munu kalkulumarnangu wurrukarra nyuntumili, munu yiji. Ngarrka nyampali wiyirrku, palinyjungarra wiyirr jirnijaninyi, parlparrrpa jungkapa kujungurrupukun. Purlpi wurrarnarnalu Ngarrkanga munu kalkulumarnangu wurrukarra nyuntumili, munu wupartupa wara. Nyuntulu wurralanpili, 'Ngajulu yija yinyarnalu Abram wurrukarra palinymili wiyirr.'

²⁴ Palajun wurralanpili. Palangamarra munu kangkulamarnangu wurrukarra. Puru mayijakun kalkulamarnajanaku wangalanguku ngajumlaku. Nyungurrangu jinta pukun kanyarnajaninyipa ngajungu, Aner-pa Eshcol-pa Mamre. Yuwajaninyi wurrukarra palarrangu piririmarta."

15

ABRAM-JA MIRAL JARRINYILI NGARRKA (15:1-21)

¹ Palaja kapukarringi Abram-ja miral jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, "Abram-kayi, wirntiwayi. Kalkulumarnanta ngarramarnti ngajulungarra. Yijalu wurrukarra wirtu yungkulumarnanta."

² Abram-ju puntaju karra marnalu, "Nyuntukurra nyampali wiyirru. Nganijalu yungkuliminyin wurrukarra wiyirr nyuntulu? Yirru partany-majirri waninyarna. Marlkarri waninyaja ngaju, warrkamukatalu ngajumilalu, Eliezer-lu, Damascus-jirrilu, palinyjungarra mankuliny wurrukarra ngajumili."

³ Munu yingamanyin partany. Ngajumili wurrukarra wiyirr mankuliny warrkamukatalu ngajumilalu."

⁴ Puntaju wurrarnala Ngarrkalu, "Munu warrkamukata nyuntumili, munu Eliezer, munu palinyju mankuliny wurrukarra nyuntumili. Partanyju nyuntumilalu waljalungarra, palinyjungarra mankuliny nyuntumili wurrukarra."

⁵ Palaja jalakarti kayi marna Abram, wurrarnala, "Parrjala kanka, ngurnungurrangu parrjalajaninyi panikatarrangu. Kurrngal yiji. Munu yinipa wirrirkakanjaninyi, kurrngal. Nyuntumili jamuji karlujirangu waljapa nyirrirnikartijarrangu pukun kurrngal yiji jarrulupiyi. Munu yinipa wirrilamanjaninyi, kurrngal yiji." Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

⁶ Abram-ju pinakarrinyi, yijalu yijalmarta jirnili Ngarrkanga. Palajalungarra Ngarrka pikaly jarrinyili, wurrarnarningu, "Kulimajirralu yirrilamarna Abram, wurralamarna, 'Jurtu yija paliny'."

⁷ Yarrana Ngarrka muwarr pirnili. "Ngajulungarra puripi wurrarnarnangu warrarnja Chaldea-nga nyuntumili ngurra yakanaku. Nyungukarti milpanyan ngajumilija muwarrja. Nyungungarra warrarn yungkulumarnanta, nyuntumili wantuliny ngarramarnti."

⁸ Karra marnalu Abram-ju, "Ngarrkakurra, nyampali wiyirru nyuntu. Wunyurru miranu jarrulumarna palaku muwarrku, yija pala?"

⁹ Puntaju Ngarrkalu wurrarnala, "Kuwiyrangu kangkulupijin, waraja purlika, waraja nanikutu, waraja yuramu. Kangkulupijin pukun waraja kurlukukupa waraja jarrala parl-parl."

¹⁰ Palarrangu kuwiyrangu kanyajaninyi Abram-ju, Ngarrkamilija muwarrja. Wirlarnajaninyi wiyirr, palaja purlikapa nanikutupa yuramu parrkarl pirnijaninyi, jinta pirni. Wirrujartiny munu parrkarl pirnimapulinyi.

¹¹ Ngurlarn milpanyiyi, kajarniyi kuwiyingi. Abram-ju wirntiji pirnikiny-ijaninyi, yanayi.

¹² Kara ngalpanyajanga panja karta karrinyi yiji Abram. Kapukarringi kartajalu wirnti yiji turlpanyala.

¹³⁻¹⁵ Wurrarnala Ngarrkalu, "Pinakarra. Ranyji jarruluman, marlkarri jarruluman warrarnja nyungungu, jungkaranga wirrilipiyinti warrarnja nyungungu. Yarti jamuji karlujirangu nyuntumili yankulupiyi warinykarti warrarnkarti. Munu janamili warrarn, ngajarrimili warrarn."

Palangangarra punja wantulupiyi, partunuku 400-ku. Nyarranga warrarnja ngurrararrangulu marrjalu warrkamuku jilipiyijaninyi, warnkumajirriku, puru mayikujakun. Yijalu nyuntumilirrangu punja kalkulupiyijaninyi kurluny-kurlunya yiji. Palaja puntajulu palarrangu ngurrararrangu wirlalamarnajaninyi. Palaja nyuntumilirrangu walarni jilamar-najaninyi nyungukartijakun, wurrukarra wirtu kangkulupiyi palaja warrarnja.

¹⁶ Palanga warrarnja wantulupiyi 400 partunurrangu, palaja kulpulupiyi nyungukarti. Munu kuwarri yungkulumarnajaninyi nyungu warrarn. Yartiku. Kuwarringarra palarrangu ngapirrangu, Amorites, jana nyungungu waninyiyi. Nyungu janamili warrarn. Yarti kurlu jinakatarrangu jarrulupiyi, kurlu yiji. Palajangarra wirlalamarnajaninyi, yija nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu." Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁷ Karrpu kara ngalpanyajalu, warrukarti jarrinyajalu, ngapijirri yirrirni Abram-ju, wikapinti jungankatapa tilijartiny, partijirringi kuwiyingi kutarrangungu yananyapulu.

¹⁸ Palanga minyirruju wurrarnala Ngarrkalu, "Yija-yiji nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu. Warrarn nyunguja ngurnarikurnujirri yungkulumarnajaninyi, karakurnu Pijukartijakun Egypt-ja, kakarrakurnu pijukartijakun, palakarti Euphrates-kartijakun.

¹⁹⁻²¹ Kuwarri nyungu warrarn jintamili marlumili. Palarrangu miralamarnajaninyi warrarnku, yungkulumarnajaninyi nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu."

16

SARAI-LU WURRARNALA ABRAM-JA "KARTA KARRULINYUMPULU NGAJUMILI MIRTAWA WARRKAMUKATAPA." (16:1-6)

¹ Palanga warrarnja, Canaan-ja, Abram 10 partunurrangu waninyikinyi. Partanymajirri ngarrany. Pala mirtawa palinymili, Sarai, munu partany kangamalu. Wariny mirtawa kalkurnikinyi Sarai-lu, warrarn warinyja, Egypt-ja, warrkamukata mirtawa Sarai-ku, yini paliny Hagar.

² Palanga Abram-ja wurrarnala Sarai-lu, "Nyupakayi, partanymajirri ngaju. Ngarrkalu jamirnanyi partanyku. Ngajumili warrkamukata mirtawa kangkuluman, mirtawaku kawa, nyumpala karta karrapulu. Yijapa partany kangkulupiji." Puntaju, "Yuu."

³ Palaja Sarai-lu yinyali Abram pala mirtawa Hagar mirtawaku.

⁴ Karta karrinyipulu, Hagar-pa Abram. Palaja Hagar ngarlungka jarrinyi. Palajalu raka jarrinyalu nyampalingi palinymilingi, Sarai-ngi. "Puru yiji paliny", wurrarna Hagar-lu.

⁵ Palaja Sarai yunturi jarrinyalu Abram-ku. "Yinyarnanta ngajumili warrkamukata mirtawa ngurranga kalkunaku. Kuwarri ngarlungka jarrinyaja raka jarrinyiji. Kurrrarninyin nyuntulurla. Wurralamangu Ngarrkalu, ngaju yiji yija waninyirni."

⁶ Abram-ju karra marnalu, "Paliny nyuntumili warrkamukata, nyuntu nyampali palinyku. Nganikupa karrinyanpalu, pala jilamanpalu."

Palaja Hagar kurluny-kurlunya kalkurnukinyi Sarai-lu. Palajalu pirrakarti mirti jarrinyi Hagar.

NGARRKALU MIRAL JARRINYILI HAGAR-NGA (16:7-16)

⁷ Palanga pirranga warrarnja punarranga kajarna Hagar, janukumartaji. Ngarrkalu miral jarrinyili Angel-kapali.

⁸ Palanga wurrarnala, “Hagar-kayi, warrkamukata mirtawa nyuntu Sarai-mili. Wanyjarnija nyuntu milpanyan? Wanyjarnikarti yaninyan?” Puntaju karra marnalu Hagar-lu, “Wirnti mirti jarrinyarnalu nyampalingamarra.”

⁹ Wurrarnala, “Kulpa nyuntumili mijijikarti, pinakarralu.

¹⁰ Kurrngal yiji jamuji karlujirrangungu yungkulumarnanta, partarl yini malamanjaninyi, kurrngal yiji.

¹¹ Ngarlungku nyuntu. Partany kangkuluman, punulku. Yuu, ngangkur jirnikinyin, pinakarrinyarnanta. Palajalu yini malaman Ishmael.

¹² Wirtu jarrinyaja paliny kulikata jarrulinyjanaku wiyirru marrngur-ranguku, jana wiyirr kulikatarrungu wantulupiyalu palinyku. Kujurllkar-rungu wantuliny paliny.”

¹³ Palaja wurrarna Hagar-lu, “Yijalu yirrirnirni Ngarrkangarra, wankanyu waninyarni yija, munu marlkarri wirlarninyi.” Yini marna Ngarrka, “Palinyju Yirrkulu Parrjaninyi”.

¹⁴ Palajunjalalu yini marnayi pala januku, “Wankanyulu Yirrininyi”.

¹⁵ Palaja Hagar kulpanya Sarai-karti. Palaja partany kanyalu Abram-ku, punulku.

¹⁶ Abram 86 partunurrangujartiny. Palangangarra Hagar-lu partany kanya. Abram-ju yini marna Ishmael.

17

ABRAHAM JARRULINY KURRNGALKU JAPARTU (17:1-27)

¹ Ranyji jarrinyi Abram, partunurrungu 99-jartiny. Palaja yarrana ngayarta jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, “Ngaju Wariny Yiji, marrjapanu yiji. Jinta wiyirr manyurla yiji ngajungu. Pinakarraji ngajuku, ngungkulu jili ngalya ngarrakuny.

² Karluji jamujirrangungu kurrngal yungkulumarnanta. Muwarr yija-yiji pala yinyarnangu.”

³ Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu pirrirn jungkanga kaniny Abram.

Ngarrkalu wurrarnala,

⁴ “Nyungu muwarr ngajumili wirrirnarnangu, yija nyuntu karluji wantulumanjanaku kurrngal marrngur-ranguku. Nyuntumili karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrungu jirrja jarrulupiyi warinypa wariny warrarnarrangunga.

⁵ Palajalu kuwarri yini wariny yini marnarnanta. Kuwarringulu nyuntumili yini Abraham. Palalu yinilu wurrarninyi, “Kurrngalku Japartu”.

⁶ Yuu, kurrngal karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrungu yungkulumarnanta. Jirrja yankulupiyi kurrngal warrarnarrangukarti kajapa wangka. Palarranguja jinta wirtu nyampalirrangungu jarrulupiyi.

⁷ Nyungu muwarr nyuntukuparta partanykarranguku nyirrirnikartijarranguku, wantuliny ngarrakuny. Japartu wantulumarnanyurruku ngaju.

⁸ Yuu, nyungu warrarn, yini marnayi Canaan warrarn, nyuntupa nyuntumili karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrungu yungkulumarnanyur-rinyi. Kuwarri nyungungu warrarnja waninyan ngajarrikapali. Yarti nyungu warrarn wiyirr nyuntumilirrangumili wantuliny ngarramarnti, japartu wantulumarnajanaku.

⁹⁻¹¹ Nyuntupa nyuntumilirrangungu nyirrirnikartijarrungu yijalmarta jina- naku ngarrakunyju ngajumulaku muwarrku. Kuwarringulu pirirri wiyirr nyurramili partanyja pirirri jilipiyijaninyi. Palajun jinajalu miranu

jarrulupiyi marrngurrangu wiyirr nyurraku, ngajumili marrngurrangu nyurraŋarra.

¹²⁻¹³ Wupartupani karpurrangu 8-jartinyngarra waninyajanga pi-lyi malkulunyurrujaninyi wiyirr. Nyurramili warrkamukatarrangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warrkamukatamili partany pirirri ngayarta jarrulupiyi nyurramilingi ngurrangarrangu. Palarrangu wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warnkulu mankulamanjaninyi warrkamukatarrangu warrarnjarrangu ngajarrimilijarrangu. Palarrangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Palajun jilkulunyurru. Yijalmarta jiliyi nyungungu muwarrja ngajumilingi.

¹⁴ Palarrangu munu yijalmarta jinajarrangu munu ngajumilirrangu wantulupiyi. Panypanyajiyi ngajumilingi muwarrja. Palajalu munu japartu wantulumarnajanaku.

¹⁵ Nyungu wariny muwarr wurrarnarnangu. Mirtawa nyuntumili, Sarai, wariny yinijartiny jarruliny. Kuwarringulu munu Sarai yini malaman. Yini malaman Sarah.

¹⁶ Ngalypa jilamarnalu palinyku, partany yungkulumarnanyumpulinyi, partany kangkulumanga Sarah-lu. Sarah-mili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. Ngunarrikurnujirri jirrja yankulupiyi, warinyja warrarnjarrangu kajalapiyi. Jinta palarranguja nyampalirrangu wirtu jarrulupiyi.”

¹⁷ Murtingi juripi-juripi jarrinyalu Abram, pirrirn jungkanga kaniny jarrinyalu. Nyarru pirnarningu, wurrarnarningu, “Ranyji yija-yiji ngaju, 100 partunurrangu. Wunyjurru kuwarri japartu jarrulumarna partanyku ngajungarra? Sarah ranyji pukun, 90 partunurrangu. Wunyjurru partany kangkuliny palinyjungarra?”

¹⁸ Palaja Abraham-ju karra marnalu, “Ngarrkakayi, yijapa ngalypa jilamanpalu partanyku ngajumulaku, Ishmael-ku.”

¹⁹ Puntaju Ngarrkalu karra marnalu, “Yijalu mirtawalu nyuntumilalu, Sarah-lungarra, partany kangkulumanga. Yini malkuluman Isaac. Paliny kalkulumarna ngajulu, ngajumilija muwarrja, palinyngarrapa palinymilirrangu nyirrirnikartijarrangu. Ngajumili marrngurrangu wantulupiyi ngarrakuny.

²⁰ Japirr marnanyin ngalypa jinaku Ishmael-ku. Yuu, pinakarrinyirninti. Ngalypa jilimarnalu palinyku pukun, yungkulumarna kurrngal marrngurrangu. Partanykarrangujartiny pirirrijartiny 12-jartiny jarruliny paliny. Wirtu nyampali jarrulupiyi. Janamili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi.

²¹ Isaac nyarra, palinyngarra ngajumili wantuliny ngarrakuny, wantulumarnalu japartu palinykungarra. Sarah-lu kangkulumanga kuwarrikapali partunu warinyja.” Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

²² Jipi muwarr pinaja Abraham-ku Ngarrka yana.

²³⁻²⁷ Piririmarta Abraham-milirrangu palinymilingi ngurranga kurrngal yiji, warrkamukata piririmarta pukun, jinta puripi manajaninyi warnkulu, jinta puripi ngurli-ngurlija wirtu jarrinyiyi palinymilingi ngurranga. Palangarra karpungu Abraham-ju kunmu jirnijaninyi piririmarta wiyirr palinymilingi ngurranga, mirtanyarrangupa partanykarrangu. Palangangarra karpungu Ngarrkamilija muwarrja Yayipirayamulu wirrkarnajaninyi piririmarta wiyirr. Warinyju wirrkarna paliny pukun. Palanga Abraham ranyji pirirri, 99 partunurrangujartiny. Partany palinymili, Ishmael, 13 partunurrangujartiny. Palangangarra warajanga

karrpungungarra wirrkanajajirri pirirri jarrinyipulu, Abraham-pa partany palinyмили, Ishmael.

18

NGARRKA MILPANYI ABRAHAM-KARTI NGURRANGA PALINYMILINGI (18:1-15)

¹ Palaja yarrana Abraham-ja miral jarrinyili Ngarrka. Abraham ngurranga waninyikinyi wirturrangungu mungkamartaji Mamre-ngi. Karrpu kanka. Parrpakarranga waninyikinyi kalikingi palinyмили, jawapirtingi.

² Parrjarna, piririmarta kujarrapa waraja yirrirnijaninyi, wangka wararr karrinyiyi.

Wararr karrinyi Abraham, mirti jarrinyijanaku, murtingi jurłpi-jurłpi jarrinyijanaku.

³ Wurrarnajanaku, "Munu pipurru yankulunyurru.

⁴ Jampakurra nyungungu kajalkulunyurru mungkanga mirranja. Mankulumarnanyurraku ngapa, jina ngulyalkulunyurrarninyi.

⁵ Mayi pukun kangkulumarnanyurraku. Nganinyaja yankulunyurru." Wurrarniyili, "Yuu. Ngalya."

⁶ Kalikukarti mirti jarrinyi Abraham, Sarah-nga wurrarnala, "Nyampa jarra! Yuntara marra, martumpirri kampalajanaku."

⁷ Palaja jalakarti yana, purlika mana, yangupala, jinjimama. Wurrarnala warrkamukatanga, "Nyampa jarra! Nyungu kuwiyi wirlala, kampala."

⁸ Palajun jinaja Abraham-ju kanya kuwiyipa ngama, yinyajaninyi. Nganinyikinyiyi piririmartalu, Abraham mungkamartaji wararr karrinyikinyi.

⁹ Waraja palarrangungu piririmartanga Ngarrkangarra. Wurrarnala Abraham-ja, "Wanyjarningi mirtawa nyuntumili, Sarah?" "Kalikungu kaninykarti paliny."

¹⁰ Karra marnalu Ngarrkalu, "Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kangkuliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga."

Wangka, kaninykarti kalikungu, pinakarrinyikinyi Sarah-lu.

¹¹⁻¹² Nyarru pirnikinyirningu, wurrarnarningu, "Ranyji ngaju, ngajumili pirirri pukun ranyji. Ngaju ranyjimarta yiji, munu partany ngajulu kanganyakarni!"

¹³ Ngarrkalu wurrarnala Abraham-ja, "Nganija nyarru pirni Sarah? Nganija wurrarnarningu, 'Ranyji yiji ngaju, munu partany ngajulu kanganyakarni.'?"

¹⁴ Munu ngurnjurl yiji ngajuku. Yijalu palajunmarta jilamarnalu. Kulpulumarna warajaja partunuja, yijalu partany kangkuliny Sarah-lu." Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁵ Wirntilu mitu marnalu Sarah-lu, "Munu nyarru pirnamarna." Puntaju karra marnalu, "Yija, nyarru pirnin."

ABRAHAM JAPIRR MARNA NGARRKA SODOM-PA GOMORRAH-KU (18:16-33)

¹⁶ Palaja nyarrarrangu kujarrapa waraja wararr karrinyiyi, yanayi, parrjarnikinyiyi Sodom-karti. Jananga yana-yananyikinyi Abraham.

¹⁷ Yananyajanga Ngarrkalu kurlkarri marnikinyirnangu, "Palarrangu marrngurrangu ngurnungujirri tawunjajirri, Sodom-japa Gomorrah-nga ngurrara, kurlujartiny yiji jana. Yijapa marlkarri wirlalamarnajaninyi ngarrakuny. Wunyjurru, wurralamarnalu Abraham-ja palajunmarta jilirnili? Yuu. Wurralamarnala.

18-19 Ngurrjungulu marnarna Abraham, wurralkulinyjanaku palinymiliranguku pinakarralupijiyi ngarrakunyju, ngungku yiji jilipiyi ngarramarnti. Janalu palajun jinaja ngajulu ngalya jilamarnajanaku ngajumilija muwarrja. Palajalu ngalya yiji jilamarnajanaku wiyirru marrngurranguku, warrarnjarrangu wiyirra. Abraham yungkulumarnalu jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal, palinymilirrangu kurrngal yija-yiji jarrulupiyi, wirtu nyampalirrangu jarrulupiyi.”

20 Palaja Abraham-ja wurrarnala, “Miranu nyuntu palarranguku marrngurranguku Sodom-ja Gomorra-nga. Pinakarrinyirrijanaku, yirrkulu kurlu yiji jirnikinyi.”

21 Palaja muwarrja yankulumarna, yirrilimarna. Yijapa pala muwarr pinakarrinyaja yija. Munujalu, miranu jarrulumarna.”

22 Palaja palajirri warinyirri pipurru yanapulu Sodom-karti. Ngarrkapa wararr karrinyipulu Abraham.

23 Wurrarnala Abraham-ju, “Yijapakurra jinta Sodom-ja ngalya jinayi, jurtungu yaninyayi. Wunyjurru? Marlkarri wirlalamanjaninyi palarrangu pukun?”

24 Yijapa 50 marrngu palanga ngalypakata waninyayi. Wiyir Sodom-ja ngurrararrangu marlkarri wirlalamanjaninyi?

25 Munu wirlanaku ngalypakatarrangu, kurlukatarrangujakun wirlanaku. Ngalypajakun jinaku nyuntulukurra.”

26 Karra marnalu Ngarrkalu, “Marrngurranguku ngalya jinakataku 50-ku munu wirlalamarna pala tawun. Puru yakalamarnajaninyi wiyir.”

27 Karra marnalu Abraham-ju, “Puru ngaju, munu japirr manaku ngajulupirrayi.

28 Yijapa 45-jakun ngalypakata palanga tawunja. Wunyjurrukurra? Marlkarri wirlalamanjaninyi wiyir tawunja?” “Marrngurranguku ngalypakataku 45-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

29 Yarrana Abraham muwarr pirnalu, “Yijapa 40 ngalypakata palanga waninyayi.” “Ngalypakataku 40-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

30 Palaja wurrarnala Abraham-ju, “Yarrana japirr malamarnanta, munukurra kulilu yirriliminyinpa, yijapa 30-jakun ngalypakata palanga?” “30-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

31 Yarrana Abraham marrpalya waninyi. “Yijapa 20-jakun ngalypakata palanga.” “20-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

32 Palaja karra marnalu Abraham, “Yarranakurra warajamaljakun japirr malamarnanta. Munukurra kuli jarrulupijin. Yijapa 10-jakun ngalypakata palanga waninyayi.” Puntaju karra marnalu Ngarrkalu, “Yijalu 10-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

33 Palaja Abraham-ku muwarr pinaja, Ngarrka yana, Abraham ngurrakarti kulpanya.

19

ANGEL-JIRRI NGURRA JIRNIPULU LOT-JA SODOM-JA (19:1-29)

1 Sodom-karti pipurr yanapulu nyarrajirri warinyirri. Ngakarnapulinyi Ngarrkalu, miyu marrngujirri pulany, yija angel-jirri palajirri. Jarurrukartingi tawunja kajarnapulu.

Palanga Lot, nyarra Abraham-mili marrkamili partany, tawunja kayitingi kajarnakinyi. Yirrirnipulinyi, purrpi yanapulaku. Pirntil kanka jarrinyipulaku, milya kaninyju.

² Wurrarnapulaku, “Milpapulukurra ngurrakarti ngajumilikarti. Jina ngulyalkulunyumpularninyi, wantulunyumpulu mayanga ngajumilingi. Marntungu yankulunyumpulu wanyjarniku karrinyaku yaninyaku nyumpala.” Puntaju karra marnapulalu, “Puru wanta. Nyungungarra parlkarranga wantulupalayi warrukartiku.”

³ Yirrkulu japirr marnikinyipulinyi Lot-ju palinymili mayanga kajanaku. Palajalu yanapulu ngurrakarti palinymilikarti. Martumpirri lalyapa warinypa wariny ngalya mayi kanyapulaku. Nganinyikinyipulu.

⁴ Kajarnakinyipulu palanga, Sodom piririmarta mayakarti milpanyiya. Wangalangurrangupa mirtarrangu, Sodom piririmarta wiyirr, jalakarti ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi.

⁵ Lot-ku kamarniyalu, “Wanyjarningi palajirri pirirrijirri nyuntumilikarti ngurrakarti milpanyapulu? Kawapulinyi nganarnaku!” Palarrangu Sodom piririmarta kurla-kurla yiji, palajirriku karrinyiyipulaku.

⁶ Jalakarti yana Lot, jawapirti nyirrirnikarti jatamapu jirni.

⁷ Wurrarnajanaku, “Munu palajunmarta jiliyi! Kurlu yija pala.

⁸ Pinakarrayi yiji. Kurntaljirri ngaju, kurrijirrijartiny. Munu pirirringi karta karrimapulu. Kangkurnupulinyi nyurraku palajirri kurntaljirri. Nganikupa karrulunyurru jilkulunyurrapulinyi. Palajirri pirirrijirri ngajarrijirri, yakaliyipulinyi. Ngurrakarti milpanyapulu ngajumilikarti. Yijalu ngajulu kalkulumarnapulinyi.”

⁹ Pala muwarr pinakarrinyaja kuli jarrinyiyi. “Yarra! Yarra! Kajaja nyungukarti milpanyan, kuwarri nyampali jilamanparninyi nganarnaku. Kurlu jilipiyirnangu yija.” Lot warinykurnu jujirniyi, partarl jawapirti ngartarnayalu.

¹⁰ Palaja palalujirri angel-jujirri purrirnipulu Lot kaninykarti mayanga, jawapirti jatamapu jirnipulu.

¹¹ Palaja pampuru jirnipulujaninyi palarrangu Sodom piririmarta, munu yirrinakayi. Partarl kanyjirnikinyiyi jawapirtiku.

¹² Wurrarnapulalu Lot-ja, “Nyuntumilirranguja nganurtu nyungungu tawunja? Partanykarrangu? Pujamurrangu? Wurralajanaku nyungu tawun yakalapiyi.

¹³ Jampa nyungu tawun wiyirr yija kampalalayai. Ngarrka miranu marrngurranguku nyungungu, kurlukata yiji jana. Palinyju nyungukarti ngakarnangalayinyi wiyirruku yijaku kampanaku ngarrakuny.”

¹⁴ Yana Lot pujamukartijirri, palinymili kurntalmilijirri pilyurrjirri, wurrarnapulaku, “Jampa nyungu tawun kampalkuliny ngarrakuny Ngarrkalu. Nyunguja janyin mirti jarrapulu, marlkarringimarra!” Wurrarnikinyipulu witijakapali, puru panpanyapulalu.

¹⁵ Pirrpa-pirrpa jarrinyajalu Lot-ja wurrarnapulalu angel-jujirri, “Kawajaninyi mirtawapa kurntaljirri nyuntumili, jalakarti nyungu tawunja wiyirr mirti jarrulunyurru, marlkarringimarra!”

¹⁶ Panypanyikinyipulaku Lot-ju, munu janyin jarrima paliny. Palaja palajirri angel-jujirri parirrngulu kanyapulujaninyi, janyin yanayi jalakarti tawunja. (Ngarrka paju karrinyalu Lot-ku, palajalu wanka jirnipulu.)

¹⁷ Palaja wurrarnapulujanaku, “Mirti jarrayi, mirti jarrayi! Munu nyirrirni parrjaliyi! Munu partijirri parlkarranga kajaliyi. Warnkumar-ramarrakarti pipurru mirti jarrayi, marlkarringimarra!”

18-19 Puntaju Lot-ju karra marnapulaku, “Nyumpalakurra pajulu ngalya jirnijinyumpulu, wankanyu jirnyinyumpulu. Pinakarrajpulu. Warnku-marramarra kaja yiji. Munu mirti yaninyakarna ngurnungukartijakun. Marlkarri jarrarnili partijirri.

20 Yirrirnanyumpulu pala tawun, pala wupartu tawun palanga? Mirti jarrulumarna palakartijakun. Tuku wantulumarna palangangarra.”

21 Warajalu wurrarnala, “Yuu. Nyurra palakarti yarrayi. Munu kampalamarna pala wupartu tawun.

22-23 Jampa mimalamarnanyurruku. Jampa nyurra palangangarra kajarnaja, jinta warrarn kampalamarna. Palajalu mirti jarrayi!” Karrpu milyapal jarrinyaja Lot-pa kurntaljiirri palinymilijirri kajarniyi palanga tawunja. Yini pala wupartu tawun Jawa.

24-25 Palaja parlparrja Ngarrkalu ngakarna warnkukapalirrangu wikajartiny, palajun wirlarnapulinyi palajirri tawunjiirri, Sodom-pa Gomorrah. Ngurrararrangu wiyirr marlkarri jarrinyi. Parlkarra pukun wirlarna Ngarrkalu, warrarn kurluny-kurluny jarrinyi, warrulymajirri, mungkamajirri.

26 Mirtawalu Lot-milalu panypanyapulaku angel-milijajirri muwarrja. Sodom-karti nyirrirnikarti parrjarna palinyju, yamarna karamartalu. Pala mirtawa marlkarri jarrinyi, paliny yamarna karamartalu, marlajakapali jirni.

27 Marntungu pirrpa-pirrpanga Abraham kulpanya nyarrakarti, palakarti muwarr pirnikinyalupa Ngarrkanga.

28 Warnkumarramarraja parrjarna parlkarrakarti, Sodom-kartipa Gomorrah-karti. Jungan kankakurnu yananyikinyi ngurnarrijirri.

29 Palajun pala parlkarrangajirri tawunjiirri kamparnapulinyi ngarrakuny Ngarrkalu, wirlarnajaninyi marlkarri ngurrararrangu wiyirr yiji. Lot-jakun ngakarna jalanga Sodom-ja marlkarringamarra. Abraham-ku pinakarrinyalu Ngarrkalu, wankanyu jirni Lot.

LOT-MILALU KURNTALJUJIRRI KURLU YIJI JIRNIPULU (19:30-38)

30 Lot wirnti Zoar-nga waninyaku. Palajalu yakarna pala wupartu tawun, Zoar, yana warnkumarramarrakarti. Palinya palinymili kurntaljiirri jurntingi waninyikinyi.

31 Yarti marrkanga wurrarnala murrkangunyalu, “Japartu ngalimili ranyji, ngali waninyali pirirrimajirri. Nyungungu warrarnja yija munu waraja pirirri.

32 Japartu yungkuli minpinaku wayin. Palaja, yawurr jarrinyaja, palinyja karta karrulupalili. Palajunju partany kangkulupali japartuja ngalimilija.”

33 Warrukartingi wayin yinyapulali. Yawurr jarrinyaja murrkangunya palinykarti yana, palinyja karta karrinyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot.

34 Warinymaljanga marrkanga karra marnalu murrkangunyalu, “Warinyja warrukartingi japartungu karta karrinyirni. Kuwarringi warrukartingi yarrana wayin yungkulupali. Palaja palinyja karta karruluman nyuntu, palinyja partany kangkuluman.”

35 Palanga warrukartingi yarrana japartu pulanymili wayin yinyapulali. Palaja pala nyirti palinyja karta karrinyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot.

36 Palajun ngarlungka jarrinyipulu Lot-mili kurntaljiirri japartu-marninyja pulanymilija.

³⁷ Partany kanya murrkangunya, punulku, yini marna Moab. Palinymili nyirriknikartijarrangu yini marnayijaninyi Moabites.

³⁸ Nyirtingunya pukun partany kanya, punulku. Yini marna Ben-
ammi. Palinymili nyirriknikartijarrangu yini marnayijaninyi Ammonites.

20

ABRAHAM-PA ABIMELECH (20:1-18)

¹ Abraham yana Mamre-ja kurilakartikurtirri Canaan-ja. Waninyikinyi palangajirri partijirri ngapinga, Kadesh-pa Shur. Yarti waninyikinyi Gerar.

² Palanga Sarah wurrarnikinyi palinymili mirtawamarniny marrka. Palanga partunurrangu Abimelech nyampali wirtu Gera-ku. Palinyju warrkamukatarrangu ngakarnajaninyi maninyaku Sarah-ku. "Ngajukarti kanganyaku mirtawa ngajumili jarrinyaku."

³ Warajanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyi kapukarringi. Wurrarnala, "Nyuntulu kanyan nyungu mirtawa. Pala mirtawa pirirri-jartiny. Palajalu marlkarri jarruluman."

⁴ Abimelech munu ngarrany karta karrimapulu pala mirtawa. Karra marnala, "Nyampali, ngaju munu kurlu jinaja! Yijalu munu wirlalaman-nganinyi ngajumilirrangu marrngupa."

⁵ Abraham-jungarra wurrarna pala palinymili mirtawa marrka. Palan-garra muwarr pirni Sarah-lu. Pala jirnirni yijalu wurrarnarna 'ngalya'."

⁶ Ngarrkalu puntajulu wurrarnala kapukarringa, "Yuu, ngaju miranu pala jirnin ngalypakapali wurrarnikinyin, palajalu ngampa pirnirinti jinaku kurlujartinyku ngajuku. Ngampa pirnirinti warlinaku palaku mirtawaku."

⁷ Kuwarri, pala mirtawa kulpanya yuwalu palinymili pirirringi. Pala Abraham muwarr pinakata ngajumili. Paliny muwarr pilipiji nyuntuku palajunjamarra, munu marlkarri jarruluman. Wurrarnarnangu palanga minyirri, munujalu nyuntupa nyuntumilipa marrngurrangu marlkarri jarrulunyurru."

⁸ Karrpu jarrinyajalu warinyja marntungungu Abimelech-ju kuru mar-najaninyi nyampalirrangu wiyirr palinymili, wurrarnajanaku Ngarrkaja muwarr. Jana wirnti karrinyiyi yiji.

⁹ Muwarr ngakarnalu Abraham-ku. Minyirruju wurrarnala, "Ngani kurlu-jartiny jirnarnanga, puntajulu nyuntulu kurlujartinyju jirnin nganarnaka wiyirru? Yija yiji munu jintalupa jirnamayi palajun ngajuku. [Work on this: it misses the point that no-one ever SHOULD do that to ANYBODY.]

¹⁰ Nganiku jirninpa?"

¹¹ Abraham-ju puntajulu, "Wurrarnarnaji, 'Munu nyarralanga war-rarnja pinakarramayalu Ngarrkaku. Wirlalanyiyili marlkarri mankulupiyi ngajumili mirtawa.'

¹² Yuu, yija ngajumili marrka pala mirtawa. Paliny ngajumili japartumili partany, munu ngajumili pipimili partany. Pala mirtawa ngalayi wara-janga jarrinyalay.

¹³ Purlpilu Ngarrkalu wurrarnaji, 'Yankuluman warinykarti war-rarnkarti.' Ngajulu wurrarnarnala Sarah-ngi, 'Ngalya jilipijin. Yananyaja warinykarrirangu warrarnkarti, wurralamanjanaku marrngurrangungu, "Ngajumili Abraham mamaji'."

¹⁴ Palaja Abimelech-ju kulpanya jinalu mirtawa Abraham-ja, yinyalu warinyarrungupa kukurnjaripa purlikapa warrkumukata pirirrimartapa mirtawanyjaripa.

¹⁵ Wurrarnala Abraham-ja, “Nyungungu nganarnamili warrarn, nyurra puru wantayi palanga warrarnjakurtirri, munu wirnti karrulunyurru.”

¹⁶ Wurrarnala Sarah-ngi, “Ngajulu yungkulumarnalu mamajinga nyuntumilinga 1,000 warnkurrangu. Palajalu nyuntumili marrngurrangu miranu wantulupiyingu munu nyuntulu kurlujartiny jirnaman.”

¹⁷⁻¹⁸ Purlpilu Ngarrkalu ngampa pirnajaninyi Abimelech-mili mirtawanyjarri partany kanganyaku, Sarah-ngamarra. Kuwarri Abraham-ju japirr marna Ngarrka, Ngarrkalu wankanyu jirni Abimelech, wankanyu jirnijaninyi mirtawa palinymilipa warrkamukatarrangu mirtawanyjarri, yarrana partanyku kanganyaku.

21

SARAH-LU PARTANY KANYA (21:1-8)

¹⁻² Palaja Ngarrkalu ngalypalu jinalu Sarah-ku. Palinymili muwarr yija jarrinyalu palinyku. Purlpi Abraham-ja wurrarnala Ngarkalu, “Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kangkuliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga.” Yijarla pala muwarr. Ngarrkamilija muwarrja partany kanyalu pirirriku Abraham-ku.

³ Pala partany palinymili Abraham-ju yini marna Isaac.

⁴ Karrpu 8-jartiny jarrinyaja Abraham-ju wirrkarna, Ngarrkamilija muwarrja.

⁵ Palanga Abraham ranyji yija, 100 partunurrangujartiny.

⁶ Pikaly yiji Sarah, nyarru pirni. “Ngaju pikaly jirninyi Ngarrkalu. Jinta pinakarrinyaja pikaly jarrulupiyi, nyarru pilipiyi pukun.

⁷ Wurrarnikinyiyi wiyirrju partanymajirri wantulumarnalu Abraham-ku. Kuwarri partany kanyarnalu ranyji jarrinyajaku.”

SARAH-LU JURTU NGAKARNAPULINYI HAGAR-PA ISHMAEL (21:9-21)

⁸ Wirtu jarrinyi jukurtu, ngama yakarna. Palanga Abraham-ju wurrarnajanaku warrkamukatanga palinymilingi mayi wirtu kampalapiyijanaku kurrngalku marrngurranguku. Palaja wiyirr milpanyiyi ngurrakarti Abraham-milikarti, pala mayi ngananyikinyiyi, pikaly waninyikinyiyi.

⁹ Ishmael, Hagar-milipa Abraham-mili partany, wtilu nyurni marnikinyi Isaac. Palajirri yirrirnipulinyi Sarah-lu, ngarlu kurru jarrinyi.

¹⁰ Wurrarnala Abraham-ja, “Nyuntu marlkarri jarrinyaja ngajumilalu partanyju, Isaac-ju, wurrukarra nyuntumili mankuliny palinyjukun. Pala wariny partany, warrkamukata mirtawamili partany, munu palinyju wurrukarra mankuliny nyuntumili. Pala warrkamukata mirtawapa partany palinymili jurtu ngakalapulinyi ngarramarnti.”

¹¹ Abraham ngarlu kurru jirni Sarah-lu muwarrju. Munu jurtu ngakanaku karrinyalu partanyku, palinymilaku waljaku.

¹² Wurrarnala Ngarrkalu, “Munu ngarlu kurru wantuluman Ishmael-kupa pipiku palinymilaku. Pinakarrulumanpalu Sarah-ku, palinymilija muwarrja jilkuluman. Purlpi wurrarnanga yungkulumarnanta karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal. Isaac-jangarra milpulupiyi jana.

¹³ Ishmael pukun partany nyuntumili. Palajalu ngalya jilamarnalu palinyku pukun, karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnalu.”

¹⁴ Marntungu pirrpa-pirrpa Hagar-nga mayipa ngapa yinyala Abraham-ju. Ngapapinti Hagar ngurntingi wirrirnili. Palaja jurtu ngakarnapulinyi. Yana-yaninyikinyipulu pirranga, ngapimartaji, Piyajipakurtirri.

15 Ngapa munu jarrinyipulaku. Palaja partany yakarna Hagar-lu mungkamartaji.

16 Wangkamarta yana, kajarna. Wurrarnarningu, "Yija ngajumili partany jampa marlkarri jarruliny. Munu palaku yirrinaku karrinyarnalu." Ngangkurl jirnikinyi yija partanyku.

17 Murrukurru ngangkurl jirnikinyi, pinakarrinyi Ngarrkalu. Parlparrrja kamarnala, "Hagar-kayi, munu ngarlu kurlu jarruluman, munu wirnti karruluman. Murrukurru pinakarrinyirni ngangkurl jinaja ngajulu.

18 Paliny kalkulumarna ngajulu. Kurrngal yiji jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnalu. Kuwarri palinykarti yankuluman, parirngulu kangkuluman, wararr jilaman." Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

19 Palaja Hagar-lu yirrirni, jurti jirnili ngapa Ngarrkalu, purlpurlpu jarrinyikinyi ngapa. Palakarti yana, ngapapinti winya jirni, murrukurruku kanyalu, yinyala ngapa.

20 Ishmael wirtu jarrinyikinyi, Ngarrkalu kalkurnukinyi. Kuwiyimarta jarrinyi.

21 Pirranga waninyikinyi, warrarnja yiningi, Paranja. Pipilu mirtawa manalu Egypt-ja.

ABRAHAM-JUPA ABIMELECH-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (21:22-34)

22 Palanga Kingi Abimelech-pa palinymili army-ku nyampali, yini Phicol, yanapulu Abraham muwarr jinaku. Abimilech wurrarnala Abraham-ja, "Ngani warralpiri jirnan nyuntulu, Ngarrka ngalya jirnanu.

23 Ngarrkalu parrjarnanganyjurrinyi kuwarri, tarn-tarn muwarr yingkuluman, nyuntu munu mitu marnakanyi, ngajupa ngajumili partanykarrangupa nyirrirnikartijarrangu. Ngajulu ngalya jirnanangu. Puntajulu tarn-tarn muwarr yingkuluminyin, nyuntulu ngalya jilkuluminyin ngajuku, ngalya jilkuluman nyunguku warrarnku pukun."

24 Abraham-ju wurrarnala, "Yuu, palajun wurrarnarnangu, Ngarrka miranu palaku muwarrku."

25 Abraham-ju wurrarnalu Abimilech well-ku, Abraham-mili warrkamukata karlinyayi, Abimilech-mili warrkamukatarrangulu manayi janakujakun.

26 Karra marnalu Abimilech, "Munumpa ngaju palaku. Munu wurrarninyin nyuntulu, kuwarrajakunja pinakarrinyinyi."

27 Palaja Abraham-ju yinyalu kukurnjarirrangupa pulikarrangu, Abraham-pa Abimilech muwarr jinipulu.

28 Abraham jinta pirnijaninyi 7 kukurnjarirrangupa waraja partunujartiny.

29 Palaja Abimilech japirr marna, "Nganiku palujun jirnan?"

30 Karra marnalu Abraham-ju, "Mankuluman nyungurrangu 7 kukurnjarirrangupa. Palajun jirnajalu, wurralaman karlinyarna nyarra well ngajulungarra."

31 Palaja pala well yini marnayi "Beersheba", "Tarn-tarn Muwarr Well".

32 Pala tarn-tarn muwarr jirnjaja, Abimilech-pa Phicol yanapulu, kulpanyapulu Philistia-karti, warrarnkarti pulanymilikarti.

33 Palanga Abraham-ju Beesheba-nga jarnti jirni mungka, tamarisk mungka, ngarluja nyurra marna Ngarrka, paliny LORD ngarramarntiku.

34 Abraham-ju kaliku palinymilirrangupa jarnti jirnikinyi warrarn-ja Philistia-nga punja yija.

22

ABRAHAM YAKURR MARNA NGARRKALU (22:1-19)

¹ Punjaja Abraham yakurr marna Ngarrkalu. Karra marnalu, "Abraham-kayi." "Yu?"

² Wurrarnala, "Partany walja nyuntumili, pala Isaac, yija ngarlungu nyuntungu paliny. Paliny kangkuluman, kajakarti yankulunyumpulu, warrarnkarti Murayakarti. Warnkumarramarranga waraja warnku jurti jilamarnanta. Palangangarra partany walja nyuntumili marlkarri wirlalaman, kawu palinymili wikanga wirrilaman, kampalaman tikilkartijakun. Palajun jilaman ngajuku." Pinakarrinyalu Abraham-ju.

³ Pirrpa-pirrpanga kartaja wararr karrinyi Abraham. Wika mana, wirrirni tangkingi. Palaja Abraham-pa warrkamukatajirripa Isaac yanayi, ngurnungukarti warrarnkarti, Moriah-karti yananyikinyiyi.

⁴ Kujarraja ngurraja yirrirniyi warnku pala, kajangulu.

⁵ Palinymilingi warrkamukatajirringi wurrarnapulaku, "Nyungungungarra wantapulu tangkipukun. Ngalaya yankulupulayi partany pa ngurnungukarti, palanga kuwiyi yungkulupalayili Ngarrkanga. Palaja nyumpalakarti kulpulupalayi."

⁶ Abraham-ju wika punyjanga wirrirnili Isaac-ja. Wirrkanapintipa panijartu kanya Abraham-ju. Palaja yanapulu.

⁷ Japartumurninyja wurrarnala Isaac-ju, "Japartukayi!" "Yu?" "Wikapa panijartu kanganyali. Wanyjarningi pala kukurnjari Ngarrkaku wirlalapani?"

⁸ Karra marnalu Abraham-ju, "Ngarrkalungarra kukurnjari yungkulinyngalinyi kampanaku tikirkarti." Yaninyikinyipulu.

⁹ Kajarnapulu palanga warnkunga, Moriah-nga, purlpi Ngarrkalu wurrarnala Abraham-ja pala. Warnkurrangu kuru marna Abraham-ju, wika kankarni wirrirni, munu jakarnama. Kunymarna partany palinymili, paliny wirrirni wikanga kankarni.

¹⁰ Palaja wirrkanapinti mana partanyku marlkarri wirlanaku.

¹¹ Parlparra kamarnalu Ngarrkalu, "Abraham! Abraham!" "Yu?"

¹² "Yakala! Munu nyuntumili partany wirlalaman! Puru yakurr marnikinyirinti. Purlpi wurrarnarnangu partany nyuntumili wirlalaman, ngajungu yungkulupijin. Palinyku munu jamirnaminyin. Palaja nyuntuku miranu jarrinyarnanga, nyuntulu yirrkulu wurrarnajalu jinan ngajungu muwarrja." Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹³ Parrjarna Abraham-ju, wangka yuramu yirrirni, palamili kutajirri mungkanga, mantalji waninyikinyipulu, munu purrirnakarningu. Mana pala kuwiyi, Ngarrkaku marlkarri wirlarnalu. Munu wirlarnama palinymili partany walja, paliny wanka kalkurnu Ngarrkamilija muwarrja.

¹⁴ Palaja pala warnku yini marna Abraham-ju "Ngarrka Yinganyakata". Palajalu kuwarrikartijakun wurrarnayi, "Warnkunga Ngarrkamilingi yungkulinynganyjurrinyi Ngarrkalu."

¹⁵ Yarrana Abraham-ku kamarnalu parlparra Ngarrkalu.

¹⁶ "Ngajuku pinakarrinyijin nyuntulu, partanyku waljaku nyuntumilaku munu jamirnaminyin. Palajalu wirrirnarnanga muwarr ngajumili, pala muwarr nyuntuku wantuliny ngarrakuny yija.

¹⁷ Ngalypa yiji jilamarnanga, yungkulumarnarnta kurrngal karlujirran-gupa jamujirrangu. Panikatarrangu parlparra kurrngal yiji, nyuntumilirrangu karlujirrangu pukul kurrngal yiji jarrulupiyi. Jinta malyparr jarrayijanakalu nyuntumilirranguku, wirrilamarnajaninyi warrkamukata

nyuntumilirranguku. Nyuntumili marrngurrangu wirrilimarnajanaku nyampalirrangu jintaku.

¹⁸ Nyuntumilirranguku ngalya jilipiyijanaku wiyirru marrngurranguku ngunarrikurnujirringi. Yijalmarta jirnin nyuntulu. Palajalu ngalya jilamarnanga palajun." Palajun muwarr pirnili Ngarrka.

¹⁹ Palaja Abraham-pa Isaac warrkamukatajirrikarti kulpanyapulupulaku. Palaja yanayi Beersheba-karti. Palanga waninyikinyi Abraham.

NAHOR-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (22:20-24)

²⁰ Yarti pinakarrinyi Abraham-ju palinymili marrka Nahor partanykarrangu 8-jartiny, Milcah-lu kanyajaninyi.

²¹ Uz (murrkangunya), Buz (palinymili marrka pirirri), Kemuel (Yaramumili japartu),

²² Chesed, Hazo, Pildash, Jidlaph, Bethuel

²³ (Rebecca-mili japartu). Milcah-lu kanyajaninyi nyungurrangu partanykarrangu piririmarta Nahor-ku, Abraham-milaku marrkaku.

²⁴ Ruma, Nahor-mili yarungumarniny, palinyju kanyajaninyi Tebah, Gaham, Tahash, Maacah.

23

SARAH MARLKARRI JARRINYI (23:1-2)

¹⁻² Palaja mirtawa Abraham-mili, pala Sarah, marlkarri jarrinyi. Ranyji yiji paliny, 127 partunurrangujartiny. Wurrjirni palanga, Hebron-ja, warrarnja Canaan-ja. Ngangkurl jinalu Abraham-ju.

ABRAHAM-JU WARNKULU MARNA JURNTI JUNGARAKU (23:3-20)

³ Ngangkurl jinaja tawunmilikarti nyampalirrangukarti yana. (Palarangu marrngurrangu palanga Yitimilirrangu.) Palarranguku muwarr pirnijanaku Abraham.

⁴ "Ngajuku miranu nyurra. Kajaja milpanyarna. Nyungu warrarn munu ngajumiliwayi. Nyungu ngajarrikapali ngaju. Yijapa warrarnkurra yungkuluminyinurru, palanga kurtu jarrinyija wirrilamarna ngajumili nyupa."

⁵⁻⁶ "Yuu, jurnti nyuku jilaman. Wirtu nyampali nyuntu nganarnaku. Jurnti ngalya mankuluman, palanga mirtawa nyuntumili wirriliman. Munu jamilipiyirninti warrarnku."

⁷ Pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham.

⁸ Karra marnajanaku, "Muwarrkurra pilkulunyurrulu palaku pirirriku, Zohar-milaku partanyku, Ephron-ku.

⁹ Yijapa japirr malkulunyurru jurnti yungkulupiji ngapingi, Machpelahnga. Pala jurnti warrarnja palinymilingi. Nganiku warnkuku karrinyi palaku, yungkulumarnalu. Yungkulumarna warnku nyungungu, yirrilkulunyurru nyurralu wiyirru. Palaja pala jurnti ngajumili jarruliny."

¹⁰⁻¹¹ Pirirri nyarra palangangarra kajarnikinyi, pala Ephron. Wurrarnala Abraham-ja, jintalu piririmarta pinakarrinyikinyiyi, "Mirtanyakurra, yungkulumarnanta pala jurnti, pala warrarn jurntimartaji pukun. Mirtawa nyuntumili wirriliman palanga. Wiyirru nyungurrangulu piririmartalu pinakarrinyanyiyi muwarr pirnaja."

¹² Yarrana ngurrararranguku piririmartaku pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham.

13 Wurrarnala Ephron-ja, “Munu. Warnku yungkulumarnanta warrarnku palaku. Kawa ngajuja nyungu warnku. Palaja pala warrarn ngajumili wantuliny, marlkarri wirrilimarna palanga.”

14-15 Palalu Ephron-ju wurrarnala, “Mirtanyakurra, pinakarraji. Jintalu wuparturla yuwanyiyili, puru warnkurrangu 400. Ngurnipali japirr malarnantala yungkuluminyin warnkurrangu wupartu. Munurti. Munu palajun jilamarna, pala warrarn yungkulumarnanta warnkumajirriku. Jurntingi wirrinaku marlkarri nyuntumili.”

16 “Munu, warnku yungkulumarnanta yiji.” Palangangarra 400 warnku Ephron yinyala Abraham-ju, Ephron-ja muwarrja.

17-18 Palajalu pala jurnti Machpelah-nga Abraham-mili jarrinyi, pala warrarn jurntimartajipa wiyirr mungkarrangu pukun nyarranga warrarnja. Palarrangulu wirtu nyampalirrangulu yirrirnikinyiyi. Miranu jana wiyirr, warrarn nyarra mana warnkulu Abraham-ju.

19 Palaja palanga jurntingi marlkarri mirtawa palinymili wirrirni Abraham-ju, jurntingi Machpelah-nga, Mamirija kakarrakurnu, warrarnja Canaan-ja.

20 Palajun pala jurntipa warrarn jurntimartaji Abraham-mili jarrinyi ngarramarnti, jungkaraku.

24

MANALU MIRTAWA ISAAC-KU (24:1-67)

1 Palanga ranyji yija Abraham. Ngalyapa kalkurnikinyi Ngarrkalu, kuwiyirrangupa wurrukarra munu yiji yinyalu, yijalu ngalypakata jirnili.

2-4 Warajanga karrpungu pirirri kamarna Abraham-ju, mirtanya yiji, warrkamukata wirtu palinymili. Paliny nyampali wiyirru jintaku warrkamukata Abraham-mili. Palanga warrkamukatanga wurrarnala, “Yankuluman mirtawa kanganyaku partanyku ngajumulaku. Yijalu munu kanganyaku ngurrara mirtawa nyunguja warrarnja. Munurti. Ngajumili walja warrarnkarti yankuluman. Palinyku mirtawa kangkuluman ngajumulirranguja. Parirr wirriliman ngajungu kalpartingi, muwarr yija yungkuluman, palajun jilaman ngajuja muwarrja. Nyuntu miranu Ngarrkaku, parlparrpa jungka jirni palinyjungarra. Nyuntumili muwarr pinakarruliny palinyju. Yijapa panyapajinpili, miranu jarrulumangu palinyngarra.”

5 Warrkamukatalu nyarralu puntaju karra marnalu, “Yijapa munu milpuliny pala mirtawa. Wurralajili 'Munurti'. Palaja wunyjurru jilamarna ngajulu? Partany nyuntumili kanganyaku warrarnkarti nyuntumilikarti?”

6 Karra marnalu Abraham-ju, “Munurti. Munu kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti.

7 Ngarrka, kanka waninyi paliny, purlpilu yiji wurrarnaji palinyju ngajumili warrarn yakanaku. Palinymili muwarr yija yinyaji, 'Yijalu nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumili karluji jamujirrangupa janamili nyirrirnikartijarrangu.' Angel palinymili ngakalkuliny walangkarr nyuntuku; jurti jilamangu mirtawa ngajumulaku partanyku palinyjungarra.

8 Yijapa wurralamangu palalu kurrilu, 'Munu yajalamarnanta, ngajumilingi waljanga warrarnja wantulumarna.' Palajun wurrarnaja puru yakalaman, kulpuluman palinymajirri. Munu yiji kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti warrarnkarti mirtawa mananyaku palinyku.”

9 Palaja kalpartingi Abraham-ja parirr wirrirni warrkamukatalu nyarralu, palinymili yija muwarr yinyali, wurrarnala, “Yijalu palajun jilamarnanga.”

10 Palaja warrkamukatalu nyarralu wurrukarrapa miji-mijipa nganinnganin kuru marna Abraham-milija. Yijapa kurri Isaac-ku mankuliny, yungkulinyjaninyi pala kurripa palinymili japartupa pipi. Palaja 10 kamalarrangu Abraham-milirrangu manajaninyi, yana ngurnungu warrarnkarti, Mijuputamiyakarti. Yananyikinyi ngurrarrangu ngurra palakartijakun tawunkarti, ngapikarti, Abraham-mili marrka Nayiyu palanga waninyikinyi.

11 Warajanga karrpungu, jarurrukartingi, kajarna janukumartaji, jalakarti tawunja. Ngapa purlpurpukarra marnikinyi palanga. Murtingi jurlpi-jurlpi jirnijaninyi kamal pala janukumartaji. Palakarti milpanyikinyiyi mirtawarnjarri tawunja jarurrukartingi ngapaku mananyaku.

12 Ngarrkaku muwarr pirnili. “Ngarrkakurra, ngarramarntilu nyuntuku pinakarrinyingu nyampalilu ngajumulalu, Abraham-ju. Yijalu kalkurnan paliny. Ngalypakurra kuwarringi jilimanpalu. Jurti jilipijinpalu kurri partanyku palinymilaku.

13 Nyungu ngapamartaji ngaju. Tawunja nyungukarti milpanyayi kuwarringarra ngapaku kurrirranggu.

14 Waraja japirr malamarna ngapaku wupartuku ngajungu yinganyaku. Yijapa wurralapiji, 'Yuu, nyuntuku nyungungarra ngapa. Kangkulumarna ngapa kamalku nyuntumilirranguku pukun.' Kurrilu muwarr pilkuliny kamalku ngapa yinganyaku, palangarra mirtawa Isaac-ku. Palajun jurti jiliminyin pala kurri. Palajalu miranu jarrulumarnangu nyuntuku, Abraham tuku jinan.”

15 Ngarrkaku muwarr pinajangangarra, milpanya Rebekah. (Rebekah-mili japartu yini Bethuel. Bethuel-mili pipi yini Milcah, japartu yini Nahor. Nyarra Nahor marrkamurniny Abraham-mili.)

16 Kurri nyarra ngumpa ngalypakata. Munu karta karrima pirirringi. Pilyurrmajirri paliny.

Rebekah-lu ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Janukukarti yana, katukarna kaninykurnu, ngapapinti winya jirni, kulpanya karntinyi kankakurnu.

17 Jampa purrpi yanalu mirtanya, wurrarnala, “Ngapapintija yuwa-jikurra ngapa wupartu.”

18 “Yuu, mirta, nyuntuku nyungungarra ngapa.” Jampangarra ngapapinti ngurntija parirra wirrirni, ngapa jurtirnalu palinyku. Minpirni.

19 Palaja wurrarnala kurrilu, “Mankulumarnajanaku ngapa kamalku pukun, minpilipiyi marlkaku.”

20 Jampa ngapa jurtirni kuwiyimilingi minpinapintingi. Palaja mirti kulpanya janukukarti, katukarna, yarrana ngapa nyinirni, kulpanya, ngapa kanganyikinyijanaku kamalarranguku wiyirruku.

21 Jamaluru parrjarnikinyi palalu mirtanyalu. Wurrarnikinyarningu, “Yijapa nyungu kurri mirtawa Isaac-ku.”

22 Ngapa marlkaku kamalarrangulu minpirniyi. Palaja mirtanyalu kurtanja mana milyapinti miji-miji, parirrpintijirri miji-miji pukun, wirrirnili.

23 Karra marnalu, “Nganurtu japartu nyuntumili? Yijapa waraja warrukarti ngajupa ngajumili warrkamukatarrangu ngurranga nyuntumili japartumilingi karta karrulupiyirni?”

24 Puntaju karra marnalu, “Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milcah.

²⁵ Nganarnanga ngurranga wantulunyurru. Ngurra palparri nganarnamili. Warrulyjartiny kamalkupa nyurramilaku.”

²⁶ Mirtanya milya kaniny jarrinyalu Ngarrkaku, ngarluja nyurra marna, muwarr pinalu,

²⁷ “Ngarrkakurra, ngalya nyuntu. Yarranija, wanka jinannganinyi. Nyuntumili muwarr yinyan ngajumili nyampali Abraham. Yijalu kalkurnanpalu pala muwarr. Pipurrulu kanyanyin nyungukarti, ngajumilikarti nyampalimilirrangukarti, palinymili waljarrangukarti.”

²⁸ Palaja pala kurri ngurrakarti pipimilikarti mirti jarrinyi, yimpirnanaku muwarr mirtanyamili.

²⁹⁻³⁰ Mamaji Rebekah-mili, yini Laban palanga, palinyju yirri ni palajirri parirrpintijirri pa milyapinti. Marrkamurninymili muwarr pinakarrinyi. Palaja mirti jarrinyi mirtanyakarti. Paliny wararr karrinyikinyi janukumartaji, kamalja wangka.

³¹ Laban-ju karra marnalu, “Pikaly waninyangu Ngarrka. Munu wantuluman nyungungu. Kurtali, nganarnamilikarti ngurrakarti milpuluman. Kaninypirtilu parljurnarnanyurraku nyuntukupa warrkamukatarranguku nyuntumilaku. Palanga karta karrulupiyi nyuntumili kamalarrangu pukun.”

³² Yanayi wiyirr Laban-milikarti ngurrakarti. Palanga Laban-ju yinyji pirni jalingipintirranguku kamalja, warruly yinyajaninyi. Palaja ngapa kanyajanaku mirtanyakupa warrkamukatarranguku, jina ngulyanaku.

³³ Palaja mayi kanyalu mirtanyaku. Wurranalala mirtanyalu Laban-japa palinymilinga japartungu Bethuel-ja, “Wurralkurnunyumpuluku nganiku milpanyarna. Palaja ngalkulumarna.” “Yuu, wurralamanggalayiku nganiku milpanyan.”

³⁴ Wurrarnapulaku mirtanyalu, “Warrkamukata ngaju Abraham-mili.

³⁵ Ngajumulaku nyampaliku yiji Ngarrkalu ngalya jinalu. Wirtu nyampali jirni. Kuwiyirranguku kurrngal yinyali, kukurnjaripa nanikutupa purlikapa kamalpa tangki. Miji-mijipa warnku yinyali, warrkamukata piririmartapa mirtawanyjarri pukun.

³⁶ Yuu, ranyji waninyikinyi, palinymilalu mirtawalu, Sarah-lu, partany pirri kanyalu palinyku. Nyampalilu ngajumulalu wiyirr warnkupa kuwiyirrangupa wurrukara yinyali palangarra partany.

³⁷⁻³⁸ Minyirrju wurrarnaji, 'Mirtawa kangkulumanpalu ngajumulaku partanyku. Munu mananyaku ngurrara kurri nyunguja wurrarnja, Canaan-ja ngurrara. Ngajumilikarti japartumilikarti wurrarnkarti yankuluman, ngajumilirrangukarti yankuluman. Ngurnungujangarra mankulumanpalu mirtawa ngajumulaku partanyku.' Palajun wurrarnaji nyampalilu ngajumulalu.

³⁹ Karra marnarnalu, 'Yijapa pala kurri ngajungu munu milpuliny.'

⁴⁰ Karra marnaji, 'Palinymili angel walangkarr ngakalamanga Ngarrkalu. Palalu angel-ju jurti jilamanta kurri, ngajumilingi japartumilirrangungu.

⁴¹ Wurraliyngulu, “Munurti. Munu yungkulupiyirni mirtawaku partanyku Abraham-milaku.” Palajunmarta wurrarnaja puru yakalaman, kurrimajirri kulpuluman.' Palajun wurrarnaji Abraham-ju.

⁴² Kuwarri turlpanyarna janukungu tawunmartaji nyurramilimartaji. Ngarrkanga wurrarnarnalu, 'Ngarrkakurra, nyampali ngajumili, Abraham, nyuntuku pinakarrinyangu, nyuntumilirrangungu paliny. Kuwarri ngalya jilipijin. Jurti jilipijin pala mirtawa Isaac-ku.

⁴³ Nyungungu ngaju janukumartaji. Kurrirranggu ngapaku milpanyaja waraja japirr malamarna, “Yuwajikurra ngapa wupartu ngapapintija nyuntumilija.”

⁴⁴ Yijapa puntaju karra malkulupiji, “Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Ngapa kangkulumarnajanaku nyuntumili kamalarranguku pukun.” Palajun jinaja wantuliny mirtawa Isaac-ku. Jurti jilipijin palangangarra kurri.’

⁴⁵ Ngarrkaku muwarr pinajangangarra, milpanya Rebekah, ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Ngapa mana. Palaja japirr marnarna, ‘Yuwajikurra ngapa minpinaku.’

⁴⁶ Nyampalu ngurntija kaniny jirni ngapapinti, karra marnaji, ‘Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Kangkulumarnajanaku ngapa nyuntumilirranguku kamalarranguku pukun.’ Palaja minpirnarna, palinyju ngapa yinyajaninyi kamalarrangu pukun.

⁴⁷ Palaja japirr marnarna, ‘Nganurtu japartu nyuntumili?’ Karra marnaji, ‘Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milka.’

Palaja kurringi milyapinti wirrirnirnil, parirrpintijirri wirrirnirnil parirrajirri palinyja.

⁴⁸ Mirtawa Isaac-ku jurti jirniji Ngarrkalu ngajumilija nyampalimilija waljarranguja. Palajalu milya kaniny jarrinyirni, ngarluja nyurra marnarna Ngarrka, wurrarnarnala, ‘Yarranija. Wanka jirninyin.’

⁴⁹ Yuu, wunyjurru muwarr pilkulinyumpulu? Wurralkulinyumpulalu nyampaliku ngajumiliku, ‘Yu?’ Nyungu kurri partanyku palinymilaku yungkulunyumpulalu? Munujalu, warinykurnu jilimarna.”

⁵⁰ Puntaju karra marnapulalu Laban-jupa Bethuel-ju, “Nyungungarra jirni Ngarrkalu. Kurri nyarra yankuliny. Munu kunta jinakalayi yananyaja.

⁵¹ Rebekah kangkuluman, yankulunyurru. Nyuntumili nyampalimili partanyku mirtawa jarruliny.”

⁵² Pulanymili muwarr pinakarrinyajalu pala mirtanya, Abraham-mili warrkamukata, murtingi julpi-juripi jarrinyi, Ngarrkanga wurrarnala, “Yarranija. Wanka jirninyin.”

⁵³ Palaja Rebekah-nga yinyali miji-mijipa wurrukarra ngalypakata. Yinyapulinyi Rebekah-mili mamajipa pipi pukun warinypa wariny ngalypakata wurrukarra.

⁵⁴ Palaja mirtanyalupa palinymilalu warrkamukatarrangulu nganayi mayi, wayin minpirniyi. Karta karrinyiyi palangangarra.

Marntungu kartaja turlpanyaja mirtanyalu wurrarnapulaku Ripikamilinga mamajingipa pipinga, “Kuarri ngajumilikarti nyampalikarti kulpulumarna ngaju, kurri pukun kangkulumarna.”

⁵⁵ Karra marnapulalu, “Mimarn-mimalakurra! Pala kurri nyungungu jampa waninyaku, yijapa 10 karrpuku wantuliny. Palaja yankuluman, kurri kangkuluman.”

⁵⁶ Karra marnapulaku, “Ngalypa jirniji Ngarrkalu. Kuarri jampa kulpanyaku ngajumilikarti nyampalikarti. Munukurra kunta jiliminyinyumpulu.”

⁵⁷ “Mimalakurra. Kurri japirr malkulayi, wunyjurru muwarr pilkuliny.”

⁵⁸ Kamarnapulalu. Milpanyaja japirr marnapulu, “Nyungungu mirtanyanga yankuluman?” Rebekah-lu karra marna, “Yuu.”

⁵⁹ Palaja Rebekah ngakarniyi yananyaku mirtanyangapa palinymili warrkamukatarrangunga. Palanga mirtawa mirtawari, purlpi palinyju Rebekah partanyja kalkuna wirtu jirnipa. Paliny pukun ngakarniyi.

⁶⁰ Ngalypa muwarr pirniyalu Rebekah-ku. "Yijalu ngalypa jilimanga Ngarrkalu. Karluji jamujirrangu nyuntumilipa nyirrirnikartijarrangu janamili kurrngal yiji jarrulupiyi. Yijapa malyparrkata jarrulupiyijanaku jinta, nyuntumilirrangu nyampali jarrulupiyijanaku palarranguku jintaku malyparrkataku."

⁶¹ Palaja kamalarrangungu karntinyiyi Rebekah-pa kumpararrangu palinymili, yajarniyi mirtanya. Palajun mirtanyalu Rebekah wiyi jirni, kulpanyikinyi palinymilikarti nyampalikarti.

⁶² Palanga Isaac Canaan-ja warrarnja kurilakurnungu waninyikinyi, palakurtirringi yintanga, yiningi ngapingi, Lahai-Roi-ngi.

⁶³ Warajanga jarurrukartingi jalanga puru marnti yaninyikinyi, kamalar-rangu yirrirnijaninyi palinyju, milpanyikinyiyi.

⁶⁴ Kajangulu Rebekah-lu yirrirni Isaac, kamalja katukarna.

⁶⁵ Mirtanya japirr marna, "Nganurtu ngurnungu pirirri, milpayinyi nganyjurrukarti?" "Palangarra nyampali ngajumili, Isaac-ngarra." Wara ngumpapinti mana, ngumpa yamarnarninyi Rebekah-lu.

⁶⁶ Palaja mirtanyalu wiyirr yimpirnili Isaac-ja.

⁶⁷ Palaja Rebekah kalikukarti kanya Isaac-ju. Kaliku nyarra purlpi pipimili palinymili waninyikinyi. Ngarlu kurlu waninyikinyi pipijalu marlkarrijalu. Kuwarri mirtawa palinymili jarrinyi Rebekah. Ngarlungu yiji jirni Isaac-ju. Palajangarra pikaly jarrinyi, munu paju karrinyamalu palinymilaku pipiku.

25

ABRAHAM-MILI WARINYARRANGU PARTANYKARRANGU (25:1-6)

¹ Abraham-ju purlpi yiji mana wariny mirtawa, yaru. Palinymili yini Keturah.

² Kanyapulujaninyi 6 piririmarta, pulanymili partanykarrangu: Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbak and Shuah.

³ Jokshan japartu jarrinyi Sheba-kupa Dedan-ku. Dedan japartu jarriny-ijanaku Ashurites-kupa Letushites-kupa Leummites-ku.

⁴ Midian-mili partanykarrangu Ephah-pa Epher-pa Hanok-pa Abida-pa Eldaah. Palarrangu wiyirr Keturah-mili.

⁵⁻⁶ Palangangarra wirtu jarrinyiyi. Abraham-ju yinyajaninyi wur-rukarra, palaja ngakarnajaninyi warinykarti warrarnkarti, kakarra, Isaac-ngamarra ngakarnajaninyi. Palaja wurrukarra jinta wiyirr palinymili yinyali Isaac, wurrukarra palinymili ngani warralpiri.

ABRAHAM MARLKARRI JARRINYI (25:7-11)

⁷⁻⁸ Abraham partunurrangu-partunurrangu waninyi, 175-ja. Palaja mirtanya jarrinyaja marlkarri jarrinyi.

⁹⁻¹⁰ Palinymili partanyjujirri Isaac-jupa Ishmael-ju wirrirnipulu pulanymili japartu jurntingi kaninykurti, Machpelah-nga. Purlpi palangarra jurnti waninyikinyalu warinymili. Abraham-ju mana warnkulu, warnkurrangu marlu yinyala Ephron palaku jurntikupa jungkaku. Purlpi marlkarri jarrinyaja palinymili mirtawa, Sarah, Abraham-ju wirrirni palanga jurntingi. Palangangarra jurntingi kuwarri palinymilalujirri partanyjujirri wirrirnipulu paliny pukun.

¹¹ Palaja Ngarrkalu tuku jirnikinyi Isaac. Isaac-ju ngurra jirni yintanga, ngapingi, Lahai-Roi-ngi.

ISHMAEL-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (25:12-18)

¹² Purlpi Abraham karta karrinyipulu Hagar, warrkamukata Egypt-ja Sarah-mili. Hagar-lu partany kanya, Ishmael.

¹³ Ishmael japartu jarrinyijanaku pirirri partanykarrangu: Nebaioth, Kedar, Abdeel, Mibsam,

¹⁴ Mishma, Dumah, Massah,

¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Naphish, Kedemah

¹⁶ Palarrangumili nyirrinikartijarrangu 12 tribes, yini janamili yinyayi tawunkurrangupa ngurrarrangu.

¹⁷ Ishmael 137 partunurrangu jarrinyaja, marlkarri jarrinyi.

¹⁸ Ishmael-mili nyirrinikartijarrangu warrarnja waninyayi Havilah-nga partijirri Shur-nga. Pala warrarn egypt-ja kakarrakurnu, Assyria-karti. Kaja waninyayi Abraham-milirrangu nyirrinikarrijarrangu.

WURRALAMARNANGU ISAAC (25:19-20)

¹⁹ Nyungu muwarr Isaac-mili, partany Abraham-mili.

²⁰ Isaac 40 partunurrangu jarrinyaja mirtawaku kanya Rebecca, Bethuel-mili kurntal. Bethuel Aram-jirri pirirri, Mesopotamia-ja. Rebecca marrka Laban-ku.

PARTANYJIRRI KANYAPULINYI REBEKAH-LU (25:21-26)

²¹ Isaac-pa palinymili mirtawa punja waninyipulu palanga partanymajirri. Isaac-ju japirr marna Ngarrka, "Partany yungkuluman ngajumili mirtawa." Pinakarrinyalu Ngarrkalu, palaja pala mirtawa ngayinykarra jarrinyi.

²² Kalkurnikinyipulinyi kujarra partanyjirri ngayinyja. Jinarn-jinarn pirnikinyipulu. Rebekah ngarlu kurlu waninyikinyi. Japirr marna Ngarrka, "Nganija?"

²³ Ngarrkalu wurrarnala, "Kujarra kangkulumanpulinyi pirirrijirri. Wirtu jarrinyaja jinta pilkulinyipularninyi. Jamuji karlujirrangu kurngaljartiny yiji jarrulunypulu. Warinymilirrangu kulijarturrangu jarulupiyi, warinymilirrangu munu. Marrkamurninymilirrangu nyampali wantulupiyijanaku murrkangunyamurninymilirranguku."

²⁴ Palaja Rebekah-lu kanyapulinyi partanyjirri, pirirrijirri.

²⁵ Murrkangunyamurniny ngayarta jarrinyi pilyarripa mampuly-mampuly. Palajalu yini marnapulu Esau.

²⁶ Palaja marrkamurniny ngayarta jarrinyi. Warlirnikinyi mama-jimurninymili luku. Yini marnapulu Jacob. Palanga Isaac mirtanya waninyikinyi, 60 partunurrangujartiny.

PILYARRI MAYI NGANA ESAU-LU (25:27-34)

²⁷ Palajirri Esau-pa Jacob wirtu jarrinyipulu, pirirri jarrinyipulu. Esau kuwiyimarta. Kuwiyiku yananyikinyi. Jacob ngatu yiji, waninyikinyi ngurranga, warrkamumu jarrinyikinyalu japartumurninyku.

²⁸ Esau-lu kanganyikinyalu kuwiyi japartumurninyku ngananyaku. Murrkangunyamurniny Isaac-ja ngarlungu yija yiji. Nyirtingunyamurniny pipimurninyja ngarlungu yija yiji.

²⁹ Warajanga karrpungu kamparnakinyarninga mayi Jacob-ju, pilyarri mayi, pala yini lintil. Kulpanya kuwiyikartija Esau. Janparrja paliny.

³⁰ Wurrarnala marrkamurninyja, "Ngaju janparr. Jinta yuwanyi pala pilyarri mayi. (Palajalu yini yinyayi wariny, Edom.)

³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Kulakurra! Wurralapijin yija muwarr nyuntumili. Murrkangunya nyuntu. Yarti japartu ngalimili marlkarri jarrinyaja, wantulumanggalika nyampali nyuntu. Mankuluman wirtumarta wurrukarra. Ngajulu wupartumarta mankulumarna. Wurralaji ngaju wantulumarnangu mamajikapali. Palajun muwarr pinajalu, mayi yungkulumarnanta.”

³² Esau-lu puntaju karra marnalu, “Mayimajirrija marlkarri jarrarnili. Palaja munu mankulumarna wurrukarra, munu mamaji wantulumarnangu. Puru yiji pala. Jinta yuwanyi pala mayi!”

³³ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Muwarrkurra yinkumarta yungkuluminyin. Palaja yungkulumarnanta mayi.”

Esau-lu ngarlungu karra marnarningu, puru nyampaliwayiku waninyaku palinyku, karrinyikinyi wartapirti waninyaku. Muwarr yinyali, “Yuu, nyuntu wanta mamajikapali.”

³⁴ Palajalu Jacob-ju martumpirripa pilyarri mayi yinyali. Palaja Esau-lu ngana, minpirni, yana.

26

ISAAC YANA WARRARNKARTI PHILISTINE-ARRANGUMILIKARTI (26:1-22)

¹ Purlpijangarra punja waninyayi ngapa munu pungkama Abraham-milinga warrarnjakurtirri, yana paliny Gerar-karti. Warinymal yarti waninyi ngapa munu pungkama Isaac-ku. Paliny yana Gerar-karti, ngapikarti, Abimelech-karti, kingi paliny Philistine-arranguku.

² Ngarrka ngayarta jarrinyalu Isaac-ku, wurrarnala, “Munu yaninyaku Egypt-karti, wanta nyungungu warrarnja, wurrarnarnangupa.

³ Nyungungu wanta, tuku jilamarnanta ngajulu, ngalya jilamarnangu. Ngajulu yungkulumarnanta wiyirr nyungu warrarn, nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangupa.

⁴ Ngajulu kalkulumarna muwarr pala winyjinijalu Abraham-ja. Panikatarrangu kurrngal yiji, partarl yini malkulumanjaninyi. Jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnanta, partarl yini malkulumanjaninyi. Yungkulumarnajaninyi nyungu warrarn wiyirr. Warinyarrangulu marrngukarralu janalu yirrilipiyi ngajulu ngalya jirnirninnyurrukapa tuku jirnirninnyurrukapa. Janalu japirr malamanyiya palajunkapaliku jinaku janakupa.

⁵ Abraham-ju ngajumili muwarr wirturrangu tuku jirnikinyijaninyi. Palajunjalu ngajulu nyungurrangu jilamarnanga.”

⁶ Palajalu Isaac palanga Gerar-nga waninyikinyi.

⁷ Piririmartalu japirr marnaya palinymilaku mirtawaku, palinyju wurrarnajanaku, “Paliny ngajumili marrka.” Munu wurrarnamajanaku pala mirtawamurniny palinymili. Rebekah kumparakata yiji. Wirnti karrinyikinyi Isaac, “Palarrangulu pirrimartalu marlkarri wirlalaminyili Rebekah mananyaku.”

⁸ Palanga Isaac waninyikinyi punja. Palaja Abimelech-ju parrjarna kaninykurnu mayangangulu, yirrirnipulinyi Isaac-pa Rebekah yarungu jirnikinyipularninyi.

⁹ Abimelech-ju muwarr ngakarnalu Isaac-ku, “Ngajukarti milpuluman.” “Pala Rebekah nyuntumili mirtawamurniny! Nganiku wurrarnanpa marrka nyuntuku?!” “Ngajulu kurkarri marnakinyarninyi, wurralirnil

ngajumilingi mirtawanga, 'Nyuntuku mananyaku wirlalinyiyili marlkarri."

¹⁰ "Ngani jirninnganinyi! Waraja ngajumili pirirri yijapa karta karrimapulu nyuntumili mirtawa. Ngarrkalu wirlarnamanganinyi nyuntujalu mitujalu!"

¹¹ Wurrarnajanaku palinymilaku marrngurrangungu, "Munu jilkulinyurru kurlujartiny nyunguku pirirrikupa palinymilaku mirtawaku. Yijapa palajun jilkulinyurru marlkarri jarrulinyurru."

¹² Isaac-ju wilyki jungkanga wirrarnianinyi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu, warajaja kurtanjaja wilykija mana 100 kurtanarrangu.

¹³ Wurrukarrarrangu palinymili wirtu jarrinyikinyiyalu, munuku munu jarrinyaku, kurrngal yiji kukurnjaripa nanikutupa purlimanpa tangkipa kamalpa.

¹⁴ Philistine-arrangu ngampany jarrinyiyalu. Abraham-ja wankanyungu ngarrany palinymilalu warrkamukatarrangulu pirti karlinyiyi ngapaku mananyaku. Yijalu ngapa manayi.

¹⁵ Kuwarrilu marlkarrijalu Abraham-ja Philistine-ju ngampanyju yamar-nayijaninyi pirtirrangungu ngapajartiny.

¹⁶ Abimelech-ju wurrarnalu Isaac-ja, "Yakalaman warrarn nganarnamili, nyuntu wirtu jarrinyin yiji, munu nganyjurru warajanga waninyaku."

¹⁷ Isaac-ju pala warrarn yakarna, ngurra jarnti jirni partijirri kaniny kujarranga warnkungu, yini Gerar Valley. Punja waninyi palanga.

¹⁸ Yarrana karlinyi Isaac-ju nyarrarrangu ngapapinti purlyi yamar-nalpiyi Philistine-ju. Yini waraja ngarrany yinyajaninyi warajangarra palinymilalu japartulu yinyaljaninyi.

¹⁹ Palinymilalu warrkamukatarrangulu karlinyiyi Gerar Valley-ngi pirti, ngapa warrkirnikinyi kaniny warnkunguja.

²⁰ Kulipartirnayarninyi ngurrararrangulu japarta jirnakatalupa Isaac-milalu japarta jirnakatalupa. Ngurraralu wurrarnayijanaku, "Nyungu nganarnamili ngapa!" Isaac-ju yini marna pala ngapapinti "Kulipartinap-tingi".

²¹ Isaac-milalu warrkamukatalu karlinyiyi wariny pirti ngapapinti. Palangamarra kuli partirnayi. Palajunjalu yini marna "Malyparrjartinyju".

²² Palaja yana, wariny karlinyiyi ngapapinti. Palangamarra munu kulipartirnayi. Yini marna pala ngapapinti, "Warrarn Ngurrku-ngurrkumajirri". "Ngarrkalu warrarn wirtu jirninganyjurruka yana-yananyaku, wirtu jar-ruliny nganarnaka kuwiyirrangungu wiyirr, nganyjurru pukun."

BEERSHEBA-NGA MUWARR YINYALU ISAAC YARRANA NGARRKALU (26:23-25)

²³ Palaja Isaac yana Beersheba-karti.

²⁴ Palanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyalu. "Ngajulungarra tuku jirniernalu japartuku nyuntumilaku Abraham-ku. Munu wirnti karrinyaku, ngajulu kalkurnarnanta nyuntukupa. Ngajulu winyjirniernali Abraham-ja, palajalu ngajulu ngalya jilamarnanga, ngajulu yungkulumarnanta marlu jamuji karlujirrangungu nyirirnikartijarrangu."

²⁵ Isaac-ju kuru marna warnkurrangu, ngayinyja nyurra marna Ngarrka. Ngurra jarnti jirni palanga, warrkamukatalu palinymilalu karlinyiyi pirti ngapapinti wariny.

ABIMELECH TURLPANYA ISAAC-MILINGI BEERSHEBA-NGA (26:26-33)

²⁶ Abimelech tamarna, palinymilijartiny yatilpajartiny, Ahuzzath, Phicol pukun kanginyikinyi, nyampali palinymilaku kulikatarranguku.

²⁷ Isaac-ju japirr marna, “Nyuntulu kulilu yirrirninyin purlpilu, wur-rarnijin yakalamarna nyuntumili warrarn. Nganiku kuwarri milpanyanpa yirrinaku ngajuku?”

²⁸⁻²⁹ “Nganarnalu yirrirnayirni Ngarrkalu tuku jirninti. Winyjil-iminyirnarninyi nganyjurru. Munu kurlu jirnimiyrninga, ngalypalu jirniyrningu, murru marnayirninti kulimajirrilu. Nganarnalu kar-rinyiyirna nyuntuku nganarnaku munurla kulilu yirrinaku. Ngarrkalu ngalypa yiji jirninti.”

³⁰ Isaac-ju manajaninyi mayirranggu marlu, mayikupa kuwiyiku kampanaku, wiyirruku ngananyaku. Nganayi mayi, wayinpa minpirniyi warajanga.

³¹ Warinyja karrpungu pirrpa-pirrpanga muwarr winyjirnayirngangu.

³² Palaja, “Jipi yarrayi! Yuu, jipi wantiyi!” Jinta pirniyrninyi ngarlu pikalyju.

Palangangarra warajanga karrpungu Isaac-milirranggu warrkamukatar-rangu milpanyiyalu, wurrarniyili, “Karlinyiyirni wariny pirti, ngapa manayirni!”

³³ Yini marna pala pirti ngapajartiny, “Shibah”, “Winyjinija Ngapapinti”. Palajunjalu pala tawun yini marnayi palalu yinilu, Beersheba, kuwarrikar-tjakun.

ESAU-MILI NYUPAJIRRI (26:34-35)

³⁴ Esau 40 partunurrangujartiny, manapulinyi kujarra mirtawajirri. Palajirri mirtawajirri ngurrara waninyikinyipulu, Hittite-milirranguja. [??]

³⁵ Isaac-pa Rebekah pikalymajirri waninyikinyipulu ngarrayangamarra-jirri. Ngarlu yija kurlu pirnipulupulinyi ngarrayalujirri.

27

JAPARTUMARNINY MITU MARNA JACOB-JU (27:1-29)

¹ Mirtanya jarrinyaja Isaac pampuru jarrinyi. Warajanga karrpungu kamarnalu murrkangunyamurninyku, Esau-ku, “Murrkangunya, kurtali!” “Yuu, ngani?”

² Japartulu wurrarnala, “Pinakarra! Ngaju mirtanya jarrinyarni. Marlkarri jarrarnili kuwarri.

³⁻⁴ Wankanyin wankanyungu ngajungu, wurralamarnangu muwarr nyuntungu, nyungu muwarr Ngarrkalu ngalypa jilamanga. Pinakarraji, kawajaninyi jantu kuwiyikartilu. Wirlanajalu kampalapijin juri yiji kuwiyi ngajuku. Kuwiyi ngananyajalu wurralamarnangu muwarr, marlkarri jarrinyamarninyju.”

⁵ Muwarr Esau-ngu wurrarnajalu, Rebekah-lu pinakarrinyikinyalu. Esau yana ngurraja kuwiyikarti.

⁶ Palaja Rebekah-lu wurrarnala nyirtingunyamurninyja, “Pinakar-rinyirni japartulu wurrarnikinyili mamajingi,

⁷ 'Kuwiyikarti yarra, wirlanaja kulpanyajalu, kampalapijin juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu muwarr ngalypa nyuntungu, marlkarri jarrinyamarninyju.' Palajun wurrarnala mamajingi.

⁸ Pinakarraji nyuntulu, nyirti.

⁹ Yarra, marrapulinyi kujarra wupartujirri nanikutujirri. Wirlanajalu kangkulupijin. Kampalamarnalu japartuku juri yiji kuwiyi, palinymili juri yiji.

¹⁰ Nyuntulu kuwiyi kangkulumanpalu japartuku. Palaja wurralamangu nyuntungungarra muwarr ngalypakata, marlkarri jarrinyamarninyju.”

¹¹ Jacob-ju karra marnalu, “Pinakarraji! Mamaji ngajumili mampuly-mampuly, ngaju kapuraly, mampumajirri.

¹² Japartulu warlilanyili. Warlinaja miranu jarrajili ngaju nyirti, wurralanyili, “Mitu marnanyin nyuntulu!” Wurralala Ngarrkanga, kur-rpalamarnarninyi Ngarrkanga!”

¹³ Pipilu wurrarnala, “Wirntiwayi! Munu kurrrpalamanparningu. Ngajulu ngalya jilamarnanga. Ngajuku pinakarraji. Nanikutujirri kangkulupijin.”

¹⁴ Jacob-ju pinakarrinyalu pipimurninyku. Wirlarnapulinyi kujarra nanikutujirri, kanyapulinyi pipimurninykarti. Kamparnalu juri yiji kuwiyi palinymilaku pirirriku.

¹⁵ Palaja Rebekah-lu mana ngalypakata wurrurrangu murrkangun-yamurninymili, Esau-mili, yinyali pala wurru nyirtingunyamurninyja. “Wirrilarningu nyungu wurrurrangu.”

¹⁶ Palaja manajaninyi kujarrapa waraja kutarrangu kiyirnarrangu nanikutuja, wirrirnili parirrijapa ngalyinga.

¹⁷ Yinyali murla kuwiyipa martumpirri Jacob-ja. “Kawalu nyungu mayi japartukarti.”

¹⁸ Palaja kanyalu mayi japartumurninykarti, karra marnalu, “Japartukayi!” “Yuu, nganurtu nyuntu?”

¹⁹ Jacob-ju mitu marna, karra marnalu, “Ngaju murrkangunya, Esau. Yananyaja kulpanyarnangu kuwiyijartiny, nyarrapa wurrarnajin. Kajala, ngala nyungu juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralapijin muwarr Ngarrkalupa ngalya jilapiji.”

²⁰ Isaac-ju karra marnala, “Payi! Nyampalu yiji manan kuwiyi!” Jacob-ju mitulu karra marnalu, “Nyampalilu nyuntumilalu Ngarrkalu nyampalu jurti jirniji kuwiyi.”

²¹ Isaac-ju karra marnalu, “Warinykapalirla muwarr pinan. Kurtali! Warlinajalu miranu jarrulumarnangu.”

²²⁻²³ Palaja wangka jarrinyalu, japartulu warlirni. Kiyirnalalu palalu nanikutujalu mitu marna Isaac. “Nyuntu muwarr pinan Jacob-kapali, parirr nyuntu Esau-kapali.”

²⁴ Yijalmartangulu japirr marna japartumurninyju, “Yija-yiji nyuntu Esau?” “Yuu, ngaju Esau.”

²⁵ “Karnaji pala kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu ngajumili muwarr.” Jacob-ju kanyalu kuwiyi, yinyali minpinapinti pukurl, pilyarri wayin.

²⁶ Palaja ngananyajalu Isaac-ju karra marnalu, “Wangka kurtaliji, yampu malanyi.”

²⁷ Milpanyalu, yampu marna. Isaac-ju parntirni Esau-mili wurru. Karra marnalu Jacob-ku, “Ngajumili partany, parntinyan nyuntu warrulykapali, parntinyan warrarnkapali warruly juri yiji. Ngarrkalu kalkurnikinyi pala warrarn.

²⁸ Ngarrkalu ngakalamangu ngapa warrarnku nyuntumilaku.

Marlu mayi turlpulupiyi ngunarrijirri warrulyja
nyuntumilingi warrarnja.

Yungkulumanta mayi marlupa ngapa minpinaku.

²⁹ Marrngu ngunarrija warrarnja warinyarranguja
warrkamun jilapiyingu, pinakarrulupiyingu.

Nyuntu wantulumanjanaku nyampali marrkamilirranguku,
nyuntumili pipimili partanykarrangu murtingi
jurlpu-jurlpu jarrulupiyingu jinanga nyuntungu.

Jinta panyju karrulupiyingu,
 japirr malapiyi Ngarrka kurlu jinaku nyuntuku.
 Puntaju kurlu jilkulinyjanaku Ngarrkalu.
 Jintalu ngalya jilapiyingu.
 Puntaju ngalya jilkulinyjanaku Ngarrkalu.”
 Palajun Jacob-ja wurrarnala Isaac-ju. Wurrarnala palajun ngalya
 jilkuliny palinyku Ngarrkalu.

*ESAU KUWIYIKARTIJA KULPANYA. MIRANU JARRINYILI MITUKU
 (27:30-45)*

³⁰ Palaja Jacob yana, yakarna palinymili japartu palanga. Jampa Esau kulpanya kuwiyikartija.

³¹ Kamparna kuwiyi jurikata. Kampanajalu kanyala japartukarti. “Japartukayi, kajala! Kuwiyi ngalkuluman nyungu ngajuja. Nganinyajalu wurralapijin Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Ngarrkamilalu muwarrju ngalya jilapijin ngajuku.”

³² Isaac-ju japirr marna paliny, “Nganurtu nyuntu?” “Ngaju nyuntumili murrkangunya, Esau.”

³³ Jampa pinakarrinyi Esau-mili muwarr, jannganka pirni wirntijartiny. “Nganurtulu kuwiyi wirlanajalu yinyaji ngajungu? Jipi kuwiyi nganarna ngajulu, kuwiyi wiyirr. Yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr palinyja. Yuu, Ngarrkalu ngalya jilkulinypalu muwarrja palaja.”

³⁴ Jampa Esau-lu pinakarrinyi pala muwarr ngarlu kurlu jarrinyi. Ngangkurl jirni marrja palanga paliny. Japirr marna japartumurniny palinyju, “Yuwanyi nyuntumili ngalypakata muwarr ngajungu pukun.”

³⁵ Palinyju karra marnalu, “Munu yiji! Ngajulu yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr. Nyuntumilalu marrkalu mitu marnanyi muwarrku palaku. Yinyarnala palinyja ngajumili ngalypakata muwarr. Munu yiji yinganyakarnanta pala muwarr.”

³⁶ Esau-lu karra marna, “Ngajumili marrka waninyi marrnguku mitu manaku. Yini yija-yiji ngalypakata Jacob palinyku. Kujarramal mitu marnanyi ngajumilalu marrkalu. Mitu marnanyi mamajikapali wur-rarnanyi ngaju. Mitu marnanta muwarrku Ngarrkamilaku, yinyanpili palinyja, munu yingamijin ngajungu. Yungkulupijinkurra ngajungu pukun nyuntumili ngalypakata muwarr! Palajun Ngarrkalu ngalya jilapiji ngajungu pukun.”

³⁷ Isaac-ju karra marnalu, “Wunyjurrulu muwarrju wurralkurnungu, ngajumili partany? Ngajulu wirrirnirni nyuntumili marrka nyampali nyuntuku. Nyuntumilirrangu warrkamu jarrulupiyijanaku palinymilir-ranguku. Wurrarnarnala palinyja, palinyju mankuliny kurrngal mayipa wayin.”

³⁸ Esau-lu wurrarnala japartumurninyja, “Wupartu muwarr ngalypakata yuwaji! Wurralaji warajakun ngalypakata muwarr!” Ngangkurl jirni paliny marrja.

³⁹ Japartumurninyju karra marnalu, “Nyuntu wantuluman pujunungu warrarnja, ngapapa puru pungkulumangu wupartu nyuntumilingi warrarnja.

⁴⁰ Waninyangkuluman kulikarra palanga. Marrka waninyangkulumangu nyampali nyuntuku. Yartipa jinta kangkulumanpili. Palaja munu jakurlilamanta warrkamuku. Palangarra muwarr yinganyarninta, partany.”

⁴¹ Palangulu Esau-lu kurlkarri marnikinyi japartumili ngalypakata muwarr Ngarrkaja, yinyali japartumurninyju Jacob-ja. Palajalu Esau panyju karrinyikinyalu marrkamurninyku palinymilaku. Kurlkarri marnikinyi palinyju, “Yartipa marlkarri jarruliny ngajumili japartu. Palinyku ngangkurl jilaminyalu. Palangulu marlkarri wirlalamarnaja marrka.”

⁴² Wariny palaku muwarrku Esau-milaku miranu jarrinyi, wurrarnala pipingi pulanymilingi. Marrkamurninyku kamarnalu Rebekah-lu, wurrarnala, “Nyuntumilalu mamajilu kurlkarri marninyi wirlanaku nyuntuku marlkarri. Puntajulu wirlalapiyi paliny pukun. Ngaju wantulumarna partanymajirri.

⁴³ Pinakarraji, marlkarringimarra. Yarra nyunguja. Yarra warrarn warinykarti, ngapikarti, Haran-karti, ngajumili mamajikarti, Laban-karti.

⁴⁴ Palanga wantulumanpili jampakurra.

⁴⁵ Yartipa mamajilu kakulkulinyipili nyarrapa mitu marnan. Palaja mamaji ngalya jarrulumangu nyuntuku, kulimajirri. Palaja muwarr ngakalamarnangu. Ngajulu karrinyarnanyumpuluku wankaku waninyaku, marlkarriwayi.” Palajun Rebekah muwarr pirnili.

REBEKAH-LU WURRARNALA PIRIRRINGI YUNTURI JARRINYI MIRTAWANYJARRINGIMARRA HITTITE-MILIRRANGUNGUMARRA (27:46)

⁴⁶ Palaja Rebekah-lu karra marnalu palinymili pirirriku, “Palajirri mirtawajirri Heth-milirranguja, mirtawajirri Esau-milijirri, malyparr jinanyipulu. Yijapa Jacob-ju mirtawa nyunguja warrarnja marrali, Heth-milirranguja. Yijapa palajun jarrinyajanga ngaju panyju karrulumarna wankanyuku waninyaku, marlkarri jarrulumarnajanaku janangamarra.”

28

JACOB NGAKARNA ISAAC-JU WARINYKARTI WARRARNKARTI (28:1-5)

¹ Isaac-ju kamarnalu Jacob-ku, muwarr pinalu ngalypalu, “Nyuntulu mankuluman mirtawa nyungujawayi, Canaan-jawayi.

² Nyunguja yankuluman ngunarri warrarn warinykarti, ngapikarti, Mesopotamia-karti. Yankuluman ngurrakarti ngapikarti, Bethuel-karti, nyuntumili jamujikarti. Mankulumanparnanga mirtawa palajangarra, kakajija nyuntumilija, Laban-ja.

³ Ngarrkalu ngalya jilamanga nyuntuku, yungkulumanta partanykar-rangu marlu, kurrngal yiji wantulkulinyurru.

⁴ Ngarrkalu palajun jirni Abraham-ku. Nyuntuku palajun jilamanga, partanykarrangukupa. Yungkulumanta nyungu warrarn nyuntungu ngar-ramarntiku. Kuwarri waninyan ngajarrikapali nyungungu warrarnji. Yarti yungkulumanta nyungu warrarn ngarramarntiku Ngarrkalu. Purlpi wurrarnala Abraham-ja, “Nyungu warrarn wantuliny nyuntumilirran-guku.”

⁵ Palajunja Isaac-ju ngakarna Jacob ngunarri. Palaja Jacob Mesopotamia-karti yananyikinyi, kakajiku kanyjirnikinyalu, Laban-ku, ngurranga ngapinga, warrarnja Aram-ja. Pala Laban partany Bethuel-mili.

ESAU-LU WARINY MIRTAWA WARAJANGA JINI, ISHMAEL-MILI KURN-TAL (28:6-9)

⁶ Kuwarri miranu Esau, japartulu palinymilalu Isaac-ju ngalya muwarr Ngarrkaja yinganyajalu Jacob, ngakarna Paddan-Aram-karti mirtawa kanganyaku. Miranu Isaac wurrarnalu, “Munu mankulumanparningu Canaanite mirtawa.”

⁷ Miranu pukun, Jacob purlpi yana Paddan-aram-karti muwarrja pipipa japartuja muwarrja.

⁸ Miranu yija jarrinyi Esau, japartu palinymili panyju karrinyajanaku ngurraraku mirtawanyjarriku, Canaanite mirtawanyjarriku.

⁹ Palajalu Esau yana kakajimili ngurra, Ishmael-mili ngurra, kanya kurntal kakajimili mirtawaku. (Purlpi kanyapulinyi Canaanite-jirri mirtawajirri.) Nyungu kuwarrija mirtawa yini Mahalath. Kangkuji paliny Nebaioth-ku. Nyungu Mahalath Abraham-mili kaparliji, Ishmael-mili kurntal.

NGARRKA MIRAL JARRINYILI JACOB-JA KAPUKARRINGI (28:10-22)

¹⁰ Jacob-ju yakarna pala warrarn Beersheba, yananyikinyi paliny tawunkarti, Haran-karti.

¹¹ Karrpu kaniny jarrinyaja palinyju ngurra jirni partijirri. Paliny karta karrinyikinyi jurnturtu warnkunga.

¹² Palanga palinyju kartanga kapukarri marna. Yirrirni palinyju ngapi, karntinyapinti, katukarnikinyi jungkakarti. Ngarrkamili angel-arrangu jinta karntinyikinyiyi, jinta katukarnikinyiyi.

¹³ Palanga kapukarringa yirrirni Ngarrka pukun, wararr karrinyikinyili wangka palinymartaji. Jacob-ja wurrarnala, "Ngarrka ngaju. Ngajulungarra kalkurnukinyirnipulinyi Abraham-pa Isaac, nyuntumili karlujipa japartu. Ngajumili pukun palajirri. Nyungu nawu warrarn yungkulumarnanta karta karrinyinpa, nyuntungupa nyuntumili partanykarrangungupa.

¹⁴ Mankulumanjaninyi partanykarrangu marlu. Yankulupiyi ngunarrijirri, karapa kakarra, yalinyjipa kurila. Nyuntumilalu partanykarrangulupa nyuntulu ngalypa jilkulinyurrujanaku marrngurranguku jintakupa warrarn warinyjarrangukupa.

¹⁵ Ngaju wantulumarnanga nyuntungu wanyjarnipa yankuluman. Yarti kulpanya jilamarnanta nyungukarti warrarnkarti. Munu yakalamarnanta, ngaju wantulumarnanga. Ngajulu jilimarnanga nyarrapa wurrarnarangu." Palajun muwarr pirnili Jacob-ku Ngarrkalu.

¹⁶⁻¹⁷ Palaja kartaja parrily jarrinyi Jacob. Paliny wirnti karrinyikinyi. "Payi. Ngarrka nyungu waninyi, munumpa ngaju, puru karta karrinyikinyirni. Nyungulu ngurralu wirntiji pirninyi. Payi yija nyungu ngurra Ngarrkamili, nyungungu waninyi paliny!"

¹⁸ Pirrpa-pirrpanga kartaja turlpanya Jacob. Palaja warnku pala mana, jurnturtulupa nyilkarnikinyi, pala wararr jirni, wuyil jurtirni palanga warnkunga. Palajun jirni kurlka jinaku palinyku palanga muwarr pinalu Ngarrkalu.

¹⁹ Palinyju yini marna pala ngurra Bethel. Palalu yinilu wurrarna "Maya Ngarrkamili". (Palamartaji ngurramartaji tawun waninyikinyi wangka, purlpi yini marnikinyiyi Luz.)

²⁰ Palaja karra marnalu Ngarrkaku, "Nyuntulu wurrarnajin ngajungu wantulupijin, tuku jiliminyin, yungkuluminyin wurrupa mayipa,

²¹ nyuntulu tuku kalkuluminyin, kulpanya jiliminyin ngajumulikarti japartumulikarti ngurrakarti. Ngajuku palajun jilaman, ngajulu pinakarulumarnanga nganipa wurralapijin.

²² Ngajulu muwarr pilimarnangu nyungungu warnkupa nyungu wararr jirni. Yungkuluminyinpa 10 wurrukarra, palaja kulpanya yungkulumarnanta waraja." Palajun muwarr pinalu Ngarrkaku.

29

JACOB-PA LABAN (29:1-14)

¹ Palaja Pijilja yana jinangu. Yartikarra turlpanyajanaku warrarnja warinyja, kakarranga.

² Palaja palinyju parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu ngapa karlinaja yirrirni, yamarnikinyi warnkulu wirtulu. Palanga yirrirnijaninyi kujarrapa waraja kurrngalarrangu kukurnjayirrangungu, ngapanga wangkamartaji karta-karta karrinyikinyiyi, mimarnikinyiyi ngapaku.

³ Tuku jirnikinyiyijaninyi palarrangu kukurnjayirrangungu, kanginyikinyiyijaninyi ngapa karlinyajakarti. Jampa wiyirr kajanaja ngapanga pala warnku purlu jirnikinyiyi. Minpinajalu kulpanya warnku wirrirnikinyiyi.

⁴ Jacob-ju karra marnajanaku marrngu tuku kalkunukatarrangungu, “Wanyjarnija nyurra?” Puntaju karra marnayalu palinyku, “Nganarna tawunja, ngapija, Haran-ja.”

⁵ Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra miranu Laban-ku, Nahor-mili karluji?” “Yuu, nganarna miranu.”

⁶ “Ngaly pangarra waninyi?” “Yuu, paliny ngaly pa waninyi. Parrjala, mirtawa partany palinymili turlpanya kuwarri kukurnjayirrangujartiny.”

⁷ Palinyju karra marnajanaku, “Pinakarrayi. Karrpu kanka ngarrany waninyi. Nganiku kanganyanyurrujaninyi kukurnjayirrangungu karrpu kankanga? Nyampalu yuwayijaninyi ngapa, palaja nyampalu kulpanya kawayijaninyi warrulykarti.”

⁸ Puntaju karra marnayalu, “Munu yinganyakupa ngapaku, mimalapiyirnijanaku jinta warinyku kukurnjayirrangungu. Yijamarta palajalu warnku nyungu purlu jilipiyirni, palajunjalu yungkulupiyirnijaninyi ngapa.”

⁹ Muwarr pinajalu, kajarnajanaku Rachel japartumurninymili kukurnjayirrangujartiny. Palinyjungarra kalkurnikinyijaninyi.

¹⁰ Jampa yirrirni Rachel-pa kukurnjayirrangungu kakamurninymili, Jacob ngapa karlinyajakarti yana, purlu jirni pala wirtu warnku kankakartija, ngapa yinyajaninyi kakamurninymili kukurnjayirrangungu.

¹¹ Palaja Rachel yampu marna manyjarraja.

¹² Wurrarnala, “Nyuntumili japartu ngajumulaku pipiku mamaji. Pipi ngajumili Rebekah.” Mirti jarrinyi Rachel pala muwarr wurranaku japartuku palinymilaku.

¹³ Pala muwarr pinakarrinyaja nyampa yana Laban pujamurninykarti. Yampu marna, ngurrakarti kanya. Jacob-ju wurrarnala wunyjurru ngunarrija turlpanyaja warinyja warrarnja waljaja.

¹⁴ Laban-ju wurrarnala, “Nyunturla pujamurniny walja. Nyungungu wantuluman ngajungu.” Palanga waninyi Jacob, warrkamu jarrinyi kakajimurninyku waraja wirlarra.

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU MIRTAWAPA YUNGKULINYPILI (29:15-30)

¹⁵ Palaja Laban-ju karra marnalu, “Pujamu nyuntu ngajumili walja. Warrkamu jarrinyikinyijin puru. Kuwarri warrkamuja nganipa yungkulumarnanta?”

¹⁶⁻¹⁸ Laban partanykarrangu kurntaljirripa pirirrirrangungu. Wariny kurntal Leah, wariny Rachel. Leah jirtamarra kurluny-kurluny. Rachel kumparakata yiji. Jacob Rachel marru marnakinyi, karrinyikinyalu mirtawaku. Palajalu karra marnalu Laban-ku, “Warrkamu jarrulumarrangu partunurrangungu 7-ku. Palaja yungkuluminyin Rachel mirtawa.”

¹⁹ Laban-ju karra marnalu, “Yuu. Nyuntu yungkulumarnanta Rachel, jintawayinga. Yija nyungungarra wantuluman ngajungu.”

²⁰ Palaja warrkamu jarrinyikinyalu kakamurninyku punja, partunurrangu 7-ku. Yija-yiji marru marnakinyi pala mirtawa. Palajalu warrkamu jarrinyikinyi mimarnakinyi partunurrangu 7, kurlkarri marnakinyi karpu kujarrapa warajakapali warrkamu jarrinyikinyi palaku mirtawaku.

²¹ Palaja karra marnalu kakajimurninyku, “Warrkamu jarrinyarnangu partunurrangu 7-ku. Nyampa yuwaji pilyurr ngajungu.”

²² Laban-ju muwarr ngakarnajanaku palamartajiku marrngurranguku milpanyaku ngurrakarti palinymilikarti. “Mayi ngalkuluminyipulaku nyungukujirri kulunuja wantulinypulu piriripa mirtawa.” Warrkamukatarrangulu palinymilalu mayi wirtu kamparnayajanaku ngananyaku.

²³ Warrukarti jarrinyaja Laban-ju pujamumurninykarti kanyalu Leah, Rachel-mili kangkujimurniny, wurrarnala, “Nyungu nawu pilyurr nyuntumili.”

²⁴ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamuku yinyali Leah-nga, yini Zilpah.)

²⁵ Palanga warrukartingi Jacob karta karrinyi Leah-nga. Jampa parrily jarrinyi kartakarralungarra wariny yirrirni Leah! Palanga paliny kuli jarrinyi, karra marnalu kakamurninyku, “Nganija mitu marnanyin? Ngaju warrkamu jarrinyarnangu warinyku mirtawaku, Rachel-ku. Nganija yinyanyan Leah?”

²⁶ Laban-ju karra marnalu, “Nyungu wupartumurniny warlilamar-nangu. Walangkarra pilkuliny wirtumurniny. Palajunpinti nganarnamili.

²⁷ Mimalaman jampa. 7-ja karrpuja jipi jilaminyi nyunguku nyupaku. Palaja yungkulumarnanta wariny nyupa. Palaja warrkamu jarrulupijin 7 partunurrangu wupartumurninyku.”

²⁸ Jacob-ju pinakarrikinyalu Laban-ku. “Yuu, yarrana warrkamu jilamarnanga.” Palaja waninyikinyi Leah-nga karpurranguku 7-ku, palaja Laban-ju yinyali wariny mirtawa, Rachel.

²⁹ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamuku yinyali Rachel-ja, yini Bilhah.)

³⁰ Jacob-ju karrinyikinyalu Rachel-kujakun, yakarl marnakinyi Leah. Palaku mirtawaku Rachel-ku yarrana warrkamu jarrinyikinyalu kaka-jimurninyku partunurranguku 7-ku.

JACOB-MILI PARTANYKARRANGU (29:31 - 30:24)

³¹ Ngarrkalu parrjarnakinyi Jacob wunyjurru jarrinyaja. Paju karrinyalu Leah-ku Ngarrka, yinyali Leah-nga partanykarrangu. Palinymili marrkamurniny partanymajirri waninyikinyi.

³² Palaja Leah ngayinykarra jarrinyi. Yijalu palinyju mana partany pirirri. Palinyju kurlkarri marna Ngarrka, “Paju karrinyaji Ngarrkalu. Partany yinyanyi nyungu pirirri. Yija ngajumili nyupa ngarluya wantulupiji, nyungu partany manarnalu.” Pala yini marna partany murrkangunya Reuben. [Reuben sounds like, “Look! A son!”, and like, “He has seen my misery”.]

³³ Palaja palinyju partany warinymal mana, pirirri. “Ngarrkalu par-rjarna ngajumili pirirri, munu karrinyikinyiji, yinyaji partany wariny Ngarrkalu.” Yini marna pala partany Simeon. [Simeon sounds like, “One who hears”.]

³⁴ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Palaja karra marna, “Nga-jumilinga pirirringa yinyarnalu partanykarrangu piririmarta kujarrapa

waraja. Kuwarri yiji ngarluja wantulupiji.” Yini marna pala Levi. [Levi sounds like, “being attached”, or “feeling affection for”.]

³⁵ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Karra marnalu Ngarrkaku, “Yarranijayi, Ngarrka! Nyurra malamarnanta.” Yini marna pala pirirri Judah. Palaja partanymajirri waninyi punja. [Judah is related to the Hebrew word for “Praise”, with the thought that “I will praise the Lord”. (Had she given up on Jacob loving her just because she bore him sons!)]

30

¹ Rachel waninyikinyi partanymajirri. Paliny miku jarrinyikinyi palinymilaku kangkujiku. Palinyju karra marnalu palaku pirirriku, “Partany ngalilupa mankulupali. Munujalu marlkarri jarrulumarna.”

² Jacob palaja kuli jarrinyi palinymili mirtawaku. “Munu ngajukupa parrjanaku. Munuyiji munu ngaju Ngarrkakapali. Ngarrkalungarra kunta jirnanti partany mananyaku.”

³ Rachel-ju karra marnalu Jacob-ku, “Pala nawu mirtawa, warrkamukata ngajumili, Bilhah. Karta karrulunyumpulu. Palinyjungarra mankulkulupija partany ngajuku. Pala partany wantulupiji ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Rachel-ju.

⁴ Palaja yijangarra Jacob karta karrinyi palanga warrkamukatanga mirtawaji.

⁵ Bilhah palanga ngayinykarra jarrinyi, pirirri partany mana.

⁶ Rachel-ju karra marna, “Ngajulu japirr marnarna Ngarrka yungkulupiji partany ngajuku. Palinyju pinakarrinyiji, yinyanyi partany pirirri.” Yini marna pala partany Dan. [“Dan” means “he judged” or “he vindicated”. Rachel felt vindicated.]

⁷ Yarrana ngayinykarra jarrinyi pala warrkamukata mirtawa, palaja partany mana wariny, pirirri.

⁸ Rachel-ju karra marna, “Ngalayi mirarnakinyaliyirnarninyi partanyjamarra, ngajulu yiji mirarnarna partanyku.” [Put this sentence into the lexicon!] Yini marna pala partany Naphtali. [“Naphtali” means, “my struggle”.]

⁹ Leah-lu karra marna, “Kuwarringarra partanymajirri wantulumarna. Ngajumili warrkamukata mirtawa yungkulmarnalu ngajumilinga pirirringa. Palinyju mankuliny partany ngajuku.”

¹⁰ Palajalu Zilpah-lu partany pirirri kanya Jacob-ku.

¹¹ Leah-lu karra marna, “Yarranijayi!” Yini marna pala partany Gad. [“Gad” means, “good fortune”.]

¹² Palajalu Zilpah-lu mana partany wariny, pirirri.

¹³ Leah-lu karra marna, “Ngaju pikaly jarrinyarna. Mirtawanyjarrilu wurralaminyiyi pikalykata.” Yini marna pala partany Asher. [“Asher” means, “happy”]

¹⁴ Yurranga jarrinyijanaku. Marrngurrangulu mananyikinyiyijaninyi palarrangu mayirrangu, ngapirrangu, wiyitirrangu. Palanga Reuben, Leah-mili murrkangunya, yana ngurraja ngunarri. Yirrirnijaninyi pirraja warruly, ngapi, manturayiki. Jinta manajaninyi, kanyajaninyi pipikarti. Rachel-ju japirr marna mirtamarniny kangkuji, “Jinta yuwanyi pala manturayiki partanymili nyuntumilimili.”

¹⁵ Palanga Leah kuli jarrinyalu. “Jipi kanyajinpa pirirri, nyungukurna kamu karrinyan ngajumilalu partanyju manaja, pala mirrijin ngayinykarra jinaku.”

¹⁶ Jarurrukartingi warrkamuja warruly-warrulyja Jacob kulpanya ngunarrija, ngurrakarti. Leah-lu purrpi karrinyalu. Palaja karra marnalu, “Kuwarringa warrukartinga ngali karta karrulupali. Yinyarnalu ngajumilinga marrkanga jinta manturayiki, partanyju manaja. Palaja karta karrulupali.” Palanga warrukartingi yijangarra karta karrinyipulu.

¹⁷ Ngarrkalu pinakarrinyirri Leah-ku, palaja ngayinykarra jirni. Palaja wariny mana partany, pirirri.

¹⁸ Leah-lu karra marna, “Ngajulu yinyarnala ngajumili warrkamukata mirtawa karta karrinyaku ngajumilinga pirirringa. Palajunjalu Ngarrkalu yinyaji partany wariny pirirri.” Yini marna pala partany Issachar. [“Issachar” sounds like, “reward” or “my hire”.]

¹⁹ Palajalu palalu Leah-lu wariny mana partany, pirirri.

²⁰ Karra marna, “Ngarrkalu ngalya jirni ngajunga. Ngajulu kanyarnajaninyi piririmarta 6 ngajumulaku pirirriku. Palajunjalu kuwarri wurralapiji yija-yiji mirtawa ngaju.” Yini marna pala partany Zebulun. [“Zebulun” probably means “honour”; it also means “gift”.]

²¹ Yarti yiji palajalu wariny mana partany, mirtawa. Pala yini mana Dinah.

²² Palaja Ngarrkalu pinakarrinyalu Rachel-ku. Purlpija warrarnja Rachel-ju japirr marnikinyi Ngarrka partanykarranguku yinganyaku. Yartikarra pinakarrinyalu.

²³ Yijangarra ngayinykarra jarrinyi paliny, mana partany, pirirri. Karra marna, [“God has taken away my shame.”] “Kurntany waninyikinyirni purlpija warrarnja partanymajirri. Yijalungarra Ngarrkalu yinyaji partany. Munu janalu kurntany jiliminyi.”

²⁴ Yini marna pala partany Joseph [‘asap “take away” sounds like “Joseph”, which means “may he add”]. Karra marna, “Yijapa yungkulumininyi wariny partany, pirirri.”

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU KUWIYIRRANGUPA YUNGKULINYILI (30:25-43)

²⁵ Jampa Joseph-ja ngayarta jarrinyajalu Jacob-ju karra marnalu kakajimurninyku, “Ngaju kulpulumarna ngajumulikarti warrarnkarti waljakarti.

²⁶ Yijalu warrkamu jarrinyarnangu palarrangukupa mirtawaku partanykarrangukupa. Nyuntu miranungarra palaku. Kuwarringa kangkulumarnajaninyi palamarrangu. Munu ngajuku ngatu jinaku nyuntulu. Yankulumarna.”

²⁷ Laban-ju karra marnalu, “Pinakarraji. Ngajulu karrinyarnangu nyungunguku waninyaku. Jampa nyuntu turlpanyan ngunarrija purlpi Ngarrkalu ngalya jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu jarnturrangu kuwiyirrangu. Palaku ngaju miranu jarrinyarna maparnja kankarni. Palajunja ngajulu karrinyarnangu purukata wantaji.

²⁸ Yini malanyinga nganikupa nyuntu karrinyan, ngajulu yungkulumaranta nganipa, palaja wantulupijin.”

²⁹ Jacob-ju karra marnalu, “Ngaju jipi warrkamu jarrinyarnangu. Tuku jirniirnaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu. Nyuntu miranungarra palaku.

³⁰ Nyuntu wanikinyin wupartumartarrangujartiny kuwiyirrangujartiny. Jampa ngaju turlpanyarna nyungukarti marlu jarrinyiyinga. Ngaju warrkamu jarrinyarnangu. Palajalu Ngarrkalu tuku jirnikinyinti. Kuwarri ngajulu tuku jilamarnajaninyi ngajumili partanykarrangupa.”

³¹⁻³² Laban-ju japirr marnalu, “Ngani yungkulumarnanta? Wurral-iji.” Puntaju karra marnalu Jacob-ju, “Munu yinganyakupa warnkuku. Kula, wurralamarnangu. Kuwarringa parrjalarnajaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu, jinta pilamarnajaninyi, kangkulumarnajaninyi warukurla kukurnjayirrangu tapaarl-tapaarl nanikuturrangu. Palamarninyarrangu. Ngajumili wantulupijiya palarrangu, jinta wiyirr nyuntumili. Yuu, karra malaman nyuntulu, nyuntungu wantulumarnanga, tuku jilamarnajaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu nyuntuku.

³³ Yartipa yirrilaman ngajulu ngalya jilamarnangu, ngajulu munu mitu manakupa nyuntuku. Nyuntulu parrjalaman palarrangu kuwiyirrangu. Jintamarniny wantulupiyi warrukurla kukurnjayirrangu, jintamarniny wantulupiyi tapaarl-tapaarl nanikuturrangu. Yijapa yirrilamanjaninyi warinyapa wariny, nyuntu miranu jarruluman ngajulu ngulyulu kanyarnangu.” Palajun karra marnalu.

³⁴ Puntaju karra marnalu Laban-ju, “Yuu, ngalya. Palajun jilaman.”

³⁵⁻³⁶ Laban-ju mitu marna Jacob. Palangangarra karpungu palinyju kanyajaninyi wiyirr tapaarl-tapaarl nanikuturrangupa wiyirr warrukurlarrangu kukurnjayirrangu, wurrarnajanaku palinymilinga partanykarrangungu piririmartanga, “Kawayijaninyi nyungurrangu nanikuturrangupa kukurnjayirrangu ngunarri kaja, tuku jilayijaninyi ngunarringa.” Palajalu muwarrjalu kanyayijaninyi kujarrapa waraja karpurrangu.

Palaja Jacob-ju tuku jirnikinyijaninyi jinta wariny Laban-mili kuwiyirrangu.

³⁷ Palanga Jacob-ju ngartarnajaninyi yalyurrangu, wupartu-wupartu karnu pirnijaninyi mirta-mirta marni jarrinyaku.

³⁸⁻³⁹ Palinyju wirrirnijaninyi palarrangu karnu pinaja yalyurrangu ngapamartaji. Jampa palarrangu kuwiyirrangu turlpanyikinyiyi ngapakarti yirrirnikinyiyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Ngapanga wangka jarrinyajalu yumuny jarrinyikinyiyi. Yumuny jarrinyijalu parrjarnikinyiyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Palajalu kukurnjayirrangu kanyayijaninyi wupartupani warrukurla, nanikutulurrangu kanyayijaninyi wupartupani tapaarl-tapaarl marnijartiny.

⁴⁰ Palaja palinyju jinta pirnijaninyi palarrangu wupajupanirrangu. Munu wirrirnajaninyi Laban-milinga kuwiyirrangu. Palinyju wirrirnijaninyi mirtanya-mirtanyarrangu kuwiyirrangu ngumpa Laban-milikarti.

⁴¹ Jampa palarrangu kuwiyirrangu marrjapanurrangu yumuny jarrinyikinyiyi Jacob-ju wirrirnijaninyi palarrangu yalyurrangu walangkarra jananga.

⁴² Jampa manyurla-manyurlarrangu kuwiyirrangu yumuny jarrinyikinyiyi, munu wirrirnajanaku palarrangu yalyurrangu Jacob-ju.

⁴³ Palajunjalu Jacob-ju manarninga marlu yiji kukurnjayirrangu nanikuturrangu. Palinyju kalkurnikinyijaninyi marlu kamalpa tangki, piriripa mirtawa warrkamukatarrangu pukun.

31

JACOB KULPANYAKU KARRINYI WARRARNKARTI PALINYMILIKARTI (31:1-16)

¹ Palaja Laban-mili partanykarrangu piririmartalu yimpirnikinyiyi Jacob. Janalu karra marnayi, “Jacob-ju wiyirr kanyajaninyi nganyjurrumilaku japartumilaku kuwiyirrangu. Palajunja palinyju kalkurnajaninyi marlu kuwiyirrangu. Palarrangu waninyikiyalu nganyjurrumili japartuku.” Jacob-ju pinakarrinyalu janamilaku muwarrku yimpinajaku.

² Laban-ju malyparr karrinyikiyalu. Jacob miranungarra paliny.

³ Palajalu Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, “Kulpa nyuntumili japartumili warrarnkarti, nyuntumili walja marrngukarti. Ngajulu tuku jilamar-nanta.” Palajunju Ngarrkalu karra marnalu.

⁴ Palanga Jacob waninyikinyi ngunarri jalanga, palinymilijartiny kuwiyirrangujartiny. Palaja muwarr ngakarnapulaku palinymilaku mirtawakujirri, Rachel-pa Leah-karti, milpanyaku palinykartiku.

⁵ Jampa turlpanyapulu palinyju karra marnapulaku, “Nyumpalamili japartu ngalyparla waninyikinyiji, kuwarringa munu jarrinyiji. Ngaju miranungarra paliny malyparr karrinyiji. Ngarrkalu tuku jirnikinyinyi. Palinyjungarra tuku jirnikinyi ngajumilaku japartuku, tuku jirnikinyinyi ngaju pukun.

⁶ Nyumpala miranungarra ngajuku, warrkamu jarrinyirnili nyumpalamilaku japartuku punja.

⁷ Palinyju mitu marnanyi marlumal ngani warralkupa. Ngarrkalu kunta jirnikinyi Laban, munu kulilu yirrinaku ngaju.

⁸ Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajunga, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi warrukurlarrangu kukurnjarirrangungu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu kukurnjarirrangulu kanyayijaninyi partanykarrangu warrukurlarrangu. Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajungu, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi taparl-taparl marnijartinyarrangu nanikuturrangu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu nanikuturrangulu kanyayijaninyi partanykarrangu taparl-taparl marnijartinyarrangu.

⁹ Kanganyikinyijaninyi kuwiyirrangu nyuntumilija japartuja Ngarrrkalungarra, yinganyikinyijaninyi ngajunga.

¹⁰ Kuwiyirrangu yumuny jarrinyajanga ngajulu kapukarri manarna. Palanga kapukarringa ngajulu yirrirnirni taparl-taparl marnijartiny piririmarta nanikuturrangu yumuny jarrinyikinyiyi mirtawanyjarrirrangungu, jinta piririmarta nanikuturrangu munu yumuny jarrimiyi.

¹¹ Palanga kapukarringa Ngarrkalu muwarr pirniji, 'Jacob-kayi!' 'Yuu, ngani?'

¹²⁻¹³ 'Ngaju Ngarrka. Purlpi Bethel-ja miral jarrinyarnanga. Palanga nyarra warnku jarnti jirnin kurlkali manapintiku, wuyilpa jurtirnijin palanga warnkunga, nyuntulu karra marnajin, “Nyuntungu pinakarrulurnarnanga.” Ngajulu parrjarnakinyirninti. Miranungarra ngaju Laban-ku, mitu marnikinyinti. Parrjalajaninyi palarrangu kuwiyirrangu. Taparl-taparl marnijartiny pirirri nanikuturrangu yumuny jarrinyiyi, jinta pirirri nanikuturrangu munu yumuny jarrinyikiyi. Kuwarri pinakarraji ngajuku. Yakala nyungu warrarn, kulpa warrarn waljakarti.' Palajun muwarr pirniji Ngarrkalu.”

¹⁴ Rachel-jupa Leah-lu pinakarrinyipulu Jacob-mili muwarrku. Puntaju karra marnapulalu, “Ngalayimilalu japartulu munu yungkulinyngalayinyi nganipa palinymilija.

¹⁵ Warinykapali wurrarnangalayinyi. Purlpi warrkamujalu puntaju yinyanta ngalayi nyuntungu. Palangulu kurrngal wurrukarrarrangu manajaninyi. Kuwarri munu kalkurnaka nganipa.

¹⁶ Ngarrkalu kanyajaninyi palinyja wurrukarrarrangu, palarrangu jipi yinyanta nyuntu. Palajalu palarrangu warralpiri kuwarri ngalayimilipa ngalayimili partanykarrangumili. Pinakarralu Ngarrkaku. Jilalu nganipa wurralamangu.”

JACOB KUKUJARRI-KUKUJARRILU YAKARNA LABAN-MILI NGURRA (31:17-21)

¹⁷⁻²⁰ Palaja Jacob-ju wurrukarrarrangu maninyikinyijaninyi yakana-marninyju. Munu wurrarnamala Laban-ja. Laban purlpi yana ngur-raja wirrkanaku mampuku kukurnjarirranguja. Ngunarrijalu Laban-jalu Rachel-ju kukujarrilu ngulyu marnajaninyi palinymili japartumili ngapirrangu, marni jinajarrangu mangunyakapalirrangu.

Palaja Jacob-ju manajaninyi kamalarrangu kanganyaku mirtawanyjar-rikupa partanykarranguku. Ngakarnajaninyi palinymili kuwiyirrangu walangkarr, kukurnjaripa nanikuturrangupa purlikapa tangki. Jacob-ju palinymili mirtawanyjarrilupa partanykarrangulu yakarnayi pala ngurra Laban-mili kukujarri-kukujarrilu. Palajunju palinyju mitu marna palinymili kakaji. Yana wirntijartiny warrarnkarti Canaan-karti.

²¹ Kurtany pirni pijunga wirtunga, ngapinga, Euphrates-nga. Yana pipurru warnkumarramarrakarti, ngapinga, Gilead-ja.

LABAN-JU YAJARNAJANINYI MARNTILU MARRJALU (31:22-25)

²² Kujarrapa warajaja karpuja, Laban-ju pinakarrinyi Jacob purlpi yana.

²³ Laban-ju manajaninyi piririmarta, palaja yajarnayi Jacob. 7 karpurrangu yajarnayi paliny warnkumarramarrakarti warrarnkarti, ngapinga, Gilead-ja.

²⁴ Partijirringa Ngarrkalu muwarr pinalu kapukarringa Laban-ja, “Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku.”

²⁵ Jacob-jupa palinymilirrangulupa partanykarrangulupa mirtawanyjarrilu purlpi ngurra jirniyi warnkumarramarranga. Palaja Laban-pa palinymili piririmarta kajarnayi Jacob-martaji, ngurra jirniyi palamartaji.

LABAN-JUPA JACOB-JU WARNTA MARNAPULARNINYA (31:26-44)

²⁶ Laban-ju warnta marna Jacob. “Nyuntulu mitu marnanyi. Kanyajin ngajumili kurntaljrri, yijangarra jinmurntujirrikapan. Nganija palajun jirnin?”

²⁷ Nganija yanan kukujarri-kukujarrilu? Yananyamarninyju wurrarnamajin. Mayikurra nganamanyi, julurrrpa kuntarnamanyi, pikaly wanimanyi. Pikalymarninyju ngakarnamarnanta.

²⁸ Yampu marnamarnajaninyi ngajumilijirri kurntaljrriipa jamujir-rangu. Nganija ngampa pirninyin nyuntulu, muwarrmajirrilu kanyanjaninyi? Yijalu mituwalju palajun jirnin.

²⁹ Palajunkatanga nyuntungu ngajulu kurlu jilamarnangu yijarla. Munu. Nyuntumulalu japartulu pinakarrinyikinyalu Ngarrkakungarra. Nyarralu Ngarrkalungarra muwarr pirniji ngajunga wurrukartinga, wurrarnaji, 'Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku.' Muwarrjalu palajunjaluru puru yakarnarnanta.

³⁰ Nyuntulu karrinyanpa yirrinaku nyuntumulaku japartuku. Jipi ngalya. Nganijalu ngajumili ngulyulu marnajinpa mangunyakapalirrangu? Pala kurlujartiny yiji!

³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Ngajulu kurlkali marnikinyirninti kangamanpulinyi nyungujirri ngajuja. Wirnti karrinyikinyirni. Palajunjalu yanarna kukujarri-kukujarri.

³² Munu ngajulu kangamarnanga nyuntumilirrangu mangunyakalirrangu. Nganurtulupa ngajumilirrangujalu kanyajaninyi palarrangu, pala marrngu wirnanaku marlkarri. Parrjalajaninyi palamarrangu ngajumili wurrukarra. Nganipa yirrilaman nyuntumili, jurtu jilaman nganarnaku nyuntumilingapa pirirrimarta ngajumilinga. Palaja kalkulumanparninga.” Munumpa waninyikinyi Jacob, Rachel-ju yakanamarninyju Canaan-kartiku kukujarrilu kanyalu palinymili japartumili mangunyakalirrangu marni jinajarrangu. Palajalu Jacob palajun muwarr pirni.

³³ Palajalu Laban ngalpanyalu Jacob-milinga kalikunga. Kanyjirnikinyi palaku mangunyakalirranguku. Munu yirrirnimajaninyi palarrangu palanga. Palaja kanyjirnikinyi Leah-milinga kalikunga, palanga pukun munu yirrirnimajaninyi. Palajalu ngalpanyapulaku kalikunga palamilijirri warrkamu puluku mirtawamilijirriku. Munu, palanga pukun partarl kanyjirnikinyijanaku. Palaja yanalu Rachel-milikarti kalikukarti.

³⁴ Rachel-ju puripi kuku jirnijaninyi palarrangu mangunyakalirrangu, kamalmilingi saddle-ja wirrirnijaninyi. Palaja kajarna palanga saddle-ja. Palinymili japartulu warlirn-warlirnikinyi Rachel-milinga wurrukarra, munuyiji, munu yirrirnimajaninyi.

³⁵ Karra marnalu Rachel-ju palinymili japartuku, “Ngaju munu wararr karrinyikirni, nganarnamilinga mirtawamilinga. Munu jaaly jarrinyaku ngajukupa, nyungukurrapa kajarnarni nyungungu.” Palajunjalu Laban-ju puru kanyjirn-kanyjirnikinyijanaku palinymilirranguku mangunyakalirranguku.

³⁶ Palaja palanga Jacob kuli jarrinyi Laban-ku, warnta marna palinymili kakajimurniny. “Munu nganipa ngajulu kurlu jinamarnanga. Nganijalu nyuntulu yirtil marnanyin palajunju? Ngani yija-yiji kurlu jirnirnanangu?

³⁷ Jipirla wurrukarra rarrangu yatirrajnipa. Nganipa wurru yirrirninjaninyi nyuntumili? Yijapa yirrirninjaninyi, wirrilajaninyi nyungungu, yirrilipiyijaninyi nyungurrangulu pirirrimartalu nyuntumilalupa ngajumilalu. Janalu wurralapiyijaninyi nganurtumilipa palarrangu.

³⁸ Jipirla ngaju waninyirnangu 20 partunurrangu. Ngajulu tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumili kuwiyirrangu. Palanga nyuntumili kukurnjaripa nanikutu tuku wanikinyiyi. Janalu marlu partanykarrangu kanyayijaninyi. Munu ngajulu nganamarnajaninyi yuramurrangu nyuntumili.

³⁹ Jampa kulikatarrangulu yukurrulu pajirnikinyiyijaninyi marlkarri nyuntumili nanikutupa kukurnjari, munu ngajulu kangamarnajaninyi marlkarrirrangu palarrangu jurtu jinaku nyuntungu. Munu. Ngajulu wirrirnirnijaninyi ngajumilirrangu kukurnjaripa nanikutu puntaju palarranguku marlkarrirranguku nyuntumilirranguku. Jampa jintalu marrngurrangulu kukujarri-kukujarrilu ngulyulu mananyikinyiyijaninyi nyuntumilirrangu janyjanga warrukartinga, ngaju japirr marnikinyinyin palamarranguku wirrinaku.

⁴⁰ Karrpurrangu karrpurrangu ngaju warrkamu jarrinyarnangu parrpakarranga, marlu warrukartinga ngaju wanikinyirni yija warringa. Marlumal ngaju wanikinyirni kartamajirri tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumilirrangu kuwiyirrangu.

⁴¹ Ngaju waninyarnangu 20 partunurrangu. Warrkamu jarrinyarnangu 14 partunurrangu palakujirri mirtawakujirri, nyuntumili kurntaljirri.

Palaja ngaju warrkamu jarrinyarna nyuntungu 6 partunurrangu man- anyaku kuwiyirranguku ngajuku. Palanga 20 partunurrangungu nyuntulu mitu marnanyin marlumal.

⁴² Kartu ngakarnaminyin nyuntulu ngani warralpirrimajirri. Ngarrkalu ngaju tuku jirnikinyinyi. Miranungarra paliny ngajuku, ngaju warrkamu jarrinyarnangu ngalya nyuntunga, paliny miranungarra nyuntuku, ngurnjul jirnijin. Palajalu warnta marnanta warrukartinga kapukarrilu." Palajun muwarr pinalu Jacob.

⁴³ Palaja Laban-ju puntaju karra marnalu, "Nyungujirri partanyjirri ngajumilijirri, pulanymili palarrangu partanykarrangurrangu ngajumili jamujirrangungu. Palarrangu kuwiyirrangungu kalkurnanjaninyi nganin-nganinpa palarrangu ngajumilirrangungu pukun. Nyuntulu parrjala! Nyungurrangu ngajumilirrangungu. Yijapa ngajulu kalkulumarnapulinyi ngajumili kurntaljirri pulanymili partanykarrangu. Munu, puru ngakalamarnajaninyi nyuntungu.

⁴⁴ Yuu. Ngali muwarr pilipalirrangungu. Wirranawayi puru wantulupali, wirranamajirri. Wuru jilipali nyungurrangu warnkurrangu, kurlka jinaku ngaliku." Palajun Laban-ju karra marnalu.

JACOB-JUPA LABAN-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (31:45-55)

⁴⁵ Palajalu Jacob-ju warnku wirtu mana, wararr jirni.

⁴⁶ Palaja wurrarnajanaku palinymili pirirrimartanga, "Nyurralupa mar- rayijaninyi warnkurrangu." Yijalu manayijaninyi, kunmu jirniyijaninyi warnkunga wirtunga wangka. Palaja wiyirru nganayi mayi warnkurrangu wangka.

⁴⁷⁻⁴⁸ Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, "Nyungulu kurulu kurlka jilkulinyngalinyi yartipa." Palinyju yini marna palinymilinga muwarrja, "Kuru kurlka jinapinti." Jacob-ju pukun yini marna pala warnku warinyja palinymilinga muwarrja, "Kuru kurlka jinapinti."

⁴⁹⁻⁵³ Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, "Jinta pinajalu, yankuluman nyuntumili warrarnkarti, ngaju yankulumarna ngajumilikarti. Ngarrkalu parrjalkulinyngalinyi. Kawanjaninyi nyuntulu warinyarrangu mirtawar- rangungu, yakalanpulinyi nyungujirri kurntaljirri, wirralanpulinyi ngunar- ringi. Munumpa wantarnili ngaju. Pinakarraji. Ngarrkalu parrjar- nanti. Yirrirnin nyungu warnku wirtu ngajulu wararr jirni, nyungupa kuru marnarna. Palarrangu warnkurrangu wantulupiyi kurlka jinaku ngaliku, muwarrpa nyungunga wirrirnali. Ngaju munu yankulumarna nyungungu kurungu ngunarrikarti nyuntukarti kulikarti. Nyuntu pukun munu milpuluman ngajukarti kulikarti nyungungamarra kurungamarra. Warajalupa ngalijalu panyalali nyungungu muwarrja, Ngarrka miranu jarruliny palinyku. Ngalimilalu karlujilujirri, Abraham-jupa Nahor-lu, pinakarrinyikinyipululu Ngarrkanga. Yijapa ngajulu muwarrja palanga panyipiyirni. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirralaminyi ngaju. Yijapa nyuntulu muwarrja palanga panyipiyinipili. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirralamanta nyuntu." Palajun Laban-ju muwarr pinalu Jacob-ku.

Palajalu yini marnapulu pala kuru "Mizpah" pukun. Pala wurrarna "Ngarrkalu Yirrkulu Parrjarnangalinyi".

Jacob-ju pinakarrinyalu Laban-mili muwarrku. Palaja karra marnalu, "Ngarrkakungarra ngajumili japartalu Isaac-ju pinakarrinyikinyalu. Nyarra Ngarrka paliny miranu ngajuku. Yijalu pala muwarr kalkurnarninga."

⁵⁴ Palaja Jacob-ju mana waraja kuwiyi palinymilirranguja, wirlarna, kamparnalu yinganyaku Ngarrkaku. Japirr marnajaninyi pirirrimarta palinymilipa Laban-mili, ngananyaku mayiku palinyja. Ngananyajalu karta karrinyiyi warrukartinga palanga warnkumartaji.

⁵⁵ Kurnpungu Laban turlpanya kartaja. Palinyju yampu marnajaninyi palinymili jamujirrangupa kujarra kurntaljiirri. Palaja kulpanya palinymili warrarnkarti.

32

JACOB KURLKARRI MARNA PURRPI MANAMARNINYJU MAMA-JIMURNINY (32:1-21)

¹ Palanga Jacob yakarna yananyaku palinymilaku japartumilaku warrarnku. Jampa yananyikinyi jinta Ngarrkamili angel-arrangu purrpi turlpanyiyalu paliny.

² Jampa Jacob-ju parrjarnajaninyi palinyju karra marnarningu, "Nyungu ngurra Ngarrkamili!" Pala warrarn palinyju yini marna "Mahanaim". Pala wurrarna "Kujarra Ngurra Kurrngaljiirri".

³ Palaja Jacob-ju ngakarnajaninyi jinta pirirrimarta walangkarr palinymili mamajimurninykarti, Esau-karti, palanga warrarnja waninyikinyi, Edom-ja.

⁴ Palinyju wurrarnajanaku, "Nyungu muwarr kawayi palinykarti, wurralayalu Esau-nga, ngajumili nyampalingi, nyungu muwarr: 'Nyuntumili warrkamumu pulukalu, Jacob-ju, palinyju ngakarnanganinyi nyuntutukarti. Paliny punja waninyikinyi Laban-ja.

⁵ Kuwarringa palinyju kalkurnujaninyi purlikapa tangkipa kukurnjaripa nanikutupa warrkamumu puluka mirtawapa pirirri. Palinyju ngakarnanga nyungu muwarr nyuntuku. Yijapa ngarlu ngalya jarrulumanpili. Yijapa nyuntulu ngalypalu jilimanpalu nganipa.' Palajun muwarr pilkulunyurulu Esau-nga." Palinyja muwarrja palarrangu pirirrimarta yanayi purrpi manaku Esau.

⁶ Yarti kulpanyajalu wurrarniyalu Jacob-ja, "Nganarna yanayirnalumu nyuntumili mamajikarti, wurrarniyirnalumu nyuntumili muwarr. Paliny milpanya purrpi malamanta nyuntu. Paliny 400 pirirrimartajartiny."

⁷ Pinakarrinyaja pala muwarr Jacob yija-yiji wirnti jarrinyi. Palaja palinyju jinta marnajaninyi palinymili marrngurrangu kujarra kurrngaljiirri. Palajunjalu palinyju jinta pirnijaninyi kuwiyirrangumu pukun.

⁸ Karra marnarningu, "Yijapa Esau milpuliny warajakarti, wirlalajaninyili. Palanga warinyarrangu mirti jarrulupiyi wankaku."

⁹ Palaja paliny muwarr pinalu Ngarrkaku, "Nyuntu yija Ngarrka, nyuntulungarra tuku jirnikinyinpulinyi ngajumili karluji Abraham-pa ngajumili japartu Isaac. Nyuntulu karra marnajin ngajuku, 'Kulpa nyuntumili warrarn waljakarti, marrngu waljakarti. Ngajulu tuku jilamarnangu, tuku kalkulumarnanta.' Palajun karra marnajin.

¹⁰ Yija nyuntulu nganipa ngalya jirnikinyijin. Ngaju puru, mujujakun. Jampa purpilu ngajulu yakarnarna ngajumili warrarn, ngaju ngunarrija kurtany pirnirni nyungunga pijunga, nyungunga Jordan-ja pijunga, puru yananyikinyirni, mungkejartinyjakun. Ngaju kuwarringa kulpanyarna marlu kuwiyirrangujartinya marrngurrangu.

¹¹⁻¹² Ngaju wirnti karrinyarna ngajumili mamajiku, Esau-ku. Wirlalanganinyili wiyirr, partanyapa pipimurninyarrangu. Nyuntulu wurrarnajin, 'Ngajulu tuku jilamarnanta, ngajulu yungkulumarnanta marlu partanykarrangupa janamilirrangumu nyirrirnikartijarrangu.' Palajun karra marnajin.

Ngarrkakayi, kuwarringa tuku jilinganinyi. Kunta jili Esau, wirlalan-ganinyili marlkarri wiyirr.” Palajun karra marnalu Ngarrkaku.

¹³ Palanga Jacob karta karrinyi waraja warrukartinga. Palaja manajaninyi jinta wariny kuwiyirrangu yinganyaku mamajimurninyku.

¹⁴⁻¹⁵ Palinyju manajaninyi nanikuturrangu 200 mirtawanyjarripa 20 pirirrimarta, kukurnjarirrangu 200 mirtawanyjarripa 20 pirirrimarta, kamalarrangu 30 mirtawanyjarripa partanykarrangu janamili, purlika 40 mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta, tangki 20 mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta. Palarrangu wiyirr jinta pirnijaninyi yinganyaku mamajimurninyja.

¹⁶ Palinyju wurrarnajanaku palinymili warrkamukatanga pirirrimartanga, “Kangkulinyurrujaninyi nyungurrangu kuwiyirrangu Esau-karti. Yankulunyurru nyirrirnipa walangkarr, kajamarta kajamarta yankulunyurru.”

¹⁷ Walangkarr pirirringa wurrarnalu, “Jampa ngajumili mamajilu purrpi malamanta japirr malamanta, 'Nganurtu nyuntmili maaja? Wanyjarni yananyan? Nganurtumili palarrangu kuwiyirrangu tuku jinanpalu?’

¹⁸ Nyuntulu karra malamanpalu puntaju, 'Nyungurrangu kuwiyirrangu Jacob-mili, nyuntumili warrkamu puluka. Palinyju ngakarnajaninyi palinymili nyampaliku, Esau-ku. Nyirrirni milpanya kuwarringa.” Palajun wurrarnalu palaku pirirriku.

¹⁹ Jintanga wurrarnajanaku, “Nyurralu pukun palajun wurralkulunyurru, jampa purrpi malkulunyurrinyi Esau-lu.

²⁰ Wurralkulunyurrulu, 'Nyuntumili warrkamu puluka Jacob nyirrirni milpanya nganarnanga.’” Jacob-ju karra marnikinyirningu, “Nyungurrangulu kuwiyirrangulu yijapa ngarlu ngalya jilkuliny Esau ngajuku. Yartipa yirrilimarnalu, yijapa ngarlu paliny ngalya jarrulupiji.”

²¹ Jampa yanayi palinymili pirirrimarta kuwiyirrangujartiny, Jacob palanga waninyi.

NGAJARRILU PURRPI MARNA JACOB WARRUKARTINGI (32:22-32)

²²⁻²³ Warrukartingi palinyju kanyajaninyi palinymili wurrukarrapa mirtawarrangupa partanykarrangu, kurtany pirniyi pijunga, ngapinga, Jabbok-ja, jinangu yanayi ngapanga palanga pijunga ngunarrikarti. Wiyirr yakarnajaninyi ngunarrikarti. Palaja palinyjakun kulpanya.

²⁴ Paliny kujurl waninyi palanga. Pirirri ngajarri turpanyalu. Palanga partarl jungkanga parirru warlirnikinyipularninyi, palajun partarl jirnikinyipularninyi pirrpa-pirrpakartijakun.

²⁵ Palama pirirrilu ngajarrilu partarl warlirni Jacob. Palajunjalulu palalu pirirrilu wirlarna Jacob mila nyuku,

²⁶ Palaja karra marnalu Jacob-ku, “Pirrpa-pirrpa jarrinyi. Warlinawayi! Yakalanyi!” Jacob-ju karra marnalu, “Nyuntulu wurralapijin ngajuku nganipa ngalya jilipijin. Palajunwayijalu kakuputulu warlilamarnanta.”

²⁷ Palalu ngajarrilu japirr marna, “Nganurtukurra nyuntu yini?” “Ngaju yini Jacob.”

²⁸ Palalu ngajarrilu karra marnalu, “Kuwarrijalu munu yini malapiyirrinti Jacob. Nyuntumili yini wantuliny Israel. Nyuntu jalypa jirnijaninyi Ngarrkapa marrngurrangu, yakarniyinti, yirru wararr karrinyin nyuntu. [??] [You have struggled with God and with men, and have prevailed over them.]

²⁹ Palaja Jacob-ju karra marnalu, “Nganurtu yini nyuntu?” Palinyju karra marnalu, “Japirrwayi, munu palajun muwarr japirr malamanyin.

Kuwarringa ngajulu ngalya jilamarnangu.” Palajun karra marnalu Jacob-ku. Palanga palinyju yakarna Jacob palanga, yana ngunarri.

³⁰ Jacob-ju karra marnarningu, “Ngajulu parrjarnarna ngumpa Ngar-rkamili. Payi! Palinyju munu wirlarnaminyi marlkarri!” Palajunjalu Jacob-ju yini marna pala ngurra “Penuel”. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrkamili Ngumpa.”

³¹ Palaja palanga jampa ngarrany karrpu milyapal jarrinyi. Jacob-ju yakarna pala warrarn, paliny yananyikinyi jarntarni-jarntarni [OR yikiti-yikitikarra?] mila wirlanaja.

³² Palajunjalu kuwiyi wirlanajalu Israel-milirrangulu munu nganamayi majangu milaja. Janalu kurlkali marnayi purlpilu Ngarrkalu wirlarna Jacob mila nyuku.

33

ESAU TAMARNA, PURRPI MARNA JACOB (33:1-20)

¹ Palaja palalu Jacob-ju parrjarna, Esau milpanyikinyi palinykarti 400 piririmartajartiny. Wirririjaninyi partanykarrangu janamilinga pip-imurninyja.

² Wirriripulinyi warrkamu puluku mirtawajirri partanypa walangkarr. Pulanymartaji wirriini Leah-pa partanykarrangu, nyirriini wirriini Rachel-pa palinymili partany, Juwujapu.

³ Paliny yana walangkarr purrpi marna palinymili mamaji. Jampa yananyikinyi Esau-karti jurnturtu kaniny jarrinyikinyi 7-mal.

⁴ Palaja Esau puntaju mirti jarrinyalu, palanga pulany yampu marnapularninyi. Ngangkurlji pirnipularninyi, yirriripularninyi pikalymarninyju.

⁵ Palaja Esau-lu parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu yirririjaninyi mirtawanyjarripa partanykarrangu. “Nganurturrangu nyungu kanganyinjaninyi?” “Palamarrangu partanykarrangu yinyanyi Ngarrkalu.”

⁶ Palaja warrkamu puluku mirtawajirripa partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga.

⁷ Palaja Leah-pa palinymili partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana pukun jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. Palaja Rachel-pa palinymili partany, Joseph, pulany pukun jurnturtu kaniny jarrinyipulu walangkarr Esau-nga.

⁸ Palaja Esau-lu japirr marna, “Ngurnungurrangu kuwiyirrangu yir-ririrrijaninyi, nganija ngakarnanjaninyi?” Jacob-ju karra marnalu, “Palamarrangu nyuntuku. Yinganyijalu yijapa ngalya jarrulupijin.”

⁹ “Munu, jipi kalkurnurnajaninyi ngajumili. Kalkularninga pala nyuntuku.”

¹⁰ Jacob-ju karra marnalu, “Yija nyuntu ngalya waninyikinyijin, munu kuliwayi waninyijin ngajuku. Palajunjalu nyuntulu kangkulumanparninga palarrangu kuwiyirrangu.

¹¹ Ngarrkalu ngalya jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu nganipa. Kawajaninyi palarrangu kuwiyirrangu nyuntuku.” Palajun karra marnalu Jacob-ju. Puntaju Esau-lu karra marnalu, “Yijangarra kangkulumarnajaninyi.”

¹² Palaja Esau-lu karra marnalu, “Ngali yankuli warajanga, ngaju walangkarr yankulumarna.”

¹³ Jacob-ju karra marnalu, “Ngajumili partanykarrangu manyurlajakun, munu yananyaku nyampakupa. Ngajumili kuwiyirrangu, kukurnjaripa

nanikutupa purlika, wupartupanimarninyarrangujartiny tuku jilamarnajaninyi. Kaja yananyijalu karrpunga warajanga marlkarri jarrayili.

¹⁴ Walangkarr pilijilu ngajuku. Kinti milpulumarna nyirrirni, nyungurrangujartiny. Yartipa turlpalamarnanga nyirrirni nyuntumilikarti ngurrakarti Edom-ja.”

¹⁵ Esau-lu karra marnalu, “Yuu, yakalamarnajaninyi nyungurrangu piririmarta nyuntungu, milpulkulinyurru nyirrirni.” Puntajulu, “Puru kawajaninyi nyuntumili piririmarta. Munu ngaju karrinyarnangu yirrganaku nyuntuku. Ngalyparla wantulumarna.” Palajun muwarr pinalu Esau-ku.

¹⁶ Palaja Esau-lu yakarna palinymili marrka, kurila kulpinyi palinymili warrarnkarti, Edom-karti.

¹⁷ Jacob munu pipurru yanama Edom-karti. Paliny partijirri wararr karrinyi, ngapinga, Succoth-ja. Palanga maya jirni palinyku, kuwiyirranguku jirni pamarrarrangu. Palajalu yini marnayi pala ngurra “Succoth”. Palalu yinilu wurrarna, “Pamarrarrangu”.

¹⁸ Palaja Jacob-jupa palinymilirrangulu yakarnayi pala Succoth, yanayi kara. Turlpanyayi tawunja, Shechem-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palinyju ngurra jirni palamartaji tawunmartaji.

¹⁹ Purlpi pala warrarn palinyju ngurra jirnipa waninyikinyi Hamor-mili, Shechem-mili japartumili. Jacob-ju yinyajaninyi Hamor-milirrangulu warnku wirtu palaku warrarnku.

²⁰ Palanga palinyju warnku kunmu marnajaninyi. Yini marna pala kunmu warnku El-Eloi-Israel. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrka, pala Israel-mili Ngarrka”.

34

DINAH-KU KURLU JIRNI SHECHEM-JU (34:1-24)

¹ Palanga Dinah, kurntal Jacob-milipa Leah-mili, ngurraja jalakarti yanajanaku puru muwarr pinaku ngurrararranguku mirtawanyjarriku.

² Warajalu ngurraralu pirirrilu yirrirni, yini Shechem. Hivite-milirrangungu paliny. Palinymili japartu, yini Hamor, wirtu nyampali waninyikinyi palanga warrarnja paliny. Pala nyarra Shechem-ulu mana kanya pala kurri kurntanymajirrilu, kanya palinymilikarti ngurrakarti, yirrkuru piririmarninyju kurlarnapularninyi, pala mirtawa palaku panyju, partarl yalaji pirnarninyi. [??]

³ Wurrarnarningu, “Pala kurri ngalya yija yiji.” Marru marna yiji pala kurri, ngarlunga palinyja wirrirnarningu, karrinyikinya Dinah-lu puntajulu marru manaku, ngarlungu paliny wirrinaku.

⁴ Wurrarnala japartungu palinymilingi, “Malkulupijin pala Dinah, mirtawa ngajumili jarrinyaku.”

⁵ Jacob-ju pinakarrinyi Shechem-ulu kurlu jini palinymilingi kurntalja. [??] Palinymilirrangulu partanykarrangu ngurnarrijalu kuwiyirrangulu kalkurnikinyiyi. Paliny jama waninyikinyi, mimarnajanaku kulpanyaku.

⁶⁻⁷ Partanykarranguku kulpanyaku mimanajalu, milpanyalu Hamor, Shechem-umili japartu, muwarr pinaku Jacob-ungu.

Jacob-milirrangulu partanykarrangulu pinakarrinyiyi ngurnarrija kulpanyajalu. Wirriya yiji jarrinyiyalu Shechem-uku. Wurrarniyiyarningu, “Nyarralu Shechem-ulu kurlujartiny jini nganyjurrakupa nganyjurrumilaku japartumilirranguku. Kurlu yiji jini Dinah-ku. Munu yiji palajunkapali jinaku kurntanya yiji marrnguku.”

⁸ Hamor-lu wurrarnala Jacob-ja, “Partanyju ngajumulalu ngarlungu wirrini kurntal nyuntumili. Nyuntulu yungkulumanpa mirtawaku palinymili jarruliny.

⁹ Nganarnaja mirtawanyjarri mankulunyurrujaninyi, puntaju palajun pukun nganarna yungkulunyurrunganinyi mirtawa nyurramilija.

¹⁰ Palaja nganarnanga wantulunyurrunganaku wiyirr nyungungu war-rarnja, maninyakanu parljukulunyurrarninga ngurra nyarralanga war-rarnja, wurrukarrapa warnkujartinyju mankulunyurru, ngurra walja mankulunyurrarninga pukun.”

¹¹⁻¹² Palaja Shechem-ulu japirrmarnajaninyi, wurrarnajanaku Dinah-milingi japartungupa mamajimurninyarranguku, “Ngalypakurra jilkulupijinyurru. Yungkuluminyinyurru Dinah ngajumuliku mirtawaku jar-rinyaku. Palajun jinajalu nganiwarralpartiku japirr malkuluminyinyurru, palangarra yungkulumarnanyurrinyi ngajulu, ngurnipali kurrngalku yijaku wurrukarraku karrinyanyurru, ngurnipali wirtuku yijaku warnkuku karrinyanyurru, Dinah puntaju yungkuluminyinyurru.”

¹³ Jacob-milirrangulu partanykarrangulu kuli ngarrany waninyikinyyalu Shechem-uku, palinyju kurlujartiny jini Dinah-ku, kurntany yiji jinili [??]. Palajunjalulu mitulu muwarr piniyipulaku Shechem-ukupa japartuku palinymilaku.

¹⁴ Wurrarnayipulaku, “Munu yiji palajun jinakayirni nganarnalu, Shechem palama partany ngarrany, munu pirirri jarrima. Kurntanyja yiji nganarnaku marrka yinganyaku pirirringa ngapi nyarra partanyja ngarrany.

¹⁵⁻¹⁶ Yakujun jilkulunyurru: Nyurra wiyirr pirirrimarta jilayarningu nyurralu. Palajunjalulu nganarnamili kurrirrangulu yungkulupiyirniniryur-rinyipa nyurramili kurrirrangulu kangkulupiyirninianinyi nganarnaku. Nganarnalu ngurra jilkulupiyirniniryurruku nyurranga, nganyjurru wiyirr wantuluminyi nyarralanga.

¹⁷ Yijapa nyurra munu pirirrimarta jarrulunyurru, palaja Dinah kangkulupiyirni, yankulupiyirni warrarn warinykarti ngarramarnti.”

¹⁸ Hamor-lupa Shechem-ju, partanyju palinymilalu, wurrarnapulujanaku, “Yuu, pala ngalypa.”

¹⁹ Shechem-ulu pipurrulungarra palinymilija muwarrja jirni. Yijalu yiji karrinyikinyalu Dinah-ku! Shechem-mili marrngurrangulu yijalu yiji kurlkarri manikinyiyi Shechem nyampalimili pujamumurniny paliny.

²⁰ Palinyapa japartumurniny tawunkarti gate-karti yanapulujanaku muwarrkarti. Palangangarra mirtanya-mirtanya kajarnikinyiyi, wirtu muwarr kurrngarnakinyiyi. Shechem-ulu nyarra muwarr kanyajanaku.

²¹ “Nyungurrangu pirirrimarta jana nganyjurruku jarnturrangu,” wur-rarnajanaku. “Japirr malkunyaninyi wantulupiyi nganyjurruku jana [[and trade with us ??]]. Parrjalayi! Nyungu warrarn wirtu nganyjur-ruku wiyirruku. Kangkuluminyijaninyi kurrirrangulu mirtawarrangukupa janamili pirirrimarta warajanga jarrulupiyi kurrirrangungu nganyjurru-milingi.

²² Nganyjurrumili marrngurrangu pirirrimarta jarrinyajalu, janaka-palngarra, jana wantulupiyi nganyjurruku nganyjurruku, wakany marrngurrangu wantuluminyi wiyirr.

²³ Palajun jinajalu, janapa janamili kuwiyirrangupa wurrukarra nganyjurrumili jarrulupiyinganyjurruku! Pinakarruluminyi janaku muwarr janamili, nyungu nganyjurruku ngatu jarrulupiyi nganyjur-ruku.”

²⁴ Palaja pirirrimarta jinayarningu wiyirrju palanga tawunja.

JACOB-MILALU PIRIRRIMARTALU SHECHEM-MILI NGURRA NGARTAR-NAYI (34:25-29)

²⁵ Kujarrapa waraja karrpurranguja, Shechem-milirrangu parra-parra wirtu jarrinyaja, kujarra Jacob-mili partanyjirri, Simeon-pa Levi, Dinah-mili mamajimurninyjirri, tawunja ngalpanyapulu. Munu ngampa pinayipulinyi. Sword kanyapulu, marlkarri wirlarnapulujaninyi pirirrimarta wiyirr,

²⁶ Hamor-pa Shechem pukun. Sword-ju marlkarri wirlarnapulupulinyi, palaja mayaja Shechem-milija kanyapulu Dinah, kulpanyapulu ngurra pulanymilikarti.

²⁷ Palajun jinaja, jinta pirirrimarta Jacob-mili turlpanya, yirrinajalu marrngu wiyirr marlkarri, kanyayi wurrkarra wiyirr tawunja. (They did that because their sister had been defiled there.)

²⁸ Kanyayi kuwiyirrangu — kamalpa purlikapa kukurnjaripa tangki — wiyirr kanyayi tawunjapa janamili warrarnja.

²⁹ Mayarranguja kanyayi wurrukarrapa warnkurrangupa nganirnganirn. Kanyayi partanykarrangupa mirtawanyjarri pukun, jakurlirniyi-janinya jana warrkamukata jarrinyaku janaku.

JACOB-JU WARNTA MARNAPULINYI (34: 30-31)

³⁰ Yarti Simeon-japa Levi-nga wurranapulaku Jacob-ju, “Ngajuku yija kurlujartiny jinanyumpulu! Marrngurrangu nyarralanga warrarnja — wiyirr Canaan-milirrangupa Perizz-milirrangu — kurlkapirli jarrulupijiyi, wurralapiyiya, “Puka pala Jacob!” Nganyjurru kujarrapa warajakapali, jana kurrngal yiji! Kunmu jarrulupiyi, marlkarri wirlalkulupiyinganyjurrinyi wiyirr! Munu jarrulumarna ngaju, ngajumili marrngurrangu wakany munu jarrulinyi!

³¹ “Wayirti! Shechem-ju marrka ngalayimili kurlukatakapali jirni[?]. Ngani jinaku ngalayi? Munujakun jinaku?”

35

JACOB KULPINYI BETHEL-KARTI (35:1-15)

¹ Palaja Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, “Yakala nyungu warrarn, yarra Bethel-karti, palanga wantuluman. Palangangarra ngaju miral jarrinyirnangu purlpi, nyuntu wirnti mirti jarrinyikinyin nyuntumili mamajingamarra, Esau-ngamarra. Jampa turlpalaman Bethel-ja warnku kuru malaman, wuru jilaman, palanga nyuntu muwarr pilipijin ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Jacob-ku.

² Palaja Jacob-ju muwarr pirnijanaku palinymili mirtawanyjarrikupa palinymili warrkamukatarrangu. Karra marnajanaku, “Yakaliyijaniny nyurramili ngapirrangu, palarrangu mangunyakalirrangu, warrarnja warinyja. Palaja janpulinyurru, wurru wariny ngalpulunyurru.

³ Palaja yakalaminyi nyungu ngurra, yankuluminyi Bethel-karti. Purlpi purlpi ngaju wirnti mirti jarrinyirni Esau-ngamarra. Palangangarra ngajulu kamarnalu Ngarrkaku, palinyju pinakarrinyiji. Palinyjungarra tuku jirnikinyinyi ngaju wanyjarnipa yananyikinyirni. Bethel-jangarra ngajulu kuru malamarnajaninyi warnkurrangu, muwarr pilamarnalu Ngarrkaku palanga.”

⁴ Jacob-milija muwarrja janalu yinyiyili wiyirr janamili mangunyakalir-rangu, kurlkapinti ringirrangu pukun yinyiyili. Pirti karliny mungkamartaji palinyju, palanga pirtinga yamarnajaninyi.

⁵ Palajalu Jacob-pa palinymilirrangu yaninyikinyiyi Bethel-karti. Ngar-rkalu wirntiku jirnijaninyi marrngurrangu ngurrararrangu, munu purrja pinamayi Jacob-arrangumili.

⁶ Jacob-milirrangu kajarniyi Luz-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palaku Luz-ku wariny yini Bethel.

⁷ Palanga Jacob-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pinalu Ngar-rkaku. Purlpi jampa Jacob mirti jarrinyikinyi palinymili mamajingamarra palangangarra yarrana Ngarrka turlpanyalu. Palajangarra Jacob-ju yini marna pala warrarn El-Bethel. Palalu yinilu wurrarna, "Ngarrka Bethel-ja waninyi."

⁸ Now Deborah, Rebekah's nurse, died and was buried under the oak outside Bethel. Palajalu yini marnayi "Allon Bakuth". ["Oak of weeping"]

⁹ Jampa Jacob kulpanya palinymili kakajimurninymili warrarnja, yarrana Ngarrka miral jarrinyili Jacob-ja, ngalypa yiji muwarr pinalu.

¹⁰ Yini wariny yinyalu Jacob, pala yini Israel. Karra marnalu Jacob-ku, "Purlpi nyuntu yini waninyikinyi Jacob. Kuwarringa munu wurralapiyinti 'Jacob' ["Deceiver"], yini malapiyinti 'Israel' ["Prince with God"].

¹¹ Ngaju yija Ngarrka, wiyirrku nyurraku nyampali. Ngajulu yungkulumarnanta marlu jamujipa karluji, kurrngal yiji wantulupiyi. Yankulupiyi ngunarrijirri, warrarn warinyarrangukarti. Jinta want ulupiyi wirtu maaja, kingi wantulupiyi.

¹² Purlpi ngajulu yinyarnalu nyungu warrarn nyuntumili karlujinga, Abraham-ja. Palaja yinyarnalu nyuntumili japartunga, Isaac-ja. Kuwarringa ngajulu yungkulumarnanta nyuntungupa nyuntumili karlujingapa jamujinga, nyirrirnikartijapa yajalapiyi." Palajun muwarr pinalu Jacob-ku.

¹³ Palaja Ngarrka yakarna paliny.

¹⁴ Palamangangarra Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni. Jurtirni wayinpa wuyil warnkunga yinganyaku Ngarrkaku.

¹⁵ Palanga warrarnja Ngarrkapa miral jarrinyalu palinyju yini marna Bethel.

BENJAMIN NGAYARTA JARRINYI. RACHEL MARLKARRI JARRINYI (35:16-21)

¹⁶ Palaja Jacob-milirrangulu yakarniyi Bethel, yaninyikinyiyi ngapikarti, Ephrath-karti. Palinymili mirtawa Rachel ngayinykarra. Kajamarta Ephrath-ja, wupartupani ngayarta jarra-jarrinyikinyi. Rachel yija manyurla, partarl ngayarta jirnikinyi.

¹⁷ Palinymilalu mirtawaju warrkamukatalu mimarnikinyi partanyku ngayarta jarrinyaku. "Wirntiwayi. Puru wanta, pirirri partany mankuluman."

¹⁸ Rachel wurrku yiji waninyikinyi, kinti marlkarri jarrinykinyi, marlkar-rimarninyju yini marna pala partany Benoni. ["Son of my sorrow"] Yarti Jacob-ju wariny jirni yini, Benjamin. ["Son of my right hand"]

¹⁹ Janalu pirtingi jirniyi Rachel ruwurtumartaji, pala ruwurtu yaninyikinyi Ephrathah-karti. (Kuwarringi pala yini marnayi tawun Bethlehem.)

²⁰ Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni, kankarni jungkanga Rachel-milingi. Pala warnku yirrku waninyi kuwarringipa.

21 Palaja Israel-milirrangu pipurru yaninyi. Ngurra jirniyi ngunar-rikarti ngapinga, Migdal-Eder-nga.

22a Palamartaji waninyaja, Reuben yana Bilhah-karti, Israel-mili yarungu, kalikunga ngalpanya, karta karrinyipulu. Pinakarrinyi palaku Israel-ju.

JACOB 12 PIRIRIMARTAJARTINY (35:22-26)

22b Jacob 12 partany piririmartajartiny:

23 Partany piririmarta Leah-mili: Reuben (Jacob-mili murrkangunya), Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun.

24 Partany piririmarta Rachel-mili: Joseph-pa Benjamin.

25 Partany piririmarta Bilhah-mili (warrkamukata Rachel-ku): Dan-pa Naphtali.

26 Partany piririmarta Zilpah-mili (warrkamukata Leah-mili): Gad-pa Asher. Palarrangu partany piririmarta Jacob-mili, Paddan-Aram-ja waninyaja ngayarta jarrinyi wiyirr.

JACOB KULPANYA JAPARTUKARTI (35:27-29)

27 Palaja Jacob kulpunya palinymili japartumili ngurrakarti, ngapinga, Mamre-nga, Kiriath-Arba-martaji. (Yini wariny palaku Hebron.) Purlpi purlpija Jacob-mili karlujilupa japartulu ngurra jirnipulu palanga, Abraham-jupa Isaac-ju.

28-29 Isaac mirtanya yiji jarrinyaja, 180 partunurrangujartinyja, mar-lkarri jarrinyi. Palinymilalu kujarralu partanyjujirri Esau-lupa Jacob-ju pirtinga jirnipulu palanga.

37

JOSEPH-PA MAMAJIRRANGU PALINYMILI (37:1-11)

1 Jacob-ju ngurra paljurnu palinymilingi japartumilingi warrarnja, yini marnayi pala warrarn Canaan.

2 Wurralamarnanta Jacob-milaku partanykarranguku.

Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi palinymili japartumili kukurnjarir-rangupa nanikuturrangu. Palanga paliny 17 partunurranguja. Jinta palinymili mamajimurninyarrangu waninyikinyi palakurtirri, Bilhah-milipa Zilpah-mili partanykarrangu. Wurrarnikinyili palinymilingi japartungu palinymilirrangulu mamajimurninyarrangulu jampa kulu-jartiny jirnikinyi.

3 Joseph ngayarta jarrinyi jampa palinymilingi japartungu mirtanya jarrinyajalu. Palajalu paliny yija ngarlunga Jacob-ja. Palinymilirranguja wiyirrja partanykarranguja Joseph yija ngarlunga palinymilingi. Yinyala Joseph kuwurtu marnikata [long robe — work out best term].

4 Palinymilirrangu mamajimurninyarrangu miranu jarrinyiyalu janamilalu japartulu ngarlunga jirni yija marrkamurniny. Palaja kulilu yir-rirnikinyi, malyparr karrinyikinyiyalu palinyku.

5 Warrukartingi warajanga kapukarri marna Joseph-ju, wurrarnajanaku palinymilirrangungu mamajimurninyarrangungu.

6 "Pinakarrayi! Wurralamarnanyurraku ngani kapukarri marnarna.

7 Paru makanu wirrkarnikinyiyrni, pala paru mayijartiny. Pirntu?? jirnikinyiyrnipa kunyi pirnikinyiyrni jungkanga yakarnikinyiyrni-janinyi. Ngajumili pirntu wararr karrinyi. Nyuntumilirrangungu kunmu jarrinyi, wupurniji, murtinga juripi-juripi."

⁸ Pinakarrinyiyi pala muwarrja paliny mamajimurninyarrangulu kuli jarrinyiyalu. “Wunyjurru? Nyuntu maaja jarrinyaku karrinyan nganarnaku, wurranaku nganarnaku jinaku?” Pinakarrinyajalu kapukarriku wariny muwarr palinymili kulilu yirrirniyi.

⁹ Palaja wariny yarrana kapukarri marna. Mamajimurninyarrangulu wurranajanaku, “Pinakarrayiji! Yarrana kapukarri marnarna. Kapukarri ngajumilingi yirrirnirnijaninyi karrpupa wirlarrapa panikatarrangu ¹¹ wupirniyi palarrangu.”

¹⁰ Palinymili japartulu pinakarrinyajalu warnta marna. “Nganikapali pala kapukarri? Nyuntulu wurranan nganarnaku nyuntuku wupinaku jungkakarti? Munu wupilipiyirngangu ngaju, pipi, nyuntumili mamajirrangupa marrka, Pinjamin.” Palajunjalu warnta marna Jacob-ju.

¹¹ Joseph-milalu mamajirrangulu yirrkulu ngampan karrinyikinyiyalu. Palinymilalu japartulu kurlkarri marnikinyi ngarrany pala kapukarri.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU YINYAYALU NGAJARRIRRANGU WARNKUKU (37:12-36)

¹² Yarti mamajirrangulu kanyayijaninyi janamili japartumili kukurnjaripa nanikuturrangu Shechem-ukurtirringi kanyjirnikinyiya parumarramarraku kuwiyirranguku nganinyaku.

¹³ Japartulu palinymilalu muwarr pinalu Joseph-ku, “Nyuntumilalu mamajirrangulu kalkurnayijaninyi kuwiyirrangulu Shechem-ukurtirringi. Ngajulu ngakalamarnanta janaku.” “Yuu. Yankulumarnajanaku, Japartu.”

¹⁴ “Kajanajalu japirr malamanjaninyi “Wayirti? Ngalypa waninyinyurru? Wayirti kuwiyirrangupa? Ngalypa waninyiyi?” Kulpulumun ngajukarti, wurralapijin wayirti, ngalypa waninyayi.” Palajalu ngakarna Joseph.

Joseph-ju yakarna ngurra, yana jinangu Shechem-ukarti.

¹⁵ Palanga kajanajalu, munu, kanyjirnijanaku. Kanyjin-kanyjinangulu warinyjulu marrngulu japirr marna, “Nganiku kanyjirnan?”

¹⁶ “Ngaju kanyjirnarrijanaku ngajumiliku mamajirranguku. Wayirti nyuntu miranu wanyjarni kanyayijaninyi kuwiyirrangulu?”

¹⁷ “Purlpi ngarrany yanayi. Pinakarrinyirnijaninyi, 'Yankunyi Dothan-karti'.” Joseph-ju yajarnajaninyi, yirrirnijaninyi wangka Dothan.

¹⁸⁻²⁰ Yirrirniyi kajangulu ngarrany janamili marrka. Wurrarniyirngulu, “Nyungu kapukarri manakata milpayinyi. Jipi wirlalaminyi marlkarringi. Parnpilaminyi pirtingi wirtungu. Wurralaminyili japartungu nganyjurru-milingi, kuwiyilu kulikatalu marlkarri wirlarni, nganayi. [??]. Palajalu kapukarrimajirri wantuliny.

²¹⁻²² Rueben-ju pinakarrinyikinyi jana muwarr pinaja. “Munu marlkarringa wirlanaku Joseph-ku! Parnpiliminyi nyungu pirtingi wirtungu.” Rueben-ju kurlkarri marnikinyi, “Yarti kulpulumarnalu, mankulumarna marrka pirtija, kangkulumarna nganarnamilikarti japartukarti.”

²³ Joseph turlpanyijanaku palinymilaku mamajirranguku. Warlirniyi, yinyjil pirniyalu palinymili kuwurtu [coat??] marnijartiny,

²⁴ parnpirniyi pirtingi wirtungu, mulyingi yiji. Pirti punarra. [It was actually an old water-cistern, dug to hold water, but dry.]

²⁵ Kajarniyi mayiku nganinyaku.

Mayi nganinyangulu yirrirniyijaninyi marrngu taManasseh camel-jartiny pirlurru yajarnikinyiyi. Jinta ngurra warinyja, yini marnayijaninyi Ishmael-milirrangulu. (Wariny janamili yini Midian-milirrangulu.) Tamarniyi

Gilead-ja, yananyayi Egypt-karti. Camel-ju kanganyikinyiyi jurikata jirnikatapa mirrijin warinyapa wariny warnkuku maninyaku.

²⁶ Malyurtamarninyju Judah-lu wurrarnajanaku, “Munu wirlanaku marlkarriku marrkaku nganyjurramilaku, munu kuku jinaku palinyku kawuku.

²⁷ Jinyji pilkunyi warnkuku nyungungurrangu Ishmael-arrangungu. Paliny palama nganyjurramily walja marrka, munu wirlanaku marlkarri.”

²⁸ Wangka jarrinyjalu marrngurrangu camel-jartinyarrangu jinyji pirniyi mamajirrangulu warnkuku nyungurrangungu. Manayi kuliny-kulinyju, [??] kanganyangulu Egypt-kartijakun.

²⁹ Yarti kulpanya Rueben pirtikarti. Munu kanyjirnalu Joseph-ku. Rueben ngarlū kurlu jarrinyi munu kanyjinaja. Wurrukarra palinymili ngartarna marlparrjartinyju.

³⁰ Kulpanyajanaku mamajirranguku, wurrarnajanaku, “Marrkaku munu kanyjirnalu! Ngakumpa jarrinyirni!”

³¹ Wirlarniyi nanikutu, pijirringi nanikutunga wirrirniya kuwurtu Joseph-mili.

³² Kanyayi kuwurtu janamilikarti japartukarti. “Nyungu yirrili kuwurtu! Yirrirniyirni warrarnja warinyja! Yijapa nyuntumilimili partanymili?”

³³ Yirrirni. “Yijarla pala ngajumilimili partanymili, Joseph-mili! Kuwiy-ilu kulikatalu nganiyi!”

³⁴ Palajalu Jacob wirrilyijartinyju wurrukarra palinymili ngartarna. Wirrirnirngangu kurlujartinyirrangungu wurrukarra. Ngangkurlu pirnikinyalu partanyku palinymilaku karrpurrangu karrpurrangu.

³⁵ Palinymilalu partanykarrangulu pirirrilupa mirtawalu partarl tuku jirnikinyiyi. Yirkulu ngangkurlu pirnikinyalu. “Partarl pikaly jil-iminyinyurru. Kurluny-kurluny wantulumarna marlkarrikartijakun.”

³⁶ Nyungungu warrarnja warinykartingi palalurrangu kanganyikinyiyi Joseph Egypt-kartijakun. Palanga kajanajalu jinyji pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarranguku king-milaku. [He was captain of the king's personal bodyguard.]

38

JUDAH AND TAMAR (38:1-30)

¹ Palamartaji [?? “about that time” — soon after his brothers had sold Joseph as a slave and the traders took him to Egypt] Judah-lu yakarna marrkarrangu palinymili, warnkumarramarraja katukarna, yana ngapikarti, Adullam-karti. Ngurra jirni pirirringa, yini Hirah.

²⁻³ Palanga warrarnja pirirri Canaan-mili nyirrirnikartijanga, yini Shua. Shua partany mirtawajartiny. Judah-lu yirrirni. Yarti warajanga jarrinya-pulu. Karta karrinyipulu, mirtawa ngarlungu jarrinyi, pirirri partany kanya, yini marnapulu Er.

⁴ Palaja pirirri wariny partany kanya, yini marnapulu Onan.

⁵ Palaja wariny pirirri partany kanya, yini marnapulu Shelah. Ngayarta jarrinyaja ngurra waninyayi ngapinga, Kezib-ja.

⁶ Punjaja Judah mirtawa kanya, yini Tamar, palinymili murrkangunyaku, Er-ku.

⁷ Ngarrka yirrirnikinyi Er, kurlu yija pala pirirri. Palajalu Ngarrka marlkarri wirlarna.

⁸ Palaja Judah-lu wurrarnala Onan-ja, “Nganyjurrumilija mangunyja, pirirri marlkarri jarrinyaja partanymajirri, palinymili marrka karta karrinyaku palinymilinga mamajinga nyupajinga, yirrirnikartijarrangu jinaku mamajiku, mamajimilirrangu jarrulupiyi. Palajun jilaman, karta karrulinyumpulu Tamar-pa.

⁹ Onan miranu pala partany munu palinymili wantuliny. Palajalu karta karrinyapulu, palinyju parti palinymili jurtirni jungkanga, partany jinangamarra mamajiku.

¹⁰ Ngarrka wurrarna, “Pala pirirri pukurl kurlu yija jirnikinyi!” Palajalu marlkarri wirlarna Onan.

¹¹ Palaja Judah-lu wurrarnala ngarraya palinymilingi, Tamar-nga, “Kulpulaman japartumurninykarti ngurrakarti, palanga piririmajirri wantuluman. Yarti pujamu ngajumili wirtu jarruliny, Shelah, palanga warajanga wantulinyumpulu.” (Judah mitu-mitu marnala. Kurkapiirli jarrinyarninyi, “Marlkarri jarrala Shelah pukun, mamajikapalijirri!”) Palaja Tamar kulpanya japartumurninykarti, waninyi palinymilingi ngurranga.

¹² Yarti Judah-mili mirtawa marlkarri jarrinyi. Ngangkurl jinaja, Judah-pa ngapinga, Timnah-karti yana. Warinyarrangulu kukurnjayi palinymili jiyiramu jirnikinyalu. Yanapulu Judah-pa miyirti palinymili Hirah, paliny ngapija, Adullam-ja.

¹³ Warinyju Tamar wurrarnalu kakajimarniny Timnah-karti yankuliny.

¹⁴ Miranu jarrinyi Tamar Shelah-ku, Judah-mili nyirtingunyaku, purlpi pirirri jarrinyi. Judah-lu Shelah yinyama Tamar-nga, pulany warajanga jarrinyaku. Purlpi matunyaku wurru wartu jirnirangu Tamar. Pala muwarr pinakarrinyajalu, matunyaku wurru karnu pirnarninyi, wariny wurru wirrirnarninyi, waralu ngumpa wurta jirnarninyi. Palaja yana ngapikarti, Enaim-karti, tawun wupartu pala, ruwurtunga Timnah-karti. Enaim wangkamartaji ruwurtunga kajarna.

¹⁵ Judah Timnah-karti yananyaja Tamar yirrirni, ngumpa warapurni, kurkarrinyarningu mirtawa kurla-kurla paliny. Munumpa pala mirtawa ngarrayamarniny palinymili!

¹⁶ Yana-yana mirtawakarti ruwurtumartajinga, wurrarnalu, “Yuu, warnkuku wirtuku karrinyanpa?” Japirr marna, “Ngani yungkulupijin?”

¹⁷ Judah-lu puntaju marna, “Kuwiyranguja ngajumilija ngakalamarna nanikutu.” “Yuu, ngapi kuwarri yungkuluman, yarti jinyji jilamarna nanikutuku.”

¹⁸ “Ngani yungkulumarnanta kuwarri?” “Nyuntumili seal-pa marntipinti warnu pukun.” Yinyalu palajirri. Palaja karta karrinyipulu. Palajunju ngarlunga jarrinyi Tamar.

¹⁹ Ngurrakarti kulpanyi Tamar, ngumpa wartu jirnarningu yirrinangamarra, matunyamili wurru wirrirnarningu.

²⁰ Judah-lu miyirti ngakarna, Hirah, nanikutujartinyju, mirtawa kanyjinakupa mananyaku palinymili seal-pa marntipinti warnu. Partarl Hirah-lu kanyjirnalulu mirtawaku.

²¹ Marrngurrangu Enaim-martaji wurrarnajanaku, “Wanyjarningi pala kurla-kurla mirtawa, purlpi nyungungu ruwurtungumartaji waninyi?” Puntaju karra marnayi, “Munu yiji kurla-kurla mirtawa nyungungumartaji waninyi.”

²² Hirah kulpanya Judah-karti, wurrarnalu, “Partarl kanyjirnikinyirni. Marrngurrangulu ngurraralu wurrarnajiya, munu yiji kurla-kurla mirtawa palangamartaji.”

²³ Karra marnalu Judah-lu, “Puru wanta. Palajirri seal-pa marntipinti warnu kalkuli. Ngurrararrangulu pinakarrayali, yijapa nyarru piliyingalikalu. Yijalu jinyji pinaku karrinyarna. Kanyjirnan-kanyjirnan, munu.”

²⁴ Kujarrapa waraja wirlarrarranguja warajalu Judah-nga wurrarnalu, “Ngarrayamarniny nyuntumili kurla-kurla mirtawa jarra-jarrinyi, paliny ngarlunga.” Puntaju karra marna Judah-lu, “Jalakarti kanganyaja kampa-nyaku marlkarringa!”

²⁵ Kanganyakanu muwarr ngakarnalu kakajimurninykarti, “Warajalungarra pirirrilu ngarlunga jirninyi. Parrjala nyungujirri seal-pa marntipinti warnu pukun. Parrjala! Nyuntumili!”

²⁶ Judah miranu jarrinyi palajirriku, wurrarna, “Tamar yijalu jirni. Kurlu jirnirni palinyku. Yinyarnamalu partany ngajumili, Shelah, warajanga jarrinyaku pulany.” Palajangarra Judah munu Tamar-nga karta karrimapulu.

²⁷ Partany kanganyaja, miranu jarrinyayi partanyjirri kujarrajartiny!

²⁸ Partany kanganyajalu, warajalu parirr jirrarninya. Mirtawalu mana, mirriyiyi pilyarri kunyji pirni, wurrarna, “Nyungungarra walangkarra turlpanyi.”

²⁹ Palaja parirr purrirna kaninykurti, palaja mamaji palinyku murrkan-gunya jarrinyi. Palanga mirtawalu wurrarnalu, “Nyungukapalingarra kurtanyan!” Palajalu yini marnayi “Perez” [which means, “breaking out”].

³⁰ Palaja marrkamarniny kurtanya, pilyarri milyirri parirrja. Yini marnayi “Zerah”.

39

JOSEPH-PA POTIPHAR-MILI MIRTAWA (39:1-18)

¹ Nyarrangarrangu Ishmael-milirrangu Joseph kanyayi Egypt-karti, ka-janajalu jinyji pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarranguku king-marninymilaku [captain of the king's personal bodyguard].

² Joseph warrkamu jarrinyikinyi ngurranga palinymilimilingi nyampalimilingi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu. Yatilpa jarrinyi ngurranga Potiphar-milingi.

³ Potiphar-lu yirrirni ngalypakata jirnikinyijaninyi, Ngarrkalu tuku jirnikinyi, nganipa jirnikinyijaninyi ngalya.

⁴ Palajamarra pikaly jarrinyalu Joseph-ku, nyampali jirni palamarrangu palinymilingi marrngurrangungapa wurrukarrarrangunga. Joseph-ju tuku jinikinyi pukurl palinymili nyampali.

⁵ Ngarrka pikaly jarrinyalu Joseph-ku. Palajunjalu ngalya jirnikinyalu Potiphar-ku, Joseph-milaku nyampaliku.

⁶ Potiphar-lu wurrukarrarrangu yakarnala wiyirr Joseph-ku tuku jinaku. Munu nganipa kurlu jarrimalu Potiphar-ku, ngalypajakun jirnijaninyi Ngarrkalu. Potiphar-lu mayija ngananyajalu karta karrinyikinyi. Wirri-lyimajirri, pikaly yiji.

Joseph wangalangu yiji, ngumpa ngalypakata kawupa.

⁷ Palaja jampa Potiphar-milalu mirtawalu marru marnikinyi Joseph. Japirr marna, “Karta karruli warajanga.”

⁸ “Munu ngali karta karrinyaku warajanga! Nyuntu ngajumilimili nyampalimili mirtawa. Wirrirninyi ngaju nyampali palinymilaku wurrukarraku wiyirrku, kalkunaku wiyirrku.

9 Munu nyuntuku kanganyaku. Munu ngaju muwarrku Ngarrkaku ngartanaku!”

10 Palalu mirtawalu yirrkulu japirr marnikinyi. Palinyju yirrkulu, “Munu ngali karta karruli warajanga.” Munu karta karrimapulu warajanga.

11 Warajanga karrpungu Joseph ngalpanya mayanga palinymilimilinga nyampalimilinga warrkamuku jinaku. Jinta pirirrimarta waninyikinyi warinykartingi, kajamarta.

12 Palalu mirtawalu manalu palinymili kuwurtu, japirr marna karta karrinyaku. Yakanajalu kuwurtu mirtawanga parirrja, Joseph mirti jarrinyi kaninykurtija.

13-14 Mirtawalu warlirnikinyi kuwurtu. Kamarnajanaku warinykurangu pirirrimartaku. Turlpanyiyalu milpanyajalu mitu marnikinyijanaku. “Ngajumilalu pirirrilu nyungu pirirri kanya nyungukarti mayakarti kurntany jinaku ngajuku. Turlpanyi kaninykarti, karra marnaji, 'Karta karruli warajanga.' Yakal marnarna ngajulu. Kamarnarna marrja.

15 Kamanajalu yakarna kuwurtu, mirti jarrinyi mayaja kaninykurtija.”

16 Kalkurnu kuwurtu kala Joseph-mili, mimarnalu palinymilaku pirirriku kulpanyajaku.

17 Potiphar kulpanyajalu palarrangu ngarrany muwarr wurrarnala. “Nyarra pirirri, nyarra Hebrw nyuntulu kanyanpa nyungukarti mayakarti, turlpanyi nyungukarti ngaju kurntany jinaku.

18 Kamarnarna marrja, yakarna kuwurtu nyungungu mirtimarninyju.” Palajunju mitu marna palinymili pirirri.

WIRRIRNAYI JOSEPH JURNTINGA (39:19-23)

19 Potiphar-lu pinakarrinyijalu wirrilyi karrinyi yiji.

20 Palinyju kanya Joseph jurntikarti. Palanga jurntinga kingilu wirririkinyijaninyi wirrilyijartinyju. Joseph waninyikinyi palanga jurntinga.

21 Ngarrkalu munu kakurnama Joseph, jurntingaja kurlkarri marnikinyi paliny. Palajunjaluru jurntiku nyampali pikaly jarrinyalu Joseph-ku.

22 Wurrarnalu nyampalilu Joseph-ku, “Nyungurrangu marrngu tuku jilamanjaninyi. Nyampali nyuntu yiji jirnirinti, yirrilamanjaninyi warrkamupa jilipiyi jurntinga.”

23 Ngarrkalupa Joseph-ju jirnikinyipulu marakulalu. Palajalu wiyirr ngalya jarrinyi. Nyampali jurntiku puru pikaly wanikinyi. Yakarnala wiyirr warrkamu Joseph-ku.

40

KAPUKARRI YIMPARNPULAKU JOSEPH-JU (40:1-23)

1-2 Jampa palajalu kingi palaja warrarnja wirrilyi jarrinyipulaku kujarraku warrkamu pulukaku. Warinyju tuku jirnikinyalu wayin kingimili, warinymarninyju mayi kamparnikinyalu kingiku. Palalujirri kingi wirrilyi jinapulu.

3 Palajalu jurntinga wirrirnapulinyi, palanga jurntinga Joseph waninyikinyi.

4 Nyampalilu jurljaku wurrarnalu Joseph-ja, “Tuku jilamanpulinyi palajirri!” Joseph-ju tuku jirnikinyipulinyi punja.

5 Warajanga warrukartingi kapukarri marnapulu.

6 Karrpunga jarrinyaja yirrirnapulinyi Joseph-ju, wirrilyijartinyjirri.

7 “Nganija nyumpala ngumpa wirrilyijartiny?”

8 “Kapukarri marnalayi. Palajirriku kapukarriku ngaliku ngakumpa ngaliyi. Munu wurrarnakayingalayinyi pala muwarr.” “Ngajunga wurralajipulu ngani palajirri kapukarri mananyumpulu. Ngarrka miranu nyumpalamilaku kapukarriku. Palinyju ngaju miranu jilamanyi.”

9-10 Nyampali wayinkulu wurrarnala, “Kapukarri marnarna yirrirnirni mungka kurayipinti kujarrapa waraja karlkajarrarrangujartiny. Jampa walyakajartiny jarrinyaja pupujartiny jarrinyiyi, jukurtarrangu turlpaniyi, murla jarrinyiyi.

11 Minpinapinti kingimili warlirnarna parirra. Manarnajaninyi jukurtarrangu, nyitarnarnajaninyi parirru, wayin jarrinyaku, yinyarnarna kingi.” Palajunju wurrarnala Joseph-ju.

12 Joseph-ju wurrarnala, “Pala kujarra waraja karlkajarrarrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu.

13 Kujarrapa warajaja karrpuja kingilu wurralkulinyjanaku nyuntu murru malapiyinta jurntija, jipi nyuntu ngalya, yarrana palinymili warrkamu puluka jilamanta. Nyuntu ngarrany palinymili wayin kanganyakata jarruluman.

14-15 Nyunguja pirtija murru malapiyinta kurlkarri malamanyin. Wurralamanpala kingingi yija, japirr malamanpa murru malamanyi nyunguja pirtija. Purlpilu jintalu marrngurrangulu warlirninyiyi kanyanyiyi ngajumilija warrarnja, Hebrew-mili warrarnja, nyungukarti kanyanyi. Ngajulu munu kurlujartiny jinamarna nganipa nyungungu warrarnja, wata wirrirninyiyi nyungunga jurntinga. Japirr malamanpa kingi yiji nyunguja murru malamanyi jurntija.”

16 Mayi kampanakatalu muwarr pinakarrinyijaninyi ngalypakatarrangu wurrarnala Joseph-ja, “Ngajulu pukun kapukarri marnarna. Kapara kujarrapa waraja martumurripinti kanganyikinyirnijaninyi jurnturtungu.

17 Kankakartingi kampanajarrangu warinypa wariny mayi kingiku. Wirrujartinyju ngananyikinyiyi pala mayi kankakartija.”

18 “Nyungu nyuntuku muwarr. Pala kujarra waraja kaparrarrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu.

19 Pala kujarrapa waraja karrpuja kingilu wurralkulinyjanaku kangkulupiyinta nyunguja jurntija kingikartimilirrangu jurljakarti, kingilu wurralkulinyjanaku ngalyi malyalapiyinta. Kawu nyuntu marlkarrija jarnti jilipiyinta karntinga wurrunga. Wirrujartinyju ngalkulupiyinta kawu.” Palajunju wurrarnala Joseph-ju.

20 Palaja kujarrapa waraja karrpuja kingilu wurrarnajanaku, “Mayi wirtu kampalkulinyurru nganin-nganin wirtukurrangu warrkamu pulukurranguku ngajumilaku.” Wurrarnalu warinyja, “Marrapulinyi palajirri jurntija nyampali wayinkupa mayi kampanakata.”

21 Wayin kanganyakata warrkamu jarrinyalu kingiku ngarrany.

22 Mayi kampanakata wirlarniyi marlkarri, jarnti jirniyi kawu karntinga mungkanga kingimilija muwarrja. Yija muwarr wurrarnapulaku Joseph-ju palangajirri wayinku nyampalingipa mayi kampanakatanga.

23 Palalu wayinku nyampalilu munu kurlkarri marnama Joseph, kakurna ngarrakuny.

41

KAPUKARRIJIRRI KINGIMILI YIMPIRNALU JOSEPH-JU (41:1-36)

1 Yarti kujarra partunuja kingi kapukarri marna. Palanga kapukarringa wararr karrinyikinyi wangka pijunga wirtunga, yini pala piju River Nile.

² Parrjan-parrjanangulu 7 purlikarrangu jinjikatarrangu janpaja turlpanyiyi, pijungu ngananyikinyiyi paru.

³ Palaja 7 purlikarrangu pajalimajirri winyjany-winyjany janpaja turlpanyiyi, wararr karrinyikinyiyi wangka pajalikatanga purlikaja.

⁴ Palanga nganayijaninyi wiyirr pajalikatarrangu purlika. Palaja kingi parrily jarrinyi kartaja.

⁵ Palaja karta karrinyi, kapukarri marna wariny. Kapukarringa yirrini patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji.

⁶ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangulu turlpanyiyi, purangulu wanggalju kamparnajaninyi lalka jinangulu.

⁷ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangulu kunanyiyijaninyi ngalypakatar-rangu. Kingi parrily jarrinyi kartaja, parrily jarrinyingulu puru kapukarri.

⁸ Marntungu ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyikinyi kapukarrikujirri. Muwarr ngakarnajanaku kamanaku warrkamuku maparnpurjakupa yatilpaku. Wurrarnajanaku pala kapukarrijirri, janapa ngawu kanyjil-kanyjil wurrarnayirnarninyi. Munu nganurtupa miranu palakujirri kapukarriku.

⁹ Palaja wayin nyampalilu wurrarnala, "Kurllapirli jarrinyirni, muwarr kakurnarnangu.

¹⁰ Purlpingarra nyuntu wirrilyi jarrinyinngaliyaku kujarraku. Nyuntulu wirrinnngalayinyi nyuntumili mayi kampanakatapa ngaju jurntinga. Wurrarnanpalu nyampalinga jurllaku "Tukulu parrjalapulinyi palamajirri, mujarri jarriyipululu."

¹¹ Jurntingalu ngaliyalu kapukarri marnaliyi warajanga warrukarti.

¹² Palamanga wanggalu, paliny Hebrew-milija. Paliny warrkamukata jurllamilaku nyampaliku. Ngaliyalu wurrarnaliyili kapukarri ngalayimili. Wurrarnangaliyaku ngalayimili kapukarrijirri.

¹³ Pala kujarra muwarr yija jarrinyipulu. Yarrana warrkamukata jirninyin, wurrarnanjanaku jurllaku, "Wirllaliyi palama mayi kampanakata marllkarri'." Palajunju palalu wayin nyampalilu wurrarnala kingingi.

¹⁴ Pinakarrinyajalu palakurrangu muwarrku kingilu ngakarna jurntikarti walarni jinaku Joseph-ku janyinku. Joseph-ju ngarnka wirrkarnarninyi, wirrirnirngangu wurrakarra ngalypakata.

¹⁵ Kingilu wurrarnala, "Ngajulu kapukarri marnarni, munu nganurtulupa wurrarnakaji pala muwarr. Wurrarnajiyi nyuntu miranu palaku muwarrkurrangu."

¹⁶ "Ngaju munu yatilpa, Ngarrkalu wurralkulinyngaliku pala muwarr." Palajunju wurrarnala kinginga.

¹⁷ Kingilu wurrarnala, "Ngajumilinga kapukarringa wararr karrinyikinyirni pijunga wangka Nile-ja.

¹⁸ Yirrirnirnijaninyi 7 purlika pajalikatarrangu turlpanyiyi ngapaja. Janalu ngananyikinyiyi paru.

¹⁹ Palaja 7 pajalimajirrirrangulu turlpanyiyi ngapaja, palarrangu winyjaly-winyjaly yiji. Munu ngajulu yirrirnarnalparnajaninyi purlika nyungurrangukapali nyungunga wurrarnja Egypt-ja!

²⁰ Palangurrangu winyjaly-winyjalyju kunanyiyijaninyi pajalikatarrangu.

²¹ Palaja ngananyijalu waninyiyi winjaly-winyjaly ngarrany. Palaja kartaja parrily jarrinyarni.

²² Palaja kapukarri marnarna warinymal. Yirrirnirni patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji.

²³ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangulu turlpanyiyi, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu.

²⁴ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangulu kunanyiyijaninyi ngalypakatarrangu. Wurrarnajanaku kapukarri yatilpanga, palalurrangu munu wurrarnamajiyi.”

²⁵ Joseph-ju wurrarnala kinginga, “Nyuntumili kapukarrijirri muwarr palajirri warajangarra. Ngarrkalu jurti jinangu ngani jilkuliny kuwarrilu.

²⁶ Palarrangulu 7 pajalikatalurrangu purlikalu wurrarnaya 7 partunu ngalypakatarrangu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 ngalypakatarrangulu wiyitilu. Pala kapukarrijirri warajangarra muwarr.

²⁷ Palarrangulu 7 winyjaly-winyalyju purlikalu wurrarnaya 7 partunu kurlujartinyirrangulu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 kurlujartinyju wiyitilu, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. Palamarrangungu 7 partunungu kurlujartinyirrangunga wuparturrangu mayi ngalkuluminyi.

²⁸ Palajun muwarr pirnirnyurraku, Ngarrkalu jurti jinanga yukuyil jilkuliny kuwarri jampamarta.

²⁹ Palanga 7 partunungu mayi kalkuluminyi wirtu yiji ngunarrijirringi warrarnjirringi Egypt-ja.

³⁰⁻³¹ Palajalu 7 partunurrangulu kurlujartinyirrangulu yajalapiyijaninyi 7 partunurrangu ngalypakatarrangu. Wupartu mayi turlpulapiyi. Kurlujartiny jarruliny yiji nganyjurraku wiyirrku. Kakuluminyi mayi kalkurnalpininyi purpilu marlu. Kurluny-kurlunya warrarnja yiji wantuluminyi.

³² Ngarrkalu yinya nyuntunga pala kapukarrijirri jurti jinangu palajun jilkuliny kuwarrimarta.

³³ Yijapa pinakarrulupijin, kingi, yukuyil jilimin. Kurlkapirlikata mankuluman, nyampali jilaman wiyirrku warrarnku.

³⁴⁻³⁵ Yijapa wurralamanjanaku warinykurrangu warrkamu pulukukataku kuru malkulupiyijaninyi mayirrangungu warinyjirrangungu tawunjarrangu. Palalurrangu piririmartalu marlu jilapiyi mayi partunungu ngalypajalu, winya jilipiyi tawunjarrangu, tuku jilipiyi nyuntumilijalu muwarrjalu.

³⁶ Kurlujartinyja partunurrangunga marlu wantulinynganyjurraka mayi. Palaja munu janparrja marlkarri jarruluminyi.” Palajunjalalu.

KINGILU NYAMPALI WIRTU EGYPT-KU JIRNI JOSEPH (41:37-44)

³⁷ Kingipa palinymili piririmarta pinakarrinyiyalu Joseph-ku. “Nyungu muwarr ngalypakatarrangu!”

³⁸ Kingi muwarr pirnijanaku palinymilaku piririmartaku, “Ngarrkamilalu pirlurrju kalkurna Joseph. Munupa nganurtu palinykapali, yatilpa yiji.”

³⁹ Kingilu muwarr pinalu Joseph-ku, “Ngarrkalu nyuntu miranu jinanta, munu nganurtu nyuntukapali ngalypakata yatilpa.

⁴⁰ Palajalu nyuntu nyampali jinarnanta nyungu warrarnkujirri, ngajumilarrangulu marrngulu nyuntuku pinakarrulupiyangu, janalu jilipiyi nyuntujalu muwarrjalu. Ngaju ngarrany nyampali wantulamarnanga nyuntuku. Nyuntu nyampali wantulumanjanaku jintaku wiyirrku.

⁴¹ Kuwarri ngajulu nyampali jinarnanta wiyirrku Egypt-ku.”

⁴² Kingilu palinymili ringi parirra yinyji pirni, wirrirnili parirra Joseph-ja. Wurrarnajanaku jintaku wurru wirriliyili Joseph-ja ngalypakatarrangu. Kingilu ngalyinga wirrirnili miji-mijikata chain.

⁴³ Kingilu yinya Joseph palinymili waraja chariot jarli pinaku. Pirir-rimarta jinta marnti yanalpiyi walangkarrangu chariot-ja, kamarnalpiyi-janaku warinykurrangu marrngurranguku, “Purlu jarrayi! Purlu jarrayi!” Palajalu kingilu nyampali jirni wiyirrkku warrarnku.

⁴⁴ Kingilu muwarr pinalu Joseph-ku, “Ngajurla nyampali wiyirrkku nyungu warrarnku. Ngajulu nyuntu nyampali wirtu jinarnanta. Nyungunga warrarnja marrngurrangu nyuntuku pinakarrulupiyangu, jilipiye nyuntujalu yiji muwarrjalu.” Palajunjalu wurrarnala Joseph-ngu.

KINGILU MIRTAWA YINYALI JOSEPH (41:45-46)

^{45-46a} Palajalu kingilu yini yinya Joseph wariny, Zaphenath-paneah. Kingilu mirtawa pukun yinyala, yini pala mirtawa Asenath. Palamili mirtawamili japartu yini Potiphera, palapali nyampali muwarrku yatil-pamilaku, tawun-ja yini Heliopolis. Palajalu Joseph wirtu yiji nyampali jarrinyi.

PARTUNURRANGU 7 NGALYPAPA 7 KURLU (41:46-57)

^{46b} Kingilu nyampali jirni Joseph 30 partunu jarrinyija.

⁴⁷ Palaja 7 partunurrangungu mayi marlu yiji jirniyi.

⁴⁸ Palanga partunurrangungu Joseph yani-yanikinyi ngunarrijirri war-rarn, wurrarnikinyijanaku, “Kuru muluyi mayirrangungu marlurrangungu yiji!” Winya jirnikinyiyi wirturrangungu mayarrangungu mayarrangungu, tawunjarrangungu tawunjarrangungu palanga warrarnja.

⁴⁹ Palajunju jirni munu marlu yiji.

⁵⁰ Palangarrangungu partunurrangungu Joseph-milalu mirtawalu partanyijirri kujarra kanyapulinyi mutunyajirri.

⁵¹ Joseph-ju yini marna walangkarrangumarniny Manasseh. “Ngarrkalu ngalyapa jirnilpija, ngajulu kakulumarnajaninyi ngajumili japartumilir-rangupa, kakulumarnajaninyi ngajumilarrangungu mamajilurrangungu kurlu-jartiny jirnilpijiya.” Palajunjalu yini marna pala partany Manasseh.

⁵² Yini marna nyirrirnikartimarninyja Ephraim. “Marrngurrangungu kurlujartiny jirniyi nyungu warrarnja. Kuwarri Ngarrkalu yinyaji ngajumilirrangungu waljarrangungu nyungunga warrarnja.” Palajunjalu yini mirni pala partany Ephraim.

⁵³ Palajarrangungaja 7 ngalyapa partunuja wanayirti munu pungkumajanaku.

⁵⁴ Palaja 7 kurlujartinyarrangungu partunurrangungu turlpanyajanaku palajunngarra Joseph-ju purlpi wurrarnajanaku. Warrarnja warinyjarrangungu marrngurrangungu janparr karrinyikinyiyi, mayimajirringa. Marrngurrangungu Egypt-ja mayi kalkurnikinyiyi ngarrany.

⁵⁵ Yarti marrngurrangungu Egypt-ja wiyirr jirniyi mayi janamili. Palajalu yanayalu kingiku, wurrarniyili, “Mayi yuwanganinya!” Paliny muwarr pirnijanaku, “Yarrayalu Joseph-karti. Palinyju wurralkulinyurraku ngani jinaku. Pinakarriyalu.”

⁵⁶ Marrngurrangungu wiyirraja warrarnja janparr karrinyikinyiyi. Palaja Joseph-ju wirturrangungu mayarrangungu mayi Manassehninyi, warnkuku mayi yinganyikinyijaninyi.

⁵⁷ Marrngukarra turlpanyiyi warinyja warrarnjarrangungu, jana milpanyikinyiyalu Joseph-ku mayiku maninyaku warnkujartinyju. Marrngurrangungu warinyjarrangungu warinyjarrangungu warrarnja turlpanyiyi Egypt-karti janparr karrinyija, mayiku maninyaku.

42

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI MAYIKU (42:1-24)

¹⁻² Palanga Joseph-mili japartu Jacob palangangarra waninyikinyi palinymilinga warrarnja. Palanga waninyikinyiyi janparr. Warinyju wurrarnala Jacob-ja, “Mayi kalkurnayi Egypt-ja.” Muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarranguku, “Nganiwanti waninyurru nyungungu? Pinakarrinyirni mayi kalkurnayi Egypt-ja. Yarrayi palakarti, mayi mar-rayinganyjurruka wanka nyungu waninyaku. Munujalu wurrjiliminyi wiyirr.”

³ Japartumilijalu muwarrjalu 10 mamajirrangu Joseph-mili yanayi kuri-lakarti Egypt-karti.

⁴ Joseph-mili marrkamarniny waninyi ngurranga. Palinymili japartu wirnti karrinyikinyalu, palinyju kurlkarri marnikinyi, “Marrkamarniny marlkarri jarriyili Egypt-ja.” Palajunjalu munu ngakarnama warinyjar-rangu palinymilirrangunga partanykarrangunga.

⁵ Palajunjalu Jacob-mili partanykarrangu pirirrimarta kajarniyi Egypt-ja maninyaku mayi. Jinta warinyirrangupa turlpanyiyi palakarti mayiku maninyaku.

⁶⁻⁸ Palanga Joseph nyampali waninyikinyi marrngumilaku warrarnku Egypt-ja. Palinykungarra yaninyikinyiyalu wiyirr mayiku maninyaku. Joseph-mili mamajirrangu turlpanyiyalu mayiku maninyaku palinyjaku, wupurniyalu palinyku. Janalu ngawu marnayi janamili marrka. Palinyju jurtulu yirrirnijaninyi mamajirrangu palinymili. Muwarr pirnijanaku ngawu kanyjil-kanyjil, “Wanyjarnija nyurra milpanyanyurru?!” Wur-rarniyili, “Nganarna milpanyiyirni Canaan-ja mayiku maninyaku.”

⁹ Kurlkarri marnajaninyi kapukarri, purlpija palinymilirrangu mama-jirrangu wupurniyalu. “Mitu marnanyinyurru! Yija-yiji milpanyanyurru nyunguku warrarnku kanganyaku nganarnamilaku Egypt-ku.” Palajunjalu kuli muwarr pinajanaku.

¹⁰ “Munu, Nyampali! Nganarna munu milpanyamayirni yirrinaku warrarnku, milpanyiyirni mayiku maninyaku.

¹¹ Nganarna partanykarrangu warajamilija japartuja, nganarna munu mitukata. Nganarna munu turlpanyimayirni nyungukarti warrarnku maninyaku, nganarnamili jinaku.”

¹² Warinymil wurrarnajanaku, “Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirri-naku, warrarnku kanganyaku nganarnaja.”

¹³ “Nganarna partanykarrangu warajamilija pirirrija. Japartu nga-narnamili 12 pirirrimartajartiny partanykarrangujartiny. Nyirtingunya-marniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja. Wariny marrka-marniny marlkarri.” Palajunjalu wurrarniyili.

¹⁴ Warinymalja muwarr pirnijanaku, “Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja.

¹⁵ Yakurr malamarnanyurrinyi. Kawayi ngajukarti nyurramili marrka-marniny. Munujalu munu kulpa malamarnanyurrinyi walarni jarrinyaku nyurramilikarti warrarnkarti. Pala muwarr yija. Wirrilamarnanyurrinyi jurntinga yakurr manaku.

¹⁶ Nyurralu waraja ngakalkulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti, palalu warajalu walarni jilkuliny nyurramili marrka. Jinta wiyirr wan-tulinyurru nyungu jurntinga. Palajunjalu yakurr malamarnanyurraku muwarr nyurramili. Yijapa nyurramili marrka walarni jarruliny nga-jukarti. Palajalu palaja muwarrja ngajulu yijal malamarnanyurraku.

Munujalu ngajulu mitu yakalamarnanyurrinyi, yija-yiji turlpanyinyurru warrarnku yirrinaku.”

¹⁷ Palajunjalumu warrajalu palinymili mamajirrangu jurntingi wirrini-janinyi.

¹⁸ Kujarrajalumu karrpujalu Joseph yana jurntikarti, wurrarnajanaku, “Ngarrkaku yijalmarta jirninyalu. Ngajulu wurralamarnanyurraku ngani jilkulinyurru. Yijalu pinakarraji, yijapa pinakarrulinyurruji wankanyu wantulinyurru, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi marlkarri.

¹⁹⁻²⁰ Ngajulu kalkulumarna waraja jurntinga. Wiyirr walarni jarulinyurrujanaku nyurramilikarti ngurrakarti. Palaja walarni jarulinyurru nyungukarti nyurramilijartiny marrkajartiny. Palajalu wurrarnajinyurru yija muwarr. Munu marlkarri wirlalamarnanyurrinyi.” Palajunjalumu Joseph-ju muwarr pirnijanaku. “Yuu! Palajun jilipiyirni.”

²¹ Palaja muwarr pirnikinyiyi janamili muwarr. “Yijalu kurlu jirninyalu nganyjurrumulaku marrkaku. Munu tuku jinamanyi, yinyanyijanaku nganyjurrumili marrka wala nyungu warnkuku maninyaku. Wirriyijartinyju ngarlu japirr marnikinyinganinyi, 'Munu yingkuluminyinyurru jananga!' Munu pinakarramayirnalumu. Kuwarri yiji kurlu jarrinyi nganar-naka. Yija-yiji kurrparniyirnarninyi.”

²² Murrkangunyalumu, Rueben-ju, wurrarnajanaku marrkamarninyirrangungumu, “Wurrarnarnanyurraku ngajulu munu palajun jinaku nganyjurrumulaku marrkaku. Munu pinakarrimajinyurru. Palajunjalumu nganyjurrumili marrka marlkarri. Kuwarri Ngarrkalumu yukuyil jirninganyjurrinyi!”

²³ Muwarr pirnijakumu pinakarrinyikinyijanaku Joseph-ju. Jurtulu pinakarrinyikinyijaninyi, jana ngakumpa. Joseph-ju muwarr pirnikinyijanaku wariny muwarr Egypt-mili, warinyju muwarr jurtu jirnikinyi jananga. Jana ngakumpa Joseph miranumu janakumu muwarrmilaku.

²⁴ Palaja pinakarrinyajumu mamajirrangurrangukumu muwarrkumu Joseph-ju yana kuku jarrinyakumu ngangkurli jinaku. Palaja kulpanyajanakumu, palinyju muwarr pirnikinyijanakumu mamajirrangukumu. Palinyju kunyiji pirni Simeon, miranga jananga. Wurrarnajanakumu wiyirrjumu palinymili mamajirrangungumu, “Nyurra yarrayi mayijartiny ngurrakarti nyurramilikarti.”

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (42:25-38)

²⁵ Wurrarnalumu warajangumu palinymilingumu warrkamumu pulukumu, “Marrajanakumu mayi nyungukurrangumu, kangkulupiyi janamilikarti warrarnkartimu. Winya jilijanakumu kurtan. Warnkujalumu maninyijalumu wirrilijanakumu warnkumu janamilirrangungumu kurtanjirrangungumu. Wariny yuwajanakumu kurtan mayijartiny kangkulupiyi ngananyakumu janamilikartikumu warrarnkartikumu.” Palajalumu palinymilalumu warrkamumu pulukulumu jirni Joseph-jalumu muwarrjalumu.

²⁶ Palajalumu mamajirrangulumu mayi kurtanarrangumu wirriniyiyi janangumu tangkingi. Jipi marnti yanayimu, kulpanyayimu janamilikarti warrarnkartimu.

²⁷ Warajangumu warrukartingimu karta karrinyiyi partijirringumu. Warajalumu pirli jirni palinymili kurtan, maninyakumu mayikumu palinymilakumu tangkikumu. Palinyju yirriirni palinymili warnkumu kankakartingimu mayingimu.

²⁸ Palinyju kamarnajanakumu warinyarrangukumu, “Nyungumu yirriliyimu! Ngajumilimu warnkumu! Jintalumu wirriirni kurtanjumu, kankakarti mayingumu.” Pinakarrinyiyi palumu muwarr, palalumu muwarrjumu wirntijimu pirnijaninyi yijimu. Jana jankankumu pirnikinyiyi yijimu. Muwarr pirniyirnangumu wirntilumu, “Ngani jirninganyjurrinyi Ngarrkalumu?”

²⁹ Palaja kulpanyayimu janamili japartukarti, warrarnjumu Canaan-jumu. Yimpirniyilimu wiyirr nganirrangumu jinajalumu.

³⁰ “Maajalu Egypt-jalu muwarr pirni nganarnaku kulilu. ‘Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku nyurramili jinaku!’

³¹ ‘Munu nganarna palajun jinaku milpanyiyirni. Nganarna yijakata, munu mitukata. Munu turlpanyamayirni yirrinaku warrarnku.

³² Nganarna pujamu warajamilaku japartuku. Palinyju Manassehninyi 12 partanykarrangu piririmarta. Waraja marlkarri, nyirtingunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja.’

³³ Palalu piririlu nyampalilu wurrarna nganarnaku, ‘Yakurr mala-marnanyurrinyi! Nyurralu yakalkulinyurru waraja marrngu, nyungunga ngaliya wantulupalayi. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti mayijartiny nyurramilakurrangu.

³⁴ Palajalu walarni jilkulinyurru ngajukarti nyurramili nyirtingunya. Palaja jirnijalu ngajulu wurralamarnanyurrinya yijakata, munu turlpanyimanyurru warrarnku kanganyaku. Ngajulu yala jilamarna nyurramili walja jurntija. Palajalu mankulinyurru mayirrangu, ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi.’ Palajun muwarr pirni nganarnaku.”

³⁵ Palaja yanayi yatinaku kurtanku mayiku yirrinaku, palanga kankakarti mayinga warnku janamili yirrirniyi! Warnkulu yirrinajalu jana japartupa janamili wirnti karrinyiyi yiji.

³⁶ “Nganiwanti jirninyurru palajun? Kanyanyurrapulinyi ngajumili pujamujirri. Simeon-majirripa Joseph-majirri waninyirni. Yijalmarta karrinyinyurru kanganyaku Benjamin-ku. Nyurralu kuli jirnijinyurra.” Palajun muwarr pirnijanaku Jacob-ju.

³⁷ Mirtamarninyju, Rueben-ju, muwarr pinalu japartuku, “Japartu, ngajulu walarni jilamarnanga nyirtingunya. Munujalu, nyuntulu wirlalamanpulinyi ngajumilijirri partanyjirri marlkarri. Ngajulu tuku jilamarnanga nyirtingunya, tukulu walarni jilamarnanga.”

³⁸ “Munu palajunku! Nyirtingunyamarniny munu yankuliny Egypt-karti! Marlkarri jarriyili partijirri kaniny. Paliny marlkarri jarruliny, ngajupa marlkarri jarrulumarna! Ngaju jipi mirta jarrinyirni. Marlkarri jarrulumarna pajujartiny!”

43

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI, BENJAMIN PUKUN (43:1-15)

¹ Warrarnja waninyi Canaan-ja ngapa munu ngarrany pungkamajanaku. Mayi wupartu yiji wirtu jarrinyijanaka.

² Jacob-jupa palinymilalu partanykarrangulu jipi mayi nganayi, pala mayi manayi Egypt-ja. Japartu muwarr pirnijanaku, “Yarrayi Egypt-karti yarrana, mayi marrayinganyjurruka.”

³ Judah-lu muwarr pinalu, “Palalu piririlu wurrarna nganarnaku yiji, ‘Nyarnikurnu kawayi nyurramili nyirti ngajukarti. Munujalu ngajulu munu muwarr pilamarnanyurraku, munu mayi yingkulumarnanyurrinya.’

⁴ Ngakala pala nyirtingunyapa, palaja yankulupiyirni Egypt-karti mayiku maninyaku nganyjurruku wiyirru.

⁵ Munu ngarrany yankulupiyirni nyirtingunyamajirri. Palalu nyampalilu Egypt-jalu wurrarna nganarnaku, ‘Nyarni kawayi nyirtingunya. Palaja muwarr pilamarnanyurraku.’”

⁶ Jacob-ju warnta marnajaninyi, “Nganiwanti wurrarnanyurralu nyurra marrkajartiny? Kurlu jinajinyurra!”

⁷ Karra marnayalu, “Japirr marnanganinya, ‘Japartu nyurramili wankanyu ngarrany? Wayirti, warinypa kalkurnanyurru marrkapa mamaji?’ Purulu yija muwarr wurrarniyirnili. Nganarna munumparla palinya, ‘Kangkulunyurru nyungukarti nyurramili nyirtingunya’.” Palajun muwarr pirniyalu janamilaku japartuku.

⁸ Judah-lu muwarr pinalu japartumarninyku, “Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya. Ngajulu kangkulumarna. Nyampa yankulupiyirni mayiku maninyaku. Palajunja jinajalu wankanyu wantulaminyi wiyirr, munu marlkarri jarrinyaku, nyuntupa nganarnapa nganarnamili partanykar-rangu.

⁹ Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, ngajulu walarni jilamarnanga tukulu. Munujalu ngaju nyanyji jilamanyin ngarrakuny.

¹⁰ Yanamayirni purlpi ngarrany. Jipijalu walarni jarrimayirni kujarramal.”

¹¹ Japartumurninyju wurrarnajanaku, “Yuu! Jipi kawayi nyirtingunya. Ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi. Kawayalu mayi palar-rangu ngalyparrangu nyunguja warrarnja nyampaliku Egypt-ku: jutipirri, minta ngalypa parntinyakata, mayiku jurikata jinakata (spices), warinypa warinypa mayi jurikata (pistachio nuts and almonds).”

¹² Warnku nyarra wirrirniyi nyurramilinga kurtanja kulpa jiliyijanaku. Ngurnipali wirrirniyi watarrkulu. Kawayi yarrana warnku mayiku maninyaku.

¹³ Kawayi nyirtingunya nyurramili marrka, yarrayi yarrana yirrinaku nyarraku pirirriku.

¹⁴ Ngarrka wirtu yiji. Ngajulu japirr marnarna paju karri nganarnaku, paju karrinyajalu ngakalkulinypulinyi ngajumilijirri partanyjirri, Simeon-pa Benjamin. Yijapa munu ngakalkulinypulinyi, ngaju wantulumarna partanymajirrijirri ngarrakuny.” Palajunju muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarranguku.

¹⁵ Jacob-milalu partanykarrangulu piririmartalu wirrirniyi jinyjipintipa warnkupa kurtanji. Wirrirniyi warnku wata manayi purlpilu, warinyarrangu warnkurrangu yarrana manayi, maninyaku mayiku janaku. Palaja yanayi kanyayi janamilipa marrka, Benjamin. Egypt-karti pipurr yanayi. Egypt-ja kajanaja yanayalu muwarr pinaku Joseph-ku.

MAYI NGANAYI JOSEPH-JUPA MAMAJIRRANGULU KUNMUNGU (43:16-34)

¹⁶ Joseph-ju yirrirni marrkamarniny palinymili warinyjarrangungu. Kamarnalu palinymilaku warrkamukataku nyampaliku mayakataku. “Kawajaninyi nyungurrangu marrngurrangu ngajumilikarti mayakarti. Wirlala kuwiyi, kampala nganarnaka. Nyungurrangulu pirirmartalu mayi ngalkulupiyirni ngajumilinga mayanga karpunga kankajalu yiji.”

¹⁷ Palaja warrkamuku nyampalilu kanyajaninyi Joseph-milikarti mayakarti Joseph-milalu muwarrjalu.

¹⁸ Yananyajalu mayakartilu Joseph-mili mamajirrangu wirnti karrinyiyi. Kurlkarri marnikinyiyi, “Wirriyili jarrinyi warnku nyarra yirrirninyi kurtanjarrangu purlpi. Palajalu ngakarnanganyjurrinyi palinymilikarti mayakarti. Yijalupa warlilinganyjurrinyili, yijalu jilinganyjurrinyili warrkamuku jinaku palinyku ngarrakuny. Yijalupa kawajaninyili nganyjurruka tangki.” Palajunju kurlkarri marnikinyiyarninyi.

¹⁹ Mayanga milyanga jarrinyaja wirntijartinyju muwarr pirniyalu palaku nyampaliku.

²⁰ Janalu muwarr pirniyalu, “Nyampalikayi, milpanyiyirni nyungukarti purlpinga mayiku maninyaku.

²¹⁻²² Nganarna warlirni jarrinyikinyiyirni nganarnamilikarti war-rarnkarti. Yutakartanga waninyiyirni partijirri, yatirniyeri nganarnamili mayipinti kurtanarrangu. Yirrirniyeri nganarnamili warnkurrangu nganarnamilingi kurtanja kankakarti mayinga, warnkurrangu wiyirr waninyikinyi kurtanja! Nganarna ngakumparla nganurtulu warnku wirrirni nganarnamilinga kurtanja. Nganarnalu warlarnikinyiyirninga wiyirr. Nganarnalu wariny warnku kanyayirni maninyaku mayiku nganarnaku.”

²³ Puntaju karra marnajanaku, “Wirntiwayilu puru. Purlpilu warnku yinyanyinyurru. Nyurralupa nyurramilalu japartulu yijalmarta jirninyur-rulu Ngarrkanga. Yijapa palinyju wirrirni warnku nyurramilingi kurtan-jirrangu.”

Palaja palinyju kanyajanaku Simeon.

²⁴ Palaja kanyajaninyi wiyirr kaninykarti Joseph-milinga mayanga, yinyajaninyi ngapa jinaku janpa jinaku. Mayi pukun yinyajaninya tangkikurrangu.

²⁵ Wurrarnajanaku, “Nyurralu mayi ngalkulunyurru nyungungu kuwarri.” Palanga manayijaninyi wurrukarrangu yinganyaku Joseph-ku kulpanyajalu.

²⁶ Joseph walarni jarrinyajalu mayakarti, palinymilalu mamajirrangulu yinyayili jinyipinti wurrukarrangu palinyku, jana wupirniyalu jinangu palinyja.

²⁷ “Wayirti, ngalya waninyurru? Japartu nyurramili, wankanyungarra waninyi? Ngalya waninyi?”

²⁸ “Yuu, wankanyungarra waninyi.” Palajalu warinymil wupirniyalu.

²⁹ Parrjana yirrirni palinymili marrka, Benjamin, pipimarniny partanyjirrimili walja. “Nyungungarra nyirtingunya, wurranijinyurru?” “Yuu.” Wurrarnala Benjamin-ja, “Ngarrka paju karruliny nyuntuku.”

³⁰ Palaja Joseph yana nyampa jurntikarti palinymilikarti, manyjarrajalu nyirtingunyaku ngangkurl jirnikinyalu.

³¹ Ngumpa janpa jinanyarninyi, kulpanyajanaku. Wurrarnajanaku warrkamukataku palinymilaku, “Mayi kawayi nganarnaku!”

³²⁻³³ Purlpilu Joseph-milalu warrkamu pulukurrangulu kajana jirnijaninyi mamajirrangulu Joseph-milirrangulu, murrkangunya wirrirniyi walangkarrkarti, nyirtingunya warinykartingi, wiyirr partijirringi wirrirnayijaninyi. Kajana jirnijaninyi, murrkangunya walangkarr, malyartarrangu, nyirtingunya nyirrirnikarti, Palajunngarra. Pirirrimarta parjarnikinyarninyi. “Yukuyilpirala ngayarta jarrinyinyi!” Yija yiji ngawu karrinyikinyiyi. Palanga warajanga ngananyikinyiyi, Joseph-pa mamajirrangulu palinymilipa Egypt-jarrangupa. Joseph kajarna warajanga table-ja. Palinymili mamajirrangupa nyirtingunyapa warinyja table-ja kajarnikinyiyi. Warinyarrangu kajarnikinyiyi warinyja table-ja, kajamarta kajarnikinyiyi. Egypt-arrangulu munukata kajanakata warajanga Hebrew marrngunga.

³⁴ Joseph-ju ngakarnajanaka jinta mayi palinymilija table-ja. Ngakarnalu wirtu yiji palinymilaku marrkaku, Benjaminku. Palanga nganayipa minpirnayipa Joseph-ja, pikaly jarrinyiyi wiyirr.

44

MINPINAPINTI KANYAI MAMAJIRRANGULU MUNAMPALU (44:1-17)

¹ Yartingi Joseph-ju wurrarnala nyampalingi warrkamukatanga, “Winya jirnijaninyi kurtan mayijartinyju janamili. Warnkurrangu janamili wirril-ijanaka kankakarti mayirrangunga.

² Kurtanja nyirtingunyamilinga wirrili nyungu ngajumili ngalypakata yiji minpinapinti. Wirrili pala minpinapintipa warnkupa palinymilinga kurtanja.” Palajun wurrarnala. Palinyju yijalu jirni Joseph-jalu muwarr-jalu.

³ Pirrpa-pirrpanga mamajirrangupa nyirtingunya yananyayi tangki-jartiny janamilikarti ngurra waljakarti.

⁴ Jampa yanayi wangkangarra. Joseph-ju wurrarnala warrkamukatanga, “Yarrajanaku! Purra pilijaninyi. Wurralajanaku, ‘Ngajumili nyampali ngalypalu kalkurnakinyinyurrinyi. Puntajulu kurlu jirninyurrulu! Ngani-wanti minyji marnanyurralu ngalypakata yiji minpinapinti palinymili?’

⁵ Palamangarra minpinapinti palinymili minpirni karrpurangu karpurangu. Palamajartinyju minpinapintilu maparn jirnijaninyi pukurl. Nyurralu minyji marnanyurralu. Kurlu yiji jirninyurralu!’ Wurralajanaku palajun muwarr.”

⁶ Palinymilalu warrkamukatalu yajarnajaninyi. Yirrinajalu wurrarnajanaku Joseph-milaja muwarrja.

⁷ Puntajulu, “Nyampali yija, munu palajun muwarr pinaku! Munu palajun jinamayirni. Nganarna munu minyji manakatarrangu.

⁸ Pala warnku yirrirniyirni purlpilu kurtanja nganarnamilinga walarni jirniyirningu nyuntunga Canaan-ja. Nganiku palajun muwarr pinanpa, wurrarnanganinya minyji Manasseh nyuntumilimili nyampalimili minpinapinti palinymilija mayaja?

⁹ Kanyjilimanpa palaku minpinapintiku nganarnamilinga kurtanja. Yijapa yirrilaman nganurtumilingi kurtanja, pala marrngu wirlalaman marlkarri. Wiyirr nganarna wantulupiyirni nyungunga, warnku mananyamajirri warrkamu jarrulupiyirni nyuntuku.”

¹⁰ Puntajulu, “Yuu, yijapa yirrilamarna minpinapinti palamilinga kurtanja, pala waraja marrngu kalkulumarna. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pirnijanaku Joseph-milaku mamajirranguku.

¹¹ Yinyji pirniyi nyampalu kurtanarrangu tangkija, jungkanga wirrirniyi, jawa pirli jirniyijaninyi.

¹² Joseph-milalu warrkamukatalu kanyjirnikinyalu pala minpinapintiku warinypa warinypa kurtanarrangunga. Walangkarranga kanyjirnalul murrkamilinga, palaja malyurtarrangumilingi, nyirrirnikarti kanyjirnalul nyirtingunyamilingi. Pala minpinapinti waninykinyi nyirtingunyamilingi, Benjamin-milinga.

¹³ Wirrilyi karrinyiyi, wurrurrangu kawuja ngartarn-ngartarniyi pajulu yiji-yijalu.

¹⁴ Judah-pa jintapa walarni jarrinyiyi mayakarti Joseph-milikarti. Palangangarra waninyikinyi. Wupirniyalu jungkakarti yiji.

¹⁵ Paliny muwarr pirnijanaku, “Nganiwanti kurlujartiny jinajinyurru? Ngaju miranu nyurraku. Ngaju miranurla maparn jinaku. Nyurra miranurla ngajuku wanimanyurru.”

¹⁶ Judah-lu, “Munu nganarna jurtu muwarrmajirri. Ngarrka miranu nganarnalu kurlu jirniyirni! Warnku maninyamajirri warrkamu

jarrulupiyirni nyuntuku, warinyju nyarra kalkurnikinyi minpinapintipa nganarna jinta.” Palajunju muwarr pinalu Judah-lu.

¹⁷ Joseph-ju karra marnajanaku, “Munu palajun jilamarna. Pala waraja marrngu minpinapintijartiny kalkulumarna nyungu. Nyungu waraja warrkamu jarrulupija. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti japartukarti.”

JUDAH-LU NGARLU JAPIRR MARNA JOSEPH BENJAMIN-KU (44:18-34)

¹⁸ Wangka jarrinyalu Judah, karra marnalu, “Nyampali, wirtu nyuntu, nyuntu kingikapali. Munu wirriyi jarrulupijin, puru muwarr pilamarnangu.

¹⁹ Purlpilu japirr marnannganinyi, ‘Yija japartu nyurramili wankanyu ngarrany, wayirti kalkurnanyurru warinyapa marrkamarniny?’

²⁰ Wurrarnayirnangu purlpilu, “Yuu, nganarnamili japartu wankanyu ngarrany, waraja marrka nganarnamili ngayarta jarrinyi paliny nganarnamilinga japartunga mirtanga yija. Nyirtingunyamili walja yija mamaji marlkarri. Nyungujukun wankanyu palaja pipija, nganarnamilalu japartulu ngarluja yiji palinymili pala.

²¹ Nyuntulu wurrarnan nganarnaku, ‘Ngajulu yirrilimarna nyurramili nyirtingunya marrkamarniny. Kawayi ngajukarti.’

²² Palinyju munu yakalkulinypa nganarnamili japartu. Marlkarri jarriyili nganarnamili japartu.

²³ ‘Wurraliyili nyurramilinga marrkanga nyungukarti milpuliny ngajuku yirrinaku. Munujalu milpanyajalu ngajulu ngampa pilamarnanyurrinyi nyungukarti milpanyaja ngarrakuny.’ Palajun wurrarnan nganarnaka.

²⁴ Palaja kulpanyajalu wurrarniyirnili japartungu nyuntuja muwarr.

²⁵ Yarti nganarnalu japartulu wurrarna nganarnaku, ‘Kurlpayi yarrana Egypt-karti, mayi marrayi yarrana!’

²⁶ ‘Ngaranu munu palakarti yaninyaku. Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yananyaku palakarti kangkulupiyirni nganarnamili marrka nyirtingunya. Munu kanganyajalu nyirtingunyaku palalu pirirrilu munu muwarr pilkuliny nganarnaku. Nyuntulu ngakalaman nyirtingunya pukun, palaja yankulupiyirni.’

²⁷ ‘Ngajumili mirtawa Rayijil kujarra murtunyajirrijakun kanyapulinyi. Nyurra miranu palaku.

²⁸ Waraja partany yana ngarrakuny, ngaju ngawu kanyjil-kanyjil. Yijapa marlkarri, kulikatalu kuwiyilu nganayi ngurnipali.

²⁹ Kuwarri karrinyinyurru kanganyaku nyirtingunyaku. Palinyapa marlkarri jarriyili. Palaja ngajupa wurrjularnala paju karrinyija.’ Palajunju wurrarna nganarnalu japartulu.

³⁰⁻³¹ Munu kulpanyaku nganarnamilikarti japartukarti nyirtingunyamajirri. Palajun jilipiyirni, nganarnamili japartu marlkarri jarriyili paju karrinyajalu.

³² Marntikartilu nyungukartiku wurrarnarnala japartungu, ‘Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, walarni jilamarna nyuntukarti. Munujalu ngaju nyanyji jilamanyan ngarrakuny.’

³³⁻³⁴ Pinakarraji, nyampali. Ngaju munu karrinyirna ngajumilaku japartuku marlkarri jarriyilipa. Ngaju munu karrinyirna walarni jarriyaku nyirtingunyamajirri. Ngaju wantulumarnanga, warrkamu jilamarnanga kakuputulu. Yijapa ngakalaman nyirtingunya nganarnamilikarti japartukarti.” Palajun muwarr pinalu Joseph-ku.

45

JOSEPH MAMAJIRRANGU WURRARNAJANAKU YINI WALJA PALINYMILI (45:1-20) [reveals ??]

¹ Joseph-ju pinakarrinyikinyalu palinymilaku mamajiku. Palaja partarl jama karrinyikinyi. "Jinta nyurra warrkamukatarrangu yarrayi jurntija." Palarrangujakun yiji waninyiyi kaninykurti jurntinga mamajirrangupa nyirtingunya. Warrkamukatarranu Egypt-jirrirrangu yanayi.

² Joseph ngangkurl jirnikinyi marrja. Marrngulu pinakarrinyiyi kajangulu, warinyju wurrarnajanaku marrngurrangunga kingimilinga mayanga, "Joseph ngangkurlu jirnikinyi marrja."

³ Joseph-ju wurrarnajanaku mamajirrangunga, "Ngajungarra Joseph. Yija yiji japartu nganyjurramilyi wankanyu waninyi?" Pala muwarr pinakarrinyiyi yija yiji wirnti karrinyiyi. Munu puntaju muwarr pinamay-
alu. Jama waninyiyi.

⁴ "Kurtaliyi wangka ngajukarti!" Milpanyiyi palinykarti. "Ngajungarra nyurramili marrka, Joseph. Nyurralu yinyalpirninyurru jananga ngajar-
rirrangunga warnkuku. Janalu kanyanyiyi nyungukarti.

⁵ Munu wirriyi jarrinyaku nyurra, munu kulilu yirrilkulinyur-
rarninyi. Ngarrkalungarra nyungukarti ngakarnanyi, kalkunaku nyurraku wankanyu.

⁶ Punja waninyiyirni ngapa munu pungkama kujarra partunujirringi. 5 partunurrangu turlpulupiyinyanjurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku, mayirrangu munu jarruliny nganyjurruka.

⁷ Palajalu Ngarrkalu ngakarninyi walangkarrangu nyurranga. Ngakarninyi nyungukarti nyurraku kalkunaku wankanyuku, partanykarranguku nyurramilaku pukun.

⁸ Munu nyurralu ngakarnamanyinyurru nyungukarti, Ngarrkalu ngakarninyi. Ngaju wirrirninyi nyampali wiyirruku warrkamukatarran-
guku kingimilinga mayanga, wirrirninyi nyampali wiyirruku marrngurrang-
guku nyungungu warrarnja, Egypt-ja.

⁹ Yarrayi japartukarti janyin, wurraliyili nyungu muwarr. 'Yija ngaju, nyuntumili partany, Joseph, wankanyungarra waninyirni. Ngarrkalu ngaju wirrirninyi nyampali wiyirruku marrngku warrarnja Egypt-ja. Kur-
taliji nyungukarti warrarnkartti.

¹⁰ Nyuntu wantuluman ngajungu wangka nyungunga, Gothen-ja, nyun-
tupa partanykarrangu nyuntumilipa karluji jamuji, kaparlijipa kamiji. Kawayijaninyi kukurnjayipa nanikutupa purlimanarrangupa wurrukarra
pukun.

¹¹ Ngajulu tuku jilamarnanta. 5 partunurrangu turlpulupiyinyanjur-
ruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku. Nyungunga Gothen-ja
tuku jilamarnanyurrinyi wiyirr, mayijartiny wirtujartiny wantulinyurru.'
Pala muwarr wurralala.

¹² Nyurralu wiyirruju yirrilinyiyi, ngaju yiji nyungu, Joseph muwarr
pirnirninnyurraku.

¹³ Wurraliyili japartunga ngaju nyampali yiji Egypt-ja. Wurraliyili
yirrirninyurru wiyirr nyungunga. Palaja nyungukarti kawayi janyin!"
Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

¹⁴ Ngamparna marrka, ngangkurlu jirnipularninyi.

¹⁵ Ngamparnajaninyi mamajirrangu, ngangkurlu jirniyi warajanga,
palaja kurrngarniyi warajanga.

¹⁶ Kingilu pinakarrinyi, “Joseph-mili mamajirrangu kajarniyi.” Kingipa palinymili warrkamu pulukurrangu pikaly jarrinyi.

¹⁷ Kingilu wurrarnala Joseph-ku, “Wurralajanaku nyuntumilirrangu mamajirrangungu kurtanjarrangu mayijartiny wirrilipiyi janamilingi tangkingi, kulpulupiyi janamilikarti warrarnkarti waljakarti.

¹⁸ Mankulupiyi janamili japartupa palinymilirrangupa, nyarnikurnu turlpulkulinyurru ngajukarti. Warrarn ngajulu yingkulumarnajanaku, warrarn ngalypakata. Marlu mayi ngalypakata ngalkulupiyi.

¹⁹ Wurrala jinaku mamajirrangunga kangkulupiyi wagon-arrangu maninyaku pipirrangupa partanykarrangupa japartumurniny nyuntu-milipa. Milpulupiyi nyarnikurnu wiyirr.

²⁰ Wurralajanaku janamilirrangu wurrukarra, yakalapiyijaninyi palar-rangu wurrrangu janamilinga warrarnja. Ngajulu yingkulumurnu-janaku nyungungu palarrangu wurrukarra, yija yiji ngalypakatarrangu.” Palajun wurrarnala Joseph.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (45:21-28)

²¹ Palajalu Joseph-ju yinyajaninyi wagon-arrangu kingija muwarrja. Palajalu yinyajaninyi mayi ngananyaku marntiku.

²² Parrpakarrarrangu wurrukarra yinyajanaku, ngalypakatarrangu. Marrkamarninyku yinyalu wurrukarra parrpakarrarrangu marlu, warnku wirtu pukul.

²³ Japartumurninyku yinyajanaku 10 tangki wurrukatajakunarrangu kanganyaku, 10 tangki kanganyaku mayirrangujakun, japartumurninyju ngalkuliny marntiku.

²⁴ “Jipi yarrayi! Munu kurlipatilkuliny nyurru marntijalu.”

²⁵ Kulpanyiyi Egypt-ja janamilikarti warrarnkarti waljakarti.

²⁶ Palaja kajarniyi wurrarniyili janamilingi japartungu, “Joseph wankanyu ngarrany waninyi! Nyampali janaku wiyirruku Egypt-ja!” Jacob panypinyijananga, ngakumpa karrinyi.

²⁷ Wurrarniyili muwarrarrangu Joseph-ja. Jurti jirniyili wagon-arrangu Joseph-ja ngakanaja. Palaja Jacob pikaly jarrinyi.

²⁸ Wurrarnajanaku, “Yijalmarta jirnirni nyurranga yija. Ngajumili partany Joseph wankanyu ngarrany. Yankulumarnalu yirrinaku ngajumilaku partanyku Joseph-ku wankanyulu ngarrany!”

46

JACOB-PA PALINYMILIRRANGU WIYIRR EGYPT-KARTI YANAYI (46:1-27)

¹ Palaja Jacob-ju warajanga jirnijaninyi palinymilirrangu kuwiyirrangu, yana kurilakurti ngapikarti, Beersheba-karti. Palanga kuwiyi wirlarna, Ngarrkaku muwarr pinalu, wangkalu yiji muwarr pinangulu “Ngarlu ngalypa jirninyi!” Isaac-ju palinymilalu japartulu muwarr pirnikinyalu palajunngarra Ngarrkaku purlpilu.

² Ngarrkalu kamarnalu kapukarri Manassehku, “Jacob! Jacob!” “Yu! Ngani?”

³⁻⁴ “Nyungu ngaju, Ngarrka, muwarr pirnirangu. Nyuntumilalu japartulu yijalmarta jirnikinyiji, ngajulu tuku jirnikinyirni. Ngaju pukurl yankulumarna Egypt-karti, tuku jilamarnanta nyuntupa. Munu wirnti karrinyaku palakarti yananyaku. Marlu karlujirrangupa jamujirrangu yingkulumarnanta palanga. Nyuntungu marlkarri jarrinyajalu Joseph palanga wantuliny nyuntumartaji. Yarti punjajalu yiji nyuntumilirrangu

walarni jilamarnajaninyi nyuntumilikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pinalu Ngarrkalu.

⁵ Palaja Jacob-ju yakarna Beersheba yananyaku Egypt-karti. Palinyimilarrangulu partanykarrangulu wagon-ja wirrirniyijaninyi janamili japartumarninypa mirtawanyjarripa partanykarrangupa. Kanyayijaninyi wagon-ja, nyarrarrangu wagon-arrangu kingilu ngakarnajanaku.

⁶⁻⁷ Janalu kanyayijaninyi kukurnjayipa purlimanpa wiyirr warinyarrangu kuwiyirrangupa, palaja warrarnja Canaan-ja wurrukarra kanyayijaninyi, wiyirr yanayi Egypt-karti.

⁸ Jacob Egypt-karti yananyaja palinymilirrangu wiyirr palinyja yanayi. Murrkangunya Rueben-pa

⁹ palinymili pirirri partanykarrangu: Hanoch, Pallu, Hezron, Carmi.

¹⁰ Simeon-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Jemuel, Jamin, Ohad, Jachin, Zohar Shaul (partany Canaanite-ja mirtawaja).

¹¹ Levi-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Gershon, Kohath, Merari.

¹² Judah-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Shelah, Perez, Zerah. (Warinyjirri Judah-mili pirirri partanyjirri, Er-pa Onan, marlkarri jarrinyipulu Canaan-ja.) Perez-mili pirirri partanyjirri: Hezron-pa Hamul.

¹³ Issachar-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Tola, Puah, Jashub, Shimron.

¹⁴ Zebulun-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Sered, Elon, Jahleel.

¹⁵ Nyungurrangu pirirri partanykarrangu ngayarta jirnijaninyi Leah-lu, Mesopotamia-nga, palinymili kurntal Dinah pukun. Jacob 33 nyirrirnikartijarrangujartiny Leah-ja.

¹⁶ Gad-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Zephon, Hagi, Shuni, Eri, Arod, Areli.

¹⁷ Asher-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Imnah, Ishvah, Ishvi, Beriah, janamili mirtawa partany pukun, Serah.

¹⁸ Jacob nyungurrangu 16 nyirrirnikartijarrangujartiny Zilpah-ja. Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Zilpah, warrkamukata jarrinyaku paliny Leah-ku.

¹⁹ Jacob-milalu mirtawalu Rachel-ju ngayarta jirnipulinyi kujarra pirirri partanyjirri, Joseph-pa Benjamin.

²⁰ Egypt-ja waninyaja Joseph pirirri partanyjartinyjirri, Manasseh-pa Ephraim, Asenath ngayarta jirnipulinyi. (Paliny kurntal Potipharamili, palapali nyampali muwarrku yatilpamilaku, tawun-ja, ngapi-nga, Heliopolis-ja.)

²¹ Benjamin-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Belar, Becher, Ashbel, Gerah, Naaman, Ehi, Rosh, Muppim, Huppim, Ard.

²² Jacob nyungurrangu 14 nyirrirnikartijarrangujartiny Rachel-ja.

²³ Dan-pa palinymili pirirri partany, Hushim.

²⁴ Naphtali-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Jahzeel, Guni, Jezer, Shillem.

²⁵ Jacob nyungurrangu 7 nyirrirnikartijarrangujartiny Bilhah-ja. (Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Bilhah, warrkamukata jarrinyaku paliny Rachel-ku.)

²⁶ Wiyirr Jacob-milirrangu yanayi Egypt-karti, 66 marrngurrangu, Jacob-mili pirirri partanykarrangumili nyuparrangu.

²⁷ Kujarra pirirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja, Joseph-ku. Wiyirr Jacob-milirrangu Egypt-ja waninyiyi 70 marrngurrangu.

NGURRA JIRNIYI GOSHEN-JA (46:28-34)

²⁸ Jacob-ju ngakarna walangkarrangu Judah, wurranaku Joseph-ja jampa turlpuliny Gothen-ja, milyangkurl. Jacob-pa jintarrangu nyirrirni yananyikinyi.

²⁹ Jacob kajanajalu Gothen-ja Joseph miranu, yawartajirri manapulinyi, chariot-ja wirrirnipulinyi, yana palinymilaku japartuku yirrinaku punjaja. Yirrinajalu japartuku ngamparnapularninyi, ngangkurlu jirnipulupa.

³⁰ Jacob-ju wurrarnala, "Yartikarra! Nyuntungarra yirrinajalu, wankanyu ngarrany, marlkarri jarrulamarna pikaly!"

³¹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku palinymilaku mamajirrangukupa wiyirru palinymilaku japartumulaku marrngurranguku. "Ngaju yankulumarnalu kingiku yirrinaku, wurralamarnala, 'Ngajumili mamajirrangupa japartumilirrangu wiyirr kajarniyi Canaan-ja.

³² Nyungurrangu marrngurrangu japarta jinakatarrangu. Kukurnjayipa purlimanpa nanikutupa wiyirr kanyayijaninyi wurrukarrapa.' Pala muwarrarrangu wurralamarnala kingingi.

³³ Palaja muwarr ngakalkulunyurruka, 'Ngajukarti turlpulunyurru yirrinaku.' Palinyju japirr malkulunyurrinyi, 'Ngani jirninyurru warrkamuku?'

³⁴ Nyurralu wurralkulinyurrulu, 'Nganarna partanykarranguja ngarrany japarta jirnikata. Karlujilu nganarnamilalu japartamu jirnikinyijaninyi kuwiyirrangu, japartu nganarnamilalu palajunngarra jirnikinyijaninyi, kuwarrilu nganarnalu palangarra jirniyirni.' Palangarra wurralkulinyurralu. Palinyju wurralkulinyurraku nyungu warrarnja wantiyi, Gothen-ja, kajakulu wantulunyurru Egypt-arrangungumarra. Palarrangulu Egypt-arrangulu wirriyiyi karrinyiyijanaku japarta jirnikataku." Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

47

JACOB YIRRIRNI EGYPT-MILI KINGI (47:1-12)

¹ Palaja Joseph yanalu kingiku. "Ngajumili japartupa mamajirrangupa marrka pirirripa kajarniyi Canaan-ja. Kanyayi nanikutupa purlimanpa kukurnjayipa wurrukarra wiyirr. Gothen-ja waninyayi kuwarri."

² Mamajirrangu 5 kanyajaninyi kingikarti, milyangkurl jirnijaninyi.

³ Japirr marnajaninyi kingilu, "Nganikapali warrkamuku jirninyurru?" "Japarta jirnikatarrangu nganarna. Karlujilupa japartulu nganarnamilalu kuwiyirrangu japarta jirnikinyipulu, nganarnalu palajunngarra jirniyirni.

⁴ Warrarn Canaan-ja punarra yiji, mayimajirri yiji nganarnamilaku kuwiyiku. Turlpanyiyirni nyungukarti wankanyuku waninyaku. Yijapa wantulupiyirni Gothen-ja? Wurralaman nganarnaku waninyaku palanga?" Palajun wurrarnayili kingingi.

⁵ Kingilu wurrarnalu Joseph-ja, "Nyuntumili japartupa mamajirrangu turlpanyiyi nyuntuku yirrinaku.

⁶ Wantulupiyi Egypt-ja. Jurti jilijanaku warrarn ngalypakata yiji. Jana wantulupiyi Gothen-ja. Yijapa jinta ngalypakata japarta manakata nyampali jilijaninyi ngajumilaku kuwiyirranguku." Palajun wurrarnalu kingilu.

⁷ Joseph-ju kanyalu japartu palinymili kingiku. Jacob-ju ngalya muwarr pinalu kingiku.

⁸ "Wayirti, partunurrangu kurrngal yirrirnan?"

⁹ "Yananya-yananyakanu yirrirnarnajaninyi puru partunurrangu, munu kurrngal, 130-jakun. Ngurnjularrangu palarrangu. Ngajumili karlujilupa

japartulupa marlu yiji partunurrangu yirrirnapulujaninyi. Ngaju munu palajirrikapali.”

¹⁰ Palaja Jacob-ju japirr marna Ngarrka, “Tuku jilaman yijalu yiji nyungu kingi.”

¹¹ Palaja Joseph-ju jurti jirnijaninyi japartupa mamajirrangupa ngalya yiji warrarn kingijalu muwarrjalu. Palanga jarnti jirnijaninyi mayarrangu tawunmartaji, ngapimartaji, Rameses-martaji.

¹² Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi japartupa mamajirrangupa janamilir-rangu wiyirr. Palinyju yinganyikinyijaninyi mayi.

NGAPAMAJIRIPA MAYIMAJIRRI (47:13-26)

¹³ Punja yiji waninyi ngapa munu pungkama Egypt-japa Canaan-ja. Mayi wiyirri jarrinyijanaka wiyirru Egypt-jaku Canaan-jaku. Mayimajir-rilu manyurla-manyurla jarrinyiya.

¹⁴ Punja yiji mayi manikinyiyi warnkujartinyju. Joseph-ju warnku kanya kingi yinyala. Palaja marrngu warnkumajirri waninyikinyiyi.

¹⁵ Palaja Egypt-arrangu milpanyiyalu Joseph-ku, wurrarniyili, “Nganarnalu yinyayirninti nganarnamili warnku wiyirr. Nganarna warnkumajirri kuwarri. Nyuntulu yingkulumunnganinyi mayi, wankanyuku waninyaku. Mayimajirringa marlkarri jarriyirni.”

¹⁶ “Kawayijaninyili ngajukarti kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa jinta kuwiyi nyurramili, puntajulu yingkulumurnunuyurrinyi mayi.”

¹⁷ Kanginyikinyijaninyi Joseph-karti janamili yawartapa kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa tangki. Puntajulu mayi yinganyikinyijaninyi. Palajun jirnikinyiyi partunungu warajanga.

¹⁸ Yarranamal turlpanyiyalu Egypt-arrangu Joseph-ku. “Nyampali, yija wurrarniyirnangu, yinyayirninta purlpilu warnku wiyirr nganarnamili, yinyayirninta kuwiyirrangu wiyirr nganarnamili mayiku maninyaku. Munu yijirla mayimajirri nganarna. Wunyjurrulurti mayi mankulupiyirni warnkumajirrilu? Kalkurnayirni nganarnamili kawupa warrarnjakun.

¹⁹ Nganiku, karrinyanpa marlkarri jarrinyaku nganarna, warrarn nganarnamili kurluny-kurluny jarruliny nganarnamajirri. Yiwanganinya mayi. Puntajulu yingkulupiyirni warrarn nganarnamili kingi, nganarna wiyirr palinymili warrkamukata jarrulupiyirni, nganarna tuku jilapiyirni warrarn palinyku. Yiwanganinya wilyki jungkanga wirrinaku mayi jinaku, palajun jilapiyirni jungkaku ngalya jinaku, wantulupiyirni wankanyu, munu marlkarri jarrinyaku.” Palajun wurrarnayili Joseph-ja.

²⁰ Palajalu Joseph-ju kanyajanaka warrarn kingimila jinaku, puntajulu yinyajaninyi mayi. Palajunjalu warrarnarrangu wiyirr kingimili jarrinyi.

²¹ Joseph-ju wiyirr marrngurrangu wirrirnijaninyi Egypt-ja warrkamukata kingiku. Janalu tuku jirnikinyiyalu warrarn palinyku.

²² Joseph-ju munu kanyama janaka warrarn yatilparrangukurrangu. Kingilu tuku jirnikinyijaninyi yatilparrangu, palinyju yinyajaninya mayi.

²³ Joseph-ju muwarr pirnijanaku Egypt-arrangungu, “Ngajulu nyurramili warrarn yinyala kinginga, wirrirnirninuyurrinyi palinymili warrkamukata. Puntajulu nyurralu tuku jilkulinyurrulu warrarn palinyku. Nyungurrangu wilyki, wirriliyi jungkanga mayi jinaku.

²⁴ Palaja mayijalu murla jarrinyijalu wirrkalkulinyurru. Jinta yingkulinyurrulu kinginga. Kurtan 5-ja 1 yingkulinyurrulu kinginga, 4 kurtan kalkulkulinyurru. Pala nyurramili. Nyurra wiyirr partanykarrangupa mayi kalkululunyurru nganinyaku, jinta kalkulkulunyurru wilykirrangungu jungkanga wirrinaku yarti.” Palajun wurrarnajanaku.

²⁵ “Yuu, Nyampali. Yarranija! Wankanyu jirninnganinyi nyuntulu! Warrkamu jilkulupiyirnalulu kingiku.”

²⁶ Palajunju Joseph-ju nyungu manguny wirrirnijanaku Egypt-arranguku: mayijalu murla jarrinyajalu kurtanja wilykijartinyja 5-ja 1 yinganyaku kingiku. Yatilparrangulujakun kalkurnukinyiyarningu warrarn janamili. Munu kangama warrarn janamili kingilu. Munu janamilija wilykija yingamayalu kingiku.

JACOB JAPIRR MARNA JUNGKARANGA WIRRILAPIYI CANAAN-JA (47:27-31)

²⁷ Palarrangu Israel-mili marrngurrangu, Jacob-pa palinymili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu, jana waninyikinyiyi palanga, Gothen-ja, Egypt-ja. Palanga partanykarrangu marlu jirniyijaninyi. Kurrngal jarrinyiyi yiji. Janalu kuru-kuru marnayijaninyi wurrukarra marlu.

²⁸ Jacob ranyji jarrinyi. Egypt-ja waninyi 17 partunurrangu. Jampa marlkarri jarruliny, partunurrangu 147-jartiny.

²⁹⁻³¹ Muwarr ngakarnalu palinymilaku pujamuku, Joseph-ku, “Milpulan.” “Jampa marlkarri jarrulumarna. Muwarr yija yiwaji nyunguku: Marlkarri jarrinyajalu ngaju, munu nyungunga yamalaminyin Egypt-ja, kangkuluminyin kawu ngaju japartumilipa karlujimilikarti warrarnkarti. Palanga yamalaminyin wangka ngajumilinga japartupa karlujinga. Palajun jiliminyin yija? Parirr wirrilamanyin ngajunga kalpartinga partijirri, muwarr nyuntumili yiji yiwaji.” “Yuu, palajun jilamarna.” Palaja Jacob wupirnalulu Ngarrkangapa nyurra marna.

48

JACOB MUWARR PIRNIPULAKU EPHRAIM-PA MANASSEH (48:1-22)

¹ Yarti jintalu wurrarniyili Joseph-ja, “Nyuntumili japartu wurruku.” Palinyju kanyapulinyi palinymilijirri pujamu, Manasseh-pa Ephraim, yanayalu yirrinaku Jacob.

² Jacob-ja wurrarniyili, “Nyuntumili pujamu kajarna nyuntuku yirrinaku.” Palajunjalulu paliny parnturrrakarra jarrinyi, kajarna.

³ Palinyju wurrarnala Joseph-ja, “Ngarrka Parnturrrakata Jarrinyi Yiji ngayarta jarrinyiji ngapinga, Luz-ja, warrarnja Canaan-ja, wurrarnaji 'Ngajulu tuku jilamarnanta.

⁴ Ngajulu yingkulumarnanta marlu partanykarrangu, nyuntumilirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi, warinypa wariny marrngurrangu. Ngajulu yingkulumarnajaninya nyuntumilirrangu nyungu warrarn janaku yiji ngarramarntiku kalkunaku.”

⁵ Palaja Jacob muwarr pinalu Joseph-ku, “Joseph-kayi, nyuntumilijirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja. Ngajulu kanganyarnapulinyi ngajumilakapalijirri, Rueben-pa Simeon-pa ngajumilimurninykapalijirri.

⁶ Yarti yijapa mankuluman partanykarrangu palarrangu nyuntumilirrangu, munu ngajumilirrangu. Warinyjirrija Ephraim-paja Manasseh-ja warrarn mankulinypulu.”

⁷ Nyungu jirninrnarnalu pipiku nyuntumilaku, Rayijilku. Walarni jarrinyajalu Mesopotamia-ja paliny marlkarri jarrinyi Canaan-ja, wangka ngapingi, Ephrath-ja. Paju karrinyangulu yiji.” (Kuwarrija pala Ephrath yini Bethlehem.)

⁸ Jacob-ju yirrirnapulinyi partanyjirri Joseph-mili, “Nganurtu nyungu partanyjirri?”

⁹ Joseph-ju puntajulu, “Nyungu partanyjirri ngajumili. Ngarrkalu yinyanyipulu Egypt-ja.” “Kawapulinyi ngajukarti. Ngarrkalu tuku jilkulinyapulinyi ngajuja muwarrja.”

¹⁰ Jayikapu ranyji jarrinyaja pani kurlu jarrinyikinyi, partarl yir-rirnikinyi. Joseph-ju kanyapulinyalu partanyjirri, palanga ngampalja jirnipulinyipa munyjarnapulinyi.

¹¹ Wurrarnala Joseph-ja, “Purlpi wurrarnarna, ‘Munu yarrana yirrinaku nyuntuku ngajulu’, kuwarri Ngarrkalu jinajalu yirrinaku nyuntuku, nyuntumilakupa partanykupa.”

¹² Manapulinyi Joseph-ju kartingija partanyjirri Jacob-ja, wupirnalumu milya kaniny jarrinyalu jungkakarti.

¹³ Joseph-ju wirrirni Ephraim Jacob-ja jampukarti, Manasseh marrjanyukarti.

¹⁴ Jacob-ju parirrijirri warinykurnu jinarninyi. Palinyju marrjanyukarti parirr wirrirnarninyili jurnturtunga Ephraim, palinyngarra nyirtingunya-marniny, palinyju jampukarti parirr wirrirnarninyili jurnturtunga Manasseh, murrkangunyamarninyja.

¹⁵ Palaja muwarr pinalu Ngarrkalu ngalya jilkulinypalu Joseph-ku, tuku jilkulinyapulinyi partanyjirri Joseph-milijirri: “Ngajumilalujirri karlujilupa japartulu Ngarrkajalu wurranjalu jirnikinyipulu. Ngajulu karrinyarna Ngarrkakungarra ngalya jilkulinypulaku nyungukujirri partanykujirri. Ngarrkalu kanyanyi ngarrakuny nyungukartijakun. Ngajulu karrinyarna palinyjungarra ngalya jilkulinypulaku nyungujirriku.

¹⁶ Ngarrkamilalu angel-ju kartuwarra marninyi kurlujartinyjamarranga. Ngajulu karrinyarna palinykungarra ngalya jilkulinypulaku nyungujirriku. Ngajulu karrinyarnapulaku kurrngalku partanykarranguku jinaku, jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangupa. Palajunjalu marrngurrangulu kurlkarri malapiyi ngajumili yinipa yini ngajumili karlujimili Abraham-milipa yini ngajumili japartumili Isaac-milipa!”

¹⁷ Joseph-ju wirrirni Jacob-ju wirrirni parirr marrjanyukarti Ephraim-unga jurnturtunga. Ngarlu kurlu-kurlu jarrinyi.

¹⁸ “Munu palajun, japartu! Nyungu murrkangunyamarniny, parirr marrjanyukarti wirrilarninyili jurnturtunga palinyjangarra!”

¹⁹ Palinymilalu japartulu panju karrinyili, wurrarnili, “Miranu palaku ngaju, ngajumili partany, miranu palaku! Manasseh-milirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji. Marrkamarninymili marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji, palinymili nyirrirnikartijarrangu jintarrangu marrngurrangu jarrulupiyi, warinypa wariny, kurrngal.”

²⁰ Jipi palajun muwarr pirnipulaku. Wurrarnapulaku, “Nyurrajalu japirr malapiyi Ngarrkalu ngalya jinaku jintaku, janalu muwarr pilipiyi, ‘Ngarrkalu ngalya yiji jirnikinyipulaku Ephraim-kupa Manasseh-ku. Yijapa palajun jilkuliny nyurraku pukun’.” Palajunjalu Jacob-ju wirrirni walangkarrangu Ephraim, Manasseh wirrirni nyirrirnikarti.

²¹ Palaja Jacob-ju wurrarnala Joseph-ngu, “Jampa marlkarri jarrulumarna. Ngarrkalu kalkulkulunyurrinyi, yarti kulpa malkulinyurrinyi wurrarnkartu ngajumilikarti karlujimilikartipa japartumilikarti, Canaan-karti.

²² Nyuntu wirrirnarnanta murrkangunyakapali mamajirranguku. Palanga Canaan-ja purlpija mawurla wirtu jantulu wura marnarnajanaku Hamor-milirranguja. Kuwarri pala wurrarn nyuntu yinganyarnanta.”

49

(49:1-28)

¹ [49:1-28 has been omitted at this stage, as being an unknown genre. The contents may be taken literally and thus be very confusing to the Nyangumarta people. For readers struggling with Nyangumarta the details would probably confuse them and discourage from reading further. It can be retained in the English diglot, for those who can read English and wish to know what is in it.]

JACOB MARLKARRI JARRINYI, JUNGKARANGA CANAAN-JA WIRRIR-NAYI (49:29—50:14)

²⁹⁻³⁰ Palaja Jacob-ju wurrarnajanaku partanykarrangungu palinymilinga 12-ja. “Jampa marlkarri jarrulumarna. Wirrilkulunyurru kawu ngajumili japartungapa karlujinga. Canaan-ja warrarnja wirrilamanyinyurru palanga jurntinga Machpelah-nga, Mamre-ja kakarrakurti, warrarnja Ephron-milinga, Hittite-milinga. Karlujilu Abraham-ulu warnkujartinyju mana pala warrarn, jurnti pukun, warajaja Hittite-ja, yini paliny Ephron. Mana malkarrinyjarriku wirrinaku.

³¹⁻³² Palanga jurntingi wirrirniyipulinyi Abraham-pa mirtawa palinymili Sarah, palangangarra wirrirniyipulinyi Isaac-pa mirtawa palinymili Rebecca. Palaja wirrirnarna ngajumili mirtawa pukun, Leah. Palangangarra warajanga jurntinga ngaju wirrilamanyinyurru pukun.” Palajun wurrarnajanaku Jacob-ju.

³³ Nyungu jipi muwarr pinajalu partanyarranguku palinymilaku, karta karrinyi, wurrjurna.

50

¹ Palanga Joseph-ju ngampa pirni palinymili japartu, paliny ngangkurlu jirnikinyalu.

² Wurrarnajanaku maparnkarrangukurrangu “Tuku jiliyi marlkarri jarrinyaja kawu japartu ngajumili kalkunaku yartiku.” Janalu wirrirnikinyiyi karamarta nganin-nganin palakapali kawunga puka jarrinyamanyala.

³ Karrpurrangu 40 tuku jirnikinyiyi palinymili kawu. Egypt-arrangu ngangkurlu jirnikinyiyalu palinyku. Ngangkurlu jirnikinyiyalu punja, 70 karrpurrangu.

⁴⁻⁵ Joseph-ju muwarr pinajanaku wirturranguku nyampaliku, kingimilaku warrkamukatarranguku. “Ngajumilalu japartulu wurrarnaji, ‘Marlkarri jarrulumarna kuwarrimarta. Marlkarri jarrinyajalu ngajunga kangkulumanyin ngajumilikarti warrarnkarti waljakarti, Canaan-karti. Wirrilamanyin jurntinga tuku jinijalu ngajujalu.’ Palajunjalu yiji winyjinalu, palajun jirnirni. Muwarr pilijiyalu kingiku ngajuku. Wurraliyili ngaju karrinyirni yaninyaku Canaan-karti ngajumilaku japartuku wirrinaku jurntinga, marlkarri. Palaja kulpulumarna nyungukarti.”

⁶ Kingilu muwarr ngakarnalu, “Yuu, yarra Canaan-karti, nyuntumilaku japartuku marlkarriku jurntinga wirrinaku. Kalkulu muwarr nyuntumilaku japartuku.”

⁷ Joseph yana Egypt-ja Canaan-karti palinymilaku japartuku jurntinga wirrinaku. Marlu marrngurrangu yanayi palinyja, warrkamukatarrangu kingimilipa nyampalirrangungu kingimilija mayajapa warinyarrangu nyampalipa, yanayi Joseph-ja.

⁸ Joseph-milirrangupa palinymili mamajirrangumilipa yanayi wiyirr, murrukurrrangujakun yakarnayijaninyi yintanga Gothen-ja. Kukurn-jayipa nanikutupa purlimanpa pukun yakarnayi.

⁹ Kurrngal wirtu yiji yanayi Joseph-ja. Jinta chariot-ja yanayi, jinta yawartanga jali pirniyi.

¹⁰ Turlpanyiyi wangka Atad-mili yapanapinti ngurra, kakarra Pijunga Jordan-ja. Palanga waninyiyi 7 karrpurangu, ngangkurlyu jirnikinyiyi Joseph-milaku japartuku.

¹¹ Ngurrararrangulu pinakarrinyiyijaninyi. Wurrarnayarnangu, “Mar-rngu Egypt-ja yija yiji ngangkurlyu jinayi.” Janalu wariny yinyaya yini pala, Abel-Mizraim. Palalu yinilu wurrarna, “Egypt-jaku Ngangkurlyu Jinapinti.” Wangka Pijunga Jordan-ja pala.

¹²⁻¹³ Palajun jirniya Jacob-mili partanykarrangulu wirrirnayi janamili japartu palanga jurntinga Machpela-nga, kakarrakurti Mamre-janga, Canaan-ja. Purlpilu Jacob-milalu karlujilu mana warnkujartinyju pala war-rarn jurntijartiny warajaja marrnguja Hittite-milirranguja jurntinga jinaku marlkarrinyjarrinyku. Janalu yijalmarta jirniyalu muwarrku janamilaku japartuku, palanga wirrirnayi paliny pukun marlkarri jarrinyaja.

¹⁴ Palaja Joseph-pa mamajirrangupa jinta wiyirra Egypt-karti kulpanyiyi.

JOSEPH NGALYPALU MUWARR PIRNIJANAKU MAMAJIRRANGU (50:15-21)

¹⁵ Palaja palinymili mamajirrangulu muwarr pirnikinyarningu, “Joseph-ju ngurnipali panyju nganyjurraku. Purlpilu nganyjurrulu kurlu jirniyalu. Puntajulu yijapa palinyju kurlu jilkulinynganyjurraka.” Jana wirnti karrinyikinyiyili.

¹⁶⁻¹⁷ Muwarr ngakarnayalu, “Nganarnamilalu japartulu wurrarna nganarnaku palajun muwarr pilipiyirngangu, ‘Nyuntumilalu mamajirrangulu janalu kurlu jirniyanga. Munu wirriyi karrulumanjanaku. Pikalyju yirrilijanaku.’ Palangarra muwarr nganyjurrumulija japartuja nyuntuku. Munu wantuluman wirriyijartiny nganarnaku, ngarlu ngalya wantuluman nganarnaka.” Pinakarrinyaja pala muwarr paliny ngangkurlyu jirni.

¹⁸ Palaja mamajirrangulu turlpanyiyalu, wupirniyalu milya kaniny, jana muwarr pirniyalu, “Nyuntu nganarnaku nyampali, nyuntuja muwarrja jilipiyirni.”

¹⁹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku, “Munu wirnti jarrinyaku, puntaju munu kurlu jilamanyinyurraka. Ngaju munu Ngarrka, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi.

²⁰ Nyurralu kurlu jinaku karrinyinyurru, nyurralu yinyanyinyurru jananga ngajarringa warnkuku. Ngarrkalu ngalya jirninganyjurraka wiyirru. Palinyju kanyanyi nyungukarti kalkunaku marrngurranguku wankanyuku. Yuu, marlu wurrjirnamayi janparra, kuwarri wankanyu waninyiyi.

²¹ Munu ngajunga wirnti karrinyurrulu. Ngajulu tuku jilamanyinyurrinyi nyurramilipa partanykarrangu.” Palajun ngalya muwarr pirnijanaku mamajirranguku.

JOSEPH MARLKARRI JARRINYI (50:22-26)

²² Joseph-pa palinymili japartumilirrangulu waninyiyi Egypt-ja ngarrany. Joseph yija yiji ranyji jarrinyi, 110 partunurrangu.

²³ Joseph-mili partany Ephraim, nyirti Joseph-mili, palamili partanykar-rangumili partanykarrangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Manasseh, Joseph-mili murrkangunya, partanyjartiny, yini Machir. Palamili pukun partanykarrangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Yirrirnijaninyi partanyjirrimilija karlujirrangu palinyju.

²⁴ Palaja Joseph-ju muwarr pirnijanaku mamajirranguku, “Jampamarta wurjulumarna. Ngarrkalu tuku jilkulinyurrinyi, yarti kangkulinyurrinyi nganyjurrumilikarti warrarnkarti. Winyjirni yinganyaku pala warrarn Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Yuu, yarti pala warrarn yingkulunyurrinyi nyurra.

²⁵ Yuu, kangkulunyurrinyi palakarti warrarnkarti. Nyurralu kangkulunyurru winyja ngajuja yananyajalu. Wurraliyi yiji pala jilkulunyurru.” Wurrarnayalu, “Yija pala jilipiyirni nyuntujalu muwarrjalu.”

²⁶ Palaja Joseph wurrjurnu. Paliny 110 partunurrangujartiny. Karamarta wirrirniyi kawunga puka jarrinyamanyala. Palaja kawu wirrirniyi coffin-ja, kalkurnayi palanga, Egypt-ja.

Exodus

Drafted but not consultant checked.

(1:1-7)

¹ Purlpi nyungu waraja mirtanya pirirri yana palinymilija warrarnja ngapikarti, pala yini Egypt. Palinymili yini Jacob. Wariny yini paliny Israel. Jacob-mili pujamumurninyarrangu pukun yanayili palinyja, janamilirrangungu pukun marrngurrangu. Nyungurrangu yinirrangungu Israel-mili partanykarrangu yanayilipa palinyja Egypt-karti:

²⁻⁴ Rueben, Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun, Benjamin, Dan, Naphtali, Gad, Asher.

⁵ Jampa yananyikinyiyi Egypt-karti Jacob-pa palinymili partanykarrangupa Jacob-mili karluji jamujirrangungu jana kurrngal yiji, 70 marrngungu jana wiyirr. Jacob-mili partany wariny Joseph waninyikinyi palangangarra kaninyipirti Egypt-ja.

⁶ Punja waninyiyi palanga, Egypt-ja. Palaja Joseph marlkarri jarrinyi, palaja palinymilirrangungu mamajirrangupa janamili partanykarrangungu jana pukun wiyirr Jacob-milirrangungu marrngurrangu marlkarri jarrinyiyi.

⁷ Janamilirrangungu nyirrirnikartijarrangungu kurrngal yiji jarrinyiyi, partanykarrangungu kurrngal kanganyikinyiyijaninyi kakuputulu, munu jipi jarrimajanaku janamilaku partanykarrangungu, kurrngal yiji jana waninyikinyiyi ngurrarrangujartiny ngurnarrikurnujirri palanga warrarnja.

(1:8-22)

⁸ Yarti punjamarta palaja wariny pirirri wirtu nyampali jarrinyi palaku warrarnku Yijipikupa nyampali palarrangungu marrngurrangungu palanga warrarnja. Nyungu marrngungu yija panypanyakata Juwujapukupa wariny jirnikinyi. Palinyju munu kurlkarri marnama wunyjurru puripi Joseph-ju ngalypalu tukulu kalkurnikinyijaninyi marrngurrangungu Egypt-ja. Nyungu wariny nyampali wirtu, palinyju malyparr karrinyikinyijanaku marrngurrangungu Israel-jaku.

⁹ Palalu marrngulu karra marnajanaku Egypt-jaku marrngurrangungu, "Pinakarrayi! Palamarrangungu marrngurrangungu Israel-ja kurrngal yiji jarrinyayi jana.

¹⁰ Nganyjurrulu jipi jilaminijianaku janalu partanyku kanganyaku. Jampa jinta ngajarrirrangungu milpulupiyinyanjurruku kuliku, ngurnipali palamarrangungu marrngurrangungu Israel-jalu kululapiyijaninyi palarrangungu ngajarrirrangungu kulipatinaku nganyjurrungu. Ngurnipali wirlalapiyinyanjurrinyi ngarrakunyju. Palaja munu warrkamu jilipiyinyanjurruku, mirti yakalapiyinyanjurruku ngarramarntilu. Ngurnipali janangarra nyampali jarrulupiyinyanjurruku. Kuwarringulu kurnta jilaminijianinyi palarrangungu ngarramarntija partanyja kanganyaja. Kurluny-kurlunya yijanga kalkuluminyijananyi."

¹¹ Janamilija nyampalija muwarrja jirniyi, nyampalirrangungu wirrirniyijanaku palarrangungu marrngurrangungu Israel-jaku. Palarrangungu nyampalirrangungu jakulirniyijaninyi palarrangungu marrngungu Israel-ja marrjalu warrkamuku, mayarrangungu yarni manaku jirniyijaninyi. Kujarra tawunjirri Israel-jalu marrngurrangungu yarni marnayipulinyi, ngapijirri yinijirri,

Pijumupa Ramiji. Palangajirri wirtujirri mayajirri yarni marnayipulinyi mayipinti Yijipijaku marrngurranguku.

¹² Yijipijalu yijanga kurluny-kurlunya kalkurniyijaninyi, yirrku Israel-jalu marrngurrangu partany kanganyikinyiyijaninyi kurrngal. Jana kurrngal yiji jarrinyiyi, jirra jarrinyiyi, waninyikinyiyi ngurnarrikurnujirri. Yijipija marrngurrangu wirnti yiji jarrinyiyijanaku palarranguku. Malyparr karrinyiyijanaku palarranguku marrngurranguku Israel-jaku.

¹³ Palaja pajumajirralu yijalu warrkamuku jirniyijaninyi marrjalu palarrangu Israel-jalu marrngurrangu.

¹⁴ Janalu marrjalu yiji warrkamuku jirniyijaninyi Israel-jalu marrngurrangu, janalu jakulirniyijaninyi yarni manaku mayarranguku ... janalu jakulirniyijaninyi janukuku karlinyaku ngapaku pukun kanganyaku. Yijalu jakulirniyijaninyi warrkamu jinaku marrjalu yiji kakuputulu.

¹⁵ Kujarra mirtawajirri waninyikinyipulu ngayinykarraku kalkunaku palarranguku Israel mirtawanyjarriku. Waraja yini Zipporah, wariny-murniny yini Puah. Janamilalu Egypt nyampalilu wurrarnapulaku palajirringi mirtawajirringi,

¹⁶ “Ngurnipali Israel-jalu mirtawalu partany wupartu pirirri kangkuliny, marlkarri wirlalkulunyumpulu pala partany. Mirtawanyjarri partanykarrangu jakun kalkulkulunyumpulujaninyi wankanyu. Wiyirr pirirrimarrangu partanykarrangu marlkarri wirlalkulunyumpulujaninyi jampa miral jarrinyajangarra.”

¹⁷ Palalujirri mirtawalujirri ngarrakunyju kurlkarri marnikinyipulu Ngarrkangarra. Palajunjalu panypanyapululu palanga nyampalingi. Palanyju munu marlkarri wirlanamapulujaninyi pirirrimarta partanykarrangu

¹⁸ Palajunjalu palalu nyampalilu Egypt-jalu wariny ngakarnapulaku mananya kulpanyaku. Nyampalilu karra marnapulaku, “Nyumpalalu wankanyu yakarnanyumpulujaninyi pirirrimarta partanykarrangu, munu marlkarri wirlanamanyumpulujaninyi. Nganijalu panypanyijinyumpulu?”

¹⁹ Puntaju karra marnapulalu, “Munu marlkarri wirlanakalayijaninyi pirirrimarta partanykarrangu. Israel-jalu mirtawanyjarri munu Egypt-jalu mirtawanyjarrikapali. Israel-jalu mirtawanyjarri marrjapanu yiji, janalu partany janamili kanganyayijaninyi nyampalu. Jampa yananyalayijanaku palarrangukarti. Jampa kajanalayijanaku, janalu puripi partany kanganyayiarninga.” Pulanyju mitu marnapulu pala Nyampali.

²⁰⁻²¹ Palajunjalu palalujirri mirtawalujirri Ngarrkanga yijalmarta jirnipululu, kalkurnupulujaninyi pirirri partanykarrangu wankanyu. Ngarrka pikaly yiji jarrinyipulaku palakujirri, yinyapulinya walja pukun partanyjirri pulanymili. Israel-jalu marrngurrangu kurrngal yiji jarrinyi kawarniyi.

²² Palaja nyampalilu karra marnajanaku Yijipijaku marrngurranguku, “Parnpiliyijaninyi wiyirr Israel-jaja partanykarrangu pirirrimarta pijungu, ngapalu kurnulinyjaninyi. Yakaliyijaninyi mirtawarrangu partanykarrangu wankanyu.”

2

(2:1-10)

¹ Palanga waninyikinyi nyungu waraja Israel-ja (-jaja ?) pirirri. Paliny waraja Levi-milirranguja. Palinymili nyupajimurniny Levi-milirranguja pukun.

² Palalu mirtawalu partany kanya pirirri. Palinyju parrjarna pala partany ngalya purrpurnkata. Palinyju kuku jirni pala partany kujarrapa warajanga wirlarranga wirntijartinyju nyampalingimarra.

³ Yartikarra palinyju munu kuku jinaka pala partany. Palajalu man-ajaninyi jurlunkurrangu, yarni marna pitikapali, yamarna miljirrkapalilu. Palajalu wirrirni pala partany palanga pitikapalingi, wirrirni pala pitikapali kankarni ngapanga jurlunkurrangu rirri-rirringi ngapanga. Palajun jirni kuku jinaku palaku partanyku.

⁴ Palamilalu partanymililalu kangkujilu parrjarnikinyi wararrju kajan- gulumarta.

⁵ Palajalu Pharaoh-mili kurntalmurniny yana pijukarti mirtawarrangu palinymili warrkamukatarrangujartiny. Yana janpakarti janpanyaku. Palarrangu warrkamukatarrangu yananyikinyiyi rirri-rirringi pijungu. Palalu yirrirni pala pitikapali jurlunkurrangu, ngakarna waraja mirtawa mananya kulpanyaku palinykartiku.

⁶ Palinyju yatirni pala pitikapali, yirrirni partany, ngangkurl jirnikinyi. Palinyju paju karrinyalu palaku, karra marna, "Nyungu waraja Israel- milijarrangu partany."

⁷ Kangkujimurninyju palamilalu partanymilalu karra marnalu nyam- palimilaku kurntalku, "Wunyjurru? Yankulumarnajanaku Israel-jaku mirtawanyjarriku mananya kulpanyaku, tuku jilapiyinga nyungu partany nyuntuku."

⁸ "Yu!" Karra marna palalu. Palalu partanymilalu kangkujimurninyju yananyakanu mana palamili partanymili waljangarra pipimurniny.

⁹ Nyampalimilalu kurntalju karra marnalu palaku partanymilaku pipiku, "Kawa nyungu partany, tuku jila, wirtu jilapijinpa. Ngajulu warnku yungkulumarnanta." Palalu pipimurninyju kanya pala partany palinymi- likarti waljakarti ngurrakarti, palinyju tuku jinikinyi.

¹⁰ Pala partany wirtu jarrinyi. Palajalu palinymilalu waljalu pip- imurninyju kanyali Pharaoh-milikarti kurntalmurninykarti. Pala partany palamili pujamu jarrinyalu. Palinyju karra marna, "Ngajulungarra manarna nyungu partany ngapaja, palajunjalu yini malamarna Moses."

(2:11-22)

¹¹ Moses-ju wirtu jarrinyi, pirirri yija yiji jarrinyi. Warajanga karrpungu yanajanaku yirrinaku palinymilirranguku marrngurranguku, palarrangu Israel-ja. Palinyju yirrinjaninyi yijanga kurluny-kurlunya wananyikinyiyi, Egypt-jalu nyampalirrangulu yijalu warrkamuku jakurlinikinyiyijaninyi marrjalu. Palaja yirrirni warajalu Egypt-jalu wirlarnikinyi waraja Israel-jaja marrngu, palinymilingarra warrarn walja marrngu.

¹² Moses-ju parrjan-parrjarna, palanga jintaku munu parrjarnajanaku. Palaja wirlarna pala Egypt marrngu marlkarri, palinyju kawu palinymili kuku jini kaninykurti jungkanga, yamarna.

¹³ Karrpu warinyja paliny puru yana-yananyikinyi, yirrirnipulinyi ku- jarra Israeli-ja marrngujirri kulipatirnikinyipulu. Karra marnalu wara- jaku, "Nganijalu wirlarnan nyungu pirirri, nyuntumili marrngu walja?"

¹⁴ Purntaju karra marnalu, "Ngalayaku nganurtulu nyuntu nyampali wirrirnanta? Nganijalu wurrarnan ngajulu kurlujartiny jinarni, palinyju nyungulu ngalya jini? Nyuntulu marlkarri wirlarnan nyarra Egyptian. Ngajuku pukun karrinyajin marlkarri wirlalaminyin palajun?" Palaja

Moses-ju kurlkarri marna, [-rninyi? ?] “Miranu jana nyungu ngajulu marlkarri wirlarnarna nyarra pirirri.” Paliny wirnti karrinyi.

¹⁵ Jampa Pharaoh-lu pinakarrinyi Moses-ju marlkarri wirlarna nyarra Egyptian, paliny kuli yiji jarrinyalu. Kurlkarri marna, “Ngajulu marlkarri yija wirlalamarna Moses.” Purlpi nyungu Moses mirti jirni pala Pharaoh-ngimarra wirntijartiny. Paliny yana kakarra warrarn warinykarti, pala warrarn yini Midian. Palamanga wani-waninyikinyi. Warajanga karpungu milpanyajanaku pala janukungu.

¹⁶ Paliny palamanga kajarnikinyi, 7 mirtawarrangu kurrinyjarri turlpanyiyi pala janukukarti. Jana kurntalmurniyarrangu priest-ku yini Jethro. (What did we use in Mark's Gospel for 'priest'?) Kurntalmurninyarrangulu tuku jinikinyiyijaninyi kukurnjari janamilaku japartuku. Janalu ngapa nyirniirnikinyiyijanaku janukuja kukurnjariku.

¹⁷ Palamangangarra jinta pukun pirirrimarta milpanyiyi kukurnjariku tuku jinakata. [Shepherd??] Janalu munu-munu jiniyijaninyi pala mirtawanyjarri ngapaja nyirninaja, purrja piniyijaninyi janukuja. Moses-ju purntu karrinyijanaku, palinyju karnti-karntinyijanaku palarrangungu pirirrimartanga, palaja ngapa nyirniirnijanaku pala mirtawanyjarrimilaku kukurnjariku.

¹⁸ Palarrangu mirtawanyjarri kulpanyiyi janamilikarti japartumili ngurarakarti, Jethro-karti. Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra kuwarri nyampa kulpanyanyurru. Wunyjurruja?”

¹⁹ Janalu puntaju karra marnayalu, “Egypt-ja pirirrilu purntu karrinyinganaku, kartuwarra marnanganinyi jinta kukurnjariku tuku jinakatarrangungamarra. [Have we a descriptive word for a 'shepherd'? japartamu jinakata was phonemicised from the English.] Yijalu palinyju ngapa nyirriirnijanaku kukurnjariku pukun.”

²⁰ Palinyju puntaju karra marnajanaku palinymili kurntalmurninyarranguku, “Wanyjarningi pala pirirri? Nganijalu palamanga yakarnanyurru? Kulpanya marrayi nyungukarti milpulinyi, mayipa nyungungu ngalkulinynganyjurruku.”

²¹ Moses waninyi pala Jethro-mili ngurranga punja. Palaja Jethro-lu yinya palinymili kurntal Zipporah nyupajimurniny jarrinyalu.

²² Palaja partany kanya pirirri. Palaja Moses-ju karra marna, “Ngaju ngajarri warinyja warrarnja. Palajunjalulu yini marna palinymili pujamu “Gershom”. [How should we handle these puns in names? They were very common in Hebrew culture. Should we Ignore them? Or put them in footnotes?]

²³ Moses waninyi Midian-ja punja yiji. Yarti partunurrangu kurrngal-martaja pala Nyampali Egypt-ja marlkarri jarrinyi. Wariny pirirri nyampali jarrinyi Egypt-ja. Jalypalu ngarrany Egypt-jalu kurluny-kurlunya kalkunikinyiyijaninyi Israel-ja marrngurrangu, marrjalu yiji warrkamuku jakurlirnikinyiyijaninyi yija [———??], janalu Ngarrkangarra kurlkarri marnikinyiyipa japirr marnikinyiyi kartuwarra manaku.

²⁴⁻²⁵ Palinyju pinakarrinyijaninyi, kurlkarri marnajaninyi muwarr nyarra wurrarnajanaku purlpilulu mirtanya-mirtanyanga Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Purlpilulu muwarr nyarra wurrarnajanaku, “Yijalu ngajulu tuku jilamarnanyurrinyi. Ngajulu yungkulumarnajaninyi nyurramili nyirriirnikartija warrarn Canaan. Pala warrarn wantulinyjanaku janamili.” Palajun karra muwarr pinijanaku Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Munu pala muwarr kakurnama palinymili, tukulungarra parjarnikinyiyijaninyi Israeli-ja marrngurrangu, kurlkangarra waninyikinyi-

janaku, paju karrinyikinyijanaku.

3

(3:1-22)

¹ Moses-ju tuku jirnikinyijaninyi kukurnjaripa nanikuturrangu palinymili kakajimurninymili, nyarra pirirri, Jethro, [priest? What did we use in Mark's Gospel?] waninyikinyi palanga warrarnja Midian-ja. Warajanga karrpungu Moses-ju palarranguku kuwiyiku ngurra marnikinyijanaku warrarnja puru karranga, milpanya wangka marna nyarra warnku wirtu, Warnku Sinai, pala warnku nyarra Ngarrkamili.

² Palamanga Ngarrkalu jurti jinarningu wikakapalilu Moses-ja. Moses-ju parrjarna mungka kampanyikinyi, palinyju miranu jarrinyakanu yirrirni, kurlkapirli jarrinyi, "Pala yija wika kampanye, munurti palama mungka kampanyaka jurnpakartijakun.

³ Wunyjurruja! Nganija pala mungka yirruku waninyi? Kula, wangkan-gulumartalu parrjalamarna."

⁴ Jampa yirrirni Moses wangka jarrinyaja Ngarrkalu kamarnalu pala partijirri kaninyjalu mungkangulu, "Moses! Moses!" Puntaju karra marnalu, "Yu? Ngajungarra nyungu."

⁵ Ngarrkalu karra marna, "Munu wangka jarruluman. Nyuntu wararr karrinyan (Holy ground? Hmmm!) jungkanga. Yinji pilarningu jujika nyuntumili. Nyungu jungka ngajumili. Munu wangka milpuluman.

⁶ Ngaju Ngarrkangarra, ngajulu nyarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumili mirtanya-mirtanya walangkarrangu, Abraham-pa Isaac-pa Jacob." Moses wirnti karrinyalu parrjanaku Ngarrka. Palinyju ngumpa ya-marnarninyi.

⁷ Palaja Ngarrkalu karra marnalu, "Ngaju miranungarra janaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja. Palarrangulu maja-majalu kurluny-kurlunya kalkurnayijaninyi. Janalu kamarnayi yiji ngajuku, janalu karrinyayi kartuwarra manaku nganurtulupa. Ngaju miranu janaku, jana kurluny-kurlunya waninyayi.

⁸ Ngaju milpanyarnajanaku kartuwarra manaku Egyptians-jaja. Ngajulu kangkulumarnajaninyi palamaja warrarnja, warrarn warinykarti, ngalypakarti, walpurrakarti, ngalypakarti yija. Jinta warinyarrangu waninyayi palamanga warrarnja. Marrngurrangu Canaanite-japa Hittite-japa Amorite-japa marrngurrangu, Perizzite-ja pukun, jinta Hivite-japa Jebusite-ja kuwarri waninyayi palamanga. Palamakarti warrarnkarti kangkulumarnajaninyi Israelite-ja marrngurrangu.

⁹ Egypt-jalu kurluny-kurlunya kalkurnayijaninyi ngajumili marrngurrangu, ngaju miranungarra palaku. Israeli-jalu kamarnikinyiji ngajuku, ngajulu pinakarrinyikinyirnijaninyi.

¹⁰ Palajunjalu ngajulu ngakalamarnanta Pharaoh-karti Egypt-karti mananya kanganyaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja ("out of": something other than just -ja)."

¹¹ Puntaju karra marnalu Moses-ju Ngarrkaku, "Ngaju kalarti munu nganurtumarta, kurlujartiny yija. Munu yananyakarnalu nyampalikarti Egypt-ja, mananya kulpanyakupa marrngurranguku Israeli-rranguku palamaja."

¹² Ngarrkalu wurrarnalu, "Yija ngaju yankulumarnangu nyuntungu, jampa kangkulumarnajaninyi marrngu Egypt-ja, milpulunyurru yakujani,

nyurra malaminyinyurru nyungungu warnkungu. Palanga miranu jarruluman ngajulungarra ngakanarnanta" ['praise me'? 'worship me'? Add to list of "Key Terms"].

¹³ Palaja Moses-ju karra marnalu, "Jampa yananyakanu wurralamarnajanaku nyuntulu ngakarnanyin, japirr malaminyiyi, 'Nganurtu palinymili yini?' Ngani wurralamarnajanaku?"

¹⁴⁻¹⁵ Ngarrkalu wurrararnala Moses-ja, "Ngaju wankanyu ngarramarnti, wurralajanaku nyungu muwarr: 'Wankanyupa Waninyi, palalu ngakarninyi nyungu nyurrakarti. Yawayilungarra tuku jinikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa Jacob pukun. Palinyju nyungu ngakarninyi nyurakarti.' Palajun karralu wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangungu. Ngajumili yini Yawayi. Yawayingarra yini yini malaminyinyurru, nyurralupa nyurramilalu partanykarrangulupa janamilalu partanykarrangulupa jintalu pukun nyirrirnikartijalu.

¹⁶ Jampa yananyakanu milpuluman Egypt-ja, kurrngalamanjanaku mirtanya-mirtanyanga Israeli-ja, wurralamanjanaku, 'Ngarrkalu tuku jirnikinyijaninyi nganyjurrumili marrngurrangu walangkarrangu. Palinyju tuku jirnikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa, Jacob pukun. Palinymili yini Yawayi, wankanyupa waninyi. Paliny miral jarrinyiji, muwarr nyungu yinyaji, muwarr nyungu nyurraku: 'Ngurinji [??] karrinyangulu parrjarnikinyirnyurrinyi. Palarrangulu Egypt-jalu kurluny-kurlunyja kalkurnikinyiyinyurrinyi, pajumajirralu. Ngaju miranu wiyirruku.

¹⁷ Kuwarri muwarr wirrinarninyurraku, ngajulu kartuwarra malamarnanyurrinyi palarrangu Egypt-arrangungamarra. Ngajulu kangkulumarnanyurrinyi warrarn warinykarti, pala nyarrapa waninyayi marrngurrangu Canaanite-pa Hittite-pa Amorite marrngurrangu, Perizzite pukun, Hivite-pa Jebusite marrngurrangu. Palarrangu marrngurrangu waninyayipa kuwarri. Pala ngalypakata yiji warrarn, kangkulumarnanyurrinyi palamakartingarra. Wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangungu nyungu ngajumili muwarr.'

¹⁸ Janalu pinakarrulupiyi muwarr nyuntumili. Palaja nyuntupa jinta wiyirr mirtanya-mirtanya Israeli-ja yankulunyurralu Egyptian-ja nyampalikarti, karra malkulunyurralu, 'Yawayi-lu, nyarralupa tuku jrinanganinyi, paliny miral jarrinyinganaku. Palajunjalu nganarnalu pirrakartiku yaninyaku karrinyayirni, kujarrapa waraja ngurrarrangu ngurnipali yankulupiyirni, kuwiyiku wirlalapiyirnalulu Yawayiku.'

¹⁹ Ngaju miranu palaku nyampaliku, munungarra ngakanawayilu yirruku jarrulinyi nyurraku.

²⁰ Ngaju marrjapanu yija. Ngajulu wirtu yiji jilamarna, ngajulu wirntiji pilamarnajaninyi palamarrangu Egyptians-ja, palarrangulu ngurnjulupiya yiji nganikupa jinaku. Yarti palaja nyampalilu ngakalkulinyurrinyi Egypt-ja.

²¹⁻²² Nyurra wurrukarrartiny yankulunyurru. Wiyirr mirtawanyjarri yankulupiyijanaku Egyptian-jaku mirtawanyjarriku, nyarrapa jinta pukun waninyayijanaku Israeli-mili ngurrangapa, jinta pukun wangkakulupa [neighbours??] waninyayi nyarra Egyptian-ja mirtawanyjarri. Japirr malapiyijaninyi silver-kupa gold-ku pukun, parirrpintipa, kurlkapinti. Wurrukarraku pukun japirr malapiyijaninyi. Ngajulu ngalypaku jilamarnajaninyi Egyptian-ja marrngurrangu ngayiny ngalypa yiji wantulupiyinyurraku. Palarrangu wurrukarra yungkulupiyijanaku Israelite-ja mirtawanyjarringi. Pala wurrukarra wirrilkulunyurrujanaku nyurru-

milingi partanykarrangungu. Jampa Egypt yakalkulunyurru, wurrukarra janamilingarra kangkulunyurrarninga nyurraku.”

4

(4:1-17)

¹ Moses-ju puntaju karra marnalu, “Ngurnipali jintalu munu pinakar-rulupijiyi ngajuku. Ngurnipali karra malayili, 'Yawayi munungarra miral jarrinyamangu nyuntuku.’”

² Ngarrkalu karra marnalu, “Ngani palama warlina kalkurnan nyuntumili parirrja?” Palinyju puntaju karra marnalu, “Mungka.”

³ Palinyju karra marnalu, “Jungkanga parnpila!” Moses-ju jungkanga parnpirni, pala jurru jarrinyi. Paliny wirntijartiny mirti jini jurrungumarra.

⁴ Ngarrkalu wurrarnala palinyja, “Warntingulu warlinakanu marra.” Palinyju palajunngarra jirni, palinyju warlirni, kulpanyakanu mungka jarrinyi.

⁵ Ngarrkalu karra marnalu, “Palajun jilaman. Palaja Israeli-jalu pinakar-rulupiyingu nyuntuku. Janalu yijalmarta jilapijiyi muwarr ngajumili. [??] Ngaju, Yawayi, miral jarrinyarnangu nyuntungu. Ngajulungarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumilirrangungu marrngurrungu mirtanya-mirtanya, nyarra tuku jinikinyirnijaninyi, Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Palajun miranu jarrulupiyi.

⁶ Parirr wirrilarningu kaninykurti nyuntumili wurrungu.” Moses-ju wirrirnarningu kaninykurti Ngarrkamilingi muwarrja palaja kulpanya purrinajalu yirrirnarningu palinymili parirr yija mirta-mirta pitarr-pitarr wurrkujartiny.

⁷ Palaja Ngarrkalu wurrarnala palinyja, “Yarrana parirr ngalpa jilarningu nyuntumili wurrungu.” [??] Palinyju yarrana ngalpa jinarningu parirr palinymili wurrungu jampa kulpanya purrirni, yirrirni ngalya yajarri palinymili warinymurninykapali parirrkapali, wurrkumajirri.

⁸ Ngarrkalu wurrarnala, “Nyuntulu jurti jilamanjanaku nyarra marn-tipinti warnu, parrjalapiyi jurru jarruliny, yirrinajalu ngurnipali munu yijalmarta jilapiyingulu nyuntumilingi muwarrja. Palajunjalu nyuntulu jurti jilamanjanaku nyuntu parirr, mirta-mirta jarruliny, wurrkujapa palajalu yarrana ngalya jarruliny. Yarti ngurnipali yijalmarta jilipiyi Ngajulungarra ngakanarnanta.

⁹ Yirrkulu ngarrany yijalmarta jinaku nyuntungu panypanyjalu, ngapa mankuluman pijuja, Nile pijuja. Nyuntulu jurtilaman purnarranga jungkanga, pala ngapa pijirri jarruliny.

¹⁰ Moses-ju puntaju karra marnalu, “Ngaju munu yananyakarni janaku, ngaju ngunjul-ngunjulkata muwarr pinaku. Muwarr taju-tajukata ngaju jinu muwarr pinarni.”

¹¹ Ngarrakalu karra marnalu, “Nganurtulu marrngu jawa yinyajaninya? Ngajulungarra. Nganurtulu marrngu jinta muwarrmajirriku jinajaninyi? Nganurtulu jinta kurlka ngawu jinajaninyi? Ngajulungarra. Nganurtulu jinta parrjanaku jinajaninyi? Nganurtulu jinta pampuru jinajaninyi? Ngajulungarra, Yawayi.[??]

¹² Nyuntu yankuluman Egypt-karti. Ngajulu wurralamanangu wunyjurrukarra muwarr pilamanjanaku, ngajulungarra muwarr pilamarnangu nyuntungu. [??]

¹³ Moses-ju puntaju karra marna, “Ngajuwayi, marrngu warinymarta ngakalaman.”

¹⁴ Palajun karraja Ngarrka kulimarta jarrinyalu palinyku. Wurrarnala Moses-ja, “Nyuntumili mamaji Aaron, kurlkarri marnanngarra paliny? Ngaju miranu palinyku, paliny muwarrku ngunjunawayikata palar-ringarra mira karralu jampamartangarra kuwarri turlpulinyi. Nyuntu parrjanakanu pikaly yiji jarruliny.

¹⁵ Ngajulu wurralamarna nyumpuluku wunyjurru karraku muwarr pinaku, nyuntulukurra wurralamanpili palinyja, palaja ngajulu muwarr pilamarna nyumpuluku nyumpalanga kanka. [??]

¹⁶ Nyuntuku, palinyju muwarr pilkuliny janaku marrngurrangungu. Nyuntulu wurralamanpili ngajumili nyarra muwarr, palinyju nyuntuja muwarr wurralkuliny janaku jananga.

¹⁷ Kangkuluman warnu nyarra, palamajartinyjungarra jurti jilaman janaku. [??]

¹⁸ Palaja Moses kulpanyalu palinymili kakajimurninykarti, Jethro-karti. Wurrarnala palinyja, “Puru kurra nyungu kulpanya ngakalaminyin janaku, kulpanya yirrinaku ngajumilirranguku Egypt-ja ngurnipali ngaly-papa waninyayi.” “Yuu, ngalya-ngalya yarrajanaku.”

¹⁹ Nyungu Moses-janga Midian-jalu ngarrany, Ngarrkalu karra marnalu, “Nyarrarrangu marlkarri wirlanakupa karrinyikinyiyangu, palarrangu marlkarri jakun wiyirr, ngaly-panga yankuluman Egypt-karti.”

²⁰ Palajun karraja Moses-ju mirtawapa palinymilijirri pujamu-murninyirri pukun, karnti jirnijaninyi donkey-nga. Jampa yananya kawanajalu ngarrany Egypt-karti, nyarra warnu kanganyikinyi pala Ngarrkalupa wurrarnala kanganyaku. [??]

²¹ Yarranakanu Ngarrkalu wurrarnala, “Kuwarri nyungu kulpanyan Egypt-karti. Ngajulu nyarra jurti jirnanangu (wonderful things) nyuntulu jilaman (must do). [??] Yijalu jilaman wiyirr palaku king-ju yirrilkuliny. Paliny jalypakata jilamarna, palinyju yirrkulu warlilkulinyjaninyi nyuntumili marrngurrangu. [??]

²² Palajalu wurralamanpili king-ja nyungu muwarr Ngajumili: 'Ngaju Yawayi. Israeli-mili nyirrirnikartija jana walja ngajumilirrangu partanykarrangu (first born). [??]

²³ Ngakalamanjaninyi ngajumili marrngurrangu, janalu muwarr pilapijiyipa ngaju yungkuluminyiyi (gifts). Pinakarraji ngajungu. Munujalu ngajulu marlkarri wirlalamarnanga nyuntumili murrkangunyamurniny pujamu.' Palajunkarra muwarr pilamanpalu king-ja.”

Job

Unknown if consultant checked.

42

⁵⁻⁶ Jintalu wurrarnajiyi nyuntu purlpilu. Ngaju miranukapali waninyikinyirnangu nyuntuku. Kuwarringulu wariny, ngajulu yirrirnirrinti waljalu jirtamarralu. Palajunjalu ngaju kurntany yiji ngajumilaku muwarrku, munu yarrana muwarr pilamarna palajun.

Psalms

Unknown if consultant checked.

1

Psalm 1

- ¹ Pikaly yiji nyarrarrangu marrngurrangu yakal manakata kurlujartiny jinakatarrangumilaku muwarrku, munu manal-manal jarrinyayijanaku kurlujartinyarrangumilingi jinan-gapa munu kulurnayijaninyi palarrangu nyurni manakata Ngarrkaku.
- ² Pikaly yiji waninyayi kurlkarri manajalu Ngarrkamilaku muwarrku, pinakarrinyayalu ngarrakunyju.
- ³ Miranu nyurra nyarra mungka yintamartaji waninyi, ngalya kakuputu, mayi karrinyili ngalypakatapa parrka munu tikirl jarrinyakayi. Ngalypakata marrngurrangu palajunngarra mungkakapali. Jurtulu jinayi nganiwarralpiri, ngalya jarrulinyjanaku.
- ⁴ Munu yiji yakujun kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu; jana nyarra ngapikapali, yapinajakapali mayikurnukapali, wangalju kanganyi.
- ⁵ Ngarrkalu marrjalu wirlalkulinyjaninyi. Palinyju jinta pilkulinyjaninyi, jana munu wantulupiyijanaku palinymilirrangungu.
- ⁶ Ngarrkalu tukulu kalkunajaninyi palinymilirrangungu jurtungu ruwurtungu. Wariny yiji kurlujartiny jinakatarranguku, jana yananyayi yijakarti yiji kurluny-kurlunykarti.

9

- ¹⁷ Kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu wiyirr marlkarri jar-rulupiyi, jana wiyirr yakal manakata Ngarrkaku.

23

- ¹ Ngarrkalungarra tuku jinanyi; ngajulu kalkunarni nganiwarralpiri wankanyu waninyaku.

32

Psalm 32

- ¹ Jinta marrngu kurlu jiniyi. Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, "Kurntany jarrinyarnangu". Puru yakarnajaninyi. Palaja pikaly waninyayi ngarramarnti.
- ² Jinta marrngu kurlu jiniyi. Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, "Kurntanyja jarrinyayirni." Munu mitu marnamayi,

munu warnta marnamajaninyi.
Kuwarri pikaly waninyiyi kakuputu.

³ Purlpi kurlu jinirni,
munu wurrarnamarnalu Ngarrkanga.
Palajalu ngangkurl jinikinyirni kara wurru.
Ngangkurlaja manyurla jarrinyirni.

⁴ Karrpurrangu karrpungu, warrukartirranggu warrukarti,
nyuntulu kararr jinijin, nyampali!
Manyurla yija-yiji jarrinyirni.
Yurranga karrpulu yarntalkuliny janpa, punarra jilkuliny.
Palakapali warnta marninyin, Nyampali,
palangulu tirtirti pinirni, murrjin jarrinyirni,
marlkarri jarrimarna.

⁵ Palangulu wurrarnarnangu yija,
palakapali jinirni, kurlu jinirni.
Munu kuku jarrimarnangu nyuntunga,
kurlika jarrinyirni wurralamarnangu kurlurrangu jinirni. Wurrarnar-
nangu,
“Milya kaniny jarrinyarnangu kurntanyjartiny.”
Palajalu puru ngakarninyin ngalypalu kakuputu.

⁶ Palajalu nyuntumili marrngurrangu,
palarrangu marrngu miranu nyuntuku,
wurranaku nyuntungu nganijartiny muwarrjartiny.
Janalu japirr manaku nyuntu,
“Ngarrka, ngani jilamarnajanaku nyungurrangu?”

Palaja jilipiyyi, ngalya yankulupiyi.
Nganipa kurlu milpulinyjanaku,
ngapikapali mangkurtu mirti jarrulkuliny marrja pijunga,
nyuntulu kalkulumanjaninyi tukulu.
Pala mangkurtu munu kanka jarrulinyjanaku,
munu kangkulinyjaninyi warnan-warnan.

⁷ Tuku waninyarni nyuntunga.
Nganingamarrapa tuku kalkuluminyin.
Purntu marnanyin.
Palajalu kurntarnarni marrjalu,
“Ngarrkalu tukulu kalkurninyi!”

⁸⁻⁹ Nyampalilu wurrarnaji, “Pinakarraji ngajuku!
Munu ngakumpa jarrinyaku yawartakapalipa tangkikapali.
Wirriliman purayitul yirraanga.
Munujalu yankulupiyi warinykurnu.
Munu ngakumpa jarruluman janakapali.
Wirrilimarnanga purayitul nyuntunga? Munu yiji!
Ngajumili muwarrjartinyju miranu jilamarnanta,
ngani jilaman.
Nyuntulu yirrkulu pinakarrlupijin ngajuku.

10 Kurlujartinyju marrngulu yirrkulu kurlu jinayarninyi.
Ngarrka yirrkulu karrinyijanaku yajarnayipa punjalu,
palinyju tukulu kalkulinyjaninyi.

11 Nyurra marrngu ngalypa jininyurru,
parrjalayi Ngarrka ngani jini!
Pikaly jarrayi, raka jarrayi!
Nyurra marrngurrangu, nyurralu yajarnakinyinyurra Ngarrka,
kamalayi pikalyjartinyju.

Proverbs

Unknown if consultant checked.

4

¹⁸ Marrngu jampa kakarra kurnpungu yananya kawanajalu, tili pirrpa-pirrpa jarrinya kawaninyalu. Palajunkapalingarra nyarra yirnkulu jinnakatarrangu jiti miranu jarrinya kawanayalu Ngarrkaku.

12

¹⁰ Ngalypakatarrangu marrngurrangulu tukulu kalkunayijaninyi janamilirrangu jarnturrangu. Kurlujartiny marrngurrangulu kurlujartinyju kalkunayijaninyi janamili.

²¹ ...nyarra kurlujartinyngarra ngarrakuny jarrinyalu kurlujartinyku marrnguku.

14

¹² Jintalu marrngurrangulu kurlkarri marnayi janalu jinayi jurtulu. Kurlu pinayi yijalu yiji, marlkarri jilkulinyjaninyi.

20

¹ Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngawu jarrinyan. Ngakumpa yiji yawurr jarrinyaku.

22

⁶ Miranu jilaman partany wunyjurruku waninyaku, palinyju kurlkarri malkuliny kakuputulu.

23

¹⁹⁻²¹ Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurlkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrjalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunurrangu jinayarninyi.

²⁹⁻³⁵ Ngarnurtu ngarlu kurlu yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarrakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinypa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurrku jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu yija wurrku jarruluman. Nyuntulu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarrangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali. Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninypa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangalja ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, "Wirlarninyiyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyiyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?"

Ecclesiastes

Unknown if consultant checked.

12

¹ Partanyjungarra kurlkarri malaman Ngarrka, palinyjungarra jirnanta nyuntu.

Isaiah

Unknown if consultant checked.

5

11-12 Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrkulu minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurkarri mar-nakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, "Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrjalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku."

38

17 Puru yakarnanyin kurlujartinyja ngajumilingi.

53

5-6 Nganyjurrumulakungarra kurlujartinyku paliny Ngarrkalu wirlarna. Ngarrkalu wilypirni palinyngarra, palajun jinajalu nganyjuru wanka jirninganyjurrinyi. Nganyjurrulu wiyirru ngampanjartinyju nganiwarralpirti jinikinyinyi. Munu wirlarnamanganyjurrinyi, palinyngarra wirlarnanganyjurraku nganyjurrumulaku kurlujartinyku.

Jeremiah

Unknown if consultant checked.

17

⁹ Nyarra nganyjurrumili ngampankata pirlurr yija yiji mitukata. Ngunjul yiji ngalypa jinaku.

Matthew

Unknown if this section is consultant checked.

PARTANY MIYIRINGI NGAYINYJA WIRRIRNI NGARRKALU (Matthew 1:18-25)

¹⁸ Nyungu wurralamarna muwarr, Jiyijaji Kurayiji marrngu jarrinyi. Pipi palinymili Miyiri yinyayili pilyurr Juwujapungu. Juwujapu mimarnikinyalu kanganyaku palinymilikarti ngurrakarti. Palajanga ngayinykarra jarrinyi. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany wirrirnili ngayinya. Palaja muwarr wurrarniyili Juwujapungu, "Miyiri ngayinykarra wupartujartiny."

¹⁹ Juwujapulu kurlkarri marna, "Miyiri karta karrinyikinyi pirirrijartiny. Mirtawaku kangkulumarna munu." Juwujapu ngalypakata, munu kurntany jinaku karrimalu Miyiriku miranga marrngurrangungu. Kurlkarri marnarningu, "Ngakalamarna warntamajirrilu."

²⁰ Palinyju kurlkarri marnikinyi ngarrany. Palajanga kapukarri marna. Kapukarrilu yirrirni yayinyjil, Ngarrkalu ngakarnalu. Wurrarnala yayinyjilju, "Juwujapukayi! Tayipitimili nyuntu. Pinakarra! Munu ngarlu kurlu jarrulumanpalu Miyiriku mirtawaku. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany yinyali. Palajalu paliny kalkuluman mirtawa nyuntuku.

²¹ Partany pirirri kangkuliny. Yini malaman Jiyijaji. Marrngurrangu panypanyakatarrangu Ngarrkanga. Palajunjalu Ngarrkalu ngakalajaninyili ngarramarnti. Jiyijajilu kartuwarra malkulinyjaninyi." Palajun yayinyjilju muwarr pinalu Juwujapuku.

²²⁻²³ Purlpilu muwarr Ngarrkaja muwarr pini pirirrilu: "Kumpara, munu ngarrany karta karrima pirirringi, ngayinykarra jarruliny. Partany pirirri kangkuliny. Yini malapiyi Yimanyuwil." Juwumilingi muwarrja pala yini Ngarrka Nganyjurrungu Waninyi.

Palaja Jiyijaji ngayarta jarrinyaja, palaku muwarrku jana miranu, Jiyijajingarra.

²⁴ Juwujapu kartaja turlpanya, yayinyjilmilija muwarrja jini. Miriyi kanya palinymilikarti ngurrakarti. Warajanga jiniyipulinyi pirirripa mirtawa.

²⁵ Palajanga munu warajanga karta karrimapulu. Mimarnikinyipulalu partanyku ngayarta jarrinyaku. Juwujapulu yini marna partany pala Jiyijaji.

2

PIRIRIMARTA MIRANUKATA KAKARRAJA KANYJIRNIYALU JIYIJAJIKU (Matthew 2:1-12)

¹ Palajanga Kingi Yarata nyampali waninyikinyi marrngurranguku palanga warrarnja, Jutiyanga. Palarrangulu marrngulu yini marnikinyiyarninyi Juwurrangu. Palanga Miyirilu partany kanya Jiyijaji tawunja Pijiliyamungu.

Jiyijaji ngayarta jarrinyaja jinta pirirrimarta ngajarri warinyja warrarnja kakarraja turlpanyiyi kanyjinaku palinyku. Nyungurrangu pirirrimarta miranukata jana panikatarranguku. Yijalu yirrirniyi panikata kuwarrija parlparrja. Palalungarra kurlkapirli jinijaninyi, nyampali wirtu ngayarta jarrinyi Juwurranguku. Warrarn janamili yakarnayi palaku partanyku yirrinaku.

Jirujalamungu kajarniyi. Japirr marnikinyiyijaninyi,

² “Wanyjarningi partany pirirri, nyarra nyampali, kingi jarrulunyurraku Juwurranguku? Nganarnalu yirrirniyirni panikata palinymili kakarnilu. Yirrinaja miranu jarrinyiyirni wirtuku nyampaliku ngayarta jarrinyajaku, partany wupartu ngarrany jarrinyi paliny. Nganarna turlpanyiyirni yirrinaku, paliny yinganyapinti yinganyaku.”

³ Jampa Kingi Yaratalu pinakarrinyijanaku muwarr, yija ngarlu kurlu jarrinyi. Marrngu wiyirr Jirujalamungu pukun ngayiny kurlu jarrinyi.

⁴ Kuru marnajaninyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangu Juwumili Yaratalu. “Pala marrngu wirtu, ngakalkuliny Ngarrkalu, wanyjarningi ngayarta jarruliny?”

⁵ Puntaju wurrarniyili, “Nyungungu ngayarta jarruliny, warrarnja Jutyanga, tawunja Pijiliyamungu. Purlpi warinyju Ngarrkamilalu muwarr pinakatalu yarntarna muwarr mirli-mirlingi,

⁶ ‘Marrngurrangu Pijiliyamungu, nyurramili ngurra wupartu yiji. Ngarrrkalu ngakalkuliny wirtu yiji nyampali, paliny ngayarta jarruliny nyurramilingi ngurranga. Paliny nyampali jarruliny Ngarrkamilaku marrngurranguku. Palaja wiyirr nyurramilaku ngurraku miranu wantulupiyi.’ Palajunngarra muwarr yarntarna Ngarrkaja.”

⁷ Yarata miranu jarrinyaku karrinyikinyi, nyanga ngayarta jarrinyi Jiyijaji. Palaja muwarr ngakarnajanaku kukujarrilu ngajarrirranguku kakarrajaku milpanyaku. Japirr marnajaninyi mitulu pukun, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?”

⁸ Palaja Pijiliyamukarti ngakarnajaninyi. “Yarrayi Pijiliyamukarti, kanyjiliyalu tukulu palaku partanyku. Palaja nyungukarti kulpayi, wurralliyi wanyjarningi paliny. Palaja yankulumarna palakarti, yirrilamarnalu ngajulu yiji, yinganyapinti yungkulumarna pukun.” Yijalu yiji mitu marnajaninyi, partanyku Jiyijajiku marlkarri jinaku karrinyikinyi.

⁹ Palaja yananya kawarniyi Pijiliyamukarti. Pala warajangarra nyarra panikata yirrirniyi, yananyikinyijanaku walangkarr. Palanga kankarni yiji wararr karrinyi mayanga partanyjartinyja.

¹⁰ Panikata yirrinajalu pikaly jarrinyiyi yiji.

¹¹ Mayanga ngalpanyiyi kaninykurti. Palaja yirrirniyi partany, pipilu palinymilalu Miyirilulu kalkurnikinyi. Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyiyalu partanyku. Janalu yinyayili miji-mijipa mintajirri pukurl, ngalya parntinyikinyipulu.

¹² Palaja Ngarrka muwarr pinijanaku kapukarringi. Wurrarnajanaku munu kulpanyaku Yaratakarti. Palaja kulpanyiyi janamilikarti waljakarti warrarnkarti warinykurnu.

PARTARL YAKURR MARNA JIYIJAJIKU MARLKARRI WIRLANAKU YARATALU (Matt. 2:13-23)

¹³ Warrukartingi Juwujapulu kapukarri marna. Yayinyjil Ngarrkaja turlpanyalu. Wurrarnala, “Yaratalu kanyjilkulinypalu partanyku marlkarri wirlanaku. Kuwarringarra turlpa. Kawapulinyi partanypa pipimurniny, mujarri warinykarti warrarnkarti, Yijipikarti. Wantulunyurru palanga. Yarti ngajulu wurralamarnanyurraku kulpanyaku nyungukarti.” Palajun yayinyjil muwarr pinalu.

¹⁴ Juwujapu kartaja turlpanya. Kanyapulinyi pala partanypa pipimurniny, yanayi warrukartingi. Yanayi Yijipikartijakun.

¹⁵⁻²¹ Palanga warrarnja waninyikinyiyi Yaratajanga wankanyungu ngarrany.

Yaratalu partarl mimarnikinyijanaku marrnguku kakarrajaku. Munu kulpamiyalu, munu wurrarnamiyili pala Pijiliyamungu ngurra Jiyija-jipa waninyikinyi. Palaja paliny yija-yiji kuli jarrinyi. Purlpi japirr marnajaninyi kakarraja ngajarrirrangu, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” Kuwarri kurlkarri marnarningu, “Nyarra panikata ngayarta jarrinyi warajanga ngurnipali partunungu. Partany pirirri wiyirr Pijiliyamungu wirlalamarnajaninyi kujarramajirri partunumajirri, kujarrajartiny partunujartinyarrangu pukun, yijalu wirlalamarnajaninyi marlkarri wiyirr.”

Palajalu kamarnajanaku palinymili jurljarranguku. “Pinakarrayi! Pijiliyamukarti yarrayi. Palanga wirlaliyijaninyi wiyirr partany pirir-rirrangu kujarramajirri partunumajirrirrangu, kujarrajartiny partunujartinyarrangu pukun wirlaliyijaninyi. Munu waraja yakalkulunyurru wankanyu.” Palarrangulu jurljalu palajun jiniyi, Yaratamilija muwarrja.

Palaja marrngurrangu Pijiliyamungu ngangkurl jinikinyiyi yiji partanykarranguku janamilaku. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata, ngapi, Jirimaya, muwarr pini,

“Palanga warrarnja, ngapingi, Ramanga,
palanga ngangkurl pinakarrinyiyi.

Wariny marrja ngangkurl jininyi.

Pala purlpija mirtawa, Rayijil,

ngangkurl jininyi paliny,

partanykarranguku palinymilaku ngangkurl jininyi yiji.

Jintalu kanyayijaninyi.

Ngangkurl jinijanaku ngarramarnti.”

Palarrangu muwarrarrangu Rayijil mirli-mirlingi yarntarna nyarralu Jirimayalu. Kuwarri palakapali yiji palarrangu marrngu Pijiliyamungu janamilaku partanykarranguku ngangkurl jinikinyijanaku marrja, palajunmarta.

Palaja Yarata marlkarri jarrinyi. Yijipingi Juwujapulu kapukarringi yirrirni yayinyjil, Ngarrkalu ngakarna. Wurrarnili, “Pirirri nyarra karrinyikinyalu Jiyijajiku marlkarriku wirlanaku, palinyngarra marlkarri jarrinyi.

Turlpa. Kawapulinyi partanymurninypa pipimurniny, kulpayi nyurramilikarti warrarn waljakarti, Yijirayilkarti.”

Turlpanya Juwujapu kartaja, kanyapulinyi warrarnkarti waljakarti, Yijirayilkarti. Purlpi yiji wariny Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pini, “Ngarrkalu kanya palinymili partany pirirri Yijipija.” Yarti Jiyijaji Yijipija warrarnkarti waljakarti kulpanyaja, miranu jarrinyiyi marrngurrangu nyarraku purlpijaku muwarrku, pala muwarr wurarna Jiyijajingarra.

²² Turlpanyaja Yijirayilja Juwujapulu pinakarrinyi muwarr, partany Yaratamili, ngapi, Yaakala, nyampali jarrinyijanaku marrngurranguku palanga, warrarnja Jutiyanga. Palaja muwarrja wirnti karrinyikinyi palanga warrarnja waninyaku Juwujapu. Kapukarringi Ngarrka muwarr pinalu, palaja muwarrja pipurru yana yalinyjikurnu, warrarnkarti Kaliliyikarti.

²³ Ngurrara jarrinyi tawunja Najarijingi. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pinikinyiyi Jiyijaji, “Wurralapiya paliny, Najarijipirrayi ngurrara”.

7

13-14 Nyarra kiyirti Ngarrkamilikarti warrarnkarti wujukata yiji. Ngalpanyaku palangangarra. Wariny nyarra kiyirti walpurra, pala nyarra wikakarti wirtukarti, ruwurtu palakarti ngunjulmajirri. Kurrngal marrngurrangu yananyayi palanga ruwurtungu. Kiyirti nyarra Ngarrkamilikarti warrarnkarti wujukatapa ruwurtu palakarti ngunjul-ngunjulmarta. Kujar-rapa warajalu marrngurrangulu yirnkulu yirrirnayi pala ruwurtu.

10

Matthew 10:26-31 (extracts)

26-31 Marrngulu marlkarri wirlalayintili kawu nyuntu.
Wirntiwayi janangamarra.
Munu yiji pirlurr nyuntumili marlkarri wirlarnakayinga.
Ngarrkakujakun wirnti wanta. Palinyju kampalantili pirlurrrpa kawu,
Wikanga Wirtungu jurnpakartijakun.
Marrngulu munu palajun jinaka.
Palajunjalu wirntimajirri wantajanaku.
Nyuntumili Japartu Kankajirringi miranu ngani wurralpirtiku.
Nyinyirikupa jungkanga pungkanyajaku paliny miranu.
Yija paliny miranu nyuntuku pukun.
Kurllkuraku jurnturtungu nyuntumilaku paliny miranu,
warajapa warajaku, wiyirrkku.
Palajunjalu wirntiwayi wanta.
Nyinyiri puru kurllkarri marninyi Ngarrkalu,
nyuntu yijalu yiji kakuputulu kurllkarri marnanti.

11

28-30 “Ngunjulkata marrngukayi milpaji ngajukarti, ngunjul wupartumarta jilamarnanga. Kululanyi ngaju, ngalilu ngalyapa jilapali...Miranu jarra ngajuja, ngaju tukukatapa rakawayikata...”

19

14 Jiyijajilu karra marnajanaku, “Ngajulu karrinyarnijanaku partanykar-ranguku milpanyaku ngajukartiku, munu kurnta jilkulunyurrujaninyi. Ngarlungu jananga yija yiji Ngarrka, janalu pinakarrinyayalu yijalu yiji palinyku. Ngarrkamilirrangulu marrngurrangulu yakujunngarra yija yiji jilkulupiyi.”

MARK-JU yarntarna mirli-mirlingi nyungu ngalypakata muwarr Ngarrkaja

This gospel has been consultant checked.

¹ Ngalypakata muwarr nyungu, miranu jinarninyurrinyi Jesus-ku. Walja partany Ngarrkamili paliny.

JOHN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAKALKULINY JESUS (1:2-8)

²⁻³ Purlpimalu Ngarrka muwarr pirnalulu pirirriku, yini paliny Isaiiah. Palinyja wurrarnala Ngarrkalu, "Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku. Wariny palaji walangkarr ngakalamarnalu pala nyampalingi, muwarrjartiny janaku. Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga. Paliny muwarr pilkulinyjanaku, 'Nganyjurrumili nyampali milpuliny. Yarni malayalu jurtu ruwurtu.'"

Palajun Ngarrka muwarr pirnalulu Isaiiah-ku. Palalu Isaiiah-lu yarntarna-janaku pala muwarr mirli-mirlingi.

⁴⁻⁶ Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny John. Wurrupirrayi kamalja kurlkura palinymili. Karnulu kunyji pinapintilu nyikarra kunymarnikinyarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku John-ku. Warrarnja Judea-japa milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jerusalem-ja.

Wurrarnikinyijanaku, "Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi! Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurrinyi, ngarlu ngalypa jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi." Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

John-mili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga, "Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanyja waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu." Palajunmarta wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga. Palaja John-ju ngapanga jirnijaninyi pijungu, ngapingi, Jordan-ja.

⁷ John-ju wurrarnikinyijanaku, "Kuwarrimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtu. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku.

⁸ Ngajulu puru ngapanga jinarninyurrinyi. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr." Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

JOHN-JU NGAPANGA JIRNI JESUS (1:9-11)

⁹ Palaja Jesus milpanyili John-karti tawunja Nazareth-ja, warrarnja Galilee-ja. Palanga John-ju ngapanga jirni Jesus palanga pijungu Jordan-ja.

¹⁰ Jesus ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Yirrinajanga parlparrr laarr pirni Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jesus-karti kurlukukupali, palinyja kajarnala.

¹¹ Kankajirrija Ngarrkalu muwarr pirnalu Jesus-ku, “Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalya jarrinyarnangu.”

MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JESUS PANYPANYAKU NGARRKANGA (1:12-13)

¹² Palaja Ngarrkamilalu Pirlurrju ngakarna Jesus pirrakarti, warrarn marrngumajirrikarti yiji.

¹³ Palanga waninyikinyi karrpurrangungupa warrukartirrangungu 40-ngi. Palanga waninyajanga yija mirurrulu wirtulu partarl jakurlirnikinya panypanyaku Ngarrkamilaku muwarrku. Munu. Jesus kurlumajirri waninyi ngarramarnti. Kuwiyirrangungu kulijarturragupa pajinakata palanga waninyikinyiyi. Ngarrkalu ngakarnajaninyi angel-arrangu kankajirrija palinyku tuku kalkunaku.

JOHN JINMURNTU JIRNIYI (1:14)

^{14a} Nyampali wirtu Jew-arranguku, King Herod, kuli jarrinyalu John-ku. Wurrarnajanaku soldier-nga, “John warlinakanu jurntingi wirriliyi.”

JESUS-JU MIRANU JIRNIKINYIJANINYI NGARRKAKU (1:14-15)

^{14b} Palaja Jesus-ju yakarna pala warrarn, Judea, yalinyjikurnu yana warrarnkarti, Galilee-karti. Palanga kurrngalja wurrarnikinyijanaku Ngarrkamili muwarr.

¹⁵ Karra marnikinyijanaku, “Pinakarrayi! Muwarr ngalypakata Ngarrkaja wurrarnarnanyurruku. Nyurrulu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga, munu pinakarrimanyurrulu. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yijalmarta jiliyalu muwarrja palinymilingi ngalypakatanga. Puntaju pikaly jarrulunyurruku. Palinymilirrangungu jilkulunyurrinyi. Nyungukungarra muwarrku purrpaja yiji punja mimarnikinyiyi nganyjurrumulalu purrpjalu marlkarrinyjarrilupa kurlumapulu. Nyungukungarra nyurrulu pukurl mimarnikinyinyurru.” Palajunmarta wurrarnikinyijanaku Jesus-ju.

JESUS-JU KAYI MARNAJANINYI JANPAMALUKU MANANYAKATA PALINY YAJANAKU (1:16-20)

¹⁶ Ngarti-ngartingi janpanga yananyikinyi Yintanga Galilee-ngi. Janpa wirtujina pala. Janpamaluku mananyakatajirri yirrirnipulinyi, Simon-pa marrka palinymili Andrew. Parru-parrulu janpamalu mananyikinyipulu.

¹⁷ Wurrarnapulaku Jesus-ju, “Yajalaminyinyumpulu. Ngajulu miranu jilamarnanyumpulinyi Ngarrkaku. Palaja jintanga wurralkulunyumpulujanaku. Yijalmarta jilipiyili Ngarrkanga muwarrja nyumpalamilija, Ngarrkamilirrangungu jarrulupiyi. Purpji parru-parrulu kanganyikinyinyumpulujaninyi janpamalu jungkakarti. Kuwarringulu muwarrju kangkulunyumpulujaninyi marrngu Ngarrkakarti.”

¹⁸ Palangangarra parru-parru yakarnapulu palinymilija muwarrja, yajarnapulu.

¹⁹ Palaja jampangarra wangka yana Jesus, warinyjirri yirrirnipulinyi, James-pa marrka palinymili John. Pulanymili japartumurniny yini Zebedee. Tingkingi pulany kajarnikinyiyi japartumurninypa palinymili warrkamukatarrangu. Parru-parru laarr kanganyaja yarni marnikinyiya.

²⁰ Palangangarra James-pa John kayi marnapulinyi Jesus-ju. Palinymilija muwarrja palangangarra tingkingi japartumurniny yakarnapulu, warrkamukatarrangupa yakarnapulujaninyi, yajarnapulu Jesus pulanyju.

JESUS-JU JURTU NGAKARNA MIRURRU (1:21-28)

²¹ Palaja Jesus-ja yanayi palarrangu palakarti tawunkarti, ngapikarti, Capernaum-karti. Palanga milpanyiyi.

Sabbath jarrinyi. Sabbath-ja munu warrkamu jarrimiyi marrngurrangulu Jew-arrangulu. Pala manguny janamili. Sabbath waninyikinyijanaku Ngarrkamilaku muwarrku kurlkarri manaku. Town-arrangungu kunmu jarrinyikinyiyi muwarrpintingi mayanga pinakarrinyaku muwarrku Ngarrkamilakupa muwarr pinaku Ngarrkaku. Palanga Capernaum-ja Sabbath jarrinyijanaku, Jesus janamili muwarrpintingi mayanga kaninykarti ngalpanya. Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku. Marrngurrangulu pinakarrinyikinyiyalu.

²² Ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyili palinymilija muwarrja. “Yijarla wariny. Nyungu pirirri muwarr jurtukata yiji. Munu nganyjurrumili miranu jinakatarrangukapali. Jana puru muwarr pinakata warinyarrangumilaku muwarrku. Nyungulu Jesus-ju miranu jinanganyjurrinyi jurtulu muwarrju. Yijalu wurrarnili palajun muwarr pinaku Ngarrkalu.”

²³ Palangangarra ngalpanya muwarrpintingi mayanga pirirri. Mirurrulu ngawu jirnikinyi paliny.

²⁴ Wirntijartiny paliny, kamarnalu marrjalu, “Jesus Nazareth-ja! Nganiku karrinyannganaku mirurrurranguku? Milpanya wirlalamannganinyi marlkarri jinaku nganarnaku? Miranu ngaju nyuntuku. Ngakaranta Ngarrkalu. Nyuntu kurlumajirrikata yija Ngarrkamili.”

²⁵ Jesus-ju warnta marna pala mirurru, “Jama jarra! Pirirri yakala! Jalakarti yarra!”

²⁶ Mirurrulu jinarn-jinarn pinakata jirni yija pirirri, palaja kamarna marrja, yakarnalu, yana ngarramarnti.

²⁷ Jesus-ku ngurnjul jarrinyiyalu marrngurrangu wiyirr. Wurrarnayarningu, “Nganirti nyungu? Warinymarta muwarr. Muwarr jurtukata paliny. Muwarr wurralili palinyju, nganipa muwarrja palinymilija jirniyili mirurrurrangulu pukun.”

²⁸ Palanga Jesus-mili muwarr yitinykarra wurrarna kawarnikinyiyarningu ngunarrikurnujirri warrarnja Galilee-ngi.

JESUS-JU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI WURRKUJARTINYARRANGU (1:29-34)

²⁹ Yakanakanu pala muwarrpinti maya Jesus yana ngurrakarti pulanymilikarti, Simon-milipa Andrew-milikarti. Yanapulu pulany pukurl, palajirri warinyjirri, James-pa John.

³⁰ Simon-mili marrukumurniny wurrku waninyikinyi. Mayanga karta karrinyikinyi, parrpakarrajartiny wurrkujartiny. Jampa milpanya Jesus, wurrarniyili pala.

³¹ Yanalu, parirr warlirni Jesus-ju, mirtawa wararr karrinyi. Palanganarra wurrkulu yakarna, ngalya marntiku jarrinyi, mayi kanyajanaku.

³² Jampa karrpu kaniny ngalpanyaja, wurrurl-wurrurl jarrinyaja, Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi kurrngal, jinta wurrkujartiny, jinta ngawurrangu mirurruja.

³³ Marrngurrangu palanga kunmu jarrinyiyi, mayanga jawapirtingi wiyirr milpanyiyili.

³⁴ Jesus-ju kurrngal warinyapa warinyjartiny wurrkujartiny ngalyapa jirnijaninyi, kurrngaljapa jurtu ngakarnajaninyi mirurrurrangu. Miranu waninyiyalu palinyku. Palajalu mirurrurrangu muwarrku kunta jirnijaninyi Jesus-ju.

JESUS GALILEE-NGI YANANYIKINYI, WURRARNIKINYIJANAKU NGARRKA (1:35-39)

³⁵ Marntungu, karrpumajirri, Jesus kartaja turlpanya, maya yakarna. Palaja tawun yakarna. Jalakarti tawunja, pirrakarti yana, kujurl. Palanga muwarr pirnalu Ngarrkaku.

³⁶ Kanyjirnikinyiyalu Jesus-ku Simon-jupa warinyarrangulu.

³⁷ Yirrinajalu wurrarniyili, "Wiyirrju kanyjirnikinyiyangu."

³⁸ Wurrarnajanaku, "Munu kuwarri Capernaum-karti kulpuluminyi. Town-arrangukarti warinyarrangukarti yankuluminyi, wurralamarnajanaku Ngarrka. Palajunku jinaku ngakarnanyi Ngarrkalu."

³⁹ Galilee-ngi yana-yananyikinyijanaku, muwarrpintingi mayarrangungu kurrngal miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkakupa jurtu ngakarnikinyijaninyi mirurrurrangu.

JESUS-JU PIRIRRI KARNU WURRKUJARTINY NGALYPA JIRNI (1:40-45)

⁴⁰ Warajanga karrpungu pirirri milpanyili Jesus-karti. Wurrkujartiny, kurlu yiji karnu paliny. Mangunyja Jew-arrangumilija wiyirr palajartiny wurrkujartiny jalanga kaja waninyaku, kujurl yija, munu ngurranga ngalpanyaku. Pala marrngu milpanyakanu murtingi jurldi-jurldi jarrinyalu, ngarlu japirr marna Jesus, "Wanka jiliminyinkurra, karnu ngaju ngalyapa jiliminyin. Wunyjurru nyuntulu karrinyanpa?"

⁴¹ Jesus paju karrinyili. Parirr jirranakanu wurrkujartiny warlirni. "Yuu, karrinyarnangu ngalyapa jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta."

⁴² Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu.

⁴³ Minyirrju wurrarnala Jesus-ju, "Pinakarra!"

⁴⁴ Munu wurralamanjanaku ngalyapa jirnjirinti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamenta yitinykarra kawu nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku mangunyku nyuntumilaku wurrkuku. Purpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Moses-ja mirli-mirlingi yarntanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirkarti, jurnpakartijakun. Palajalu jintalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyangu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri. Palaja yarranakanu ngurranga ngalpuluman." Palajun wurrarnili Jesus-ju. Palaja ngakarna yatilkarti.

⁴⁵ Pala pirirri munu jama wanima. Panypanyili Jesus-ja. Marn-tilu yirrkulu wurrarnikinyijanaku nyarrakurnujirri, "Jesus-ju ngalyapa jirnininyi karnu ngaju." Palaja muwarrja Jesus munu tawunarrangukarti yanama, munu ngalpama, kurrngaljamarra marrngungamarra. Warrarnja waninyikinyi jalanga. Yirrkuku milpanyikinyiyalu marrngurrangu ngunarrikurnujirrija.

2

WURRKUJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (2:1-12)

¹ Palaja tawunkarti kulpanya Jesus, Capernaum-karti. Palanga wurrarnikinyiyarningu, "Jesus kulpanya!"

² Kurrngal palinyelikarti mayakarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Miranu jirnikinyijaninyi palinyju Ngarrkaku. Marrngurrangu kaninykurti palanga mayanga kurrngal yija, jinta kurrngal jalakartingi palakurtirri wararr karrinyikinyiyi, pinakarrinyikinyiyalu.

³ Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrkujartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jesus-karti ngalya jinaku.

⁴ Partarl ngalpanyiyi mayanga, palanga kurrngal waninyikinyiyi. Wararr karrinyikinyiyi kurrngal yija Jesus-martaji. Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirli jirniyi Jesus-martaji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jirniyi ngurrinyja, Jesus-ja walangkarr.

⁵ Karra marnarngu Jesus-ju, "Yijalmarta jirniyi nyungu wurrkujartiny ngalya jilamarna." Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja, "Nyuntulu puripi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, munu kulilu yirrilamarnanta, nyuntuku ngalya wantulumarnangu."

⁶ Mayanga palanga kajarnikinyiyi Jew-arrangumili miranu jinakatarangu kujarrapa waraja. Ngarlu kurlu jarrinyiyi Jesus-ku muwarrku. Kurlkarri marnikinyiyarninyi,

⁷ "Munu palajun muwarr pinaku! Karra marnalu, 'Nyuntulu puripi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalya wantulumarnangu.' Palajunngarra karra marna. Kurlu yiji muwarr pirni paliny. Ngarrkajakurl palajun muwarr pinaku. Marrngurrangulu munu jinakayi palajunju. Palalungarra Jesus-ju Ngarrkakapali jinarninyi!"

⁸⁻⁹ Janaku miranu Jesus, palajun kurlkarri marnikinyiya janalu, palajunmarta paliny yimpirnikinyiyi. Japirr marnajaninyi, "Nganijalu nyuralu yimpirnininyurru ngaju palajunju? Wurrarnarnala nyungungu pirirringi, 'Nyuntulu puripi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, ngalya wantulumarnangu'. Nyuralu wurrarnanyurru palajun munu wurranaku ngajulu. Wunyurru muwarr pilamarnalu wurrkujartinyku nyunguku? Yijapa wurralamarnalu, 'Wararr karruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman'. Wayirti? Palinyja palajun wurranaku ngajulu? Muwarrja ngajumilija ngalya jarruliny? Wurrkumajirri jarruliny?"

¹⁰ Yuu! Kuwarringarra ngalya jilamarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrrkalungarra paliny ngalya jinaku. Wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra marrnguku kurlujartinyjaku puru yakanaku, janaku ngalya waninyaku."

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jesus-ju,

¹¹ "Wararr karruluman, ngurriny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman."

¹² Palangangarra wararr karrinyi pala pirirri, ngurriny mana, jalakarti yana pipurru. Yananya kawanaja wiyirru parrjarnikinyiyi. Wurrarnikinyiya, "Ngalya jirni Jesus-ju! Kuwarrijakun! Munu nyungu yirrirniminyi!" Nyurra marnikinyiya Ngarrka, muwarr pirnikinyiyalu, "Yarranijayi! Yija-yiji nyuntu ngalya!"

JESUS-JU WURRARNALA LEVI-NGI, "YAJALAMINYIN NGAJU." (2:13-17)

¹³ Yarranakanu Jesus wirtu ngapamartaji ngarti-ngartingi yananyikinyi, Yintanga Galilee-ngi. Marrngu kurrngal kunmu jarrinyiyili palinyja. Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

¹⁴⁻¹⁵ Kurrngalju Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangulu yajarnikinyiyi Jesus. Jananga jinta warnkuku miranakatarrangu. Warrkamu jirnikinyiyi Roman Government-ku palarrangulu, warnkuku mirarnikinyiyijaninyi marrngu Government-milija muwarrja. Ngulyu mananyakata jana. Warnkuku wirtumartaku mirarnikinyiyijaninyi, jinta yinganyikinyiyalu nyampali, jinta kalkurnikinyiyarningu.

Karrpurrangu karrpungu Jesus yajarnikinyiyi palarrangukapalilu kurrngalju Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangulu pukun.

Warajanga karrpungu Yintanga Galilee-ngi Jesus yananyikinyi. Marrngu yirri, warnkuku miranakata, paliny yini Levi. Nyungu Levi mayanga warrkamupintingi palinymilingi kajarnikinyi. Yirrinajalu Jesus-ju wurrarnala, "Yajalaminyin ngaju." Palangangarra warrkamu yakarna palinyju, Jesus yajana kawarna.

Palaja Levi-milikarti mayakarti yana Jesus mayiku ngananyaku. Jinta warnkuku miranakatarrangu pukurl milpanyiyi, warinyarrangupa Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangu, mayiku ngananyaku palanga.

¹⁶ Warinyarrangu Jew-arrangumili miranu jinakatarrangu wangka wararr karrinyiyi. Yini marnikinyiyarninyi Pharisee-rrangu. Parrjarniyi Jesus-ju ngananyijanaku palarrangungu Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangungu. Wurrarniyijanaku Jesus-milingi marrngurrangungu, "Jesus-ju munu mayi ngananyaku warnkuku miranakatarrangungu mangunya panypanyakatarrangungu. Kurlu jirninny." Palajun muwarr pirnikinyiyi Pharisee-rrangu.

¹⁷ Pinakarrinyijaninyi Jesus-ju. Puntaju karra marnajanaku, "Maparnkarra munu milpuliny wanka jinaku purrpurnkatarranguku, milpuliny wurrukutarrangukujukun. Palakapali jinarni ngajulu. Munu milpamarna ngalypakatarranguku kayi manaku Ngarrkakarti. Milpanyarna ngaju Ngarrkanga panypanyakatarranguku kayi manaku Ngarrkakarti, muwarrja palinymilija. Palajalu ngananyarnijanaku palarrangungu."

3

PARIRR TIKIRLJARTINY NGALYPA JIRNI JESUS-JU SABBATH-JA. NGUKARRIRNAYI JINTALU (3:1-6)

¹ Palaja yarrana muwarrpintingi mayanga ngalpanya Jesus. Sabbath pala karrpu. Palanga mayanga pirirri parirr kurluny-kurluny, tikirlkata, munu rurrinyaka parirr.

² Palanga kajarnayi Pharisee-rrangu pukurl, kujarrapa waraja. Jesus-ku malyparr waninyikinyiyalu. Parrjarn-parrjarnikinyiya. Wurrarnikinyiyarningu, "Kuwarri Sabbath. Yijapa ngalya jilkuliny wurrukujartiny. Nganyjurrumilija mangunya pala kurlu. Munu wurrukujartiny ngalya jinaku Sabbath-ja. Palajun jinaja ngukarriliminyi yija." Palajunmarta wurrarnikinyiyarningu palarrangulu Pharisee-rrangulu.

³ Pala pirirringi wurrarnala Jesus-ju, parirr kurluny-kurlunyjartinyja, "Yakujani, nyungukarti milpuluman."

4-5 Palaja Pharisee-rrangungu wurrarnajanaku, “Pinakarrayi! Miranu nyurra Sabbath-ku, karrpu nganyjurrumili warrkamumajirriku. Ngar-rkamilija muwarrja pala. Yuu, mangunyja nganyjurrumilija, wunyjurru jiliminyijanaku marrnguku Sabbath-ja? Ngalya jiliminyijanaku? Kurlu jiliminyijanaku? Wanka jiliminyijaninyi? Wirlalaminyijaninyi? Wunyjurru? Wurraliyi.”

Munu puntaju muwarr pirnamiyalu. Jama waninyikinyiyalu. Pajuwayikatarrangupa jalypakatarrangu jana.

Palajalu Jesus-ju kulilu yirrirnijaninyi. Paliny paju karrinyijanaku pukun.

Palaja pirringi parirr kurluny-kurlunja wurrarnala, “Parirr jirrala.” Parirr jirrarna, ngalya jarrinyi.

6 Palaja palarrangu Pharisee-rrangu yunturi jarrinyiyalu Jesus-ku. Yananya kawarnayi kurrnganaku jintanga, ngapingi, Herod-milingirrangungu marrngurrangungu. Kunmu jarrinyiyi, kurrngarnayarningu, “Wunyjurru rulu Jesus marlkarri wirlalaminyi?”

KURRNGALJU PINAKARRINYIKINYIYALU JESUS-KU JANPAMARTAJI (3:7-12)

7-8 Palaja Jesus-pa palinymili marrngurrangu janpakarti wirtukarti yanayi, Yintakarti Galilee-karti. Kurrngalju paliny yajarniyi. Milpanyikinyiyi pala wirtuja tawunja, ngapija, Jerusalem-ja, warrarnjirrija Judea-japa Idumea-japa ngunarrija Jordan-ja pijuja, palajirrija tawunjajirrija milpanyikinyiyi, Tyre-japa Jayitunja. Pinakarrinyiyi, “Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrkujartinyarrangu.” Palaja milpanyikinyiya kurrngal.

9-10 Ngalya jirnijaninyi wurrkujartiny kurrngal. Wangka yija milpanyikinyiyi palinyku nyinga manaku. Palaja marrngurrangungu palinymilingi wurrarnajanaku Jesus-ju, “Ngurrku malanyiyili. Tingki marrajiya. Kajalamarna palanga ngurrku manangamarra.”

11-12 Jintalu Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi jinta marrngurrangu, ngawurrangu jana. Mirurrurrangulu kanganyikinyiyijaninyi. Jesus jampa yirrinakanu, mirurrurrangulu marrngu parnpirnikinyiyijaninyi jungkanga Jesus-ja walangkarr, wirntilu kamarnikinyiyi, “Jesus! Ngar-rkamili partany nyuntu!” Wurrarnikinyijanaku minyirrju mirurrurrangungu, “Jama jarra!” Kurnta jirnikinyijaninyi yini manaku “Ngarrkamili Partany” paliny.

4

JESUS-MILIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA (4:35-41)

35 Jarurrukartingi Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Yankuluminyi kakarrakurnu ngapanga ngunarrikarti.”

36 Palajalu yakarniyijaninyi marrngu jinta jungkanga, Jesus ngapanga kanyayi tingkingi. Warinyarrangulu pukurl tingkingirrangungu yajarniyijaninyi.

37-38 Yananyajanga Jesus karta karrinyi nyirrirni, ngurrinyja, pilawunga, karta karrinyi yija.

Palaja partijirri wangal wirtu yija jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyikinyi tingkingi, winya jarrinyikinyijanaku ngapa. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jesus-mili. Mintu jirniya. Wurrarniyili, “Miranu jinakatakayi! Yija kunulinynganyjurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarri jarruluminyi. Wanka jilanganinyi! Nganjalu kakurnannganinyi?”

³⁹ Jesus kupalyaja wararr turlpanya, wurrarnapulaku, “Wangalkayi, jupa! Janpakayi, kaniny jarra!” Palinymilija muwarrja wangal jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun, wuta jarrinyi.

⁴⁰ Jesus-ju japirr marnajaninyi marrngurrangu palinymili, “Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jirnimijinyurru?”

⁴¹ Ngurnjurnikinyiyalu yija. Wurrarnayarningu, “Pinakarrinyipulalu wangaljupa ngapalu! Palinymilija muwarrja jupanya kawarna wangalpa kaniny jarrinyi yija ngapa. Yija nyampali paliny ngapakupa wangalku! Nganikapali nyungu Jesus? Nganurtu paliny?” Ngurnjurnikinyiya palajun. Palaja wirnti jarrinyiyalu.

5

NGAWUKATAJA MIRURRURRANGU KURRNGAL JURTU NGAKARNA-JANINYI JESUS-JU (5:1-20)

¹⁻² Yananya kawarnikinyiyi tingkingi, ngunarrikarti ngapanga jarrinyiyi.

Warrarn pala yini Geraza. Warnkumarramarra pala, jurntijartiny kurrngal-jartiny. Geraza-jalu ngurraralu wirrirkinyiyijaninyi marlkarrirrangungu kaninykurti jurntingirrangungu.

Milpanyakanu tingkija katukarna Jesus. Palinykarti milpanyili pirirri, ngawukata, mirurrulu kanganyikinyi paliny.

³⁻⁴ Kurta yananyikinyi, ngurra marnikinyi kaninykurti jurntingirrangungu, marlkarrirrangumartaji. Kulikata yiji jirnikinyi mirurrulu. Purlpi jayinju parirra jina partarl kunymarnikinyiya marrngurrangulu. Marrjapanu nganimarta jirnikinyi mirurrulu, jayin ngartarnikinyi palalu pirirrilu.

⁵ Yana-yananyikinyi jurntingipa warnkurrangungu karrpungupa warrukartingi. Ngawujartinyju kamarn-kamarnikinyipa warnkulu wirrkarnikinyarninyi.

⁶ Nyarralu pirirripirrayilu jampa yirrirni Jesus kajamartaja, mirti jarrinyalu purrpi, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr.

⁷⁻⁸ Jesus-ju wurrarnili mirurrungu, “Pirirri yakala! Jalakarti yarra!” Pirirrilu marrjalu kamarnalu, “Yakalanyi, Jesus! Ngaju nyuntuku miranu. Nyuntumili japartu kankajirri waninyi, yija nyampali paliny kankakupa ngunarrikurnujirriku. Nyuntu palinymili partany walja! Nganiku karrinyan, wirlalkuluminyin? Ngarlu japirr marnarninti, munu ngakalaminyin wikakarti wirtukarti kampanyaku!” Palajun muwarr pirnili mirurrulu Jesus-ku.

⁹ Jesus-ju japirr marna pirirri, “Nganurtu yini nyuntumili?” Wurrarnili, “Yini ngaju 'Marlu'. Mirurrurrangu kurrngal nganarna.”

¹⁰ Ngarlu japirr marnikinyiya, “Munu ngakalamanganinyi nyunguja warrarnja.”

¹¹ Palanga mawurlungu ngurr-ngurrarrangungu waninyikinyiyi, kurrngal, 2,000, warruly ngananyikinyiyi.

¹² Jesus ngarlu japirr marnikinyiyi mirurrurrangulu, “Ngurr-ngurrkartirrangungu ngakalamanganinyi. Wunyjurru? Ngalpulupiyirri- janaku?”

¹³ Karra marnajanaku, “Yuu, yankulunyurru ngurr-ngurrkartiri.” Palangangarra pirirri pala yakarnayi, ngurr-ngurrkartiri wiyirr yanayi, ngalpanyiyijanaku mirurrurrangungu. Palajangarra warnkuja kaninykurnu mirti jarrinyiyi ngurr-ngurr wiyirr, janpanga ngalpanyiyi pipurru, marlkarri jarrinyiyi ngapanga.

14 Marrngurrangu ngurr-ngurrku kalkunakatarrangu jinta pirnanyinyi, wirnti mirti jarrinyiyi. Kurrngalja wurrarniyijanaku tawunjapa warrarnja. Palaja kurrngal yirrinaku milpanyiyi.

15 Jesus-karti milpanyajalu yirrirniyi nyarra pirirri ngawukatapa palanga waninyikinyi, Jesus-martaji kajarnikinyi, wurrujartiny, mirurrur-rangumajirri, ngawumajirri, ngalya waninyikinyi. Yirrinakanu wirnti jarrinyiyi.

16 Jinta palamanga wararr karrinyikinyiyipa. Purlpi yirrirnayijaninyi ngurr-ngurr ngapanga ngalpanyaja. Wurrarniyijanaku jampa milpanyajanga, "Nyungulu Jesus-ju mirurrurrangu ngakarnajaninyi pirirrija ngurr-ngurrkartirrangungu. Palaja mirti jarrinyiyi warnkuja kaninykurnu, yintanga ngalpanyiyi, ngurr-ngurr wiyirr ngapalu kunanyajaninyi, marlkarri ngar-ramarnti."

17 Palaja ngurrararrangulu wurrarniyili Jesus-ja, "Yankuluman. Nganar-namili warrarn yakalamanganaka."

18 Palaja tingkingi karntinyi Jesus. Pirirrilu wanka jarrinyajalu Jesus japirr marna, "Milpurnu nyuntungu?"

19 Puntaju karra marnalu, "Munu. Nyuntumilirrangukarti kulpuluman-janaku. Wurralamanjanaku Ngarrka paju karrinyingu, ngalya jinangu yija."

20 Palaja Jesus karakurnu kulpanya ngunarrikarti yintanga.

Palinymilija muwarrja pala pirirri kulpanyakanu yana-yananyikinyi palanga warrarnja, kakarra, ngapingi, 10 Town-arrangungu. Wiyirrja yana palarrangungu. Wurrarnikinyijanaku, "Ngarrkalu ngalya yiji jirnija. Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyi mirurru ngajuja. Wanka jirninyi." Wiyirr palanga wurlka jarrinyiyi, ngurnjurnikinyiyalu Jesus-ku.

PUNJAJA WURRKUJARTINYJA MIRTAWA NGALYPA JIRNI JESUS-JU, PALAJA PARTANY MIRTAWA MARLKARRIJA WANKA JIRNI (5:21-43)

21 Ngarti-ngartingi yintanga Jesus-ja kunmu jarrinyiya kurrngal.

22 Milpanya pirirri, yini Jairus. Palinymilingi tawunja muwarrpintiku mayaku nyampali paliny. Jampa yirrirni Jesus murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr.

23 Ngarlu japirr marna, "Partany mirtawa ngajumili wurrku yija, marlkarri jarrali. Milpuluman ngurrakarti ngajumilikarti, warlilaman parirru. Palaja munu marlkarri jarruliny, wanka wantuliny yija."

24 Jesus palinyja yana, kurrngalju yajarnikinyiyipulinyi. Ngurrku-ngurrku marnikinyiyarninyi marrngurrangulu.

25 Nyungulu mirtawalu pukurl yajarna. Wurrku kalkurnikinyi palalu mirtawalu punja, 12 partunurrangu. Pijirri yirru warrkirnikinyili yija, parra-parra wirtu.

26 Warinyapa warinykarti maparnkarrarrangukarti yananyikinyi. Munu wanka jirnimiya. Wurrku wirtu jarrinyikinyili. Palaja warnkumajirri yija, yirru wurrku waninyikinyi.

27-28 Palinyju pinakarrinyi, "Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrukartiny." Pinakarrinyakanu wurrarnarngu, "Nyinga malamarna wurrujakun palinymili. Nyinga manakanu ngalya jarrulumarna yija, wurrukumajirri wantulumarna."

Palajun jirni. Partijirri kaniny wangka milpanyili, nyirrirnilu warlirnalu wurru.

29 Palangangarra pijirri paliny warrkinaja jupanya, miranu ngalya jarrinyi pala mirtawa, pikaly jarrinyi.

³⁰ Palangangarra palaku miranu jarrinyi Jesus. Karra marnarningu, "Warajalu nyinga marnanyi, pala purrpurn jarrinyi." Wararr karrinyi, warinykurnu jarrinyi. Japirr marnajaninyi, "Nganurtulu wurru ngajumili nyinga marnaja?"

³¹ Karra marnayalu palinymilirrangu, "Nganijalu palajun muwarr pirnin? Kurrngalju ngurrku marnikinyiyinti. Wunyjurrurti japirr marnan, 'Nganurtulu nyinga marnanyi.'?"

³² Panypa-panypanyikinyijanaku, yirrkulu parrjarnikinyi.

³³ Pala mirtawa miranu waninyarningu, purrpurn yija, wurrkumajirri. Janganka pirnikinyi karrartajartiny, milpanya Jesuskarti. Murtingi jurlpj-jurlpj jarrinyili walangkarr palinyja jinanga, wurrarnili yija muwarr jurtu.

³⁴ Ngalypalu wurrarnala Jesus-ju, "Yijalmarta jirnijin ngalypaku. Palajunjalukuwarri ngalyapa waninyan. Yankuluman wirntimajirri, ngalyapa wantuluman. Nyungujajakun. Munu yarranakanu pala wurrrku mankuluman."

³⁵ Mirtawanga muwarr pinajanga, jinta milpanyiyi nyarraja Jairus-milija mayaja. Jairus-ja wurrarniyili, "Partany mirtawa nyuntumili marlkarri. Pala miranu jinakata yakala. Munu yirrnginaku."

³⁶ Jesus-ju pinakarrinyijaninyi muwarrja. Jairus-ja wurrarnili, "Wirntiwayi, munu ngarlu kurlu jarruluman. Yirrkulu yijalmarta jilipijin."

³⁷ Kurrngalju yajarnikinyiyipulinyi Jairus-pa Jesus. Wurrarnajanaku Jesus-ju, "Wantayi." Palaja Jesus-ju manajaninyi palinymilija kujarrapa warajajakun, Peter-pa James-pa marrka James-mili, John. Jana yanayi Jesus-pa Jairus pukun ngurrakarti Jairus-milikarti.

³⁸ Yanayi mayanga milyanga, wararr karrinyiyi. Palanga mayanga yirrirniyaninyi kurrngal. Ngangkurlji pirnikinyiyarninyi partanyku mirtawaku.

³⁹ Ngalypanyakanu Jesus-ju wurrarnajanaku, "Munu ngangkurl jilkulunyurru. Pala partany mirtawa kupalya jarrinyijakun. Munu marlkarri paliny."

⁴⁰ Nyurni marnayi. Munu yijalmarta jirnimiylili muwarrja palinymilingi. Palaja palinyju wurrarnajanaku, "Jalakarti yarrayi."

Palaja palarrangujakun wurrarnajanaku, pipi japartungu partanymilingipa Peter-ngapa James-ngapa John-ja, "Yankuluminyalu partanykarti." Palakarti kutukarti partanykarti yanayalu.

⁴¹ Parirr warlirni Jesus-ju, wurrarnili, "Partanykayi, wararr karra!"

⁴² Palangangarra Jesus-milija muwarrja pirlurr palinymili kulpanyalu. Partany wararr karrinyi, marnti yana jinalu, jurrkarna kujarrapa warajamarta. (Kurrimarta paliny, partunurrangu 12-jartiny.) Yirrinajalu wurlka jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarningu, "Yuu, purlpilu nyungukapali munu yirrirniminyi. Marlkarrija wanka jirni."

⁴³ Minyirruju wurrarnapulaku, pipi japartungu pala partanymilingi, "Munu wurralkulunyumpulujanaku wankanyu jirnirni nyungu partany ngajulu." Palaja wurrarnapulaku, "Partany mayi yungkulunyumpulu."

6

PALINYMILIRRANGU 12 NGAKARNAJANINYI JESUS-JU WARINYARRANGUKARTI TAWUNARRANGUKARTI (6:6b-13)

¹ Palaja Jesus yana wurrarnkartarti palinymilikarti, palinymilirrangu marrngurrangu yajarniyi.

6-11 Jesus yananyikinyi tawunarrangukarti, miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkamilaku muwarrku. Palaja palinymilirrangu kayi marnajaninyi, wurrarnajanaku, “Marrngurrangukarti Ngakalamarnanyurrinyi, Ngarrka wurralkulunyurrujanaku. Nyungu muwarr wurrarnarninyurruku ngajulu. Kuwarrija jurtu ngakaliyijaninyi mirurrurrangu marrngurranguja, nyurralu. Yankulunyurru, munu warnkupa mayi kangkulunyurru. Wirrilkulunyurrarningu jujika, warajajakun wurru kangkulunyurru, jinta wurrukarra yakalkulunyurru. Yijapa warinyjarrangu tawunja marrngulu wurralkulunyurruku, 'Kurtaliyi, jampa nganarnanga wantulunyurru.' Palinymilingi ngurranga palangangarra wantulunyurru palanga tawunja. Yijapa warinyjarrangu tawunja milpulunyurru, panypalapiyinyurraku, munu janalu japirr malapiyinyurrinyi janamilingi tawunja waninyaku, munu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Palajunja, munu wantulunyurru palanga tawunja. Kurlurlu jujikaja purany pilkulunyurru. Palajun jinajalu jurti jilkulunyurrujaninyi Ngarrka kuli jarrulinyjanaku, panypanyaja palinymilingi muwarrja. Palaja yakalkulunyurru pala tawun.

¹² Yuu, jipi. Kujarrapa kujarra, palajun yankulunyurru.”

Palaja yanayi. Yananyikinyiyi wurrarnikinyiyijanaku marrngurrangu, “Panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Yakalaya kurlujartiny jirnikinyinyurru, Ngarrkanga yijalmarta jiliyili!”

¹³ Kurrngal mirurru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, kurrngalja wurrukartinyja wirrirniyijanaku mirrijin, japirr marnikinyiyi Ngarrka, “Ngalypa jilaman nyungu marrngu.” Palaja wurrukartiny ngalypa jarrinyi. Ngalypa jirnijaninyi Ngarrkalu.

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 5,000-KU (6:30-44)

³⁰ Yarti Jesus-milirrangu ngakanajarrangu kulpanyiyi palinykarti. Wurrarniyili marrngu ngalypa jirnikinyiyijaninyi, mirurru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, marrngu miranu jirnikinyiyijaninyi Ngarrkaku, palajun, Jesus-milija muwarrja.

³¹ Palanga Jesus-karti milpanyikinyiyi marrngurrangu kurrngal yiji. Ngurrku marnikinyiyi ngunarrijirrilu, munu-munu jirnikinyiyijaninyi ngananyaku Jesus-jupa palinymilirrangu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Yankuluminyi nganyjurrujukun marrngumajirrikarti warrarnkarti. Jampalu mimalaminyarningu.”

³² Tingkingi karntinyiyi, marrngumajirrikarti yanayi.

³³ Kurrngalju parrjarnikinyiyijaninyi, janaku miranu, miranupa wanyjarnikartiku yananyi Jesus. Mirti wirliki jarrinyiyi milyanga yintanga ngunarrikarti jinangu, kaninyipirti mimarnikinyiyalu.

³⁴ Jesus-ju katukanajalu yirrirnijaninyi kurrngal mimarnikinyiyalu kaninyipirti. Parrjanakanu ngarlu kurlu jarrinyajanaku. Wurrarnarningu palinyju, “Marrngu nyungurrangu kurluny-kurlunyja waninyayi yija, nyampalimajirri. Jana paparlja waninyayi, ngapikapali, kukurnjarirranguru tuku jinakatamajirri.” Punjalu miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

³⁵ Ruka-ruka jarrinyi. Yirrkulu pinakarrinyikinyiyalu muwarrjaku. Palinymilirrangu wurrarniyili, “Ruka-ruka jarrinyi. Town-arrangu kaja.

³⁶ Marrngurrangu nyungurrangu ngakalamanjaninyi tawunarrangukarti, mayi mankulupiyarninga.”

³⁷ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, “Yuwayijaninyi mayi nyurralu.” Palinymilirrangu karra marnayalu, “Mayi munu yinganyakayirnijaninyi nganarnalu! Kurrngalku palamarranguku martumpirri mananyaku warnkulu wirtulujakun. Puru warnku wupartujartinyjakun nganyjurru.”

³⁸ Puntaju muwarr pirnijanaku, “Wunyjurrumal martumpirri kalkurnanyurru? Parrjaliyi.” Yirrinakanu wurrarniyili, “Parirr warajakarti martumpirri wupartujirri janpamalujirri.”

³⁹ Wurrarnajanaku, “Marrngurrangungu wurrallyijanaku kajanaku.” Wurrarniyijanaku warrulymarramarranga kajanaku kunmurrangupa kunmurrangu.

⁴⁰ Kajarniyi palinymilija muwarrja, nyungungu 50-rrangu kunmu waninyikinyiyi, palanga 100-arrangu kunmu waninyikinyiyi. Jinta wiyirr waninyikinyiyi palajun, kunmurrangungu ngunarrijirri waninyikinyiyi.

⁴¹ Jesus-ju manajanaku martumpirri, kankakurnu parrjarna, Ngarrkanga wurrarnili, “Nyuntulungarra mayi nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi! Nyuntu ngalypakata!”

Palajun wurranakanu, martumpirrirrangungu ngartarna kutapa kuta, yinyajaninyi palinymilirrangungu, wurrarnajanaku, “Nyungurrangungu yungkulunyurrujaninyi.” Palajunmarta jirni janpamalujirri pukurl.

⁴²⁻⁴⁴ Nganayi kurrngalju. Piririmartalu 5,000-ju nganayi pala mayi. Wiyirru marlkaku nganayi. Palaja palinymilirrangungulu mujurrangungu manayijaninyi, pitirrangungu wirrirniyi, winya jirniyaninyi 12 pitirrangungu wirturrangungu.

JESUS NGAPANGA KANKARNI JINANGU MARNTI YANA (6:45-52)

⁴⁵ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungungu, “Tingkingi karnitulunyurru, yankulunyurru ngunarrikarti, ngapikarti, Bethsaida-karti. Yarti milpulumarnanyurruku.” Tingkingi yanayi walangkarr. Palaja Jesus-ju jinta wiyirr ngakarnajaninyi ngurrakarti janamilikarti.

⁴⁶ Palaja Jesus karntinyi warnkungu kanka, Ngarrkaku muwarr pinaku.

⁴⁷ Warrukarti jarrinyi. Kujurl waninyikinyi palanga. Palinymilirrangungu tingkingi partijirri kaniny ngapanga, kurlungu waninyikinyiyi. Wangal wirtu purpanyikinyijanaku.

⁴⁸ Yirrkulu tingki yananyaku partarl jirnikinyiyi, partarl mungka-jartinyju marntiku jirnikinyiyi wangaljamarra wirtungumarra.

Jesus-ju kajamartangungulu yirrirniyaninyi. Karrpumajirringi milpanyajanaku. Jinangu kankarni ngapanga yananyikinyi. Wangka jarrinya kawarnikinyijanaku.

⁴⁹ Palinymilirrangungulu yirrirniyi paliny, ngapanga kankarni nyirrirnilu yajarnikinyijaninyi. Kakurnikinyiyi, wurrarnikinyiyi mirurrukapali milpanyikinyi. Wirnti karrinyikinyiyalu, kamarnayi yija karrartajartiny.

⁵⁰ Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi. Ngajurla milpanyarni. Kinti jarrayi, ngalya wantayi.”

⁵¹ Jananga tingkingi karntinyijanaku. Palajangarra wangal jupanya. Palinymilirrangungu ngurnjul jarrinyiyalu. Wurrarnikinyiyarningu, “Yuu, parrjaliyi! Ngapanga kankarni yananyikinyi jinangu. Jampa milpanya paliny, palangangarra wangal jupanya.”

⁵² Munu kurlkapirli jarrimiya. Purlpi yirrirniyi Jesus-ju mayi yinyajaninyi 5,000 piririmartanga, wupartu janpamalupa martumpirri. Munu mirlkanga kalkurnumiyi. Yirrkulu wurrarnikinyiyarningu, “Pururla pala marrngu nganyjurrupali.”

WURRKUJARTINYARRANGU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI JESUS-JU GENEZARETH-JA (6:53-56)

⁵³ Palaja milpanyiyi palanga wurrarnja, Genezareth-ja. Ngarti-ngartingiyintanga tingki kunymarnayi mirrilyilu.

⁵⁴ Jesus katukarna tingkija, palarrangulu ngurrararrangulu yirrirniyi, palangangarra palinyku miranu jarrinyiyalu.

⁵⁵ Mirti jarrinyiyi ngunarrijirringi palanga warrarnja, wurrarnikinyiy-ijanaku, "Jesus milpanya!" Palaja palinykarti wurrkujartiny kanganyikinyiyijaninyi ngurrinyja.

⁵⁶ Palajungarra jirnikinyiyi tawunjarrangu tawunjarrangu ngurrar-rangu ngurranga. Wurrkujartiny kanganyikinyiyijaninyi palinykarti.

Town-jarrangu partijirri kaniny parlkarranga jintalu mayipa nganin-nganin warnkuku yinganyikinyiyi. Palanga parlkarranga wurrkujartiny wirrnikinyiyijaninyi ngurrinyja jungkanga, Jesus-ja wurrarnikinyiyili, "Wurrkujartinyarrangu nyungurrangu karrinyaya wurruku nyinga man-aku nyuntumilaku. Wurrupa warlilipiyangu, ngalya jarrulupiyi." Yija warlinajarrangu ngalya jarrinyiyi wiyirr.

7

MIRTAWAKU WARINYAKU WARRARNJAKU NGALYPA JINALU JESUS-JU (7:24-30)

²⁴ Palaja Jesus-ju yakarna palinymili warrarn. Yalinyjikurnu yana, warinykarti ngajarrimilikarti warrarnkarti, yinikarti Syro-Phoenicia-karti yana. Wangka waninyikinyi tawunmartaji, yini pala Tyre. Mayanga kaninykarti ngalpanya kujurlmarta waninyaku. Karra marnarningu, "Munumpa ngajuku ngurrararrangu. Kakuluminyiyi." Munu. Partarl karrkarnajanaku.

²⁵⁻²⁶ Jampa pinakarrinyi Jesus mirtawalu ngurraralu. Wariny paliny mirtawa, munu Jew, Syro-Phoenicia-ja warrarnja. Partany mirtawajartiny pala mirtawa. Mirurrulu jakurlirnikinya palinymili partany. Pala mirtawalu ngurranga palinymilingi partany yakarna, milpanya Jesus-karti, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr, ngarlu japirr marnikinya, "Wupartuja partanyja ngajumilija mirurru jurtu ngakalamanpili."

²⁷ Jesus-ju puntaju ngalypalu karra marnalu, "Partanykarrangulukurra mayi ngalkulupiyi marlkaku, palaja mayi yungkulunyurrujaninyi wu-partupani yukurru. Munu miranaku mayi partanykarranguja yinganya parnpinaku wupartupani yukurrurrukarti." Palalu muwarrju wur-rarnili Jesus-ju, "Marrngurrangu Jew-arrangukurra ngalya jilamarna-janinyi ngajulu, munu kuwarri ngalya jilamarnajaninyi marrngurrangu warinyarranguja warrarnarranguja. Yartiku."

²⁸ Mirtawalu puntaju karra marnalu, "Yuu, nyampalikayi! Yijarla pala muwarr. Partanykarrangulu mayi ngalkulupiyi, palaja wupartupanilu yukurrulu ngalkulupiyi. Yija partanykarrangulu ngananyayi mayi, wupartupanilu yukurrulu pungkanyaja partanykarranguja parirrja muju-muju ngananyayi."

²⁹ Jesus-ju karra marnalu, "Ngalya muwarr pirnin! Palaku muwarrku partany nyuntumili ngalya jilamarna. Yankuluman. Purlpi mirurrulu yakarnanga partany."

³⁰ Palinyja muwarrja yana pala mirtawa, ngurrakarti yana, partany yirrirni. Ngurrinyja kupalya jarrinyi ngalya. Mirurru purlpi yanalu palinyja.

PIRIRRI KURLKA TARLKARRA MANA, JESUS-JU JIRNI (7:31-37)

³¹ Palaja Jesus yarranakanu yalinyjikurnu yana, ngapikarti, Jayitun-karti. Kakarrakurnu, kurilakurnu, warrarnkarti 10 Town-arrangukarti yana, palaja kulpanya Yintakarti Galilee-karti.

³² Pirirri kurlka ngawu kanyayili, jalin manyurla paliny, partarl-partarl muwarr pirnikinyi. Jesus-ja wurrarniyili, “Parirru warlilaman palama pirirri, ngalya jinaku.”

³³ Jesus-ju jalakarti kanya yirrinangamarra. Parirru wirrinili pirirringi kurlkangajirri. Palaja janga pirnarningu parirruja, pirirringi jalinja wirrinili.

³⁴ Palaja kanka parjarna Jesus-ju, nganyjurnu wirtu yija. Palaja pirirringi wurrarnili, “Kurlkajirri tarlkarra malapulu.”

³⁵ Palinymilija muwarrja palangangarra kurlkajirri pirirri tarlkarra marnapulu, jalin pukurl ngalya jarrinyi. Palaja muwarr pirni ngalya pala pirirri.

³⁶ Jesus-ju ngurraranga wurrarnajanaku, “Munu warinyjarrangu wur-ralkulunyurrujanaku ngajulu ngalya jirnirni kurlkapa jalin pala pirirri.” Jesus-milingi muwarrja panypanyiyili. Yirrkulu wurrarnikinyijjanaku wiyirruja marrngurrangu, Jesus-ju palajun jirni palaku pirirriku.

³⁷ Wiyirru pinakarrinyi, yija wurlka jarrinyikinyiyalu, ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyalu. Muwarr pirnikinyijjanaku marrngurrangu, “Yiyalu yinku jirnikinyi Jesus-ju. Jinta muwarrmajirruja muwarrkata jarrinyi, jinta kurlka ngawuja pinakarrinyakata jarrinyi. Palarrangu pukun ngalya jirnikinyijjaninyi. Munu ngurnjul palinyku.”

8

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 4,000-KU (8:1-10)

¹ Warajanga karrpungu yarrana kunmu jarrinyi kurrngal pirranga. Pinakarrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palaja mayi munu jarrinyijjanaku. Jesus-ju kayi marnajaninyi palinymilirrangungu, wurrarnajanaku,

² “Marrngurrangu nyungurrangu punja waninyikinyijiyi ngajungu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga. Kuwarri mayi munu jarrinyijjanaku. Ngarlu paju karrinyarnijjanaku.

³ Munu janparr ngakalamarnajaninyi ngajulu warrarnkartirrangungu janamilikarti. Yananyakanu janparrjartinyi pungkulupiyi. Kajamartaja milpanyiyi jana.”

⁴ Palinymilirrangulu karra marnayalu, “Nyungu marrngumajirru war-rarn. Nganurtulu nyungungu kanyjinakanu mayi mankulinyjanaku palarrangungu wiyirruku? Kurrngal yija-yiji jana.”

⁵ Jesus-ju japir marnajaninyi, “Wunyurrumal martumpirri kalkurnanyurru?” Puntaju karra marnayalu, “7 wuparturrangu martumpirri.”

⁶⁻⁷ Kujarrapa warajamarta wupartupani janpamalu pukun kalkurnayi. Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wurraliyijjanaku jungkanga kajalapiyi.” Palaja martumpirrirrangungu mana, janpamalupirrayi pukun, Ngarrkanga wur-rarnala, “Nyuntulungarra nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi! Nyuntu ngalypakata!” Palaja ngartarna martumpirrirrangungu kutapa kuta, yinyajanaku palinymilirrangungu, janpamalu pukun yinyajanaku, wurrarnajanaku, “Nyungurrangu mayipa kuwiyi yungkulunyurrujaninyi.” Palajun jirniyi.

⁸⁻⁹ Palanga kurrngalju yija nganayi, 4,000-ju marlkaku nganayi pirrimartalu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, “Yuu, jipi yankulunyurru nyurramili warrarnkartirrangungu.” Palaja Jesus-milirrangulu muju manayi, 7 wirtu pitirrangungu mujurrangu winya jirniyijjaninyi.

¹⁰ Palaja Jesus tingkingi karntinyi, palinymilirrangungu pukun, yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Talamanajakarti.

PIRIRRI PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (8:22-26)

²² Jesus palakarti tawunkarti yana, ngapikarti, Bethsaida-karti. Pirirri wirningi kanyayili jintalu, pampuru yiji paliny, munu yirrirnaka. Ngarlu japirr marnayi Jesus, "Nyinga malaman paliny, ngalya jinaku."

²³ Jesus-ju parirrja kanya pampuru jalakarti tawunja. Janga pirnarningu parirrja, warlirni janga, pirirringi paningi wirrirni, japirr marna, "Yirrirnan?"

²⁴ Pirirrilu parrjarn-parrjarna, wurrarnili, "Marrngurrangu rangkarr yirrirnarnijaninyi. Mungkarrangukapali jana wurrarnarnajaninyi. Panilu mitu marnanyi. Munu mungkarrangu waninyakayi. Marnti yananyanyikinyiyi."

²⁵ Yarrana Jesus-ju parirrijirri wirrirnipulinyi pirirringi paningi. Pirirrilu tukulu parrjarnikinyi, ngalypalu yirrirni.

²⁶ Jesus-ju ngakarna ngurrakarti palinymilikarti. Wurrarnili, "Munu palakarti tawunkarti yankuluman, munu wurralamanjanaku palajun jirrirningu."

9*KUJARRAPA WARAJALU YIRIRNIYI JESUS PIRRPANA YIJA. MUJUNGUGULU MUWARR PIRNIJANAKU NGARRKALU (9:2-10)*

² Kujarrapa waraja karrpurranguja Jesus-ju manajaninyi Peter-pa James-pa John, kanyajaninyi warnkukarti wirtukarti. Karntinyiyi pala warnkungu kankajirri. Janajakun yanayi, palarrangu. Palanga janalu kujarrapa warajalu yirrirnikinyiyi Jesus pirrparnikinyi.

³ Wurru palinymili mirta-mirta jarrinyi, pirrpa jarrinyalu. Yijalu marrngulu munu mirta-mirta yiji jinaka palakapali.

⁴ Palaja palarrangulu kujarrapa warajalu pirirrilu yirrirniyipulinyi yatiljirri, Ngarrkamili muwarr pinakatajirri purlpijajirri pulany, yini wariny Yilayija, wariny Moses. Palajirripa Jesus kurrngarnikinyiyi.

⁵ Peter-lu purrpilu muwarr pirnalulu Jesus-ku, "Miranu jinakatakayi, nganarna nyungungungarra waninyayirni. Pala ngalya. Pamarr yarni malapiyirninnyurraku, wariny nyuntuku, wariny Moses-ku, wariny Yilayijaku."

⁶ Palinyapa James-pa John wirnti waninyikinyiyi, munumpa waninyikinyiyi yinkuku muwarrku.

⁷ Palanga mujungu milpanya yamarnajaninyi. Ngarrkalu mujungugulu wurrarnajanaku, "Nyungu Jesus ngajumili partany walja, ngarlungu ngajungu paliny. Pinakarrayalu palinyku."

⁸ Janyinju parrjarn-parrjarniyi, munu yirrirnimiyipulinyi yatiljirri purlpijajirri. Jesus-jakun yirrirniyi.

⁹ Katukana kawarnikinyiyi, Jesus-ju minyirrju wurrarnajanaku, "Jipi yirrirninnyinnyurru, ngaju pirrpanga waninyikinyirni, yirrirninnyurru pulinyi Moses-pa Elijah, wurrarnanyurruku Ngarrkalu mujungugulu. Munu wurralkulunyurrujanaku jintanga. Yarti, marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna. Palaja wurralkulunyurrujanaku."

¹⁰ Palinyja muwarrja munu muwarr pirnimiyijanaku jintaku. Palarangulujakun kukujarrilu kurrngarnikinyiyarningu. "Nganijalu wurrarnanganyjurruku pala muwarr, 'Marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna?'" Ngunjurnikinyiya.

PARTANY MIRURRULU KANGANYAJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (9:14-29)

¹⁴ Kulpanyakanu milpanyiyijanaku jintakarti Jesus-milirrangukarti. Yir-rirniyijaninyi kurrngalja partijirri kaniny. Palanga Jew-arrangumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa pirnikinyiyijaninyi Jesus-milirrangu.

¹⁵ Kurrngalju yirrinakanu wangka yirrirniyi Jesus, wurlka jarrinyiyi, palinykarti purrpi mirti jarrinyiyalu. "Yarranijayi! Milpanyan!"

¹⁶ Jesus-ju japirr marnajaninyi palinymilirrangu, "Nganijalu jalypa pirninyurrujaninyi?"

¹⁷ Warajalu pirirrilu karra marnalu, "Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurrulu, munu muwarr pirnaka.

¹⁸ Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purlpurlpukarra marnala, rirra pajirnarninyi, kawu kararr yija jarrinyi. Palajalu kanyarnangu nyuntuku, ngalypa jilaman nyuntulu. Nyuntumulirrangu japirr marnarnajaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarniyi."

¹⁹ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, "Nyurralu yija munu yijalmarta jirnimananyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurrurti? Yirrkuku mitu yakanakatarrangu nyurra! Wunyjurrumal wantulumarnanyurraku? Punjalu miranu jilkulumarnanyurrinyi? Palaja yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga? Ngajukarti partany kangkulupijinyurru."

²⁰ Kanyayili. Jampa Jesus yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jirni. Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja war-rkirkinyili.

²¹ Jesus-ju japirr marna japartumurniny partanymili, "Nyanga palajun jarrinyi? Karra marnalu, "Partanyja.

²² Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikangapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karrulumannganaku. Yijapa ngalypa jilaman."

²³ Jesus-ju puntaju karra marnalu, "Yuu, palinyku ngalypa jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, 'Yijapa ngalypa jilaman'? Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku. Munu ngurnjul Ngarrkaku."

²⁴ Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, "Yijalmarta jirnirnilu Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku!"

²⁵ Jesus-ju yirrirnijaninyi kurrngal kunmu jarrinyikinyiyi. Palajalu wurrarnili minyirru mirurrungu, "Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jirnin, muwarrku jama jirnin. Yakala. Jalakarti yarra. Munu yarrana paliny kangkuluman."

²⁶ Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jirnikinyi, kurlu yiji. Palaja yakarna, yana ngarramarnti. Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, "Marlkarri yija paliny."

²⁷ Parirra Jesus-ju kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalypa paliny.

²⁸ Jesus mayanga ngalpanyaja palinymilirrangulu japirr marnayi, "Nganijalu pala mirurru munu jurtu ngakarnamiyirni nganarnalu? Partarl ngakarniyirni."

²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, "Ngarrkaku muwarr pinajalu jakun jurtu ngakalkulunyurru mirurru palakapalingarra."

JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILUPIYI (9:30-32)

³⁰⁻³¹ Jesus-jupa palinymilirrangu yakanayi pala, warrarnja Galileengi yananyikinyi. Paliny karrinyijanaku ngurrararrangu kakunaku palinyku. Palinyju palinymilirrangu miranu jinaku karrinyikinya palinyku, jintalu marlkarri wirlalapiyi. Muwarr pirnikinyijanaku, “Ngajuku miranu nyurra, marrngurrangukarti ngakarninyijanaku Ngarrkalu. Jintalu wurrarnikinyi ngaju munu ngakarnaminyi Ngarrkalu. Marlkarri wirlanaku karrinyijiya. Yijalu warliliminyi, warinyarrangukarti marrngurrangukarti kangkuluminyi. Palarrangu warinyarrangu marlkarri yiji wirlalaminyi. Palaja, warrukartija kujarraja, yija yarranakanu wanka jarrulumarna.” Palajun palinymilirrangu wurrarnajanaku Jesus-ju.

³² Palakupa muwarrku munumpa yija waninyikinyiyalu palinymilirrangu. Malyparr japirr manaku karrinyikinyiyalu puntajuku, kurntany jarrinyikinyi.

WUNYJURRU WIRTUKU JARRINYAKU (9:33-37)

³³ Yanayi pala tawunkarti, Capernaum-karti. Mayanga ngalpanyaja palinymilirrangu japirr marnajaninyi Jesus-ju, “Milpanya kawarnikinyinyi nganjalu jalypa pirnikinyinyurrarninyi?”

³⁴ Jama waninyikinyiyalu. Munu puntaju muwarr pirnimiyalu. Yananyakinyi jalypa pirnikinyiyarninyi, palajunju wurrarnayarningu, “Nganurtu nganyjurrungu nyampali wantulinyganyjurruku?”

³⁵ Kajanakanu Jesus, palinykarti kayi marnajaninyi. Wurrarnajanaku, “Yijapa nyampaliku karrinyanpa, wupartu jilamanparninyi nyuntulu, nyirri jilamanparninyi, ngalypa jilkulumanjanaku wiyirru.”

³⁶ Palaja partany kayi marna, wirni manakanu walangkarr jananga wararr jirni. Yampu manakanu wurrarnajanaku,

³⁷ “Yijapa ngalypa jilamanpalu nyungukapaliku partanyku, ngajuku pikaly jinaku. Palangarra ngalypa jirnipalu partanyku, ngajuku pukun palangarra nyarra ngalypa jirnijin. Ngarrkalu ngakarnanyi ngaju. Palajalu ngalypa jilipijinpa ngajuku, pikaly jiliminyin, pikaly jilaman Ngarrka pukun.”

MARRNGURRANGUJA JURTU NGAKARNIKINYIJANINYI MIRURRU WARINYJU (9:38-41)

³⁸ John-ju wurrarnili Jesus-ja, “Miranu jinakatakayi, pirirri yirriyirri, nyuntungu yiningi miruru jurtu ngakarnikinyijaninyi marrngurranguja. Marrngu pala munu nganyjurramilyiwayi. Palaja wurrarniyirni munu palajun jinaku.”

³⁹ Jesus-ju puntaju karra marnalu, “Munu kunta jilinyurrulu. Yija palarrangu ngalypa wirtu jinajalu yinilu ngajumilalu, marntungu warinyja munu kurlu jintanga wurralkulupiyijanaku ngaju.

⁴⁰ Munu yukuny pinakatarrangu nganyjurruku, purntu manakatarrangu jana.

⁴¹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, warinyarrangu nyuraku miranu jarrinyajalu, ngajumili nyurra, palajalupa wupartu ngalypa jilkulupiyinyurruku, yijalu puntaju ngalypa jilkulinyjanaku Ngarrkalu.”

10

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIYIJANINYI JESUSKARTI (10:13-16)

¹³ Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilir-rangu partanyakarrangu Jesus-karti, japirr marnikinyiyi, “Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalya jinaku nganarnamilaku partanyakarranguku.” Jesus-milalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa jartu.

¹⁴ Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jesus, wurrarnajanaku, “Karrinyarni partanyakarranguku ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu. Pikalyju Ngarrkanga yijalmarta jirniyalu, pinakarrinyiyalu muwarrja palinymilingi janalu.

¹⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyurralu wiyirrju jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurruku Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjal, munu Ngarrkamili jarrulunyurru.”

¹⁶ Palaja warajapa waraja partanyakarrangu palarrangu kartingi jirni, yampu marna, partanyja jurnturtungu kankarni parirr wirrini, japirr marna Ngarrka, “Partanyku nyunguku ngalya jilamanpalu.” Palajunju Ngarrka japirr marnikinyijanaku.

PIRIRRI WURRUKARRAJARTINY WIRTUJARTINY YIJA (10:17-31)

¹⁷ Palaja jampa yananyikinyi Jesus, palinykarti mirti jarrinyi pirirri, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr, wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalypakata nyuntu. Marlkarri jarrinyaja, karrinyarni Ngarrkanga wankanyu waninyaku ngarramarnti. Wunyjurru jilamarna ngajulu?”

¹⁸ Jesus-ju puntaju japirr marna, “Nganijalu palajun muwarrju wurrarnanyin, 'Ngalypakata'? Warajajakun ngalya, Ngarrkangarra.

¹⁹ Palinymilaku muwarrku miranu nyuntu. Wurrarnanganyjurruku, 'Munu marrngu marlkarri wirlanaku. Mirtawa nyuntumilijakun kalkuluman, munu warinymili mirtawa kanganyaku. Munu warinymili wurrukarra mananyaku. Munu mitulu wariny marrngu ngukarrinaku. Munu wariny marrngu murra yinganyaku. Nyuntumili pipipa japartuku pinakarrulumanpulaku.”

²⁰ Puntaju karra marnalu, “Miranu jinakata, muwarrja Ngarrkamilingi pinakarrinyikinyirnili partanyjalu ngajulu.”

²¹ Jesus-ju parrjanakanu, ngarlungu palinyja kaniny yija-yiji nyungu pirirri. Wurrarnala, “Nyungu wariny pukun jilaman nyuntulu. Jalamu jilaman nyuntumili wurrukarrarrangu wiyirr. Palaja wiyirr warnku yungkulumanjaninyi pujunungupa janparrkatarrangungu. Palaja yajalaminyin ngajungu. Nyuntulu palajun jinaja, Ngarrkanga yija ngaly-panga wantulumanpili ngarramarnti kankajirri.”

²² Pala pirirri wurrukarrajartiny warnkujartiny, palarrangujartiny yija wirtujartiny paliny. Palarranguku munu yakanaku karrima. Palajalu Jesus-milaku muwarrku malyparr karrinya. Paju karrinyarningu, milya kaniny jarrinyi pala pirirri, puru yana.

²³ Jesus-ju palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, pinakarraya muwarrku. Wurrukarra wirturrangujartiny partarl-partarl Ngarrkamilaku jarrinyaku. Ngurnipali kujarrapa warajajakun palinymili jarrulupiyi.”

²⁴ Palinyja muwarrja palinymilirrangu parr-parr kurtarniyi. Yarrana Jesus-ju wurrarnajanaku, “Ngajumulirrangukayi, partarl-partarl yija Ngarrkamili jarrinyaku.

²⁵ Miranu nyurra pirliki ngapingi, needle-ja milyanga. Wupartu pala. Wunyjurru? Pala pirlingi ngalpuliny kaniny kamal? Munu yiji. Munu yakurr-yakurr malkuliny. Ngurnjul yija. Palajunmarta wurrukarrajartiny wirtu kurrngaljartiny partarl-partarl yakurr malkulupiyi Ngarrkamili jarrinyaku. Janakungarra ngurnjul yija-yiji. Yijapa kujarrapa warajajakun wurrukarrajartiny wirtujartiny Ngarrkamili jarrulupiyi.”

²⁶ Palaja muwarrja palinymilirrangu ngurnjurnikinyiya ngarramarnti. Wurrarnikinyiyarninyi, “Palajalu nganurturti yija Ngarrkanga wankanyu wantuliny ngarramarnti?”

²⁷ Jesus-ju minyirru karra marnajanaku puntaju, “Yijalu marrngulu Ngarrkamilirrangungu munu wirrirkarningu. Ngarrkalujakun wirrirkuliny marrngu palinyja kankajirri wankanyu ngarramarnti. Yuu. Nganirti yija jinaku karrinyi Ngarrka, palajun jilkuliny palinyju. Munu ngurnjulwayi Ngarrkaku.”

²⁸ Palanga Peter-lu wurrarnili, “Pinakarrakurra, ngurrangarrangupa wurrukarra wiyirr yakarnayirnijaninyi nyuntuku yajanaku nganarnalu.”

²⁹ Jesus-ju puntaju, “Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nganutulupa ngajuku yajanaku karrinyajalu Ngarrkamilaku muwarrku yimpinaku, yijapa maya yakalapiyijaninyi, mamajipa kangkujipa marrkapa pipipa japartupa partanykarrangupa warrarn mayijartiny yakalapiyi. Yijapa palajun jilipiyi ngajuku pikaly jinaku.

³⁰ Wiyirru palajun jinaja Ngarrkalu kuwarri yungkulinyjaninyi kurrngal mayarrangupa mamajipa kangkujipa marrkapa pipipa partanykarrangupa warrarnarrangu. Nyungu pukun wurrarnarnanyurruku. Jintalu yirrkulu wirlalapiyijaninyi, nyurni malapiyijaninyi, jurntingi wirrilipiyijaninyi. Palajun jilipiyijaninyi. Yuu. Marlkarri jarrinyaja jana, yijalu Ngarrkalu wankanyu jilkulinyjaninyi, Ngarrkanga wantulupiyi ngarrakuny.

³¹ Yija jinta wirtukapali waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wupartu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu. Jinta wupartu waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wirtu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu.”

YARRANA JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILUPIYI (10:32-34)

³² Jerusalem-karti yananyikinyiyi. Jesus walangkarr yananyikinyi. Palinymilirrangu ngurnjurnikinyiyapa ngarlu kurlu jarrinyiyi. Kurrngalju pukun nyirrirnilu yajarnikinyiyi, wirnti karrinyikinyiyi. Yarranakanu Jesus-ju kujurl kanyajaninyi jalakarti palinymilirrangu, muwarr pirnijanaku wunyjurru paliny jilkulupiyi jintalu Jerusalem-ja.

³³ “Pinakarrayi. Jerusalem-karti yananyanyi. Miranu nyurra, Jewarrangumilalu mangunyatarrangulu wirranaku karrinyayi ngajuku. Palanga warinyju yungkuluminyijanaku ngaju palarrangungu. Kunmu jarrulupiyi yimpinaku ngajuku. Muwarr jilipijiyi. Palaja karra malapijii, ‘Marlkarri jinaku.’ Palaja ngaju yungkuluminyiyijanaku nyampalirraguku ngajarriku, Roman Government-ja.

³⁴ Palarrangulu ngajarriirragulu yija nyurni malaminyiyi ngaju, ngajungu janga pilipijiyi, wirlalaminyiyi wily pinapintilu, palaja marlkarri wirlalaminyiyi. Palaja, ngurraja kujarraja, wankanyu turpulumarna.”

JAMES-PA JOHN NYAMPALI JARRINYAKU KARRINYIPULU (10:35-45)

³⁵ James-pa John, Zebedee-milijirri partanyirri, milpanyapulu, Jesus-ja wurrarnapululu, “Miranu jinakatakayi, jilangalayiku waraja?”

³⁶ “Ngani jilamarnanyumpuluku?”

³⁷ “Karrpungu warinya Ngarrkalu wirrilamanta nyampali wirtu yija nyuntu. Nyuntujaku wirtu nyampali wantulumanjanaku wiyirru ngunarrijirriku marrnguku. Palajun jarrinya nyampalijirri jilaman-galayinyi? Ngalaya nyuntungu wangka kajanaku karrinyalayingu, marr-janyukartingipa jampukartingi.”

³⁸ Puntaju marnapulaku, “Palaku japirr manajaku munu kurkapirli jarrinyakanyumpulu. Marrjalu yija ngaju wirlalaminyi. Wunyjurru ngajukapali jarrinyaku karrinyanyumpulu? Nyumpala pukun marrjalu wirlaliyinyumpulinyi. Ngani wirntimajirri nyumpala palangamarra?”

³⁹ Puntaju marnapulalu, “Wirntimajirri waninyalayi.” Jesus-ju wurrarnapulaku, “Yuu, marrjalu yija wirlalapiyinyumpulinyi. Kurlungu yija wirrilipiyinyumpulinyi.”

⁴⁰ Munu nyampalijirri jilamarnanyumpulinyi ngajulu. Munu mankulumarnapulinyi nyampali jarrinyaku, wangka ngajumartaji kajalkuliny-pulu. Ngarrkalujaku pulany mankulinyumpulinyi, palinyju.”

⁴¹ Jintalu palinymilirrangulu pinakarrinyajalu kuli jarrinyiyipuluku James-kupa John-ku.

⁴² Kayi marnajaninyi Jesus-ju, wurrarnajanaku, “Pinakarrayi! Ngajarrir-ranguku jintangaku warrarnjarranguku miranu nyurra. Janamilalu nyampalirrangulu kurlungu kalkurnayijaninyi, maaja-maaja jarrinyayijanaku marrngurranguku janamilaku.

⁴³ Nyurralu yija munu palajunmarta jinakanyurru. Nyurranga yijapa waraja nyampali jarrinyaku karruliny, palinyju warrkamu jilkulinyjanaku marrngurranguku jintaku.

⁴⁴ Nyurranga yijapa wariny wirtu waninyaku karruliny, palinyju wu-partu mujujakapali jilkulinyparninyi.

⁴⁵ Palajun waninyarni ngaju. Ngarrkalu marrngurrangukarti ngakarninyi ngaju. Munu wirtu nyampali jarrinyaku ngaju milpanyarna. Munu palajun jilamarna ngajulu. Ngaju milpanyarna marrngurrangukarti ngalya jinaku janaku. Marlkarri jarrulumarnajanaku wankanyu jinaku janaku. Ngajulu marlkarri jarrinyajalu wankanyu jilamarnajaninyi kurrngal marrngurrangu ngunarrijirri. Palajalu kurrngal Ngarrkanga kajalapiyi, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti.”

PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (10:46-52)

⁴⁶ Jesus-pa palinymilirrangupa junta kurrngal palanga tawunja milpanyiyi, ngapingi, Jericho-nga. Palanga wapirripirri yanayi. Palanga ngunarrikarti wangka yanayili pirirringi, yini paliny Bartimaeus, partany paliny Timaeus-mili. Pampuru paliny, munu yirrinaka. Ruwurtumartaji kajarnikinyi, warnkukupa mayiku japirr marnikinyijaninyi marrngurrangu milyanga kanka jukurti pirnikinyiyi pipurru palinyja.

⁴⁷ Palanga marrngurrangulu wurrarnayarningu, “Palama pirirri yananyi pipurru Jesus, Nazareth-ja.” Pampurulu pinakarrinyajalu kamarnikinyi, “Jesus-kayi, King David-mili pujamukayi, paju karrulupijinkurra.”

⁴⁸ Jintalu warnta marnikinyiyi, wurrarnikinyiyalu, “Jama jarra!” Munu. Marrja kamarnikinyi yija, “Jesus-kayi. Paju karrulupijinkurra.”

⁴⁹ Jesus wararr karrinyi, karra marna, “Paliny kayi malayi.” Palinyja muwarrja pala pampuru kayi marnayi. “Ngarlu ngalya jarra. Kayi marnanta.”

⁵⁰ Palangangarra ngurriny ngurntingi kalkunaja parnpina wirrini, janyin wararr karrinyi, Jesus-karti milpanyili.

⁵¹ Jesus-ju japirr marna, “Ngani jilamarnanga nyuntuku?” “Miranu jinakata, ngaju panijirri ngalya jiliminyin.”

⁵² “Yuu, jipi yankuluman. Yijalmarta jirniyin nyuntulu. Palajalu ngalya jinarnanta.” Palangangarra panijirri ngalya jarrinyipulu. Palajangarra yajarnikinyi Jesus palalu piririlu ruwurtungu.

11

TANGKI JARLI PIRNI JESUS-JU JERUSALEM-KARTI (11:1-11)

¹ Jerusalem-karti wangka jarrinyi, warnkungu wirtungu karntinyi, yini Mount of Olives. Warnkungu nyarranga kujarra tawunjirri, yini wariny Bethphage, wariny yini Bethany. Palanga Jesus-ju kujarra ngakar-napulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku.

² Karra marnapulaku, “Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa milpanyakanu, tangki yirrilkulunyumpulu, yangupala, kunymanaja palanga. Munu jarntu jirnimiyi pala. Ruwupu yinji pilipulu mungkaja, tangki yakujani kangkulunyumpulu.

³ Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, 'Nganijalu pala jirninyumpulu?', karra malkulunyumpulalu, 'Nyampalingarra nyunguku karrinyi. Palaja ngakalkuliny tangki nyungukarti.'" Palajun wurrarnapulaku Jesus-ju.

⁴ Palaja yanapulu, tawunja yangupala tangki yirrirnipulu, mayamartaji, kunymanaja jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinji pirnipulu.

⁵ Jintalu wararr karrinyajalu japirr marnayipulinyi, “Nganijalu pala ruwupu yinji pirninyumpulu?”

⁶ Puntaju karra marnapulu muwarrjalu Jesus-milijalu. Palaja yakar-nayipulinyi.

⁷ Jesus-karti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili tangkingi wirrirniyi. Karntinyi Jesus.

⁸ Kurrngalju janamili ngurrinyarrangu wirrirniyi walpurrakata ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumartijingi, wirrirniyijaninyi parrka pukurl ruwurtungu. Karrinyayi janalu wirtu nyampali jinaku Jesus-ku, pala nyampali yini marnayi King. Palajalu palajun jirniyalu.

⁹⁻¹⁰ Jesus-ju jarlingi pirnikinyi tangki, jinta jinangu yananyikinyi nyirrirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnikinyi, “Ngarrka ngalya yiji! Palinya purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, king jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinynganyjurruku king ngalypakata, palakapali purlpija nyampalikapali, King David-kapali. Kalkulkulinynganyjurrinyi ngalya ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija!” Palajunmarta wurrarnikinyi marrjalu.

¹¹ Jerusalem-ja kaninykarti ngalpanya Jesus. Palanga punja waninyikinyi maya wirtujina yija, purlpija yarni marnayi, muwarr pinaku Ngarrkaku palanga. Pala maya yini marnikinyi Temple. Palakarti Temple-karti Ngarrkamilikarti yana Jesus. Ngalpanyakanu, tukulu parrjarn-parrjarnikinyi. Puripi kara ngalpanya karrpu. Palaja Jerusalem-ja jalakarti yanayi Jesus-pa palinymilirrangu piririmarta, kulpanyi tawunkarti wupartukarti, Bethany-karti.

MUNGKAKU MAYIMAJIRRIKU JESUS-JU MUWARR PINALU MINYIRRJU (11:12-14)

¹² Marntungu Bethany-ja Jesus Jerusalem-karti yananyikinyi, janparr karrinyi.

¹³ Kaja yirrini mungka, ngapi, olive mungka, mayikata pala. Parrka marlukata. Jesus palakarti yana, mayiku kanyjin-kanyjinaku. Jampa wangka milpanya, munu, mayimajirri, parrkajakun.

¹⁴ Muwarr pirnalulu palaku mungkaku, “Kuwarringulu mayimajirri wantuluman ngarramarnti. Nyuntuja munu yarrana ngalkulupiyi.” Palajun wurranaja, pinakarrinyi palinymilirrangu marrngurrangu.

MARRNGURRANGUPA KUWIYIRRANGU NGARRKAMILIJA TEMPLE-JA KANINYKARTIJA YIRTI MARNAJANINYI JESUS-JU JALAKARTI (11:15-19)

¹⁵ Jerusalem-ja milpanyi, Ngarrkamili Temple-karti yanayi. Temple-ja kaninykartingi waninyikinyi kurrngal. Palanga jinta kukurnjarijartiny, jinta kurlukukujartiny. Jintalu warnkujartiny mananyikinyiyaninyi palarrangu kuwiyi, marlkarri jinakupa yinganyaku Ngarrkaku. Janamili warnku munu yinganyakayi palarranguku kukurnjarikupa kurlukukuku. Warinyjakun warnkujakun, Temple-mili warnkujakun, palajakun yinganyaku. Jintalu kanganyikinyiyanaku warnku janamili, puntaju yinganyikinyiyanaku Temple warnku. Mitulu wirtu warnku kanganyikinyiyanaku, yinganyikinyiyanaku wupartumarta Temple warnku.

Ngalpanyajalu Jesus-ju parnpirni tayipularrangu janamili ngarlu kanka, kurlukukukarramili kajanapintirrangu pukun parnpirni. Jalakarti yirtil marnajaninyi warnkuku yinganyakatarrangupa warnkuku mananyakatarrangu.

¹⁶ Jinta Temple-ja yananyikinyi wapirripirri, wurrukarra kanganyikinyi. Jesus-ju kunta jirnininyi.

¹⁷ Wiyirra wurranajanaku, “Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi purlpija warinyju yarntarna nyungu muwarr: 'Ngarrkamili Maya wiyirru ngunarrirrikuru marrnguku. Nyungungu Ngarrkaku muwarr pilipiyalu.' Munu yiji! Kunta jirnikinyiurrujaninyi yija. Nyurralungarra Ngarrkamili Maya ngulyukatamilirrangu jirninnyuru.”

¹⁸ Palarrangulu Jew-arrangumilalu mangunyatarrangulu pinakarrinyikinyiyalu palinymilaku muwarrku. Wirnti waninyikinyiyalu palinyjamarra. Kujukurrulu wurranikinyiyarninyi, “Wunyurrulu Jesus marlkarri wirlalaminyi?” Jinta wiyirra marrngurrangu karrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palinyjalu miranu jinajalu pikaly jirnikinyiyaninyi yija.

¹⁹ Jarurrukarti jarrinyaja Jesus-jupa palinymilirrangu Jerusalem yakarnayi.

NYARRA MUNGKA MAYIMAJIRRI TIKIRL JARRINYI (11:20-25)

²⁰ Marntungu yarlipala yananyikinyi ruwurtungu Jerusalem-karti, nyarra mitukata mungka yirriniyi, tikirl. Marlkarri ngarramarnti pala.

²¹ Peter-lu kurlkarri marna pala muwarr Jesus-mili. Wurrarnili, “Miranu jinakatakayi, parrjala! Pala mungka mayimajirri, warinymaljanga muwarr pirninpalu minyirru, kuwarri marlkarri yija.”

²² Jesus-ju puntaju wurranajanaku, “Yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga.

²³ Yija nyungu muwarr wurranarninyurruku, yijapa nyuntulu wurralamanpili palanga warnkungu wirtungu rurrinyaku, 'Parnpilarninyi kujungurrungu!' Nyuntumilija muwarrja yijalmarta jinaja, munu mitu yakanaja, palajunngarra jarrulumangu.

²⁴ Nyungu muwarr pirnarninyurraku, jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, nganikupa japirr malaman, palaku Ngarrkanga yijal-marta jilalu. Palaja palangarra jilamanga.

²⁵ Jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, kurlka jarruluman, 'Nganurtulu kurlu jirnija ngajuku?' Palaja nyuntulu kurlkarri man-ajalu munu kulilu yirrilamanpalu, puru yakalaman paliny. Puntaju nyuntumilalu Japartulu Kankajirringulu munu kulilu yirrilamanta, puru yakalamanta nyuntu kurlu jinaja."

MANGUNYKATARRANGULU JAPIRR MARNAYI JESUS, "NGANURTULU NYAMPALI JIRNINTI?" (11:27-33)

²⁷ Yarranakanu Jerusalem-ja milpanyiyi. Jesus ngalpanya kaninykurti Ngarrkamilingi Temple-ja. Milpanyiyalu palarrangu Jew-arrangumilaku mangunykatarangu wiyirr.

²⁸ Minyirrju japirr marnayi, "Palarrangu marrngurrangu warinymal-janga Temple-ja yirtil marnanjaninyi jalakarti, nganurtulu wurrarnangu palajun jinaku? Nganurtulu nyampali jirninti nyuntu?"

²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, "Ngajulukurra japirr mala-marnanyurrinyi muwarr. Yinku muwarr yungkuluminyinyurru. Palaja wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji palajun jinaku.

³⁰ Wurralapijinyurru, pala pirirri, John, wurrarnikinyijanaku kurlu yakalapiyi, ngapangapa jirnikinyijaninyi. Nganurtulu palajun jinaku wur-rarnili John-ja? Wurrarnili Ngarrkalu? Wurrarnili warinyju marrngulu? Nyurralu wurralapijinyurru muwarr."

³¹ Kukujarrilu wurrarnikinyiyarningu. "Wunyjurru muwarr pilaminyi? Yijapa muwarr pilinyili yakujun, 'Wurrarnili Ngarrkalu'. Puntaju palinyju karra malkulinynganyjurruku, 'Palajalu nganijalu palinyja munu yijal-marta jinamanyurrulu?'

³² Muwarr wariny wurralanyili. Muwarr pilinyili, 'Wurrarnili puru marrngulu'. Munu! Munurla palajun muwarr pirnakanyi!" Palajun kukujarrilu wurrarnikinyiyarningu. Jana waninyikinyiyi wirnti yiji mar-rngurrangamarra. Marrngurrangulu wiyirrju kurlkarri marnikinyiyi yija-yiji John ngakarnajanaku Ngarrkalu, miranu jinaku Ngarrkamilaku muwarrku.

³³ Palajalu mangunykatarangu wirntilu karra marnayalu, "Munumpa nganarna palaku."

Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, "Munu yinku muwarr yingami-jinyurru. Puntaju munu wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji jalakarti ngakanaku palarrangu marrngurrangu."

12

PUJUNULU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGARRKAKU (12:41-44)

⁴¹ Warajanga karrpungu Jesus palanga mayanga wirtungu kajarnikinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Temple-ja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga waninyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyalu warnku Ngarrkaku, wirrirkinyiyi palanga pakujingi. Jesus wangka palanga warnkupinti pakujimartaji kajarnikinyi. Warnku wirrirkinyiyi, palinyju parr-jarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngaljartinyju warnku wirtumarta wirrirniyi.

⁴² Palaja mirtawa kampurta pujunu milpanya. Palinymili pirirri puripi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrirnalu

Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

⁴³⁻⁴⁴ Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Yirrirninyurru pala pujunu mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrinalu Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny. Yija nyungu muwarr wurrarninyurruku, palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirriniyili Ngarrkaku. Palalu pujunulu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrinalu. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku.”

14

MANGUNYKATARRANGU KARRINYIKINYIYALU MARLKARRI JINAKU JESUS-KU (14:1-2)

¹ Palanga warrarnja turlparramarta jarrinyajanga Jew-arrangu ngunnarikurnujirrija kunmu jarrinyikinyiyi Jerusalem-ja. Palanga wupartu kukurnjari wirlarnikinyiyijaninyi, waraja maya warinyku, waraja maya warinyku, palajun. Martumpirri lalya kamparnakinyiyi raparrku jinapintimajirri. Warrukartingi warajanga, wirlarra wirtu jarrinyaja, pala kuwiyipa martumpirri lalya ngananyikinyiyi. Palajun jirnikinyiyi Ngarrkamilija muwarrja, kurlkarri marnikinyiyi puripi warrarnja Egypt-ja waninyikinyiyi, kurluny-kurlunya waninyikinyiyi. Palaja Ngarrkalu wanka jirnijaninyi, kanyajaninyi warrarnja Egypt-ja.

Turlparra jarrinyijanaku. Kuwarrimarta Jerusalem-ja jana kunmu jarrinyikinyiyi palaku purpijaku kurlkarri manaku. Karrpuja kujarraja nyarrarrangu wuparturrangu kukurnjarirrangungu wirlalapiyi.

Palarrangulu Jew-arrangumili mangunyatarrangulu Jesus-ku kukujarrilu warlinaku karrinyiya, marlkarriku wirlanaku.

² Wurrarnikinyiyarningu, “Wunyjurru jiliminyi? Munu warlilkunyi kurlkarri manapintingi partijirringi. Kurrngalju wurrarnayi Ngarrkalu ngakarna Jesus nganyjurruku king jarrinyaku, nganyjurrumili nyampali waninyaku ngarramarnti. Yakujun wurrarnikinyiyi marrngurrangulu. Tuku jilkunyaninyi janangamarra, kukujarrilu jiliminyi yirringamarra. Kurlu jiliynganyjurrakalu janalu.” Palajun muwarr pirnikinyiyarningu palarrangulu mangunyatarrangulu.

MIRTAWALU JURNTURTUNGU JESUS-JA JURTIRNILI PARNTI JURIKATA (14:3-9)

³ Palanga tawunja Bethany-ngi Jesus milpanya, mayanga kaninykarti ngalpanya ngapimilingi, Simon Leper-milingi. Ngananyikinyiyi, milpanyajanaku mirtawa wupartujartiny parturljartiny. Winya pala, parnti jurikata, ngalypakata yija, warnkulu wirtulu yija mana pala. Mirtawalu milya kankarni ngartarnili nyarraja parturlja, parnti jurikata ngalypakata jurnturtungu Jesus-ja jurtirnili.

⁴ Jinta palanga kuli jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarningu, “Nganijalu palajun jirni? Kurlu jirni yija.

⁵ Yingama warnkuku wirtuku pala parnti jurikata. Wirtu warnku manama. Palaja pala warnku yija yingamajaninyi pujunurranguku.” Palajun muwarr pirnikinyiyi. Mirtawa nyarra yijalu warnta marnayi.

⁶ Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Yakaliya paliny. Nganijalu warnta marnanyurru? Yija ngalypakata jirniya.

⁷ Nyurranga pujunurrangu wantulupiyi ngarramarnti nyungungu. Karrpurrangu karrpungu jana warnku yungkulunyurrujaninyipa. Munu nyurranga ngaju punja wantulumarnanyurruku. Jampa wantulumarna, palaja marlkarri jarrulumarna.

⁸ Yijalu ngalya jirnija palinyju. Nyungu parnti jurikata ngalyapakata kawungu ngajungu jurtirniji kuwarrilu palinyju ngalya jinaku jungkaraku yartiku.

⁹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, ngunarrijirringi ngaju wurralapijianaku marrngurrangungu wiyirra, wurralapijianaku pukurl nyungulu mirtawalu palajun jirnija. Kurllkarri malapiyi nyungu mirtawa."

KUKUJARRI YANA JUTAJA YATILARRANGUKARTI (14:10-11)

¹⁰ Palaja waraja pirirri yana nyarrarrangukarti Jew-arrangumili yatilarrangukarti. Paliny yini Judas Iscariot, Jesus-milirrangungu waraja paliny. Wurrarnajanaku yatilarrangungu, "Ngajulu kangkulumarnanyur-rinyi Jesus-karti. Jurti jinaja, warllikulunyurru."

¹¹ Palinymili muwarr pinakarrinyaja pikaly jarrinyiyi, wurrarniyili, "Yijapa palajun jilaman, warnku yija yungkulupiyirninti." Palaja Jutaja mimarnikinya, kurllkarri marnikinyi palinyju, "Nyanga kangkulumarna-janinyi Jesus-ku warlinaku?"

JESUS-JUPA PALINYMILIRRANGULU NGANAYI KUKURNJARIPA MARTUMPIRRI LALYPA (14:12-21)

¹² Nyarra karrpu jarrinyianaku wupartu kukurnjari wirlanaku Jew-arrangulu. Palanga karrpungu palinymilirrangulu japirr marnayi Jesus, "Wanyjarnikarti yankulupiyirni jilkulupiyirni kaninypirtilu nganyjurrulu palaku kukurnjarikupa lalypaku martumpirriku ngananyaku?"

¹³ Palinymilirranguja kujarra manapulinyi, wurrarnapulaku, "Yankulunyumpulu, Jerusalem-ja ngalpulunyumpulu. Pirirrilu ngapapintijartinyju purrpia kululkulunyumpulinyi. Paliny yajalkulunyumpulu.

¹⁴ Wirtungu mayanga ngalpuliny. Ngalpulunyumpulu pukun. Kaninykarti yirrilkulunyumpulu pala ngurrara. Muwarr pilkulunyumpulalu, 'Nganarnamilalu miranu jinakatalu wurrarnangu, "Wanyjarningi ruwumu yarta jilaman, palangangarra mayi ngalkulupiyirni, pala kukurnjaripa lalya martumpirri, ngajulupa ngajumilirrangu marrngurrangulu?"

¹⁵ Palinyju jurti jilkulunyumpulinyi wirtukata ruwumu. Palanga jilkulunyumpulu kaninypirtilu nganyjurruku."

¹⁶ Yanapulu. Jerusalem-ja ngalpanyapulu, palajun jarrinyipulaku Jesus-milija muwarrja yija. Palanga yarta jirnipulu kaninypirtilu.

¹⁷ Jarurrukartingi milpanyiyi Jesus-pa jinta palinymilirrangu.

¹⁸ Mayi ngananyikinyiyi, wurrarnajanaku Jesus-ju, "Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyurraja warajalu kurntanymajirrilu muwarr kangkulinyjanaku yatilarrangukarti, warliliminyiyi. Palinyjungarra kuwarri ngananya nganyjurrungu nyungungu."

¹⁹ Paju karrinyiyi, ngarlu kurllkarri jarrinyiyi palinymilirrangu. Japirr marnikinyiya warajapa warajalu, "Wunyurru? Ngajulu?"

²⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, "Nyurrajangarra warajalu palajun jilkuliny, martumpirri malya jilkulupalayi palinyju, nganyjurrungu nyungungu pala.

²¹ Marlkarri jarrinyaku ngaju muwarrja Ngarrkamilija, ngajuku mirli-mirlingi Ngarrkamilingi yarntarniyi palajun puripi. Palaku pirirriku

palajun jinajaku kuwarrijaja palinykungarra kurluny-kurluny jarruliny yiji ngarramarnti.

JESUS-JU PALINYKU KAWUKUPA PIJIRRIKU MIRANU JIRNIJANINYI (14:22-25)

²² Mayi ngananyikinyiyi Jesus-ju mana martumpirri, Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulungarra martumpirri nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!” Palaja ngartanakanu yinyajaninyi kutarrangu, wurrarnajanaku, “Marrayi, mayi nyungu ngalayi. Nyungulu martumpirri kurlkapirli jilkulunyurrinyi kawuku ngajumulaku. Jampa jintalu kawu ngaju yija wirlalaminyiyi. Kuwarringulu martumpirri ngananyangkulunyurru, kurlkarri malaminyinyurru ngaju kawu, janalu wirlarninyiyi marlkarri.”

²³ Palaja minpinapintingi wayin mana, Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulungarra wayin nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!” Yinyajaninyi, warajapa warajalu minpirniyi.

²⁴ Wurrarnajanaku, “Nyungulu wayinju kurlkapirli jilkulunyurrinyi pijirriku ngajumulaku. Ngajumili pijirri warrkilkuliny ngajungu marlkarri marrngurranguku kurrngalku. Yijalu Ngarrkalu ngakarnanyi marrngurrangu jurtuku muwarrku yinganyaku. Ngajulu marlkarri jarrinyajalu nyarra jurtu muwarr Ngarrkaja yija yakalamarnajanaku. Nyurralu wayin minpinangkulunyurru, kurlkarri malkulunyurru pijirri ngajumili, marlkarri jarrinyarna ngaju marrnguku kurrngalku.

²⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyungungu warrarnja munu yarranakanu wayin minpilimarna ngajulu. Yarti Ngarrkalu, ngajumulalu japartulu, ngaju wirriliminyi nyampali wiyirruku. Palaja yarrana minpilamarna ngajumulirrangungu.”

JESUS-JU WURRARNAJANAKU, “NYURRALU MIRTILU YAKALAMINYINYURRU” (14:26-31)

²⁶ Palaja yinma Ngarrkaku kurntarniyi, palakarti Mount of Olives-karti yanayi.

²⁷ Yananya kawarnikinyiyi Jesus-ju wurrarnajanaku, “Yija-yiji ngaju yakalaminyinyurru nyurralu. Mirti-mirti jarrulunyurru jirrja.” Jesus miranu nyunguku Ngarrkamiliya Muwarrja. Palajun purlpilu yarrtarna warinyju mirli-mirlingi Ngarrkamilingi, “Ngarrkalu wirlalkuliny marlkarri kukurnjarirrangumili nyampali, kukurnjarirrangungu wiyirr mirti jarrulupiyi jirrja.” Miranu Jesus, pala muwarr palinyngarra. Ngarrkalu yini marnikinyi Jesus kukurnjariku nyampali, yini marnikinyijaninyi palinymilirrangungu warrkamumu pulukurrangu kukurnjarirrangukapali. Ngarrkalu palajun muwarr pirni, palinyju marlkarri wirlalkuliny Jesus, wiyirr mirti jarrulupiyi palinymilirrangungu marrngurrangu.

²⁸ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, “Marlkarri jarrinyakanu ngaju, yarrana wanka jarrulumarna. Galilee-karti yija yankulumarna, ngaju walangkarr jarrulumarnanyurruku.”

²⁹ Peter-lu karra marnalu, “Jintalu yakalayintili, munu yakalamarnanta ngajulu.”

³⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnalu, “Yija nyungu muwarr wurrarnarningu, warrukartingi nyungungungarra kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumparla palinyku ngaju.' Palajun muwarr pilamanjanaku. Palaja rooster-lu kamalkuliny kujarramal.”

³¹ Puntaju Peter-lu karra marnalu, “Palangarra yija munu wurrala-marnajanaku. Wirlalinyiyili, marlkarringi munu yiji yijalu palajun wurralamarnajanaku.” Jintalu wiyirruju Jesusmilirrangulu palajun pukun muwarr Jesus-ja wurrarniyili.

JESUS-JU MUWARR PIRNIKINYALU NGARRKAKU (14:32-42)

³² Milpanyiyi palakarti, ngapikarti, Gethsememane-karti. Palinymilir-rangungu wurrarnajanaku, “Kajalkulunyurru nyungungu. Ngarrkaku muwarr pilamarnalu.”

³³ Palinyju kanyajaninyi Peter-pa James-pa John, yanayi walangkarr wangkangarra. Jesus ngarlu kurluny-kurluny yija jarrinyi.

³⁴ Palaja wurrarnajanaku, “Ngarlu wurmanyarni ngarramarnti ngaju. Paju karrinyaja yijapa marlkarri jarrulumarna. Nyungungu wantulun-yurru, mintu wantulunyurru, jarrurlju kalkuluminyinyurru.”

³⁵⁻³⁶ Palaja Jesus wangka yanajanaku, pajulu warnti pirnarninyi jungkanga, palaja marrja yija muwarr pirnikinyili Ngarrkaku. Wurrarnala, “Japartukayi, ngajumili japartu walja, nganikupa karrinyanpa, pala jilaman. Yija marlkarri jinaku karrinyajiyi marrngulu jintalu. Munu marlkarriku karrinyakarna. Nyuntulu kunta jilamanjaninyi. Palaku karrinyarna ngajulu. Puru yakalamarna. Nyuntu karrinyanpa jintalu wirlalaminyiyi marlkarri, puru marlkarri wirlalaminyiyi. Munu kunta jilamarnajaninyi.”

³⁷ Jesus-ju kulpanyakanu yirrirnijaninyi, kupalya jarrinyiyi palarrangu kujarrapa waraja. Peter-nga wurrarnala, “Nganija Simon Peter-kayi, nyuntu kupalya jarrinyan? Jampapa parrily waniman?”

³⁸ Wurrarnajanaku, “Parrily wantulunyurru, Ngarrkaku muwarr pilkulunyurrulu. Mirurrulu kawanyurrinyili, kurlu jilinyurrulu. Nyurralu yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jinaku karrinyinyurru, yija nyurra manyurla jarrinyanyurru. Palajalu japirr malkulunyurru Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi.”

³⁹ Palaja yarranakanu Jesus yana, yarrana Ngarrkaku muwarr pirnikinyili, nyarralungarra muwarrju.

⁴⁰ Yarranakanu palarrangukarti kujarrapa warajakarti kulpanyajanaku. Yarrana kupalya jarrinyiyi. Kupalyakarra karrinyikinyiyi. Kurntanyja waninyikinyiyarningu.

⁴¹⁻⁴² Yarranakanu Jesus yana, muwarr pirnili Ngarrkaku, yarranakanu kulpanya wurrarnajanaku, “Yirrkulu kupalya jarrinyinyurru? Jipi! Parrily jarrayi! Palamalungarra marrngulu ngaju yajarnikinyinyipa warukartingi kuwarringi ngaju jurti jirninyijanaku kurlujartinyja marrngur-rangungu. Warliliminyiyi. Parrjalayi! Kuwarringarra milpayinyi. Wararr karrayi! Purppi malaminyijaninyi.”

JINMURNTU JIRNIYI JESUS (14:43-52)

⁴³ Jampa Jesus-ju muwarr pirnikinyijanaku, wangkapalaji milpanya Jutaja. Jesus-milirrangungungarra paliny. Palinyja milpanyiyi kurrngal, jantujartiny, wirrkanapintipa yurluku. Jew-arrangumilalu mangunykatar-rangulu ngakarniyijaninyi.

⁴⁴ Jutajalu purlpi wurrarnajanaku jinmurntu jinakatarrangungu nyungu muwarr: “Yampu malamarna waraja. Palinyngarra warlilkulunyurru, tukulu kangkulunyurru!”

⁴⁵ Jampa Jutaja milpanyakanu, Jesus-karti yana, kayi marna “Miranu jinakata”, yampu marna.

⁴⁶ Palanga Jesus marrjalu warlirniyi.

⁴⁷ Warajalu Jesus-milirrangungulu palanga wararr karrinyajalu wirrkanapintijartinyju walyi malyarnili marrnguku. Kurlkajakun wirrkarna. Nyarra marrngu warrkamukata Wirtu Yatilmili.

⁴⁸ Palaja Jesus-ju japirr marnajaninyi, "Nganijalu yurlukujartinypa wirrkanapintijartiny milpanyanyurru ngajuku warlinaku, jinmurntu jinaku? Ngaju kulikatawayi, ngulyukatawayi.

⁴⁹ Karrpurrangu karrpungu Ngarrkamilingi Temple-ja miranu jirnikinyirnijaninyi. Nyurra palangangarra waninyikinyinyurru. Nganijalu munu jinmurntu jirniminyinyurru palanga? Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi puripi yija yarntarna ngajuku, palajun jiliminyinyurru. Palajun jiliyi. Munu kunta jilamarnanyurrinyi."

⁵⁰ Palaja palinymilirrangulu Jesus yakarnayi ngarramarnti, mirti jarrinyi yija jana wiyirr.

⁵¹ Warinyju, yangupalalu pirirrilu, Jesus yajarnikinyi. Palinyju kawu yamarnarninyi waralu warajalujukun. Jintalu jinmurntu jinaku partarl warlirniyi.

⁵² Palinymili wara yakarna, mirti jarrinyi kurta.

JESUS KANYAYI WIRTUKARTI KIMITIKARTI (14:53-65)

⁵³ Yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangu mayanga wirtujinanga kunmu jarrinyikinyi. Pala maya Wirtu Yatilmili. Jinmurntu jinakatarrangulu palakarti mayakarti kanyayi Jesus.

⁵⁴ Peter-lu yajarnikinyijanyinyi, kajamartalu, Wirtu Yatilmilingi mayanga kiyirtingi ngalpanya paliny pukun.

Pala maya wirtujina yiji, ruwumurrangu nyarrakurnujirri, courtyard-jartiny partijirri kaniny. Peter palangangarra courtyard-ja ngalpanya. Palanga partijirringi warrkamukatarrangu kajarnikinyi, Wirtu Yatilmilirrangulu marrngurrangu jana. Parrpa jirnikinyiyarninyi wikanga. Peter kajarnajanaku, parrpa jarrinyaku.

⁵⁵ Mayanga palarrangulu yatilarrangulupa nyampalirrangulu, wiyirrju Wirtulu Kimitilu, malyarr karrinyiyalu Jesus-ku. Palinyku marlkarri jinaku karrinyiyalu. Kanyjirnikinyiyijanaku marrngurranguku muwarr pinaku, mitu manaku, "Ngajulu yirrirnirni Jesus-ju panypanyala Ngarrkamilingi mangunya."

⁵⁶ Kurrngalju mitulu muwarr kanganyikinyi Jesus. Warinypa wariny muwarr janamili, janamilirrangulu muwarr rurru pirnayarninyi.

⁵⁷ Jinta wararr karrinyi, nyungu mitulu muwarr kanyayi Jesus,

⁵⁸ "Paliny muwarr pirni, pinakarrinyiyirni nganarnalu, 'Ngarrkamili Temple, yarni marnayi marrngulu, yija ngartalamarna ngajulu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga wariny Temple yarni malamarna ngajulu, munu marrngulu palajun yarni marnakayi.'" Palajunju mitu marnikinyi.

⁵⁹ Janalu pukun muwarrarrangu warinykurnu jirnikinyi.

⁶⁰ Palaja wararr karrinyi Wirtu Yatil, walangkarr wararr karrinyijanaku. Wurrarnili Jesus-ja, "Ngukarri marnikinyiyinti. Nyuntulu puntaju karra marnamanjanaku. Ngani muwarr pilamanjanaku?"

⁶¹ Jesus jama waninyi, munu muwarr pirnama. Yarrana Wirtulu Yatilju wurrarnili, "Ngarrkalu ngakalkulinynganyjurruku partany walja, nyampali wirtu waninyaku nganyjurruku. Wunyjurru? Ngani wurrar-nanparningu? Nyuntungarra nyarra Ngarrkamili?"

⁶² Puntaju Jesus-ju, “Yuu, palangarra ngaju. Yirriliminyinyurru ngaju, kajalamarna Ngarrkamartaji, marrjanyukartingi palinyja. Palaja yirriliminyinyurru kankajirrija mujungungu kulpulumarna.”

⁶³⁻⁶⁴ Palaja muwarrja Wirtulu Yatilju wurru palinymili ngartarnarningu. (Jew-arrangulu kuli jarrinyajalu palajun jirnikinyiyi purlpilu.) Karra marnajanaku, “Nyurralu pinakarrinyinyurru palinymili kurlu muwarr. Muwarrja palinymilija yijalu jakurl kanganyamajirri miranurla nyurra. Wunyjurru wurralkulunyurrulu?” Puntaju kulpanya wurrarniyili wiyirju, “Yija marlkarriku wirlanaku.”

⁶⁵ Jintalu janga pirnikinyiyili Jesus-ja. Palanga ngumpa paliny kunymarniyi waralu, parirru wirlarnikinyiyi. Nyurni marnikinyiyi, “Nganurtulu wirlarnanta?” Palanga marrngurrangulu Wirtulu Yatilmilalu kanyayi, parirru parlju wirlarnikinyiyi.

PETER-LU WURRARNAJANAKU MUNUMPA PALINY JESUS-KU (14:66-72)

⁶⁶ Palajun jarrinyikinyi Jesus-ku, Peter yirru kaniny waninyikinyi, courtyard-ja. Warrkamukata mirtawa milpanyili, Wirtumili Yatilmili paliny.

⁶⁷ Peter yirirni wikanga wangka, parrpa jarrinyikinyi. Jurtu yirrinajalu wurrarnili, “Pala Jesus, Nazareth-ja, yija palinymilirranguja nyuntu.”

⁶⁸ Peter-lu mitu marna, “Palinyku munumparla ngaju. Kakurnananta muwarr nyuntumili!” Palanga jampa yananyikinyi Peter jawabirtikarti, kiyirtikarti, rooster-lu kamarna palanga.

⁶⁹ Mirtawalu jawabirtimartajingi yirirni, wararr karrinyajarrangungu wurrarnajanaku marrngungu, “Nyungu pirirri waraja Jesus-milirranguja.”

⁷⁰ Yarrana Peter-lu kunta jirni, “Munu!”

Yarti palarrangulu wararr karrinyajalu wurrarniyili, “Yijarla Jesus-mili nyuntu. Galilee-ja nyuntu.”

⁷¹ Palaja Peter-lu wurrarnajanaku, “Yija muwarr pirnirni. Ngajuku miranu Ngarrka. Mitu muwarrja ngaju wirlalinyili Ngarrkalu. Nyarra pirirri wurrarnijinyurru, yija palaku ngaju munumpa!”

⁷² Palaja kamarna rooster-lu. Peter-lu pinakarrinyakanu, kurlka jarrinyi yija muwarr Jesus-mili, “Kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, ‘Munumparla palinyku ngaju’. Palajangarra rooster-lu kamalkuliny kujarramal.” Palajun puripi Jesus-ju wurrarnala Peter-nga. Peter tarlkarra manakanu kurlkapirli jarrinyi, palajungarra palinyju jirni. Ngarlu wurmanya kurntanyjartiny, ngangkurl jirnikinyi.

15

JESUS KANYAYI NYAMPALIKARTI, YINI PALINY PILATE (15:1-5)

¹ Pirrpa-pirrpa jarrinyaja kunmu jarrinyiyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangupa jinta wiyirr nyampalirrangu, Wirtungu Kimitingi. Muwarr yimpirniyarningu. “Kangkuluminyi Jesus Roman-karti.” Palaja Jesus kunymarniyi, kanyayi Roman-karti wirtukarti nyampalikarti, yini paliny Pilate. Paliny Roman-milija wurrarnja, Roman-milalu King-ju wirrirni Pilate nyampali Jew-arranguku.

² Pilate-ju japirr marnikinyi Jesus, “Wunyjurru? Jew-arrangumili King nyuntu?” Jesus-ju puntaju marna, “Nyuntu palajun muwarr pirnan.”

³ Yatilarrangulu mitulu ngukarrirnikinyiyi Jesus, “Nganarnamilingi mangunyja panypanyikinyili palinyju.”

⁴ Palaja yarranakanu Pilate-ju wurrarnili, “Pinakarajaninyi, palarrangulu ngukarrirnikinyiyinti. Puntaju karra malaman?”

⁵ Jama waninyikinyi Jesus, munu puntaju marnamalu. Pilate-ju ngurnjul jarrinyikinyalu.

WURRARNIKINYIYILI PILATE-JA JESUS MARLKARRI JINAKU (15:6-15)

⁶ Purlpi turlparrarrangu turlparranga, Jew-arrangulu kukurnjaripa lalya martumpirri ngananyikinyi, Pilate-ju yinyji pirnikinyijanaku marrngu jinmurntuja, waraja ngakarnikinyijanaku. Nganurtuku kar-rinyikinyiya Jew-arrangu, palaku japirr marnikinyiyalu, palangarra Pilate-ju ngakarnikinyijanaku.

⁷⁻¹¹ Palaja kuwarri kurrngal kunmu jarrinyi Jew-arrangu, Pilate-ku japirr manaku, “Jinmurntuja yinyji pilamannganaku waraja.” Pilate miranu jarrinyijanaku, yatilarrangulu mikulu yirrirniyili Jesus-ja, palajalu kanyayili. Palaja japirr marnajaninyi Pilate-ju, “Ngakalamarnanyurruku Jesus, Jew-arrangumili King?” Yatilarrangulu purlpilu wurrarnikinyiyi-janaku Jew-arranguku marrngurranguku, jakurlirniyijaninyi japirr manaku Pilate-ku, “Yinyji pilamannganaku pala wariny pirri, yini Barabbas.” Pala Barabbas jinmurntungu waninyikinyi, jinta pukurl palinykapali. Purlpi kuli partirniyijanaku Roman soldier-rrangungu, Roman-arrangu kujarrapa waraja marlkarri wirlarniyijaninyi.

¹² Nyarraku Barabbas-ku japirr marnikinyi, puntaju Pilate-ju japirr marnajaninyi, “Pala Barabbas yinyji pilirni, palaja wunyjuru jilirnili ngajulu nyungu wariny, pirri yini marnanyurru 'Jew-arrangumili King'?”

¹³ Puntaju kamalu karra marnikinyiyili, “Paliny nayilamu jilaman mungkanga. Palajun jinajalu marlkarri wirlala.”

¹⁴ Yarrakanu Pilate-ju japirr marnajaninyi, “Nganijalu? Ngani kurlu jirni palinyju?” Kamarnikinyi yija marrjalu, “Paliny nayilamu jili mungkanga.”

¹⁵ Jew-arranguku pikaly jinaku karrinyi Pilate. Palaja Barabbas yinyji pirnijanaku, Jesus yinyajanaku soldier-nga, wurrarnajanaku wilypurn-jartinyju wirlanakupa mungkanga nayilamu jinaku.

SOLDIER-RRANGULU NYURNI MARNIKINYIYI JESUS (15:16-20)

¹⁶ Soldier-rrangulu kanyayi Jesus ngurrakarti janamilikarti, mayanga wirtujinanga ngalpanyi, courtyard-ja kaniny partijirringi kanyayi. Jinta soldier-rrangu kayi marnayijaninyi, “Kurtaliy nyungukarti.” Palaja wurruku palinymilaku mirarniyi, Pilate-ja muwarrja Jesus wilypurnjartinyju wily pirniyi. Palaja nyurni marnikinyi yija.

¹⁷ Manayi ngurriny pilyarri, ngalypakata yija, wirrirniyili. Mungkaja yir-ijartinyarrangu manayi, yarni marnayi ngapi, mangkakapali, wirrirniyili jurnturtungu Jesus-ja.

¹⁸ Palaja nyurni marnikinyi, wurrarnikinyiyili, “King Jew-arranguku yija nyuntu.”

¹⁹ Mungkalu jurnturtu wirlarnikinyi, palinyja janga pirnikinyiyili, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyaja jinanga palinyja milya kaniny jungkanga jarrinyikinyiyili. Palajunmarta jirnikinyi palinyku nyurni manaku, wirtukapali paliny janaku.

²⁰ Jipi nyurni manakanu, paliny ngurrinyku ngalypakataku mirarniyi, wurru palinymilingarra wirrirniyili. Palaja mungka wirtu palinyja ngurntingi wirrirniyi, palinyju kanganyaku, jinangu marntiku jirniyi jalakarti, ngapikarti, Golgotha-karti, mungkanga nayilamu jinaku, palanga marlkarri jinaku.

JESUS KANYAYI, MUNGKANGA NAYILAMU JIRNIYI (15:21-27)

²¹ Partijirri jarrinyaja soldier-rrangulu pirirri warlirniyi, ngajarri. War-rarnja Cyrene-ja paliny, yini Simon. Japartu Alexander-milipa Rufus-jumili. Jerusalem-karti milpanyikinyi. Roman soldier-rrangulu warlirniyi, jakurlirniyi kuliny-kulinyju paliny palaku wirtuku mungkaku kanganyaku, pala mungka Jesus-ku.

²² Golgotha-nga milpanyiyi. (Pala yini Golgotha Jew-arrangumilingi muwarrja Pinka-Pinka wurrarnayi.)

²³ Palanga Jesus partarl yinyayi wayin mirrijinjartiny minpinaku. Parraparrangamarra pala mirrijin. Jesus-ju munu minpirnama.

²⁴⁻²⁶ Soldier-rrangulu mungkanga nayilamu jirniyi, parirrijirri nayilamu jirniyi, jinajirri pukun. Mirli-mirlingi yarntarnayi nyungu muwarr, "Nyungu Jew-arrangumili King", wirrirniyi pala kankarni mungkanga palinymartaji. Marntungu karrpu kanka jarrinyi, yarlipala, nayilamu jirniyi mungkanga Jesus. Palaja wurruku palinymilaku witi karrinyiyi, nganurtulu kangkulinyapa pala.

²⁷ Ngulyukatajirri nayilamu jirniyipulinyi warinyajirri mungkangajirri palinymartaji, marrjanyukartipa jampukarti.

JINTALU PUKUN NYURNI MARNIKINYIYI (15:29-32)

²⁹ Marrngurrangulu jukurti-jukurtulu parrjarnikinyiyi wangkalu nyurni marnikinyiyi paliny. Karra marnikinyiyalu, "Wurrarnan ngartalaman Ngarrkamili Temple, nyuntulu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga yarni malaman.

³⁰ Katukala mungkaja, yinyji pinakanu wanka jilarninyi nyuntulu!"

³¹ Palajunju wurrarnikinyiyi palarrangulu mangunyatarrangulu pukun, nyurni marnikinyiyi Jesus. Wurrarnayarningu, "Jinta wanka jirnikinyijaninyi. Munu palinyju wanka jinakarninyi.

³² Purlpi wurrarnikinyi palinyju, 'Ngaju ngakarnanyi Ngarrkalu. Jew-arrangumili King ngaju.' Jampa katukalkuliny mungkaja paliny. Palajan-garra nganyjurrulu yijalmarta jiliminyalu palinyja."

Mungkangapa ngulyukatalujirri pulanyju pukun nyurni marnikinyipulu Jesus.

JESUS MARLKARRI JARRINYI (15:33-41)

³³⁻³⁴ Karrpu partijirringi parlparr warrukurla jarrinyi. Warrukurla palajunngarra waninyikinyi ruka-rukakartijakurl. Palaja Jesus marrja muwarr pirni, purlpimalulu muwarrju japirr marna Ngarrka, "Yiluyi, Yiluyi, lama japakajani?!" Pala muwarrju wurrarninyi, "Ngarrkakayi! Ngarrkakayi! Nganijalu parnpina wirrirnanyin nyuntulu?"

³⁵ Jintalu palangapa wararr karrinyajalu pala muwarr pinakarrinyajalu wurrarniyi, "Pinakarrayi! Kayi maninyi palinyju pala purlpija pirirri, Ngarrkamili Muwarr Pinakata, Yilayija."

³⁶ Waraja mirti milpanya, wara malya jirni wayinja, milyanga mungkanga wirrirni, kanka jirni Jesus-ja jawanga, jangka jirnili ngumanaku Jesus-ju. Wurrarnajanaku, "Kula! Parrjalkunya! Yijapa milpuliny Elijah palinyku mungkaja kaniny jinaku."

³⁷ Palaja Jesus-ju kamarna yija, warajamal nganyjurnu, wurrjirni.

³⁸ Jerusalem-ja Ngarrkamilingi Temple-ja kaninykarti milyanga Ngar-kamilijakun pala. Wirtu Yatiljakun ngalpanyangkuliny palanga, munu jinta marrngurrangu. Walangkarr pala Ngarrkamilingi wilitiny jar-rinyikinyi wirtu ngurriny. Ngampa pirnikinyi pala, ngalpanyangamarra marrngurrangungumarra. Jampa Jesus marlkarri jarrinyi pipurrungarra

ngurriny pala laarr kanya yija, kankajirrija kaninykurnu jungkakarti-jakurl.

³⁹ Ngapingi, Golgotha-nga, pala Roman soldier nyampali Jesus-martajingi wararr karrinyikinyi walangkarr parrjarnikinyi. Palaja yirrirnajalu palajun marlkarri jarrinyi Jesus, wurrarna, "Yijangarra nyungu pirirri Kankajirrikarringumili Partany."

⁴⁰⁻⁴¹ Palanga kurrngal mirtawarrangu wararr karrinyikinyiyi, kamartangulu parrjarnikinyiyi. Purlpi, Jesus yananyikinyi Galileengi, palarrangulu mirtawarrangulu yajarnikinyiya, palinyku mayi kampanikinyiyalupa nganin-nganin. Galilee-ja yajarniya paliny Jerusalem-karti. Kuwarri parrjarnikinyiyi kajamartangulu. Jananga Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. (Pala wariny Mary pipi palinyngarra pulanyku, James Wupartukupa Joses-ku).

WIRRIRNIYI JESUS KAWU MARLKARRI JURNTINGI (15:42-47)

⁴²⁻⁴³ Palakurtirra pirirri, yini Joseph. Paliny ngapija, tawunja Aramatheaja. Nyampali paliny, mirtanya, Wirtu Kimiti marrngu paliny. Palinyku ngalya wurrarnikinyiyalu wiyirru. Punja mimarnikinyi, wurrarnikinyi, "Jampa Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu, palinyjungarra milpanyajalu ngalyalu kalkulkulinynganyjurrinyi ngarramarnti." Palangarra Joseph marrpalya yanalu nyampalikarti, Pilate-karti, japirr marna, "Kawu kangkulumarna Jesus, jungkaranga wirrilamarna?"

Purlpi ruka-ruka. Jampa karrpu kara ngalpuliny. Palaja Sabbath jarulinyjanaku, Jew-arrangumili karrpu Ngarrkaku. Janamilija mangunya munu warrkamu jarrinyaku jana. Palangamarra Jesus kawu marlkarri jungkaranga wirrinaku karrinyikinyialu Joseph-ju palanga ruka-ruka.

⁴⁴ Ngurnjulju japirr marna Pilate-ju, "Purlpi marlkarri jarrinyi paliny?" Soldier nyampali kayi marna, japirr marna, "Punja marlkarri waninyi Jesus?"

⁴⁵ Palalu soldier-lu nyampalilu wurrarnala, "Yuu, purlpi marlkarri paliny." Palaja Pilate-ju wurrarnili Joseph-ja, "Yuu, kawu paliny marlkarri kangkuluman."

⁴⁶ Joseph store-karti yana, mana warnkulu wara makanu mirta-mirta, ngalypakata yija. Mungkaja Jesus kawu marlkarri kaniny jirni, waralu kunymarna, wakany kawu yamarna. Palaja jurntikarti kanya. Pala jurnti kapulyakata warnkulu purlpija wirrkarniyi jungkaraku. Palanga kaninykarti wirrirni Jesus kawu marlkarri. Palaja warnku wirtujina jujirni jurntikarti, jawabirti yamarna yijalu ngarramarnti.

⁴⁷ Mirtawajirrilu parrjarnikinyipulu, nyarralujirri, Mary Magdalene-lupa wariny Mary-lu. Parrjarnikinyipulu Jesus kanya wirrirni Joseph-ju jurntingi, palanga yirrirnipulu.

16

JESUS WANKANYU JARRINYAKANU TURLPANYA (16:1-8)

¹ Sabbath-ja, kara ngalpanyajalu, yarranakanu warrkamu jilipiyi Jew-arrangulu. Palangarra kara ngalpanyajanga, yanayi store-karti Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. Manayi warnkulu ngalypakatarangu yangkanapintirangu, parnti jurikata yija, kawungu yangkanaku Jesus-ja.

² Wiyikingi yanayi pirrpangangarra palakarti jurntikarti. Jampa karrpu milyapal jarrinyajanga jurntingi milpanyiyi palanga.

3-4 Yananya kawarnikinyiyi muwarr pirnikinyiyarningu, “Pala yamanapinti warnku, jurntingi jawapirtingi, nganyjurrulu munu rurriji pirnakanyi, warnku wirtujina yija. Nganurturrangulu rurriji pilipiyanganyjurruku pala warnku?” Jampa milpanyajalu yirrirniyi, parrjarniyi nyarra warnku purlpi rurriji pirni warinyju.

5 Palaja jurntingi ngalpanyiyi, yirrirniyi yangupala pirirri, wurrujartiny mirta-mirtajartiny, marrjanyukarti kajarnikinyi. Wirnti karrinyikinyiya mirtawanyjarri.

6 Palinyju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi! Yija kanyjirnanyurrulu kawuku Jesus-ku Nazareth-jaku, nyarra purlpi mungkanga nayilamu jirniyi. Marlkarri jarrinyaja yija wanka jirni Ngarrkalu. Munu nyungungu kuwarri. Parrjaliyi! Nyungungungarra wirrirniyi. Nyunguja yana.

7 Yankulunyurru, nyungu muwarr wurralkulunyurrujanaku Peter-ngapa jintanga Jesus-milirrangungu, ‘Paliny Galilee-karti walangkarr yankulunyurru. Palangangarra yirrilkulunyurru, palinyja muwarrja yija.’”

8 Jalakarti yanayi palarrangu mirtawanyjarri, jurntija mirti jarrinyiyi. Wirnti yija, jannganka pirnikinyiyipa ngurnjurnikinyiya yija. Wirntilu jintanga munu muwarr pirnimiyijanaku warinyarranguku.

(Warinyju nyungu muwarr yarntarna, Jesus marlkarri jarrinyaja wankanyu waninyi, miral jarrinyijanaku palinymilirrangungu.)

JESUS MIRAL JARRINYIJANAKU PALINYMILIRRANGUNGU (16:9-18)

9 Wiyikingi marntungu, pirrpa-pirrpamajirringi, Jesus yarrana wanka jarrinyi, turlpanya. Miral jarrinyili Mary Magdalene-nga. Purlpi palinyjangarra Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyili 7 mirurru.

10-11 Kuwarri yirrinakanu Jesus Mary yana palinymilirrangukarti. Kulurnikinyiyarninyi janalu. Wurrarnajanaku, “Nyampali nganyjurrumili, Jesus, munu marlkarri wanima. Marlkarri jarrinyaja wanka jarrinyi, yirrirnarna ngajulu.” Mary-nga munu yijalmarta jirnimiyili. Panypanyiyili muwarrja.

12 Ruka warinyjirri Jerusalem-ja jalakarti yanapulu. Purlpi Jesus-ja yijalmarta jirnikinyipululu. Kuwarri Jesus miral jarrinyapulaku. Pulanyju warinykapali wurrarnapululu, palinyngarra kakurnapululu.

13 Palaja, miranu jarrinyaja, kulpanyapululu Jerusalem-karti, jintanga palinymilirrangungu wurrarnapulujanaku, “Jesus wanka yija. Yirrirnalayi ngalayalu.” Puru pinakarrimiyipulinyi, munu yijalmarta jirnimiyipulaku.

14 Palaja, ngananyikinyiyi, miral jarrinyijanaku Jesus palinymilingi 11 marrngurrangungu. Yijalu warnta marnajaninyi. Warinyarrangulu Jesus wanka yirrinajalu purlpi wurrarniyijanaku, yirrkulu jalypalu jirnikinyiyi, palarrangulu 11 marrngurrangulu munu yijalmarta jirnimiyijanaku. Palajalu Jesus-ju warnta marnajaninyi.

15 Palaja wurrarnajanaku, “Warrarnjirringi wiyirra yananyakanu, wurralayijanaku marrngungu wiyirra Ngarrkamili ngalypakata muwarr.

16 Kurrngalju yijalmarta jilipijiya ngajungu. Warinyju ngapanga jinaku janaku. Jana marlkarri jarrinyaja, Ngarrkalu wankanyu kalkulkulinyjaninyi ngarramarnti. Jintalu munu yijalmarta jilipijiya ngajungu. Jana marlkarri jarrinyaja, Ngarrkalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti.

17 Ngajungu yijalmarta jinakatarrangulu ngajungu yiningi mirurru jurtu ngakalapiyijaninyi marrngurranguja. Muwarr warinyarrangu muwarr pilipiyi.

18 Jurru watarrkulu marrayili, yijalu munu marlkarri jilkulinyjaninyi palalu jurrulu. Marlkarri jinapinti watarrkulu minpiliyili, yijalu munu

kurlu jilkulinyjaninyi palalu kurlujartinyju. Janalu wirrilipiyijanaku parir-rju wurrkujartinyjarrangu, Ngarrka japirr malapiyi ngalypa jinaku, yijalu Ngarrkalu ngalypa jilkulinyjaninyi wurrkujartiny. Yijalmarta jinakatar-rangulu palajun jilipiyi. Palaja marrngurrangu miranu jarrulupiyijanaku warrkamu jirnirni ngarramarnti ngajulu yijalmarta jinakatarrangungu.” Palajun Nyampali Jesus muwarr pirnajanaku.

JESUS KANYA KANKA NGARRKALU, NYAMPALI WIYIRRKU WIRRIRNI (16:19-20)

¹⁹ Palaja Ngarrkalu kanya kanka, wirrirni marrjanyukartingi wangka yija palinyja. Palanga wirrirni Jesus wirtu yija nyampali wiyirrkun gunarrikurnujirriku.

²⁰ Jesus-milirrangulu yananyakanu wurrarnikinyiyijanaku ngunarrikurnujirringi marrngurrangungu Ngarrkamili muwarr ngalypakata. Yirrkulu Nyampalilu Jesus-ju warrkamu jirnikinyi palinymilirrangungu, marrngurranguku jurti jinaku janamili muwarr yija jurtu. JIPI.

Luke

Unknown if consultant checked.

15

¹ Jiyijajilu wurrarnikinyijanaku marrnguku Ngarrka. Kurrngalju palanga pinakarrinyikinyiyalu. Kurlujartiny marrngurrangupa pukun milpanyikinyiyalu palinykarti pinakarrinyaku.

² Palanga kurrngalja kujarrapa waraja miranu jinakatarrangu janamilaku Juwumilaku mangunyku. Jinta pukun palanga, yini marnikinyiyarninyi Pariji. Palarrangulu Parijilupa miranu jinakatarrangulu par-rjarnikinyiyi Jiyijaji. Wurrarnikinyiyarningu, "Nyungu Jiyijaji kurrngarnajanaku kurlujartinyku marrnguku, mayipa nganinyi janamilingi ngurranga palinyju. Palajun kurlujartiny."

³ Jiyijaji miranu janaku wunyjurru wurrarnikinyiyarningu. Palajalu yimpirnajanaku palinyju nyungu muwarr miranu jinaku janaku.

⁴ "Nyungu pinakarrayi! Ngurnipali warajalu nyurraja kalkulajaninyili 100 kukurnjari ngunarringi pirranga. Palaja ngurnipali waraja kukurnjari ngawu kanyjil-kanyjil yarrala. Ngani jilaman nyuntulu? Yakalamanjaninyi jinta 99 kukurnjari pirranga. Palaja tukulu kanyjilamanpalu warajaku kukurnjariku ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyajaku.

⁵ Maninyajalu nyuntu ngarlu yija pikaly jarruluman. Nyuntulu mankuluman pala kukurnjari waraja ngawu kanyjil-kanyjil. Palaja kangkuluman nyuntungu warntaranga, walarni jilaman ngurrakarti.

⁶ Palaja nyuntulu kamalamanjanaku nyuntumilaku marrngurranguku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Nyungu kukurnjari ngajumili ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyi pirrangapa. Yijalu manarna. Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!"

⁷ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, "Yu! Nyuntu yija pikaly jarrinyin nyuntumilija kukurnjari maninyajalu. Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu palinymili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kurlujartiny jinaja kulpanya Ngarrkakarti. Pikaly waninyayi 99 marrnguku ngalypakataku, Ngarrka yajarniyipa. Yijangarra pikaly yiji jarrulupiyalu warajakujakun marrnguku kurlujartinyja jinajapa wirarki jarrinya jina warajanga, kulpanya yajanaku Ngarrkaku.

⁸ Palaja yimpirnijanaku nyungu wariny muwarr Jiyijajilu. "Ngurnipali 10 warnku turrku-turrku kalkulali mirtawalu. Palaja ngurnipali kurlu jilkuliny waraja. Ngani jilkuliny palinyju? Tili jilkuliny tilipinti, maya purumu jilkuliny, tukulu kanyjilkuliny pa nyarrakurnujirri.

⁹ Maninyajalu kamalkulinyjanaku marrnguku jintaku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Warnku nyarra kurlu jinirni, yijalu manarna! Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!"

¹⁰ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, "Yu! Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu palinymili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kulpanya kurlujartiny jinaja.

¹¹ Palaja wurrarnajanaku nyungu wariny muwarr, "Purlpi waninyikinyi pirirri kujarrajartiny pirirrijartinyjirri.

¹² Warajanga karpungu nyirtingunyamurninyju wurrarnala japartumurniny pulanymili, 'Japartukayi, marlkarri jarrinyajalu nyuntu ngalayalu mankulupalayi warrarn nyuntumili. Jinta pili ngalayaka warrarn kuwarri, ngajumili yungkulupijin kuwarri.'

Palaja yijalu jinta pinipuluka pala japartumurninyju.

¹³ Palaja nyirtingunyamurninyju palinymili warrarn jinta yinyajaniny warnkuku, yakarna ngurra, kaja yana warrarn warinykarti. Palanga warrarnja palarrangujartiny warnkujartinyju kurlu pinikinyijaniny. Karipa minpirnikinyi, witi karrinyikinyipa, yijalu kurlu pinarninga wiyirru palinymilalu warnkulu.

¹⁴ Palaja paliny ngurnjurnikinyi, warnkumajirri.

Palaja palanga warrarnja ngapamajirri jarrinyi, mungkapa warruly tikirl jarrinyikinyiyi. Mayimajirripa marrngurrangu palanga warrarnja waninyikinyiyi. Nyirtingunya pala pirirri janparr karrinyikinyi.

¹⁵ Palaja palinyju kurlkarri marnikinyi, 'Wunyjurru mayi mankulumarna nganinyaku? Warrkamuku japirr malamarnajaninya. Palaja yijamarta yungkuluminyiyi mayi warrkamuja.'

Warrkamu jinikinyalu ngurraraku. Palalu ngurraralu wurrarnala, 'Nyungu ngajumili ngurr-ngurr kalkulumanjaninyi, mayipa yungkulumanjaninyi.'

¹⁶ Palaja ngurr-ngurru kalkurnikinyijaniny. Nyampalilu munu yingama mayi paliny nganinyaku. Paliny yija janparr karrinyikinyi mayipirrayiku ngurr-ngurrmilaku.

¹⁷ Yartikarra yija paliny kurlkapirli jarrinyi. 'Ngajumili japartumili warrkamu puluka mayi nganinyayi ngalypakata marlkaku yiji. Ngaju nyungungu janparr karrinyarni, janparrja marlkarri jarrarnili.

¹⁸ Ngaju yankulumarna, kulpulumarnalu ngajumili japartukarti, wuralamarnala palinyja, 'Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa panypanyarnanga nyuntungu.

¹⁹ Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany, puru wantulumarnanga ngaju nyuntumili warrkamukata, warrkamu jilamarnanga nyuntuku."#'

²⁰ Jampangarra paliny yana, kulpanya palinymili japartumilikarti. Kajaja ngarrany yirrirni palinymilalu japartulu. Japartumurniny paju karrinyalu, mirti jinalu palinymilaku partanyku. Ngampal jini, ngangkurlu jinikinyipularninyi.

²¹ Partanymurninyju wurrarnala, 'Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa nyuntungu. Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany.'

²² Munu puntaju japartumurninyju pinakarrimalu palinymilaku partanymurninyku. Wurrarnajanaku palinymilaku warrkamu pulukurrangu, 'Nyampalu marrayalu wurrukarra ngalypakata palinyku, wirriliyili, jujika wirriliyili jinanga, palaja parirra palinyja wirriliyili ringi!

²³ Palaja marrayi purlika, jinjimama, wirlaliyi, wirlanajalu kampalkuluyurru. Palaja ngalkuluminyalu nganyjurrulu ngajumilaku partanyku. Ngalya wantuluminyi pikaly yija!

²⁴ Ngajulu wurrarnarna nyungu ngajumili partany yijakapali marlkarri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyju. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany!'

Palamaja pikalyju kurntarnikinyiyipa yaku jarrinyikinyiyi.

²⁵ Murrkangunyamurninyju warrkamu jinikinyi ngunarri. Palaja warrkamuja kulpanya ngurrakarti. Wangka jarrinyikinyi, pinakarrinyijaniny kurntanaja ngurrangalu yaku jarrinyikinyiyipa.

²⁶ Palaja palinyju kamarnalu marrnguku warajaku palinymilaku japartumilaku warrkamu jinakataku. 'Nganija palanga pikalyju kurntarnikinyiyipa yaku jarrinyikinyiyi?'

²⁷ Puntaju pala marrngulu wurrarnala, 'Nyuntumili marrka kulpanya kuwarri. Nyuntumilalu japartulu wurrarnanganaku, "Nyungu ngajumili partany kulpanyaji ngajukarti. Wirlaliyi nyarra purlika, jinjimama."#'

²⁸ Murrkangunyamurniny yurnturi jarrinyi, munu yanama mayakarti, jalakarti waninyi, kajamarta.

Palaja palinymili japartu yanalu palinykarti, ngarlu japirr marna, 'Kurtali mayakarti kaninykurti.'

²⁹ Murrkangunyamurninyju yurnturijartinyju puntaju wurrarnala japartumurninyja, 'Ngaju yija nyuntuku waninyikinyirnangu, warrkamu jinikinyirnangupa nyuntuku partunupa yurranga. Ngajulu yirrkulu nyuntuku pinakarrinyikinyirnangu nyuntuku muwarrjaku. Puntaju munu yingaminyin ngaju wupartupa nanikutu. Ngajumilirrangulu jarnturrangulu yijapa nganamiyirni kuwiyi pikalyju. Munurla! Kumarri marnanyin wirlanaku kuwiyiku nganinyakupa.

³⁰ Ngaju munu nyungukapali nyuntumilikapali nyirtingunyakapali, nyuntulu nyuntumili warrarn yinyanpa. Palinyju warrarnku warnku mana, wiyirr warnku kurlu jini mirtawanga. Kuwarri paliny kulpanyajalu nyuntulu wirlarnanpalu palinyku kuwiyi jinjimama.'

³¹ Japartumurninyju wurrarnala, 'Partany, nyuntu waninyijin ngajungu, ngajulu kalkurnarnanta japartulu. Nyungu waninyiyinga nyuntumili nganin-nganin. Ngajulu wiyirr kalkurnarnanga nyuntuku. Marlkarri jarrulumarnapa yija nyungu wantulupiyinga nyuntuku.

³² Ngajulu wurrarnarna nyungu nyuntumili marrka yijakapali marlkarri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakar-naminyikapali ngarrakunyju. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany! Palajunjalu jurtungu pikaly yiji jarruluminyi.'#"

16

¹⁶ [Yayipirayamulu karra marnalu]...nyarra waninyi wirtu yiji wuju partijirri kaniny nganarnangapa nyurranga. Palarranguku nganarnanga ngarnurtupa karrinyi yananyaku nyurrakartiku munu yiji, ngunjul yija palaku. Palarranguku pukun nyurranga ngarnurtupa karrinyi milpanyaku nganarnakarti munu yiji, ngunjul yija palaku.

22

³¹⁻³² "Jayiman, Jayimankayi, Jayitanju Ngarrka japirr marna nyurraku, marrjalu yakurr manaku nyurraku. Ngajulu ngarlu japirr marnarnangu Ngarrka nyuntuku, Jayimankayi, nyuntuku yijalmarta jinaku Ngarrkanga ngarrakunyju. Nyuntulu warinykurnu jarrinyaja kulpanyaku ngajukarti ngajuku yajanaku, palarrangu jinta pukun ngajuku miranu jilamanjaninyi, janalu ngajuku yirnkulumarta yajanaku."

John

SECOND TENTATIVE DRAFT of JOHN 3:16-21 (not final).

3

⁶ Marrngumili kawu nyarra paliny palinymilijangarra pipi japartuja. Palinymili pirlurr nyarra Ngarrkamilija Pirlurrja.

¹⁶ Marrngurrangu ngarlungu yija Ngarrkanga / God-ja. Palajunjalu yinyanganyjurrinyi pujamu walja palinymilingarra, palinyja yijalmarta jinakatarrangu munu pujunuku jarrinyaku, ngarramarnti wankanyuku waninyaku palinymilingi ngurranga.

¹⁷ Munu ngakarnama palinymili pujamu nyungukarti ngapiku, jurtu ngakanaku wiyirrku. Palinyju ngakarna nganyjurraku kartuwarra manaku wiyirrku!

¹⁸ Nganurtulupa yijalmarta jilkulinyipi God-mili pujamungu, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi. Wiyirr yijalmarta jinakatawayi palajunmarta kurluny-kurlunyjangarra waninyayi kakuputu, God-mili pujamu waljanga yakal manakata.

¹⁹ Yakujunngarra: Tili God-milingarra milpanyanganyjurraku, marrngulu warrukurlaku karrinyaya, kurlujartinykungarra karrinyaya.

²⁰ Malyparr karrinyaya Tili God-milakungarra kurlujartiny jinakata, munu milpanyakayi Tili God-milikarti, kurntanyja jinangamarra.

²¹ Wiyirr ngalypaku jinakata Tili God-milikarti milpulupiyi, jintalu yirrilapiyi wunyjurrukupali warrkamu jarrinyajanaku jananga.

14

¹ Jiyijajilu wurrarnajanaku piririmartanga palinymilirrangungu, "Munu wantayi ngarlu kurluny-kurluny. Yijalmarta jiliyili Ngarrkanga, ngajumilingi kankajirringi Japartungu. Yijalmarta jiliyiji ngajungu pukun.

² Ngajumili Japartu ngurrarrangu kurrngaljartiny palinymilingi warrarnja. Yija wurrarnarninyurraku.

³ Walangkarr yankulumarna Japartumilikarti. Palanga ngurra parljulumarnanyurraku. Palaja kulpulumarna, kangkulumarnanyurrinyi palakarti, ngajumilikarti Japartumilikarti ngurrakarti, nyurraku waninyaku ngajungu ngarramarnti. Kunmu jarruluminyi ngajumilingi Japartumilingi ngurranga.

⁴ Palakarti yankulumarna. Palaku ruwurtuku palakartiku miranu nyurra." Palajun Jiyijajilu wurrarnajanaku.

⁵ Warajalu, ngapilu, Tamajilu, ngurnjurnikinyi palaku muwarrku, karra marnalu Jiyijajiku, "Nyampali! Wanyjarni yananyan? Munumpa nganarna palaku. Munumpa nganarna ruwurtuku palakartiku. Wunyjurru yajalapiyirninti palakarti?"

⁶ Wurrarnajanaku Jiyijajilu, "Japartukarti kangkulumarnajaninyi warajapa waraja marrngu parirrja ngajulungarra. Yijaku muwarrku miranu jilamarnajaninyi Japartuku ngajulungarra. Wankanyu ngarrany jilamarnajaninyi ngarrakuny ngajulungarra. Yija ngajumili muwarr: marrngu munu yiji yankuliny ngajumajirri Japartukarti. Yankulupalayi Japartukarti ngalayangarra."

15

5-8 ...[Jiyijajilu karra marnajanaku palinymilirranguku piririmartaku], munu yiji nganipa jilkulunyurru ngajumajirralu. Yijapa warinyju warinykurnulu yakalanyili ngaju, paliny wurrulykapali tikirlkapali jar-ruliny. Wurruly nyarra palajunmarta marrngurrangulu kuru marnay-ijaninyi minyjinaku. Ngajungungarra kuluna wantulunyurru pa tukulu jilkulunyurru ngajumilija muwarrja, palajunjalu nganikupa Ngarrkan-garra japirr malkulunyurru, nganipa pala palangarra jilkuliny. Nga-jumilirrangulu marrngurrangulu ngalypakata jinakatarrangulu, kakuputulu ngalya yiji jinayi. Marrngurrangulu yirrinajalu yijalu yiji nyurra malapiyi Japartu ngajumili.

Acts

Unknown if consultant checked.

2

⁸ ...Nganyjurrulu wiyirrju pinakarrinyanyijaninyi, jana muwarr pinayi nganyjurrumilingi waljarrangungu muwarrjarrangu.

3

¹⁹ Kuwarringulungarra yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru jilkulunyurru ngarlulu warinyju, Ngarrkakartingarra jarrayalu; palajunjalungarra kurlujartinyja kurlparr pilkulinyurraku.

17

³⁰ Purlpija Ngarrka miranu waninyijanaku marrngurranguku, yirrkulu kurlu jinikinyayi munumpalu janamilalu. Puntaju munu kurlu jinama-janaku, yakarnajaninyi. Kuwarri yartikarra ngawu kanyjil-kanyjiljaja wurrarnajanaku wiyirrku ngunarrijirriku, "Pinakarrayi! Munu kurlujartiny jinaku. Yakaliya! Kulpanya walarni jarrayi yakujani! Kuwarrija jilkulunyurru ngajumilija muwarrja."

Romans

Unknown if consultant checked.

6

⁴ Jiyijaji Kurayiji nyarra marlkarri jarrinyajanga, nganyjurru pukun marlkarri jarrinyinyikapali; paliny jungkaranga wirrinajanga, nganyjurru pukun jungkarangakapali jarrinyinyi. Wankanyu jinajanga Japartulu, nganyjurru pukun wankanyu jirninganyjurrinyi Kurayijingi kuluna. (Yijalu yiji yarni-yarnilu Japartulu nganin-nganinkupa jinakata, munu ngarnurtulupa kurnta jinakayi.) Palajunngarra jarrinyanganyjurruku nyarra jampa warinyju ngapanga jirninganyjurrinyi. Palajunngarra Ngarrkalu jirni, nganyjurruku wariny jarrinyakupa ngalypanga yiji waninyaku.

²³ Marrngurrangulu kurluny-kurluny jinayi ngarrakunyju, puntaju marlkarri jarrulupiyi. Marrngurrangu nyarra Jiyijajingi Kurayijingi nganyjurrumilingi Nyampalingi kulunaja puntaju ngalypanga wantulupiyi. Ngarrkalu wankanyu ngarramarnti kalkulkulinyjaninyi.

8

⁷⁻⁸ Jampa marrngulu pinakarrinyalu palinymilaku waljaku ngampankatakuru pirlurrku, paliny yukunykata jarrinyalu Ngarrkaku. Munu pinakarrinyakalu Ngarrkamilaku muwarrku, munu yiji ngunjul palinyku! Palarrangu pinakarrinyakata waljaku ngampankatakuru pirlurrku, ngunjul yiji janalu munu pikaly jinakayi Ngarrka.

13

¹³ Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalyapa wiyirrju yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurla jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

14

²¹ Nyarra jintalu kuwiyi mirurruku yinganyikinyijianaku, palajunju wurrankinyijianinyi mirurrurrangu nyampali janaku. Nyuntulu pala kuwiyi ngalkuluman, nyuntu miranu ngaly pangarra palajun jinaku. Nyuntu miranu munu kurluny-kurluny palajun jinaku nyuntulu. Ngurnipali nyuntulu wayin minpilamanpa kuwiyi ngalkuluman. Warinyju marrngulu ngurnipali yirrilantili palajun jinaja, palinyju kurlkarri malali kurluny-kurluny yiji palajun jinaku, palinyju pukunngarra palajun jinaku ngurnipali karrulinypa, palinyju palajunku jinaku karruliny jampa nyuntulukurra yirrininti jinaja. Palinyju kurlkarri malkuliny nyarra kurluny-kurlunyngarra yiji palajun jinaku. Palajunjalu kurluny-kurlunyngarra yiji palinyku. Ngarrkalu wirlalkuliny paliny palajun jinaja.

1 Corinthians

Draft.

5

¹¹ ...Jintalu marrngurrangulu wurranayarninyi Kurijin, kurlujartiny ngarrany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lirrjalkatarrangu, ngurnipali ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakalirrangu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

6

⁹⁻¹¹ Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakalirrangu, jinta karta karrinyayijanaku warinymilingi nyupajingi, jintalu pirrimartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirrjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngulyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikinyinyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kurayijilupa Pirlurrju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi ngaly-panga Ngarrkanga.

10

¹²⁻¹³ Ngurnipali nyuntulu kurlkarri malkulamanparningu nyuntulu jinan jurtulu. Mintu wantuluman puru kurlujartiny jinangamarra. Nyarralu Wirtulu Mirurrulu yirrkulu yakurr malamanta warinypa warinyku kurlujartinyku jinaku. Wiyirr pukun jinta yakurr marnajaninyi marrngurrangu palajunmartalu. Kakuputulu yijalmarta jilali Ngarrkanga, palinyju pirlurr nyuntumili tarn-tarn yiji jilamangalu yakurr manangamarra. Palajun yakurr manajalu, jurtungu nyuntu kurlujartinymajirri.

14

²⁶ Kunmungu jarrinyaja muwarr pinaku Ngarrkanga, wariny Christianmili yinmajartiny, wariny miranu jilkulinyurrinyi Bible-ja, wariny pinakarrinyaja Ngarrkaja, wariny muwarr pinaku karrinyi muwarrju kajamartajalu warrarnjalu ngajarrijalu, wariny pala warinymili muwarr explain jinaku karrinyi. Wiyirr jilkulinyurru ngalyapa jinaku nyurramili church.

²⁷ Yijapa wariny muwarr pinaku karrinyi muwarr warinyjalu muwarralu, yijapa kujarra muwarr pilkinypulu, yijapa kujarrapa warajakartijakun, warajangapa warajanga. Palaja wariny muwarr explain jinaku.

²⁸ Yijapa wariny explain-a-kata-majirri, palarrangu muwarrku pinaku muwarrju kajamartajalu muwarr pinaka, muwarr pinaku Ngarrkangajakun.

²⁹ Yijapa Ngarrkalu muwarr yinyajaninyi, jinta muwarr pinaku, kujarrapa warajalu, jinta (the rest) janamili muwarrku kurlkapirli jarrinyaku, pala ngalyapa, pala kurlu?

³⁰ Yijapa warajalu muwarr pinikinyi, palaja Ngarrkalu muwarr yin-ganyalu muwarr winyja wariny marrngu, pala walangkarr marrngu muwarr pinakarrinyaja kajanaku, jama jarrinyaku.

³¹ Nyurra wiyirr muwarr Ngarrkaja muwarr pilkununyurru, warjanga warajanga. Palajunjal wiyirr miranu jarrulinyurru. Ngarrka muwarr yinganyaja, muwarr pinakata jiparnarnparninyi jalpu. Ngarrka munu karrinyama dis-order, paliny karrinyikinyinganinyi yijalu jinaku wiyirr.

15

THE RESURRECTION

¹ Yuu, Christian marrkarrangupa [Christian brothers, friends, brothers and sisters ??] nyurraku kurlkapirli jinaku karrinyarna pala muwarr ngalypakata. Nyarra "muwarr pirnirnyurraku" [wurrarnarnanyur-raku ??] Pikalyjartinyju pinakarrinyinyurraku pala muwarr, yijalmarta jirninyurraku, kuwarri yirrkulu tarlka kalkurnanyurru.

² Yirrkulu yijalmarta jinakanu, nyungulu muwarrju ngalypakatalu Nyampali Jesus Christ kartuwarra marnanyurrinyi. [Actually it is the Lord Jesus Christ who saves you, when you believe the message.] Palajun yijalu yijalmarta jinajalu, munu partarl yijalmarta jirnanyurra.

³ Warinyarrangulu purlpi yinku muwarr jakurl kanyajiya. Palaja pala muwarr jakurl kanganyarnanyurraku ngajulu. Pinakarrayi! Nganyjurru wiyirr Ngarrkanga panypanyiyirni. Palajalu Ngarrkalu nganyjurru wirlanaku. Christ marlkarri jarrinyinganyjurruku kartuwarra manaku, Ngarrkamilijangarra muwarrjangarra. Palajun.

⁴ Jungkaranga wirrinayi, kujarrapa warajangangarra turlpa jini marlkarrija Ngarrkalu, Ngarrkamilijangarra muwarrjangarra.

⁵ Yirrirni Peter-lu, palaja yirrinayi Twelve-jungarra [??].

⁶ Palaja kurrngalju yija yirrinayi, yajanakatarrangulu 500-ju warajan-gangarra. Jinta [??] purlpi marlkarri jarrinyiyi. Kurrngal [??] wanka jarrinyiyi kuwarri.

⁷ Palaja James-ju yirrirni, yarti wiyirrju Apostles-ju [??] yirrinayi.

⁸ Yartikala yirrirnirni ngajulu pukun nyirrirnikartilu.

⁹ Jintanga Apostles-ja [??] ngaju puru, wupartukapali yija. [I am not even worthy to be called an Apostle - key term: Apostle ?] Purpali wirlarnakinyirnijaninyi Christian-arrangu Ngarrkamilirrangulu ngajulungarra [key term: 'ekklasia' / 'congregation' / 'ones called together for a meeting'].

¹⁰ BUT, Ngarrka ngalypa yija ngajuku [key term: gracious, showing favour to people who don't deserve it ??]. Palinyjungarra ngaju jirninyi nyungukapali kuwarri. Yuu, munu partarl ngajunga ngalypa jirniyi. Munurti! Ngajulu wirtu yija warrkamu jirniyi, ngajunga palarrangulu jintalu Apostles-ju wupartujakun warrkamu jirniyi. Munurti ngajulu, Ngarrkalungarra jirnikinyiji ngajunga.

¹¹ Yijapa ngajulu muwarr pirni, yijapa palarrangu muwarr pirniyi, puru wanta, nganarnalu wiyirrju muwarr pirniyi pala warajajakun muwarr, nyarra muwarr ngalypakata yijalmarta jirnikinyiya nyurraku wiyirrju.

NGARRKAMILI MARRNGURRANGU MARLKARRI JARRINYAJA WANKANYU KIN JILKULINYANINYI

¹² Nganarnalu miranu jinakinyiyirni Christ marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu mana kanya kanka. Jintalu nyurranga wurrarnayi marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, munu wankanyu jarrulupiyi.

¹³ Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulpiyi, Christ-ngarra pukun marlkarri wantuliny.

¹⁴ Yijapa Christ munu wankanyu jarrima, nganarnalu wurranakinyiyirni mitu wakany, nyurralu puru yijalmarta jarrinyinyurru mitungu.

¹⁵ Yijapa marlkarrinyjarri munu wankanyu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu, nganarnalu mitu marnayirni Ngarrka. Wurrarnayirni Ngarrkalu kanka mana Christ. Janamilija muwarrja, nganarnamili muwarr munu yija muwarr.

¹⁶ Yijapa marlkarrinyjarri munu kanka manamajaninyi Ngarrkalu, Christ munu kanka manama Ngarrkalu.

¹⁷ Yijapa Christ munu kanka manama Ngarrkalu, puru yijalmarta jirnanyurru, yirrkulu panypanyakatarrangu nyurra. ??

¹⁸ Palarrangu yijalmarta jarrinyiyi Christ-japa yarti marlkarri jarrinyiyi Wikakarti Wirtukarti yanayi, munu kulpulupiyi!

¹⁹ Yijapa nyungungujukun warrarnajakunngarra wankanyu waninyanga, pikaly waninyanyi Christ-ja, wurrarniyarninyi wankanyu jilinganinyi Ngarrkalu, jinta paju yija jarrulupiyinganaku! [more sorry for us than for anyone else] ??

²⁰ Pala mitu. Nyungu yija-yiji muwarr: Ngarrkalu marlkarriny jarrinyaja kankangarra mana Christ! Paliny walangkarr yana, palinyja yarti kanka malkulinyjaninyi kurrngal yiji Ngarrkalu!

²¹ Warajalu marrngulu jinajalu wiyirr marlkarri jarrayinyi. Palakapalin-garra warinyju marrngulu jinajalu wiyirr wankanyu jarrinyinyi.

²² Nganyjurru marrngurrangu wiyirr Adam-milirrangu nyirrirnikarti-jarrangu. Palaja marrngurrangu wiyirr marlkarri jarruliny nganyjurra. Yakujun nganyjurra wiyirr Christ-milirrangu wankanyu jilkulinynganyjur-rinyi Ngarrkalu. [Note the forward reference, followed by return to present time:]

²³ Jurtungu yajalkulupiyarninyi. Christ walangkarr, palaja, kulpanyaja Heaven-ja paliny, palinyja yijalmarta jinakatarrangu wiyirr.

²⁴ Palaja Christ-ju jipi jilkulinyjaninyi [all rulers and powers and forces — shall we specify Satan and the mirurrurrangu ?] Yartikarra Christ Nyampali Wirtu jarruliny. Palaja wiyirr yungkuliny Ngarrka. Palaja Ngarrkalu wurralkuliny, “Jipi!”

²⁵ Pala yartiku. Kuwarriku Christ nyampali jarrinyakupa wirlalkuliny-janinyi wiyirr yukuny pinakatarrangu palinyku.

²⁶ Yukuny pinakata nyirrirningarra Death.

²⁷ Ngarrkamili muwarr wurrarninyi, “Ngarrkalu wirrirni wiyirr kaninykurti Christ-mili jina.” (Ngarrkalu munu wirralkulinypaninyi kaninykurtingi Christ-mili jina. Ngarrkalu jinta wiyirr wirrirni kaninykurtingi Christ-mili jina.)

²⁸ Palaja, Christ wiyirrku Nyampali jarrinyaja, wirralkulinypaninyi kaninykurtingi Ngarrkamili jina. Palajunju Ngarrka Nyampali Wirtu jarruliny wiyirrku, nyarrakurnujirri.

JINTALU JANPA JINIJANINYI WARINYARRANGU MARLKARRINYJAR-RIKU

²⁹ Warinyarrangu marlkarri jarrinyiyi janpa jinamajirri. Jintalu wariny marrngu janpa jinijaninya, wurrarnayi, “Palajunju jinajalu ngalya jilkulinyjanaku marlkarrinyjarriku.” Nyarra warinyarrangulu wur-rarnayi, “Marlkarri jarrinyaja, marlkarri wantuluman ngarramarnti.” Janamilirrangu muwarr ruru pirnayarninyi. Yijapa marlkarrinyjarri

marlkarri wantulupiyi, janpa jinaku marrngu wariny munu ngalya jilkuliny, munu wankanyu malkuliny!

³⁰ Kurlkapirli jarrulinyurru nganarnapa. Jinta wirla-wirlalkulinynganinyi karrpurrangu karrpu.

³¹ Karrpurrangu warinyapa wariny marlkarri wirlalajiyili! Yijarla pala muwarr! Kamparta ngaju Christ-ju jinajalu nyurranga. Yijarla pala muwarr pukun!

³²⁻³³ Palarrangulu marrngurrangulu Ephesus-ja kulipartirnajiya. Jana lion-arrangukapalipa tiger-arrangukapali! Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, kulipartinajalu munurta yija jirnirni! Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, “Ngalkunyi, minpilkunyi, marntungu marlkarri jarruluminyi!” Jintalu wurrarnayi muwarrarrangu palakapali. Mitu muwarr janamili. Munu pinakarrayijanaku! [“Bad company corrupts good character.”]

³⁴ Jurtulu yija kurlkapirli jarrayi, munu kurlujartiny jilkulinyurra [stop sinning!] Jinta nyurranga munumpa waninyayi Ngarrka. Kurntany wantayi palaku.

KAWURRANGU NGANYJURRUMILI WARINY JARRULUPIYI

³⁵ Jintalu japirr marnayi, “Wunyurru Ngarrkalu kanka malkulinyjaninyi marlkarrinyjarri? Nganikapali kawu janamili?”

³⁶ Munu ngawu wantulinyurru. Jijirr jungkanga wirrinaja, marlkarri jarrinyaku. Palajangarrajakun turlpalkuliny, wirtu jarruliny, warruly jarruliny.

³⁷ Pala warruly turlpanyaja wariny yija, munu jijirrkapali.

³⁸ Ngarrka miranu palaku jijirrku, yinganya kuwarrija kawu, karrinya palangarra.

³⁹ Marrngurrangu, kuwiyirrangu, wirrujartinyarrangu, janpamalurrangu majangujartiny, warinyapa wariny.

⁴⁰ Wiyirr parlparrja waninyayi kawujartiny. Wiyirr jungkanga waninyayi kawujartiny. Warajapa waraja, wariny yija jintanga wiyirra.

⁴¹ Karrpu munu wirlarrakapali. Wirlarra munu panikatarrangukapali. Waraja panikata munu warinykapali panikatakapali.

⁴² Palakapali jarruliny kawuku nganyjurrumulirranguku. Nyungurrangu kawu marlkarri jarrulupiyi, wirrilapiyijaninyi jungkanga, jijirrkapali. Kanka manaja, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti.

⁴³ Nyungurrangu kawu manyurla, munu ngalya yirrinaku. Kanka manaja ngalya yiji wantulupiyi, marrjapanu.

⁴⁴ Nyungunga warrarnja waninyaja, marrngulu warlininyi nyungu kawu. Partarl warlilkuliny wariny kawu, kanka manaja kawu, parlparrja kawu.

⁴⁵ Ngarrkamilalu muwarrju wurranninyi, “Nyarra walangkarr pirirri, yini Adam, marrngu wankanyu jarrinyi. Nyirrirnikata pirirri, Christ, pirlurr wankanyu jinakata jarrinyi.

⁴⁶ Pala kawu warlinapinti walangkarr jarrayinyi, yarti pala parlparrja kawu jarrayinyi, warlinawayi kawu.

⁴⁷ Ngarrkalu yarni mana pala walangkarr pirirri, Adam, kurlurluja. Pala nyirrirnikata pirirri, Christ, parlparrja milpanya.

⁴⁸ Marrngurrangu nyungunga warrarnja kawujartiny Adam-kapali. Marrngurrangu parlparrja kawujartiny Christ-kapali.

⁴⁹ Kuwarri nyungunga warrarnja nganyjurru kawu Adam-kapali. Yarti parlparrja kawu nganyjurrumili Christ-kapali jarrulupiyi.

⁵⁰ Marrkarrangu ngajumili [??], Ngarrkamili ngurra parlparrja waninyi ngarramarntiku. Nyungurrangu kawu nganyjurrumili, majangujartinyapa pijirrijartiny, nyilykirr jarrulupiyi. Munu waninyakayi ngarramarnti. Partarl wantulupiyi Ngarrkamilinga warrarnja parlparrja.

⁵¹ Yuu, ngurnjul ngalypakata yija wurralamarnanyurraku: Nganyjur-ranga jinta munu marlkarri jarrulupiyi. Nganyjurra wiyirr warinykapali jarruluminyi.

⁵² Jampangangarra jarruliny, wirlujartukapali. Angel-ju trumpet-jartinyju wirtu ngurntirri jilkuliny. Ngarrkalu wiyirr marlkarrinyjarri kanka malkulinyjaninyi, ngarramarntiku munu nyilykirr jarrulupiyi. Palanga wankanyurrangu nyungungu warrarnja wariny jilkulinyjaninyi, nganyjurru munu marlkarri jarruluminyi, wankanyu wantuluminyi ngarramarntiku.

⁵³ Nyungurrangu kawu nyilykirrpinti Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, marlkarriwayipa nyilykirrwayi.

⁵⁴ Nyungurrangu kawu nganyjurrumili manyurla, marlkarri jarrulupiyi. Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, munu yiji marlkarri jarrulupiyi. Palaja marrngu wiyirr miranu jarrulupiyi, Ngarrkamili purlpija muwarr yija:

⁵⁵ “Marlkarri jinakatakayi, Christ-ju marlkarringarra wirlarnanta! Marlkarri jinakatakayi, partarl kampalkulinynganyjurrinyi!”

⁵⁶ Marrngurrangulu munu pinakarrinyayi Ngarrkanga. Palaja Ngarrkamili Manguny marlkarri wirlanaku. Parra-parra wirtu yija jilkulinyjanaku.

⁵⁷ Ngarrkalu ngakarnanganyjurraku Christ, kartuwarra manakata jarrinyaku nganyjurraku. Christ-ju marlkarri jirni pala marlkarri jinakata. Palajalu nganyjurrulu wurralaminyi Ngarrka, “Yarranija!”

⁵⁸ Palajalu, marrkarrangu, tarlka wantulinyurru, janngankawayi. Yirrkulu pikalyju warrkamu jilkulinyurralu Nyampali Jesus-ku. Wiyirrju jinajarrangulu palinyku Ngarrka pilaly jilkuliny. [??]

Galatians

Unknown if consultant checked.

5

¹³ Jipi, muwarr pilamarnanyurraku, Kurijinarranguku. Jintalu wurralapiyinyurruku, “Yijalu pinakarrulunyurru Mujujumili muwarrarrangu, puripi wirrinijanaku Juwurranguku marrnguku. Palinyja muwarrja jilkulunyurru. Munujalu nyurra munu Jiyijaji Kurayijimili.” Palajun wurralapiyinyurruku. Mitu yiji janamili muwarr. Jiyijaji milpanya Ngarrkaja kartuwarra manaku nganyjurruku. Yijalmarta jininyurruku palinyja. Palajalungarra nyurra palinyimilirrangu jarrinyinyurru. Munu Jiyijajimili jarrimanyurru pinakarrinyajalu Mujujumilaku muwarrku.

Tuku jarrulunyurru mitungumarra! Munu wurralanyurrarningu, “Jiyijaji Kurayijimili nganyjurru, puru ngakarnanganyurrinyi. Munu pinakarruluminyalu Muwujumilaku muwarrku. Kuwarri nganyjurruku turralu jinanyi nganiwarralpirrtiku karrinyanyi jinaku!” Munu palajun muwarr pilkulunyurru! Palajunja muwarrja lirrjal wirtu jarranyurruku mayiku, kariku, mirtawaku, pirirriku, nganin-nganinkurrangu, puntaju wirlalanyurrarninyili, ngulyu marranyurruku, warinyirrangupa kurlujartiny jilinyurruku. Munu kurlujartinyja yungkulunyurrarninyili. Munu yiji palajun jilkulunyurru! Nyurra Kurayijimilirrangu. Palajalu kuwarringulu yija yiji munu kurlujartiny jilkulunyurru, Kurayijimilija muwarrja jilkulunyurru ngarramarntilu, nyurranga ngarlungu jilkulunyurrarningu, palajunjalulu yija-yiji tuku jilkulunyurrarninyi.

¹⁴ Ngarrkalulu wirrinnganyjurruku warinyapa wariny muwarrarrangu. Yinyanganyurrinyi palarrangu muwarr ngalyapa wantuluminyi ngungku wiyirr, ngalyapa kalkuluminyijaninyi jinta, munu kurlu jilkuluminyijanaku. Waraja wirtu yiji muwarr wirrinnganyjurruku: Nyungulu warajalu muwarrju warlirnanjaninyi jinta wiyirr muwarrarrangu Ngarrkaja: “Nyuntulu yijalu yiji tuku jinanparningu. Palajunju wiyirr jinta pukun marrngurrangu tuku jilamanjaninyi nyuntulukapali tuku jinanparningu.”

¹⁵ Kurlkarri marnarnanyurrinyi yarranyurruku warinykurnu. Wunjurru? Muwarrja kulilu yirrinnyurrarningu? Nyurni marnanyurrarningu? Tuku jilkulunyurrarningu! Palajunjalulu kurlujartinyja yiji jilkulunyurrarningu mujujakartijakun.

¹⁶ Nyungu muwarr wirtu wurrrarnarnanyurraku: Ngarrkamilaku Pirlurrku yiji pinakarrinyaku. Yirrkulu pinakarrayalu palinyku, palinyja muwarrja yirrkulu jilkulunyurru. Palajun jinajalu munu kurlujartiny jilkulunyurru. Yirrkulu wurralkulunyurrarningu, “Yijalu munu pikaly jilkulumarnarningu ngajulujakun, ngajulu pikaly jilkulumarna Ngarrkan-garra.”

¹⁷ Miranu nyurra marrngurranguku, nganyjurru wiyirr pirlurr ngarlu ngampankata, yirrkulu pikaly jinaku karrinyinyarningu nganyjurruku. Nganyjurru karrinyanyi warinyku, kurluku, Ngarrka Pirlurr karrinyi warinyku, ngalyaku. Paliny karrinyi ngalyapakataku, ngungkuku. Wiyirr pinakarrinyakatarrangu Ngarrkamili Pirlurrku jurtungu jilkulinyjaninyi ngungkuku, ngarlu nyinga malkulinyjaninyi kurlujartiny jinajamarra.

¹⁸ Ngarrkaku Pirlurrku yiji pinakarrulunyurruku. Palajunjalulu munu kurlkarri manaku muwarr nyarra Muwujujuja.

¹⁹ Kurrngalju marrngurrangulu munu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palarrangu jankanyakatarrangu yiji. Nyurra miranu wunyjurrukata marrngurrangu, jampa ngayarta jarrinyanyi nganyjurrumili wiyirrmili pirlurr ngampankata ngarrakuny, kurlujartinyarranguku jinaku karrinyanyi ngarramarnti, kurlujartiny jinanyi ngarramarntilu. Palajunjalu jinta kurla-kurlakatarrangu jarrinyayijanaku jintaku, jintalu piririmarta yikarnayarninyi, jintalu mirtawanyjarri yikarnayarninyi, jintalu munu jurtungu warlirnakayarningu;

²⁰ jintalu marni pinayi miyu mangunyarrangukapali, ngarluja nyurra marnayijaninyi, kurlujartinyarrangu maparnjukapali yumuny jinayijanaku jintanga, yukuny pinayarningu, warnta marnayarninyi, miku jarrinyayarningu, wirriyi jarrinyayi, raka-raka jarrinyayi, jinta pinayarninyi, yirru waninyayi waljangajakun,

²¹ jintamilaku wurrukarraku karrinyayijanaku, yawurr jarrinyayi, yawurrja warajanga ngawu jarrinyayi, kurlujartinyarrangu jinayi, nganinnganinarrangupa jinayi palajunmarta. Palajunmarta yirrkulu jinayi pirlurrjalu ngampankatajalu. Palajunmarta jinakatarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga palinymilingi warrarnja. Yija pala muwarr. Purlpi wurrarnarnanyurraku minyirrju, kuwarri yarrana kurlkapirli jinirninnyur-rinyi: Palajunmarta jinajarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga.

²² Jintalu marrngurrangulu yirrkulu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palinyju kurlkapirli jinajaninyi marrngurrangu warinykurnu, ngalypakurnu. Ngarlu nyinga manajaninyi marrngurrangulu ngarlungu wirrilapiyarningu, ngarlu pikaly jinajaninyi, ngarlu wuta jinajaninyi, palinyju nyampa-nyampa jinakatawayi jinajaninyi, ngalypakatarrangu jinajaninyi, yirnikatarrangu jinajaninyi,

²³ jakartakata jinajaninyi marrngurranguku, warlilapiyiyarningu janamili walja ngampankata pirlurr. Wayirti? Nganurtu marrngulu karra malkuliny, “Palajunmarta jinaku kurlu. Munu palajun jilaman!” Munu yiji marrngulu palalu muwarr pilkuliny palajunmarta!

²⁴ Palarrangulu Kurayiji Jiyijajimilirrangulu yirrkulu wurralkulupiyarningu, “Ngaju ngampankata pirlurr kurlujartinyku karrinyarni. Munu yiji! Ngajulu yakalamarna kurlujartiny. Munu ngampankata jarrulumarna. Ngajulu pinakarrulumarnalu Ngarrkamilakujakun Pirlurrku!”

²⁵ Yu! Kurlumajirrilu Pirlurrju wankanyu jininganyjurrinyi. Palajalu nganyjurrulu palinyku yijalu wurralaminyili nyampali jarrulinynganyjurruku.

²⁶ Yija munu raka jarruluminyi, yijalu munu yirrngilaminyarninyi, yija munu miku jarruluminyarningu.

6

¹ Kurijinarrangukayi, miranu nyurra nganiku Ngarrka karrinyi. Yijapa warinyju Kurijinju kurlujartiny jilkuliny. Kurlumajirriku Pirlurrku pinakarrulunyurrulu, palaja ngalypaku jurti jilkulunyurrulu pala Kurijin, jakartalu. Kurlkapirli jilkulunyurru — munu nyurralu jilkulunyurru nyarralukapali.

² Paju karrulunyurrujanaku ngurnjurljartinyarranguku. Yakujun jinalu jilkulunyurru Kurayijimilija muwarrja.

³ Munu nyurra-nyurra wantulunyurru. Yijapa nganurturrangulupa wuparturrangulu wurralipiyarningu, “Ngaju wirtu”. Palajunmarta wurranajalu mitu marnarninyi. Yijarla wuparturrangujakun jana.

⁴ Nyuntulu yirrkulu japirr malamanparningu, “Wunyjurru? Pala jinirni Ngarrkaja muwarrja?” Yijapa ngalya. Palaja ngarlu ngalya jarruluman. Munu wurralamanparningu, “Palarrangulu jintalu kurlu jinikinyi, ngajulu ngalypamarta jinikinyirni.”

⁵ Nyuntumilingarra jurtu jilkuluman nyuntulu. Palajunku karrinyi Ngarrkalu. Munu parrjalamanjaninyi jinta yimpinaku.

⁶ Yijapa marrngulu miranu jilkulinyurrinyi Ngarrkamilaku muwarrku. Puntaju nyurralu yungkulunyurru mayipa warnkupa wurru pa nganin nganin nyurramilaku pirnti pinakataku.

⁷ Pinakarrayi! Marrngulu mitu yakalali Ngarrkanga. Yijapa kurlkarri maninyi, “Ngarrka munumpa ngajuku.” Palinyju puru mitu marnarninyi! Kurlu pini yiji! Ngarrkalu yirrkulu parrjarna, tarn-tarn jilkuliny palu panypanyajaku.

⁸ Yijapa marrngulu kurlu jilkuliny. Puntaju kurlu jilkuliny palu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu ngalya jilkuliny. Puntaju ngalya jilkuliny palu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu yirrkulu jilkuliny ngampan-ngampankatalu pirlurrju. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu jurtu ngakalkuliny ngarramarnti. Yijapa marrngulu yirrkulu pinakarruliny palu Pirlurrku Kurlumajirriku. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu wangkamarta wirrilkuliny, palanga wantuliny Ngarrkanga ngarramarnti.

⁹ Palajalu purnku-purnkuwayilu nganyjurru yirrkulu ngalyparrangu jilkulumininyi. Palajun jinaja yartikarra puntaju Ngarrkalu ngalya yiji jilkulinynganyjurruku.

¹⁰ Palajalu yirrkulu ngalya jiliminyijanaku marrnguku wiyirru, yijayiji ngalya jiliminyijanaku yijalmarta jinakatarranguku.

Ephesians

Unknown if consultant checked.

5

¹⁸ Munu yawurr jarrinyaku wayinjartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyur-rarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

²⁸ Piririmartalu nyarra yijalu yiji tuku jinayarningu jana kawu. Palajunju pukunngarra yijalu tuku jilapiyarninga janamili mirtawanyjarri. Ngarnurtulupa tuku jinarninga mirtawa palinymili tuku jinarninyi palinyju pukunngarra.

PAUL'S FIRST LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA

Unknown if consultant checked.

English names and loan words are now spelled as in English, with a hyphen before any Nyangumarta suffixes. All jini and pini have now been standardised as jirni and pirni. Should we change 'ngayiny' back to 'ngarlu'? Should we change 'yijalmarta jinakata' to 'Christian'? Now that the Translation Team have revised parts of it, we will need to update the English back translation to match it.

(1:1)

^{1a} Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Nganarnalu mirli-mirlingi yarntarniyirni nyurraku yijalmarta jinakatarranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesusmili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. Nyungu muwarr nyurraku wiyirruku.

^{1b} Nganarnalu japirr marnayirni nyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, pulanyju ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny wutaku jilkulunypulunyurrinyi.

(1:2-10)

²⁻³ Yirrkulu japirr marnayirni Ngarrka ngalypa jilkulunyurraku wiyirruku. Kurlkarri marnayirnyurrinyi, yijalmarta jirninyurrulu Nyampali Jesus Christ-ja, palajunjalu yirku jirnanyurru ngarrakuny. Ngayinyja nyurranga Ngarrka, palajunjalu nyurralu yirrkulu nganiwarralpiri jirnanyurru yirnkulu jirnanyurru Ngarrkaku. Nyurralu yijalmarta jirnanyurru Nyampali Jesus kulpuliny kankajirrija, palaja kangkulunyurrinyi Ngarrkamilikarti warrarnkartu. Palajunjalu yirrkulu paliny yajarnanyurru. Jintalu kurlujartiny jirnayinyurraku, munu purlu jarrimanyurralu. Nganarnalu kurlkarri marnayirnyurrinyi nganikapali nyurra. Palajalu yirrkulu karra marnayirnalulu Japartu Kankajirriku, "Yarrarnija!"

⁴ Yu, nganarna miranu nyurraku, Ngarrkanga ngayinyja nyurra, ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jarrinyaku.

⁵ Nganarna milpanyiyirni nyurraku, wurrarniyirni nyurraku, "Ngarrrkalu ngakarna Jesus nyurraku kartuwarra manaku." Munu nganarnamili muwarrjalujakun yijalmarta jirninyurrulu. Munu! Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpanya nyurraku, palinyjungarra wurrarnanyurraku, "Yija pala muwarr!" Nyurralu yijalmarta jirninyurrulu palanga muwarrja. Palajunjalu nganarna miranu nyurraku Ngarrkalu ngurrju marnanyurrinyi palinymilirrangu jarrinyaku.

Nyarra waninyikinyiyirnyurraku, miranu nyurra nganarnaku, nganiwarralpiri jirniyirni, nyurralu palajunngarra jilkulunyurru nganarnalukapali.

⁶ Jampa pinakarrinyinyurrunganinyi, nyurralu pukun jirninyurrulu nganarnalukapalipa nganyjurrumilalu Nyampalilu Jesus-jukapali, yirnkulu nganiwarralpiri jirninyurru. Jintalu kurlujartiny jirnayinyurraku, partal ngampa-ngampa pinayinyurrinyi yijalmarta jinaku palinyja. Nyurralu yirrkulu pikalyju yijalmarta jirninyurrulu. Ngalypakatalu Pirlurrju pikaly kalkurnanyurrinyi.

⁷ Palajalu jinta yijalmarta jinakatarrangu palangajirri warrarnjajirri, Macedonia-ngapa Achaia-nga, kurlkapirli jarrinyiyi jana nyurrakapaliku jarrinyaku.

⁸ Nyarra muwarr Nyampali Jesus wirtu jarrinyikinyi nyurraja ngunarrijirri wiyirrkarti marrngurrangukarti Macedonia-ngapa Achaia-nga, palangajirri. Munu palarrangulujakunwayi pinakarrinyiyi pala muwarr, jintalu pukun ngunarrijirri warrarnjajirri pinakarrinyiyi pala muwarr, palarrangu wiyirr miranu nyurraku yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkanga. Nganarnalu munu wurrarnamiyirnijanaku nyurra, puripi ngarrany kaninyipirti miranu waninyikinyiyi nyurraku.

⁹ Marrngu ngunarrijirri warrarnjarrangu wurrarnayinyurrinyi. Jana miranungarra nyurraku, pinakarrinyinyurru nganarnamili muwarr, palajunjalu wirrini yakarnanyurrujaninyi mitu mangunyakalirrangu, Ngarrkamilirrangu jarrinyaku karrinyinyurru yija-yiji. Ngarrkangarra yija wankanyu waninyi ngarrakuny.

¹⁰ Yu, nyurralu yijalmarta jirninyurrulu nyarranga wankanyu waninyipa ngarrakuny, mimarnanyurralu palinymilaku Pujamuku Jesus-ku. Palinyju wankanyu jirni Jesus marlkarrija. Kuwarri mimarnanyurralu Jesus-ku kulpanyajaku parlparrjaja. Palinyjungarra kartuwarra marnanganyurrinyi yijalmarta jinakatarrangu. Palajunjalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulinynyanjurrinyi.

2

(2:1 - 16)

¹⁻² Yu, nyurra miranu milpanyiyirninnyurraku, munu puru wurrarnayirninnyurraku Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Yijalu yijalmarta jirninyurralu. Puripi Philippi-nga jintalu marrngurrangulu kulilu yirrirniyaninyi, wirrarniyaninyi, kurlujartinyja kalkurnikinyiyin-ganinyi. Miranu nyurra palaku. Palaja yakarniyirni Philippi, milpanyiyirninnyurraku Thessalonica-karti. Palanga wurrarniyirninnyurraku Ngarrkamili muwarr. Jintalu marrngurrangulu munu pinakarrimiyin-ganaku. Partal ngampa-ngampa pirniyaninyi muwarr pinaku. Nganarna munu wirnti karrimiyirnijanaku, Ngarrkalu muwarr pinaku tarn-tarn jirninganinyi.

³ Wurrarnikinyiyirninnyurraku nyarra yija muwarr, munu purulu mitu manamiyirninnyurrinyi ngapiku warnkukupa yingamanyurrunganinyi. Munu. Yirrkulu yirnkulu jirnikinyiyirni nganarnalu.

⁴ Ngarrkalu ngarrakunyu parrjarnanganyurrinyi, paliny miranungarra nganikupa nganyjurrulu kurlkarri marnanyi. Palinyjungarra ngurrju marnanganinyi nganarna jakul kanganyaku nyungu palinymili yija muwarr nyurranga. Palajalu nganarnalu karrinyiyirnalulu Ngarrkakungarra pikaly jinaku, munu marrngurranguku pikaly jinaku.

⁵ Munu nyurra marnamiyirninnyurrinyi, ngapi nyarra nyurralu puntajulu wurrarnamanyurrunganinyi yija ngalypakata. Munu lirrkalkatarrangu jarrimiyirni warnkukupa nganiwarralpirrtiku.

⁶⁻⁷ Munu japirr marnamiyirninnyurrinyi nyurralu nyurra manaku nganarnakupa jintalu pukun. Ngarrka miranu ngajuku, ngajulu yijalu wurrarnarni.

Nganarnalungarra wurrarniyirninnyurraku muwarr nyarra Jesus Christ. Palinyjungarra nyungu ngakarnanganinyi nyurrakarti. Palajunjalu nganarnalu japirr marnamiyirninnyurrinyi nyurralu ngalypanga

kalkurnamanyurrunganinyipa warnku yingamanyurrunganinyi. Munu! Nganarna panyju karrinyiyirni palajun jinaku. Nganarnalungarra kalkurniyirninyurrinyi ngalypalu. Nyurra miranu nyarra pipilu tukulu kalkurnikinyi partany wupartu palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirninyurraku.

⁸ Nganarnanga ngayinyja yiji nyurra, kurlkarri marnayirninyurrinyi ngarrakuny [ngarrakunyju ??]. Palajalu munu muwarrjakun yinyayirninyurrinyi ngalypakata Ngarrkaja. Waljakapali jirniyirninyurrinyi nganarnamilikapali pukun.

⁹ Yu, wurrarniyirninyurrakupa muwarr Ngarrkaja, warrkamu jarrinyikinyiyirna mayipinti warnkuku. Munu japirr manamiyirninyurrinyi mayiku. Munu nganamayirni mayi nyurramili. Nganarna marrja warrkamu jarrikinyiyirna karrpungupa warrukartingi pukun warnkuku maninyaku nganarnamilaku. Nyurra miranu palajunngarra [palajunjunngarra ??] jirnikinyiyirni.

¹⁰ Nyarra wanikinyiyirninyurraku, ngarrakunyju yirnkulupa kurlumajirralu jirnikinyiyirni Ngarrka pikaly jinaku. Nyurra miranu palaku, Ngarrka pukunngarra, yija-yiji pala muwarr.

¹¹⁻¹² Nyurra miranu nyarra japartulu miranu jininyi yirnkulu jinaku partany palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirni nyurraku. Nganarnalu ngarrakunyju wurrarniyirni nyurraku yirnkulu jilkulunyurru pikaly jinaku Ngarrkaku. Palinyjungarra ngurrju marnanyurrinyi. Yarti palinyju kangkulinyurrinyi palinymilikarti ngalypakatakarti warrarnkarti. Palajunjalalu nyurralu yirnkulu nganiwarralpiri jilkulunyurralu palinykungarra pikaly jinaku.

¹³ Jampa wurrarniyirninyurraku pala ngalypakata muwarr nyurralu pikalyju pinakarrinyinyurru. Kurlkarri marnanyurru, “Nyungu Ngarrkamilingarra muwarr, munu Paulmilijakun.” Pala yijangarra Ngarrkamili muwarr. Nyurralu yijalmarta jirniyurrulu palanga muwarrja, kurlujartiny jinajalu warinykurnu jarrinyinyurru, kuwarri yirnkungu jarrinyinyurru. Palajunjalalu nganarnalu yirrkulu karra marnayirnalalu Ngarrkaku, “Yarrarnija!”

¹⁴ Jampa yijalmarta jirniyurrulu Ngarrkamilingi muwarrja nyurramili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyinyurraku. Nyurra jintakapali jarrinyinyurru, palarrangu yijalmarta jinakatarrangukapali ngapinga, Judea-nga. Janamili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyijanaku, partal ngampa pirnikinyiyijaninyi Jesus Christ yajanaku. Palajunmartakapali nyurramilalu warrarnja waljarrangulu partal ngampa pirnikinyiyinyurrinyi yajanaku palinyku.

¹⁵⁻¹⁶ Kurrngalju Jew-arrangulu marrngurrangulu panyju karrinyiyili Ngarrkamilaku muwarrku. Purlpilu jintalu marlkarri wirlarnikinyiyijaninyi Ngarrkamili muwarr jakul kanganyakatarrangu. Nyarra purlpi wirlarniyi jintalu nganyjurrumili Nyampali Jesus. Kuwarrimartanga jintalu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Janalu ngarrakunyju partal ngampa pirniyinganinyi kanganyaku yija muwarr Nyampali Jesusmili nyurrakupa warinyarranguku.

Yini marnayarninyi “Jew-arrangu”, wiyirr jinta ngunarrijirri ngapi yini marniyijaninyi, “Gentile-arrangu”. Nganarna karrinyiyirnijanaku wiyirrku ngapi Gentile-arranguku miranu jarrinyaku Nyampali Jesus-ku, yijalmarta jinaku palinyja. Wiyirr palajun jinajarrangu Ngarrkalu kartuwarra malkulinyjaninyi. Nyarrarrangu Jew-arrangu ngampa-ngampa pinakatarrangu wiyirrku jintaku. Jana panyju karrinyikinyiyijanaku

jintaku Jew-arrangukupa Gentile-arranguku pinakarrinyaku muwarrku Nyampali Jesus-mili. Jana kurlujartinykatarrangu. Palajalu Ngarrka kuli jarrinyijanaku. Yartikala wirlalkulinyjaninyi marrjalu yiji.

(2:17 - 3:13)

¹⁷⁻¹⁸ Yu, nyarrarrangu Jew-arrangulu jurtu ngakarniyinganinyi nyur-ramilija tawunja. Palajalu yirrkulu kurlkarri marnayirninnyurrinyi, ngayinyja nganarnanga yiji nyurra. Kulpanyaku karrinyikinyiyirninnyurraku nyurrakartiku, marrapa karrinyikinyiyirninnyurraku. Ngajulu Paul-ju marlumal yakurr marnarna kulpanyaku nyurrakartiku, Jayitanju ngampa-ngampa pirnikinyinyi.

¹⁹⁻²⁰ Yu, yija yiji nyurraku kulpanya yirrinaku karrikinyirna. Purlpikurra Nyampali Jesus wurrarniyirninnyurraku, yijalmarta jirninyurrulu, kurlujartiny yakarnanyurru, ngalypakatarrangu [ngalypa jinakatarangu ??] jarrinyinyurru. Palajunjalu nyurrulu pikaly jirninyurrunganinyi yija. Yarti Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny parlparrjaja. Palanga nganarnapa nyurra pukun kunmu wararr karruluminyi wangka yiji, palinyju warajanga yirrilkulinynganyjurrinyi. Miranu jarrulupiyirni nyurraku, munu puru wurrarnikinyiyirninnyurraku Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Palajunjalu pikaly yija yiji jarrulupiyirni.

3

¹⁻² Ngajulu munu kakurnamarnanyurrinyi, ngayiny kurluny-kurluny jarrinyikinyirni nyurraku. Karrinyikinyirni nyurraku yaninya yirrinaku. Yartikarra ngakarnarna nyurraku Timothy. Timothy waraja, nganarnamilingarra paliny Ngarrkamili jakul kanganyakata, marrngur-ranguku jakul kanganyajanaku muwarr Jesus Christ-mili. Wurrarnarnala, "Ngaju wantulumarna nyungungu Athens-ja. Nyuntu kulpulumanjanaku Christian-arranguku ngapinga Thessalonica-nga." Paliny ngakarnarnayurraku jakurlinaku marrjalu, [??] Nyampali Jiyijajinga yijalmarta jilkulinyurrulu ngayiny tarn-tarnjupa wirntimajirralu ngarrakuny.

³⁻⁴ Jintalu kurluny-kurlunyja wirrilapiyinyurrinyipa wirntiji pilayinyurrinyili, warinykurnu jiliyinyurrinyili yajanaja Nyampalija Jesus-ja. Nyarra waninyiyirninnyurrakupa wurrarniyirninnyurraku palajunmarta jilkulupiyinyurrinyi. Kuwarri nyurra miranu wurrarniyirninnyurraku yija muwarr.

⁵ Yu, ngajulu ngayiny kurluny-kurlunyju kurlkarri marnikinyirninnyurrinyi. Kurlkarri marnikinyirni, "Ngurnipali Jayitanju yakurr marnajaninyi, palajalu ngurnipali kuta yakarnaya yajanaku Nyampali Jesus. Yijapa Ngarrkamili muwarr puruku wurrarniyirnijanaku." Palajungarra kurlkarri marnikinyirni. Ngaju kurlkapirli jarrinyaku karrinyikinyirninnyurraku. Palakungarra Timothy ngakarnarnanyurraku par-rjana yirrinaku.

⁶ Timothy kuwarrimartangarra kulpanya. Palinyju wurrarnaji nyurrulu yirrkulu yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkangapa tuku jirnanyurrarningu ngalypalu. Ngayiny ngalypalu kurlkarri marnanyurrunganinyi, nyurrulu karrinyinyurrunganaku [karrinyanyurrunganaku ??] yirrinaku nganarnaku. Palajunju pukun nganarnalu karrinyiyirninnyurraku yirrinaku nyurraku.

⁷⁻⁸ Yu, Timothy-lu jakul kanyaji, pikaly yiji jirninyi palinyju. Nyungungu jintalu kurluny-kurlunyja wirrirnikinyinyiyi. Ngayiny kurlu jirninyiyi. Kuwarri ngaju miranu nyurraku, yirrkulu yajarnanyurru Nyampali Jesus. Palajunja ngaju pikaly jarrinyarninyurraku.

⁹ Muwarr pinaja Ngarrkaku, kurlkarri marnayirninyurrinyi, pikaly yiji nganarna. “Yarrarnija!” karra marnayirnalalu Ngarrkaku.

¹⁰ Yirrkulu [?? night and day] muwarr pirniyirnalalu Ngarrkaku nyurraku, wurrarniyirnili karrinyiyirninyurraku yarrana yirrinaku, nyurra miranu jilapiyirninyurrinyi Ngarrkaku. Palajunjalu nyurra miranu yiji jarrulunyurralu palinyku.

¹¹ Palakungarra japirr marnayirnipulinyi Ngarrka nganyjurrumili Japartupa Jesus nganyjurrumili Nyampali, “Yijapa tukulu kulpanyakanu kawapulunganinyili palamakarti marrngurrangukarti Thessalonica-nga.”

¹² Japirr marnayirninyurraku Nyampali Jesus, yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulinyurrarninyi. Nganarnanga ngayinyja yiji nyurra, palajunmartalu yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyipa jintaku marrngurranguku pukun.

¹³ Karrinyiyirninyurraku tarlka waninyaku pirlurrja nyurramilingi, kurlumajirri yiji waninyaku [?? May he make your hearts strong, blameless and holy]. Palajunmartalu japirr marnayirni Nyampali Jesus tarn-tarn jinaku nyurraku. Paliny kulpanyaja parlparrjaja palinymili angel-arrangujartiny [?? “with all his holy people” — does this include Christians/saints?] nyurra kurlumajirri wararr karrulunyurru Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga.

4

(4:1 - 12)

¹⁻² Yu, nyurra miranu muwarrarranguku nyarra wurrarniyirninyurrakupa. Pala muwarrarrangu nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Nganarnalu miranu jirniyirninyurrinyi wunyjurrukapaliku waninyaku pikaly jinaku Ngarrkaku. Nyurralu pinakarrinyinyurranganaku. Kuwarri nyungu wurrarniyirninyurraku Nyampalija Jesus-ja: Yirrkulu jirnarrayi yirnkulu yiji nganarnamilija muwarrja.

³ Ngarrkalu karrinyinyurraku yakujun waninyaku. Palinykapali jarrulunyurru, kurlumajirri. Nyurra wiyirr wantulunyurrarningu waljangajakun nyupajingi, munu marru manaku warinymili nyupaji. Munu yiji! [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakopalirrangu

⁴⁻⁵ Jinta marrngurrangu munumpa yiji Ngarrkaku, janalu yirrkulu marru marniyijaninyi mirtawanyjarri warinymili [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakopalirrangu.

Munu janakapali jarrinyaku [??] yijalmarta jinakatawayirrangukapali. Munu! Nyurramilinga wantulunyurrujanaku waljangajakun nyupajinga. Panyjarmajirrilu kalkulumanpa ngalypalu jilamanpalu.

⁶ Yijapa nyurranga warinyju ngulyulu kawali warinymili mirtawa. Ngarrkalu kuli jarrulinypalu palaku ngulyukataku. Ngarrkalungarra wirlalkulinyjaninyi palajunmartarrangu. Purlpi nganarnalu minyirru wurrarniyirninyurraku pala muwarr.

⁷ Ngarrkalu wurrarnanganyjurruku Christian-arranguku palinykapaliku waninyaku, kurlumajirri, munu jintakapali kurla-kurlakatakopalirrangu [?? - sexual sins - sensitive subject].

⁸ Jintalu panypanyayili nyungungu muwarrja. Palarrangulu panypanyakataarrangulu panypanyayinganakupa, panypanyayili Ngarrkangarra. Ngarrkalungarra yinyanyurrinyi palinymili Ngalypakata Pirlurr, munu panypanyaku palinyja.

⁹ Yu, Ngarrkalu purlpi wurrarnanyurraku ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyi. Munu palaku nyungungu mirli-mirlinga yarntalapinyinyurraku, nyurra purlpi miranungarra palaku.

¹⁰ Yu, nyurralu ngalypalu tuku jirninyurrujaninyi Christian-arrangu nyurramilinga warrarnja, Macedonia-nga. Kuwarri wurrarniyirninyurraku, yirrkulu palajun jiliyi.

¹¹ Munu yananyaku jintamilikarti ngurrakarti yimpinaku, jinta marngurrangu kurrpanakata. Palajunmartaja ngayiny kurlujartiny kuli jarrayili. Yirrkulu marrjalu warrkamu jiliyi. Palangarra nyarra wurrarniyirninyurrakupa purlpilu.

¹² Warrkamu jarrayi mananyaku warnkuku mayipinti. Palajunjalun yurra munu kulyi yankulunyurrujanaku jintaku. Marrngurrangulu jinta wurralapinyinyurrinyi ngalypanga yirnkungu waninyanyurru.

(4:13 - 5:11)

¹³ Yuu, pinakarrayi nyungu muwarr yijalmarta jinakatarrangu purlpi marlkarri jarrinyiyipa. Karrinyiyirninyurraku miranu jarrinyaku palarranguku. Palajalu munu yirrkupaju karrulunyurrujanaku. Jinta munumpa waninyayalu Ngarrkaku, palajalu paju karrinyayi janaku ngarrakuny. Munu paju karrulunyurru janaku nyarrarrangukapali. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatawayirrangungu Nyampalingi Jiyijajingi, jana paju yiji marlkarri jarrinyajarranguku.

¹⁴ Jesus marlkarri jarrinyi. Palaja Ngarrkalu yarrana wankanyu jirni. Yijalmarta jirninyili palanga muwarrja. Palajunjalun yijalmarta jirninyili nyungungu warinyja muwarrja pukun: Yarti Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus parlparrjaja mananyaku yijalmarta jinakatarranguku marlkarrinyjarriku. Palarrangu Nyampalilu Jesus-ju kangkulinyjaninyi Japartukarti, yijalmarta jinakatarrangu.

¹⁵⁻¹⁶ Nganarnalu wurrarniyirninyurraku nyungu muwarr nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Paliny kulpuliny parlparrjaja mananyaku wiyirrkupaju yijalmarta jinakatarranguku, palinyju kangkulinynganyjurrinyi Japartumilikarti warrarnkartarti. Palinyju kangkulinyjaninyi kuwarri wankanyupa waninyayi, marlkarri jarrinyaja pukun. Nyarra wankanyu waninyayipa munu jana palaji walangarra yankulupiyi kanka parlparrkartarti. Munu! Pala yakujun jarruliny: Nganyjurrumili Nyampalingarra milpuliny parlparrjapa kamalkulinyjanaku marrjalu marlkarrinyjarriku yijalmarta jinakatarranguku. Wirtulu angel-ju puyu pilkulinyipili wirtungu trumpet-ja. Nyarrarrangulu marlkarrinyjarrilu pinakarrulupiyi pala trumpet, Nyampali Jesus pukun kamanaja. Palajunja palarrangu marlkarrinyjarri wanka jarrulupiyi.

¹⁷ Palaja nyarra wankanyupa waninyayi yijalmarta jinakatarrangu kanka jilkulinyjaninyi. Nganyjurrum wiyirr kuru malkulinynganyjurrinyi kanka mujungungu, nyarra marlkarri jarrinyajapa jinta pukun. Palajunngarra nganyjurrum wiyirr wantuluminyili nganyjurrumilinga Nyampalinga Jiyijajinga ngarrakuny.

¹⁸ Palajunjalun yurralu yirrkulu ngayiny tarlka jiliyarninyipa pikaly jiliyarninyi muwarrjartinyju nyungujartinyju.[??]

5

(5:1 - 22)

1 Ngurnipali jintalu kurlkarri marnayi, “Nyanga Nyampali Jesus kulpulinynganyjurruku mananyaku? Nyanga wirlalkulinyjaninyi nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu?” Nyampa palaji milpuliny Nyampali nganyjurrumili. Purlpi miranungarra nyurra palaku muwarrku. Munu nyungu mirli-mirlilu miranu jilamarnayurrinyi palaku. Nyanga milpuliny? Palaku wiyirr munumpa nganyjurru.

2 Nganarnalu nyarra wurrarniyirninyurraku paliny, nyampangarra turlpuliny. Kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku. Yuu. Ngurnipali ngulyukata yarrali warinymilikarti ngurrakarti war-rukartingi. Palarrangu junta munumpa palaku nyanga milpulinyjanaku janamilinga ngurranga. Janalu munu mintulu mimalapiyalu palaku ngulyukataku. Palajun Nyampali Jesus wangka palaji turlpulinynganyjurruku, kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku.

3 Palanga janalu wurralapiyi, “Nganiwarralpiri ngalya. Jintalu munu kulilu wirlalapiyinganinyi.” Nyarrarli palajunmarta muwarr pir-nalupiyipa, palangangarra Nyampali Jesus ngayarta jarruliny. Palinyju wirlalkulinyjaninyi nyampalu palaji, marrjalu yiji wirlalkulinyjaninyi, partal kuku jarrulupiyalu. Nyurra miranu nyarra mirtawanyjarrilu ngayinykarralu partany kanganyiyijaninyi, parra-parra wirtu, munu partal ngampa pilkulupiyijaninyi partany ngayarta jarrinyaku. Palajunkapalingarra jarrulinyjanaku marrngurranguku, nyarrarrangu palal waninyiyipa, kulpanyajaku munu mira karrulupiyalu Nyampaliku Jesus-ku. Jana partal kuku jarrulupiyalu palinyjamarra. [??]

4-5 Yuu, nyurra munu jintakapali, Ngarrkamiliwayi. Jana waninyayi warrukurlangakapali, Satanmilinga warrukurlanga. Jana munu mira karrinyakayalu Nyampaliku Jesus-ku kulpanyaja. Palinyja kulpanyajanga jana marrpalapiyi. Nyurra munu janakapaliwayi. Nyurra Ngarrkamili, waninyinyurru palinymilinga tilinga. Mimarnanyurralu Jesus-ku. Palinyja kulpanyajalu nyurra munu marrpalkulunyurru, pikaly jarrulunyurru.

6 Nganyjurru munu warrukurlangawayi waninyayinyi. Munu karta karruluminyi ngarrakuny jintakapali. Parrilyju mimalaminyalu miramira Nyampaliku Jesus-ku kulpuliny. Nganyjurru munu wantuluminyi karikatarrangukapali, nyarrapa minpirnanyi yirrkulu.

7 Marrngurrangu karta karrinyayi warrukartingangarra, karikatarrangulu minpirniyi warrukartinga pukunngarra.

8 Nganyjurru munu wantuluminyi palarrangukapali, jana warrukurlanga waninyayi. Nganyjurru Ngarrkamili, nganyjurru waninyayinyi palinymilinga tilinga. Palajunjalu nganyjurru yirnkungu wantuluminyalu, munu karikatarrangukapali. Nganyjurrulu yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jiliminyilipa ngalypalu tuku jiliminyarninyi. Kurlkarri malaminyi, Nyampali Jesus-jungarra kangkulinynganyjurrinyi palinymili Japartumilikarti warrarnkarti. Palajunjaja Ngarrkalu tuku jilkulinynganyjurrinyi Satanjamarra.

9-10 Ngarrkalu mananganyjurrinyi, palinymili waljarrangu jirninganyjurrinyi. Pala jirni munu kulilu yirrinakupa wirlanaku nganyjurruku. Mananganyjurrinyi tuku jinaku, kangkulinynganyjurrinyi palinymilikarti waljakarti warrarnkarti. Palajungangarra ngakarnanganyjurruku Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyngarra kartuwarra manaku marlkarri jarrinyinganyjurruku. Yarti wiyirrku kulpulinynganyjurruku mananyaku, wankanyurrangupa marlkarrinyjarri. Palinyju kangkulinynganyjurrinyi wiyirr palinyja waninyaku ngarramarnti.

11 Palajunjalu kurlkapirli jilkulunyurrarninyi nyungulu muwarrju,

palaja munu ngayiny kurluny-kurluny jarrulunyurru. Nyurralu purlpilu pala muwarr wurrarnikinyinyurrarningu. Palajun yirrkulu jilkulunyurru tarn-tarnju yijalmarta jinaku.

¹² Yu, japirr marnayirninyurrinyi ngalypalu kurlkarri malkulunyurru-janinyi nyurramili nyampalirrangu. Ngarrkalungarra ngurrju marnajaninyi palarrangu nyampalirrangu nyurraku. Janalu yijalu yiji tuku jir-nayinyurrinyipa miranu jirniyinyurrinyi nyurra yijalmarta jinakatarrangu yirnkungu yananyaku.

¹³ Palajunmarta warrkamu jirnayinyurraku. Palajunjal yijalu yiji ngalypalu kurlkarri malayijaninyipa ngayinyja nyurramilinga jiliyijaninyi.

Munu warnta-warnta malkulunyurrarninyi.

¹⁴ Yakujun jinaku karrinyiyirninyurraku: Jinta nyurranga warrkamu jinakatawayi, wurralayijanaku warrkamu jinaku. Jinta nyurranga wirntikata, wurralkulunyurrujanaku, "Yijalmarta jilayili Ngarrkanga! Tukulu kalkulkulunyurrinyi palinyjungarra. Wirntiwayi!" Jinta nyurranga nyangalykata, wurralayijanaku, "Yijalu yajalayi Nyampali Jesus!" Kintilu jilkulunyurrujanaku wiyirru.

¹⁵ Jintalu kurlujartiny jiliyinyurrakulu, munu nyurralu kurlujartiny jilkulunyurrujanaku puntajulu. Tuku jilkulunyurrarninyi ngalypalu yiji, jinta pukun tuku jilkulunyurrujaninyi, munumparrangu Nyampaliku Jesus-ku.

¹⁶ Yirru yiji pikaly wantulunyurru.

¹⁷ Yirrkulu muwarr pilkulunyurralu Ngarrkaku.

¹⁸ Karra malkulunyurralu yirrkulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!" Palajun karra malkulunyurralu ngalypangapa kurlungu pukun. Christianarrangulu palajunju jinaku. Palajunmartakungarra Ngarrka karrinyi.

¹⁹⁻²⁰ Yijapa Ngalypakata Pirlurr muwarr pilkulunyurraku, munu palal yakalkulunyurru. Yijapa warinyju marrngulu wurralkulunyurraku palinyju muwarr pirninyi muwarr Ngarrkaja. Munu panypanyaku palanga muwarrja.

²¹⁻²² Kintilu yiji pinakarrulunyurru pala muwarr. Japirr malkulunyurrarningu, "Yija pala muwarr? Ngarrkaja pala?" Yijapa yija-yiji, palajangarra muwarrja jilkulunyurru. Yijapa mitu yiji, munu Ngarrkaja, kurlu pala. Munu kurluja muwarrja jilkulunyurru.

(5:23 - 28)

²³ Ngarrka waninyinyurraku nyurranga, palinyjungarra ngalypanga kalkurnanyurrinyi. Palajunja ngayiny wuta waninyinyurru. Japirr marnarnanyurraku Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi, kurlumajirri. Japirr marnarnanyurraku ngalypalu kalkunaku nyurramili pirlurru kurlkapa kawu pukun. Kurlumajirri yakujunngarra wantulunyurru ngarrakuny. Warajanga karrpunga Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili kulpuliny parlparrjaja, palinyju wurralkuliny, ngalypa yiji nyurra, kurlumajirri.

²⁴ Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymili waljarrangu jarrinyaku. Paliny yirnikata, ngalypa yiji jilkulunyurrinyipa tukulu kalkulunyurrinyi palinyju.

²⁵ Yuu, japirr malkulunyurranganaku Ngarrka, tukulu kalkulkulinynganinyi nganarna pukun.

²⁶ Nyurra wiyirr Nyampali Jesus-mili. Wiyirr nyurra warajanga jarrinya-janga pikalyju yampu malayarninyi.

²⁷ Ngajulu Paul-ju wurrarnanyurraku, Ngarrkalu karrinyinyurraku pinakarrinyaku nyunguku muwarrku. Read-amu jilkulunyurru nyungu mirli-mirli wiyirrju pinakarrinyaku.

²⁸ Japirr marnarnanyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali yirkulu ngalypalu tukulu kalkulkulunyurrinyi. Jipi.

KURIJINARRANGUKU NGAPINGA, THESSALONICA-NGA (PAUL'S SECOND LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA)

¹ Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Mirli-mirlinga yarntarniyirninnyurraku yijalmarta jinakatarranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesus-mili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr.

² Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny ngalya jilkulinyapulunyurrinyi.

Pikaly yiji jirninyurrunganinyi.

³ Yuu, kurlkanga jirninyurru yiji. Nyurralu yijalu yijalmarta jirninyurulu Ngarrkangapa ngalypalu tuku jirninyurrarninyi. Yirnku palajungarra jirninyurru. Palajunjalu pikaly yiji jirninyurrunganinyi. Palakungarra yirkulu karra marnayirnalulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!"

⁴ Nganarnalu nyurra marniyirninnyurrinyi jintanga Kurijinarrangungu ngurnarrijirri tawunjarrangu. Wurrarnayirnijanaku nyurralu Thessalonica-nga yijalmarta jirninyurulu Ngarrkanga, kurlkanga jirninyurru yija. Jinta marrngurrangu kuli jarrinyiyinyurrakupa kurlujartiny jirniyinyurraku, Nyampali Jesus yajanaja partal ngampangampa pirnikinyiyinyurrinyipa. Yirkulu ngarrany yajarnanyurru paliny.

Ngarrkalu wurralkulinynganyjurruku, "Ngalpayi ngajumili warrarnja!"
[??]

⁵⁻⁷ Palajunjalu Ngarrkalu yarti wurralkulinyurraku, "Ngalpayi ngajumili warrarnja!" Palanga paliny Nyampali wantuliny ngarramarnti. Ngarrka ngalya yiji, yirkulu jininyi ngarrakuny. Puntaju nyarrarrangu kulikatarangu wirlalkulinyjaninyi. Palanga nyurraku ngalya jilkulinyurraku, nganarnaku pukun. Ngarrkalu palajun jilkulinynganyjurruku parlparrja kulpanyaja Nyampali Jesus. [??]

Yuu! Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus nganyjurrumili Nyampali parlparrjaja wikanga lalyurr-lalyurrkarranga kaninykurnu, palinymilirrangu marrjapanu angel-jartiny pukun.[??]

⁸ Palangangarra Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi nyarra palinyku munumparrangu. Panypanyikinyiyili ngalypanga muwarrja Nyampalimili Jesus-mili, panyju karrikinyiyalu. Palajunjalu wirlalkulinyjaninyi wiyirr. [??]

⁹⁻¹⁰ Jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarrakuny. Nyarrarrangu marrngurrangu munu wangka palanga wirtunga pirrpanga Jesus-milinga waninyakayi. Munu yiji! Nyampalinga Jesus-ja kaja yija yiji wantulupiyi ngarramarnti.[??]

Wariny jarrulinynganyjurruku, palinymilirrangu nganyjurruru. Nyampalinga Jesus-ja wangka yiji wantuluminyi. Wiyirrju yijalmarta jinakatarrangulu paliny nyurra malaminyi. Yuu, yijalmarta jirninyurulu nganarnamili muwarrja Nyampaliku Jesus-ku. Palajunja nyurra palanga

wantulunyurru palinyja. Warajanga wiyirrju nyurra malaminyi Nyampali Jesus, nyurralupa nganarnalupa jintalu yijalmarta jinakatarrangulu pukun.

Japirr marnayirninyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi.

¹¹ Palajunjalu yirrkulu japirr marnayirninyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi palinyju. Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymili jarrinyakupa palinykapali jarrinyaku, kurlumajirri. Nyurralu yijalmarta jirninyurrulu palinyja. Palajunjalu yijalu yiji warrkamu jirninyurralupa yirnkulu jirninyurru palinykungarra pikaly jinaku. Japirr marnayirninyurraku Ngarrka nyurramilaku pirlurrku tarlka jinaku, yijamarta jilkulunyurru yirnkungu ngarramarnti.

¹² Yirnkulu jilkulunyurru, palajunjalu jintalu nyurra malapiyi Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyju nyurra pukun nyurra malkulunyurrinyi ngalya jinaja. Ngarrkalupa Nyampalilu Jesus-ju ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyi.

2

Nyampali Jesus munu purlpi kulpanyama.

¹⁻² Yuu, ngurnipali warinyju wurralalu nyurraku muwarr palajun: "Nyampali Jesus Christ purlpi kulpanya, kanyajaninyi marrngurrangu palinymilirrangu Ngarrkamilikarti warrarnkarti." Mitu pala muwarr. Ngurnipali warinyju wurralalu muwarr yakujun: "Ngarrkamilalu Pirlurrju wurrarnaji nyarra muwarr." Ngurnipali jintalu wurraliyili nganarnalu yarntarniyirni mirli-mirlinga, "Nyampali Jesus purlpi kulpanya." Pinakarrinyajalu muwarr palajunmartaja, munu ngayiny kurlu jarrulunyurru, munu wirnti karrulunyurru.

^{3a} Munu yijalmarta jinaku palajunja muwarrja. Puru yiji mitu marnayinyurrinyi.

Kurlujartinykata Marrngu turlpuliny.

^{3b} Walangkarra palaji wariny marrngu turlpuliny, paliny Satan-mili, paliny yini Kurlujartiny Marrngu. Kurrngalju yiji marrngurrangulu pinakarrulupiyalu palaku Marrnguku, warinykurnu jilkulinyjaninyi Ngarrkangamarra.

⁴ Nyarralu marrngulu wurralkulinyparninyi wirtu yiji paliny. Jakurlilkulinyjaninyi marrngurrangu pinakarrinyaku palinyku. Kajalkuliny Ngarrkamilinga Temple-japa karra malkulinyjanaku wiyirrku, "Ngajungarra nyarra wirtu yiji kankajirrija. Yijalu yiji jilkulunyurru ngajumilija muwarrja. Munu yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga. Munu pinakarrulunyurrujanaku jintaku mangunyarranguku. Yijalu ngajuku pinakarrulupijinyurru!" Yuu, palajun jilkuliny painyju.

⁵ Nyarra wanikinyinyi palanga wurrarnikinyiyirninyurraku nyungu kurlujartinykata marrngu. Kurlkarri malkulunyurru nyungu muwarr.

⁶ Nyarra munu ngayarta jarrima, warinyju ngampa pininyi ngarrany. Nyurra miranu palaku ngampa pinakataku. Yarti pala kurlujartinykata marrngu ngayarta jarruliny Ngarrkamili muwarrja.

⁷ Kuwarri kurrngalju marrngurrangulu yirrkulu panypanyayili Ngarrkanga. Satan-ju kukujarrilu kanganyajaninyi warinykurnu, kurlujartinykurnu. Yartikala Ngarrkalu purlu jilkulinypalu nyarra ngampa pinakata.

8-10 Palajangarra pala nyarra Kurlujartinykata Marrngu ngayarta jar-ruliny. Yuu, Satan-ju ngakalkuliny paliny, mitu marnarrulinyjaninyi maparnjartinyju wirtujartinyjupa. Jilkuliny warinyapa wariny kurlujartiny, mitulu palinymilalu ngurra malkulinyjaninyi jinta warinykurnu, kurlungu. Kurlkarri malapiyi paliny wirtu yiji, Ngarrkakapali, pinakar-rulupiyalu palinyku.

Palaja Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny pirrpanga wirtungu yiji parlparrjaja. Wurralkulinyipili Kurlujartinykatanga Marrngunga, "Marlkarri wirlalamarnanta kuwarri." Yija, palalu muwarrju wirlalkuliny.

Nyarrapa pinakarrinyiyili palanga Kurlujartinykatanga wirlalkulinyjaninyi wiyirr Ngarrkalu. Pinakarrimayi muwarr yija yiji Ngarrkamili, yijalmarta jirnipayili palinyja, kartuwarra marnamajaninyi. Yakal marnayi muwarr Ngarrkaja. Palajunjalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti.

11 Pala yija! Jana panyju karrinyiyi pinakarrinyaku Ngarrkamilaku yijaku muwarrku. Palajunjalungarra Ngarrkalu ngakumpa jilkulinyjaninyi wiyirr kurlkapirlija. Janalu kurlkarri malapiyi warinykurnu, pinakarrulupiyalu palaku kurlujartinykatakaku mitukatakaku marrnguku.

12 Pikalyju kurlujartiny yajarnayi. Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi palar-rangu yakal-yakal manakata palinymilaku yijaku muwarrku.

Nyampalilu Jesus-ju ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jar-rinyaku.

13 Yuu, Nyampalinga Jesus-ja ngayinyja waninyinyurru. Purlpi walangkarrangungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jar-rinyaku. Ngakarnanyurraku palinymili Ngalyapakata Pirlurr kartuwarra manaku nyurraku, ngalyapakatarrangu jinaku nyurraku pukun. Pinakarrinyinyurru Ngarrkamili yija muwarrpa yijalmarta jirninnyurru. Palajunjangarra Ngarrkamilirrangungu jarrinyinyurru. Palajunjalu nyurraku yirrkulu karra marnayirnalalu Ngarrkaku, "Yarrarnijayi!"

14 Ngarrka karrinyanyurraku Nyampalikapali Jesus Christ-kapali jar-rinyakupa waninyaku palinyja ngarramarnti. [??] Palajunjalungarra ngakarnanganinyi nyurrakarti jakul kanganyaku palinymili ngalyapakata muwarr.

15 Yuu, tarlka wantayi! Ngarrakunyju yijalmarta jiliyili nyarra muwarr wurrarniyirninnyurraku palanga, mirli-mirlinga muwarr yarr-tarniyirninnyurraku.

16-17 Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga ngayinyja yiji nganyjurru wiyirr, palinyju ngalypalu kalkurnanganyjurrinyi. Palajunjalu miranu jarrinyinyi nganyjurru marlkarri jarrinyaja yarrana wankanyu jilkulinynganyjurrinyi, palinyja waninyaku ngarramarnti. Nganarnalu japirr marnayirnipulinyi Jesus Christ nganyjurrumili Nyampalipa Ngarrka Japartu nganyjurrumili, pulanyju ngayiny tarlkapa wirntimajirri kalkulkulinypulunyurrinyi, yirrkulu nyurralu yirnkulu jirnarrayipa yirnkulu muwarr pirnarrayi.

3

Ngarrkanga muwarr pilkulunyurrunganaku.

1 Yuu, japirr marnayirninnyurrinyi, nyurralu Ngarrkanga muwarr pilkulunyurrunganaku puntaju. Japirr malkulunyurrunganaku ngayiny tarlka jilkulinynganinyi nyampalu jakul kangkulupiyirnijanaku muwarr Nyampali Jesus jintanga marrngurrangungu ngurnarrijirri. Karrinyayirnijanaku

pinakarrinyaku pala muwarr, janalu pukun yijalmarta jilapiyili, wunyjurulu kapali Jakul kanganyikinyiyirninyurraku muwarr Nyampali Jesus-mili. Pinakarrinyaja, pikalyju yijalmarta jirninyurrulu. Palajunju pukun nganarnalu karrinyayirnijanaku jintaku pikalyju yijalmarta jilapiyili.

² Jinta marrngurrangu ngayiny jalypakata, janalu munu yijalmarta jinakayili muwarrja Nyampalinga Jesus-ja. Kuliny-kuliny jarrinyiyi nganarnakupa wirlaliyanganinyili. Japirr malkulunyurru Ngarrka nganarnaku paliny mingka wantuliny nganarnaku palarrangungamarra kurluny-kurluny marrngurrangungamarra.

³ Jesus nganyjurrumili Nyampali waninyi nganyjurrunga ngarramarnti, munu wirrina parnpilkulinynganyjurrinyi. Yija yirnkukata paliny. Nyurra yirnkukata jilkulunyurrinyi palinyjupa tuku jilkulunyurrinyi Satan-jamarra.

Yirnku jinarrayi Ngarrkamilija muwarrja.

⁴ Nyampalilu Jesus-ju ngayiny ngalya jirninganinyi, nyurralu kuwarri yirnku jirninyurru. Yijalu yirnku jirnarrayi nganarnamilija muwarrja.

⁵ Japirr marnayirninnyurraku Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu miranu jilkulunyurrinyi Ngarrkaku, nyurralu yijalu ngayinyja jilkulunyurraringu Ngarrka. Japirr marnayirni Nyampali Jesus, nyurralu ngayinyju tarlkalu jilkulunyurrulu muwarrja Ngarrkamilija. Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu ngarrakunyju jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Jintalu kurlu jirnikinyiyalu palinyku, nganin-nganin kurlujartinypa wurrarnikinyayili, palinyju yirrkulu ngarrany jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Nganarnalu karrinyiyirninyurraku yirrkulu palajunju jirnarrayi Ngarrkamilija muwarrja.

Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi.

⁶ Yuu, purlpilu wurrarniyirninyurraku, yija yiji warrkamu jarrulunyurru waljaku warnkuku mayipintiku mananyaku. Jintalu nyurranga panypanyayili nganarnamilia muwarrja, puru kajan-kajarnayi, warrkamumajirri. Pinakarrayi! Wurralapiyirninyurraku muwarr Jesus Christ-ja nganyjurrumilija Nyampalija. Kajamarta wantulunyurru janangamarra palajunkatarrangungamarra, munu kululkulunyurrujaninyi.[??]

⁷ Nyurra kurikapirli, nyurralu jilkulunyurru nganarnalukapali. Nyarra wanikinyinyi palanga, warrkamu jarrikinyiyirni, munu puru kajan-kajarnamiyirni.

⁸ Munu japirr marnamayirninnyurrinyi mayiku. Mayiku warnku yinyayirninnyurrinyi. Warrkamu jarrinyiyirni. Nganarnalu yija warrkamu jarrikinyiyirna karrpungapa warrukartinga warnkuku waljaku mananyaku nganarnamilaku. Munu mayi ngulyulu nganamiyirninnyurruka nyurramili.

⁹ Nyampalilu Jesus-ju ngakarnanganinyi wurrnaku muwarrku palinymilaku nyurranga. Palajunjalu japirr marnamiyirninnyurrinyingarra mayiku. Puru yakarniyirni. Nganarnalu miranu jinaku karrikinyiyirninnyurraku wunyjurruku jilkulunyurru. Palajunjalu marrja yiji warrkamu jarrikinyiyirna. Yakujun pukun ngarra jilkulunyurru nyurralu, warrkamu jarrulunyurru waljaku mayipintiku warnkuku nganarnalukapali.

¹⁰ Nyarra wanikinyinyi palanga minyirru wurrarniyirninyurraku, "Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi."

¹¹ Wurrarniyinganaku jintalu, nyurranga jinta munu warrkamu jarrinyakayi. Yani-yaninyayijanaku jintamilikarti ngurrakarti, muwarr yimpin-yimpinakata.

¹² Nyungu muwarr Nyampalija Jesus Christ-ja wurrarnayirnijanaku palarrangungu marrngurrangungu minyirrju: "Minyirr jarrayi! Warrkamu jarrayi yija mayipinti warnku waljaku!"

¹³ Yuu, wiyirrja nyurranga wurrarnayirninyurraku nyungu: Purnku-purnku karrinyawayi, yirnkulu jinarrayi.

¹⁴ Ngurnipali jintalu nyurralu, nyungungu mirli-mirlingi yakal malkulunyurranganaku. Yini malayijaninyi palarrangu marrngurrangu. Munu kululkulunyurrujaninyi palajun jinakatarrangu. Palajunjalulu jana yija kurpanya wantulupiyarningu.

¹⁵ Munu yukuny pilkulunyurrujaninyi. Jana Nyampali Jesus-milirrangu pukun nganyjurrupalingarra. Palajunjalulu jinulu wurralkulunyurrujanaku kurlujartiny jirniyi, jurti jilkulunyurrujanaku yirnkuku jinaku.

Jesus-ju nganyjurrumulalu Nyampalilu ngayiny ngalya jirninganyjurrinyi.

¹⁶ Jesus-ju nganyjurrumulalu Nyampalilu ngayiny ngalya jirninganyjurrinyi. Japirr marnayirninyurraku, palinyju ngayiny ngalya jilkulunyurrinyi ngarramarnti. Japirr marnayirninyurraku, nyurranga paliny wantulunyurraku ngarramarnti.

¹⁷ Nyungungarra milyanga ngajulu Paul-ju yarntarnanyurraku parirrju ngajumulalu. Yakujunngarra yarntarnarna milyanga mirli-mirlingarrangu ngajumulirrangu wiyirrja.

¹⁸ Japirr marnayirninyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali, ngalypalu tukulu kalkulkulinyurrinyi palinyju. Jipi.

1 Timothy

Unknown if consultant checked.

3

²⁻³ Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

2 Timothy

Unknown if consultant checked.

⁷ Ngarrkanga yirnkulu yijalmarta jininyalu nganyjurrulu. Palajalu Ngarrkalu Ngalyapakata yinyanganyjurrinyi palinymili Pirlurr, yija yiji kurlumajirri paliny. Nyarra Pirlurr Ngarrkaja nganyjurrungu kawungu wantuliny ngarramarnti. Munu wirntikata jinanganyjurrinyi. Munu kurntanykata jinanganyjurrinyi. Yirnkuku ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi Ngarrkamilija muwarrja jinaku. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngarlungu jinaku Ngarrkapa marrngurrungu pukun wiyirr. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngalya jinakupa kurluku yakanaku pukun.

3

⁴ Kurlkarri mala nyarra wurrarnarnangu, marrngurrangu kurluny-kurluny yija yiji jarrulupiyi. Marrngurrangu wantulupiyi ngampankata, lirrjalkata warnkuku, nyurra-nyurakata, rakakata, nyurni manakata, panypanyakata pipi japartuku, munu puntaju yinganyakata, wirntimajirri Ngarrkaku; pajuwayikata, yukuny pinakata, jintaku mitu yimpinakata, rirra kararrkata, kulikata, malyparrkata ngalypaku, mitulu kuku jar-rilu jinayi marrnguku kurlu pinaku, turralu kurlujartinyju jinakata, munu kurlkarri malkulupiyi nganipa jarruliny puntaju, wirtu-wirtu jar-rinyakata; pikaly jinayarninyi janalujakun, munu Ngarrka ngarlungu jinakayiyarningu; Kurijinkapalirrangungu mitukata wantulupiyi, munumpa wantulupiyi Ngalyapakataku Pirlurrku, palinyju Kurijinarrangu ngarlu yirnkukata jinajaninyipa kurlujartinyku karrkanaku jinajaninyi. Munu yiji kulunaku marrngurrangu nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu.

Titus

Unknown if consultant checked.

⁷ ...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

3

¹⁴ Christian-arrangulu miranu jarrinyaku yirnkumulaku muwarrkupa ngalypalu warrkamu jilkulupiyi ngarramarntilu. Munu puru kajan-kajanaku watapirti.

Hebrews

Unknown if consultant checked.

12

¹⁻² Kurrngalju purlpijalu marrngurrangulu parrjarnayinganyjurrinyi. Palajunjalu parnpina wirrilkunyijaninyi nganin-nganin nyarra jinu jinanganyjurrinyipa jurtuku jinaku, nyarra kurlujartinyjurrangu pukun karrpa-karrpa warlirnayinganyjurrinyi. Nganyjurrulu yajalkunyi Jiyijaji jalypalu, kurlkarri malkunyi palinyngarra ngarrakunyju. Palinyju walangkar-ranguja jipikartijakun Ngarrkanga yijalmartaku jinanganyjurrinyi yijalu. Marlkarri jarrinyaku nayilamu jinajalu kanka mungkanga kurntany yija yiji. Jiyijaji miranungarra palaku, paliny munu purlu jarrima, kurlkarri marnikinyi yarti Ngarrkalu pikaly yiji jilkuliny, nyarra kurntany puru yakarna. Kuwarri kajaninyi wangka yiji Ngarrkanga.

James

Unknown if consultant checked.

¹³⁻¹⁵ Kurlkarri mala, ngarnurtulupa karrinyi kurlujartiny jinaku, munu yiji palinyju karra malkuliny, “Ngarrkalu kurlujartinyku jinaku yakurr marnanyi.” Munu nganurtulupa yakurr marnaka Ngarrka kurlujartiny jinaku, Ngarrkalungarra munu yakurr malkuliny ngarnurtupa kurlujartiny jinaku. Nganyjurrulungarra waljalu karrinyanyi kurlujartiny jinaku ngarramarntilu, kurlkarri manajalu yakurr marnanganyjurrinyi palangarra kurlujartiny jinaku. Palajunmarta yirrkulu kurlujartiny jinaja nganyjurru marlkarri jarruluminyi.

4

⁷⁻⁸ Wurralala Ngarrkanga, “Nganikupa karrinyajin jinaku, palangarra jilamarnangu nyuntuku.” Ngarntanaku Mirurruku Wirtuku, mirti jarrulumangalu. Wangka jarra Ngarrkanga, paliny wangka jarrulumangu nyuntungu...

1 Peter

Unknown if consultant checked.

What the Apostle Peter wrote to the Christians in his day about living the Christian life (Last verse of chapter 3 and 4:1-5 not yet checked!).

18-19 Nyurramilirrangulu walangkarrangujalu kurlujartiny jinikinyiyi, palajun nyirrirnikartijalu yakurr marnayijaninyi. Palajunngarra nyurra pukun waninyikinyinyurru. Nyurra miranu nyarra warajaku, Jiyijaji Kurayijiku, marrngurrangulu marlkarri wirlarniyi. Janalu palinyja palajun jinajalu, paliny ngapikapali jarrinyi, kukurnjari wupartukapali jarrinyi, nyarra kukurnjari purrpurn yiji, wurrkumajirripa pitamajirri, purlpilu kurlujartiny jinajalu marrngurrangulu, marlkarri wirlarnikinyiyi kukurnjari, wurrarnikinyiyalu Ngarrkaku, "Kurlujartiny jinirni. Palajunjalunyu nyungu wirlarnarna kukurnjari, puntaju ngaju munu wirlalaminyinkurra palaku kurlujartinyku, puru ngakalaminyin." Jiyijaji Kurayiji nyarra kukurnjarikapali jarrinyinganyjurruku. Wirtu yiji jininganyjurruku, nganyjurrumili Nyampalingarra marlkarri jarrinyinganyjurruku! Jayitanju munu warlirnakanganyjurrinyi, kuwarringulu Jayitan munu nyampali nganyjurruku! Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi, warajamalngarra jirni wiyirru marrngurranguku ngarramarnti. Palajunjalunyu minyirru yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru paliny, wirntilu pukun.

3

22 Jungkanga waninyaja Christ parlparrkarti yana. Palanga Ngarrkanga kajaninyi marrjanyukarti. Palinyngarra wirrirni Ngarrkalu nyampali wirtu angel-arrangukupa nyampalirrangukupa, jungkangapa parlparrja, wiyirru nyarrakurnujirri.

4

1-5 Jungkanga Christ kurluny-kurlunyja wirrirnikinyiya. Munu ngampa pinamajaninyi. Palaja palajun kurlkarri malayi Christ-kapali, nyurralu! Kurluny-kurlunyja waninyajanga nyurra kurlu jinajamajirri, nyurralu miranu wantulupiyi warinyarrangu, nyurralu jipi kurlu yakarnanyurru ngarramarntilu. Kuwarringulu wantulunyurru nyungungu jungkanga Ngarrkamilingi nganirrangupa jilkulunyurru, munu nyurramilingi waljanga jilkulunyurru. Nyurralu jipi kurluny-kurluny yakarnanyurru nyarra purlpilu jinikinyinyurru nyarrarrangukapali Ngarrkamajirrirrangukapali. Nyurralu nganiwarralpiri kurntanymajirrilu jinikinyinyurru, kurla-kurlaku kurlkarri marnikinyinyurru, yawurr jarrinyikinyinyurru, ngananyikinyinyurru lirralju kuwiyipa mayi wirtu, kurlujartinyju yikarnikinyinyurraning, nyurralu marni pinaja mirurrukupali mangunyarrangu, ngayinyja nyurra marnikinyinyurrujaninyi, Kuwarri Ngarrkangalu panypanyakatarrangulu japirr manayinyurrinyi yarrana palajun jinaku, palarrangu kurlujartinyarranguku turrrpa-turrrpalu jinakata. Munu jinajalu nyurnpaly jarrulupiyinyurru. Yartikala Ngarrkalu japirr malkulunyjaninyi, pirlpalkulinyarninyi nganirrangulu nyarra kurlujartinyja jinikinyiyi palarrangulu marrngurrangulu. Muwarr yungkulunyjaninyi ngungku yiji wankarrangupa marlkarrinyjarri.

5

⁸ Mintu wantayi! Parrjarn-parrjarnarra! Pala mirurru yukuny-yukunykata nyurraku. Pala wirtu kuwiyi, ngapi, yini layin pala, ngarurr-ngarurr karra manakata, marnti yananyi kuwiyi ngananyaku kanyjin-kanyjininya. Palakapali marnti yananyi Mirurru Wirtu kanyjin-kanyjininya marrnguku warlinakanu mujujakapaliku jinaku.

⁹ Tarn-tarn wantayi, kakuputulu yijalmarta jilayili Ngarrkanga. Mirurru ngarntarn-ngarntarnarra! Jintaku miranu nyurra, Ngarrkanga yijalmarta jinakatarrangu ngunarrijirringi yajarri kurlungungarra nyurrakapali.

1 John

Unknown if consultant checked.

⁵ Nyungungarra muwarr wurrarnanganyjurruku palinymilalu partanyju, nganarnalu kuwarri wurrarnayirninyurraku nyurranga: Ngarrka kurlumajirri yija yiji, yija yiji paliny ngalypakata ngarramarnti.

⁶ Ngurnipali nganyjurrulu wurralanyili, ngalypangakapali waninyanyi Ngarrkanga, kurlujartiny pukun jinanyi. Palajun jinajalu nganyjurrulu mitu wurrarnanyi, munu jinanyi Ngarrkamilija muwarrja.

⁷ Jampa waninyanyi kurlumajirri, palinykapali kurlumajirri waninyi, pikaly yiji jarruluminyi warajanga, palajunjalu palinymilalu partanyju Jiyijajimilalu pijirrilu janpa jinanganyjurrinyi wiyirrja kurlujartinyja nganyjurrulu jinaja.

⁸ Yijapa nganyjurrulu wurralanyarninyili nganyjuru kurlujartinymajirri, yija yiji mitu marnayinyarningu nganyjurrulu waljalungarra, yijalu jurtu wurrarnakanyi.

⁹ Jampa wurrarnanyili Ngarrkanga kurlujartiny jinanyi, yijakata paliny, jilkuliny palinymilija muwarrja, jurtulu jilkuliny: puru yakalkulinynganyjurrinyi kurlujartiny jinaja, janpa jilkulinynganyjurrinyi wiyirrja kurlujartinyja jinaja nganyjurrumilija.

Revelation

Unknown if consultant checked.

22

⁵ Palanga wantuliny warrukurlamajirri, Ngarrkalungarra pirrpa jilkuliny wiyirr, janyjamajirripa lampumajirri. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatarrangu wirtukapali nyampalikapali wantulupiyi ngarrakuny.

Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun

Unknown if consultant checked.

**Nyungulu mirli-mirlilu kalkurnajaninyi
muwarr marlu Payipulja. Miranu
wantuluman palarranguku, wunyjurrulu
walangkarrangu yajarnayarninyi.
Kurrngal yiji muwarr Payipulja.
Nyungungungarra mirli-mirlingi jinta
murlkurrangu wirrirniyirnijaninyi
jukurrangu muwarr. Yijapa karrulunyurru
muwarrku makunurranguku
yirrilkulunyurru Payipulja.
Original postface information**

The Nyangumarta title of this book is, “Nyungurrangu Payipulja Muwarrangu. Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun.” In English this title means, 'These are Stories From The Bible. From The Beginning They Followed Each Other In This Way'.

Nyangumarta is understood by approximately 1,000 Aborigines living in the eastern half of the Pilbara Region of Western Australia.

This book was originally printed by Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783) as a Ngaanyatjarra—English edition. The English text at the bottom of the pages was prepared by Anee Glass and Dorothy Hackett of the Ngaanyatjarra Bible Project, Alice Springs, and the equivalent Ngaanyatjarra text was then prepared in collaboration with Ngaanyatjarra speakers, and printed at the top of the pages.

Using that Ngaanyatjarra—English edition as a model, an expanded English text (not included here) was prepared by Brian and Helen Geytenbeek of Wycliffe Bible Translators. It was translated into Nyangumarta under their supervision, and the translation checked by several Nyangumarta speakers, and substituted for the Ngaanyatjarra text in this edition.

The illustrations are by Jack Finch of Mission Publications of Australia.
BIBLE OVERVIEW Inland Nyangumarta 18 Mar 1996.

1
(Title Page)

Nyungurrangu Payipulja Muwarrangu.
Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun.

These Are Stories From The Bible.
From The Beginning They Followed Each Other In This Way.

(Nyangumarta language)

2

Ngarrka walangkarranguja waninyi, (Japartupa Partanypa Pirlurr Nga-lypakata), palinyjakun.

NGARRKA:
Japartu
Partany
Pirlurr Ngalypakata

3
Ngarrkalu parlparrpa jungkapa kujungurru jini. Wiyirr jinijaninyi kujungurrungupa jungkangapa parlparrja. Palaja pirirripa mirtawa pukun jinipulinyi. Marrngu wiyirr, warrarnjarrangu ngurnarrijirrija, milpanyinyi nganyjurru wiyirr nyarraajirri.

4
Palaja pirirrilupa mirtawalu panypanyapululu Ngarrkanga.

5
Palajalu marrngurrangu wiyirr panypanyakata jarrinyiyi Ngarrkaku ngarramarnti. Kurlu jinakatarrangu jarrinyiyi.

6
Punjaja Ngarrkalu ngakarna wirtu mangkurtu marlkarri jinaku wiyirrku kurlu jinakatarranguku. Wanka jinijaninyi Nawapa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangu, palarrangujakun. Jinta ngapalu warnan kanyajaninyi.

7
Pala mangkurtuja marrngurrangu kurlujartiny ngarrany, panypanyayili yirrku Ngarrkanga. Palinyju puripi wurrarnajanaku, "Jirrja yarrayi warrarnja." Wurrarnayarningu, "Munu jirrja yankulupiyirni, wantulupiyirni nyungungu kunmu. Yarni malapiyirni wirtujina maya, wirtu warnkukapali, kankakurnu, parlparrkarti." Palajunjamarra Ngarrkalu yinyajaninyi warinypa wariny muwarr, ngakumpa jarrinyiyarningu. Palajangarra ngunarrijirri yanayi.

8
Walangkarranguja Ngarrkalu wurrarnarningu, "Ngalya jilamarnajanaku wiyirrku marrngurranguku." Palajunjalu kuwarri warajanga pirirringi wurrarnalu, yiningi ngapingi, Yayipurayamungu, "Yakalaman nyuntumili warrarn walja. Kaja yiji yankuluman, ngajarrirrangumilikarti warrarnkarti. Yananyaja jurti jilamarnangu ngajulu." Ngarrkamilija muwarrja yana. Punja waninyi palanga warrarnja warinyja.

9
Yayipurayamu marlkarri jarrinyaja (1,991 BC), palinymili karluji jamujipa janamili partanykarrangu nyirrirnikartija kurrngal jarrinyiyi. Yanayi warrarnkarti warinykarti, Yijipikarti.

Yayipurayamu
Yayijaka
Jayikapu

10
Punja palanga waninyiyi Yijipingi. Palaja Yijipijalu nyampalirrangulu wily pinapintilu warrkamu jinikinyiyijaninyi marrjalu warnkumajirriku, wirlanangulu.

11

Punjaja Ngarrkalu ngakarnajanaku Muwujuju, wanka jinaku. Muwujulu kanyajaninyi Yijipija jalakarti. Ngarrkalu wanggalju wirtulu larr pini kujungurru, partijirri kaniny pipurru yanayi, punarranga. Yajarniyijaninyi Yijipija jurljarrangulu mananya walarni jinaku. Ngarrkalu kujungurru walarni jinijanaka, wiyirr yamarnajaninyi.

12

Palaja pirranga yanayi. Kujarraja wirlarraja kajarnayi warnku-martaji wirtumartaji. Palanga Ngarrkalu 10 Muwarr Wirturrangu palinymili yinyali Muwujungu palarranguku marrnguku. Palaja pirranga partunurrangungu 40-ngi miranu jinikinyijaninyi yijalmarta jilipiyili, nganinnaninku jilipiyi palinymilija muwarrja. Palaja Muwujuju marlkarri jarrinyi. Ngarrkalu manajanaku Jajuwa nyampali.

13

Yayipurayamungu wankanga Ngarrkalu wurrarnala, “Nyuntumilirangu kurrngal wantulupiyi. Yakalapiyi nyungu warrarn. Punjaja walarni jilamarnajaninyi nyungukarti.” Yartikarra yiji Jajuwalu kanyajaninyi palakartijakun warrarnkarti.

14

Jajuwa marlkarri jarrinyaja yakarnayi Ngarrka, panypanyikinyiyili palinymilingi muwarrja. Palajalu Ngarrkalu kulijarturrangu ngakarnajaninyi wirlana wirntiji pinaku, yarrana pinakarralupiyili, yarrana jilipiyili palinymilija muwarrja.

15

Punjaja (1,050 BC) marrngurrangu panyju karrinyiyalu Ngarrkaku nyampaliku. Wurrarnikinyiya, “Marrnguku karrinyiyirni nyampaliku!” Ngarrkalu manajanaka pirirri kulijartu, yini Juul. Yarti yakarna Ngarrka, warinykurnu yana.

16

Juul marlkarri jarrinyaja (1,010 BC) Ngarrkalu mana Tayipiti, nyampali jinijanaku. Palinyja ngarlungu yiji Ngarrka, pinakarrinyikinyalu, jinikinyi Ngarrkamilija muwarrja. Ngurra jini ngapingi, tawunja, Jirujalamungu.

17

Palaja (970 BC) Jalaman, Tayipitimili partany, nyampali jarrinyijanaku. Palanga tawunja Jirujalamungu yarni marna wirtujina maya Ngarrkaku. Yamarna miji-mijilu karnukapalilu. Pala maya yini marnayi Timpul.

18

Palaja (930 — 603 BC) marlu nyampali jarrinyiyi, manayijaninyi warajapa waraja. Marrngulu yirrkulu panypanyikinyiyili Ngarrkanga. Mungkapa warnku manayijaninyi, marni pinayijaninyi miyu mangunyakapalirrangungu, palarrangu japirr marnikinyiyijaninyi, “Tuku jilkulunyurunganinyi.” Nyurra marnikinyiyijaninyi palarrangu, wurrarnikinyiya Ngarrka puru yiji.

19

Palajalu punjaja (603 — 586 BC) Ngarrkalu ngakarnajaninyi jurljarrangu ngajarri marrjalu wirlanaku. Ngartarniyijaninyi tawunarrangu wiyirr, kamparniyi pala wirtu tawun, Jirujalamu, pala Timpul Ngarrkaku pukun kamparniyi, marrngu wiyirr kanyayijaninyi kajakarti warrarnkarti, Papilunkarti.

20

Papilunja waninyaja (586 — 538 BC) kurlkarri marnikinyiyi Ngarrka. Parnpina wirrirniyijaninyi janamili miyu mangunyakapalirranggu. Palaja Ngarrkalu walarni jinijaninyi warrarnkarti waljakarti.

21

Palaja (537 — 516 BC) yarrana yarni marnayi pala tawun Jirujalamupa wupartumartajakun timpul.

22

Punjaja (6 BC) Ngarrkalu ngakarna partany walja palinymili, marrngu jarrinyaku. Ngayinyja waninyikinyi, ngurli-ngurli jarrinyi. Palinymililu pipilu, Miyirilu, partany kanya ngapingi, tawunja, Pijiliyamungu, palangarra ngurli-ngurli miral jarrinyi. Yini marna “Jiyijaji” Ngarrkamilija muwarrja.

23

Palaja (26 — 30 AD) Jiyijaji marrngu jarrinyaja yaninyikinyi miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu Ngarrkaku, wurrkujartiny ngalypa jinikinyijaninyipa. Palinyju wurrarnikinyijanaku, “Yijalmarta jilkulunyurulu Ngarrkanga, yirrkulu jilkulunyurulu palinymilija muwarrja.”

24

Palaja (30 AD) kurlukata yatilarrangu malyparr karrinyiyili, warlirniyi. Jurljarrangulu parirr kujarranykarti yarntarniyi mungkanga. Jiyijaji marlkarri jarrinyaja warinyju kawu palinymili ngalpa jini jurntingi. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu yarrana wanka jini, turlpanya marlkarrija.

25

Palaja (30 AD) 40-ngi karrpungu Jiyijaji marlumal miral jarrinyikinyi-janaku palinymiliku marrngurranguku. Palinyju wurrarnajanaku, “Ngajulu ngakalamarnanyurruku Pirlurr Ngarrkamili Ngalypakata, nyurranga kaninykurtungi wantulunyurruku. Mimalkulunyurralu palinyku.” Palaja Jiyijaji kulpanyalu kanka Ngarrkakarti.

26

Palaja (30 AD) Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpanyijanaku kaninykurtiku waninyaku yijalmarta jinakatanga. Palinyju yirrkulu kurlkapirli jilkulinyjaninyi jurtuku, jilkulupiyi Ngarrkamilija muwarrja, miranu jilkulupiyijaninyi wiyirr marrngurrangu Jiyijajiku. Ngani wurralpirtiku Jiyijajilu purlpi miranu jinijaninyi palinymilirranggu, palangarra miranu jinaku jintaku.

27

Palaja (30 AD-ja) muwarr jakul kanganyikinyiyi ngalypakata, “Marlkarri jarrinyajalu Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi. Palajalu yijalmarta jinakatarrangu kajalapiyili ngarrakuny Ngarrkanga, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi.”

28

Punja ngarranyja (30 AD-ja kuwarrikartijakun) Jiyijajingi yijalmarta jinakatarrangulu jakul kanganyi-kinyiyijanaku nyarra muwarr ngunarri-jirri, warrarn-jarrangu wiyirrja. Kuwarri nganyjurrulu pukun wurralkuluminijjanaku wiyirrja marrngurrangungu muwarr nyarra ngarrany.

29

Warajanga karrpungu Jiyijaji kulpuliny palinymilija muwarrja. Palangarra wanka jilkulinyjaninyi yijalmarta jinakatarrangu marlkarrija.

Palaja mujungungu kunmu jilkulinyjaninyi nyarrarangupa wiyirr jinta yijalmarta jinakatarrangu kuwarri wanka waninyayipa, kanka yankulupiyi palinykarti.

30

Palaja kalkulkulinyjaninyi ngarrakuny Ngarrkamilingi warrarnja.

31

Palanga palarrangu Jiyijajingi panypanyakatarrangu Ngarrkalu warnta malkulinyjaninyi. Palaja jurtu ngakalkulinyjaninyi, wantulupiyi kaninykurti wikanga wirtungu ngarramarnti.

**PINAKARRULUMAN! NYUNGU MUWARR
NYUNTUKU**

**Nyungu muwarr nyuntumili.
Tuku jilaman.**

**Tukulu parrjalaman nyuntulu
Palaja miranu jilaman wariny**

Unknown if consultant checked.

1

Munumpa: Nganurtulu jini jungkapa kujungurrupa parlparr?

Miranu jinakata: Warajalu.

2

Munumpa: Nganurtulu jini karpupa wirlarrapa panikatarrangu wiyirr?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

3

Munumpa: Nganurtulu jini mujungupa wirlyurapa ngapa?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

4

Munumpa: Nganurtulu jini kangkarupa maruntupa ngurlarn?

Miranu jinakata: Yijalu palalu warajalu.

5

Munumpa: Nganurtulu jinipulinyi walangkarrangu pirirripa mirtawa?

Miranu jinakata: Yijalu palalu nyarralu jinipulinyi. Palinyju jinijaninyi wiyirngarra yija, parlparrjapa jungkangapa kujungurrungu.

6

Munumpa: Nganurtu yini paliny?

Miranu jinakata: Paliny marlu yinijartiny. Wurrarnala pala purlpija mirtanyanga yatilja nyampalingi, ngapingi, Muwujungu, "Ngajumili yini 'Ngaju Ngarramarnti Ngajungarra'." Wariny yini "Ngarrka". Jintalu yini marnayi "Japartu Kankajirri".

7

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrkalu muwarr pini marrnguku?

Miranu jinakata: Yu. Purlpimalu muwarr palinyju yinyajanaku wiyirru. Ngalyapakata pala muwarr. Marni pini kapuralyja warnkungujirri. Yinyali nyarranga mirtanyanga yatilja, Muwujungu.

8

Munumpa: Wunyjurru? Marrngurrangulu pinakarrinyikinyiyili muwar-
rku?

Miranu jinakata: Munu. Palaku malyparr karrinyiyili, panypanyikinyiyili.

9

Munumpa: Ngani jini Ngarrkalu?

Miranu jinakata: Wurrarnajanaku, “Yijapa yirrkulu panypanyalupi-jinyurru ngajumilingi muwarrja, marlkarri jarrulunyurru.”

10

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrinyi jinta?

Miranu jinakata: Yu. Piririmartapa mirtawanyjarripa partanykarrangu marlkarri jarrinyi.

11

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrulamarna ngaju?

Miranu jinakata: Yu. Ngarrkalu wurrarnajanaku, “Yijapa pinakarrinya wirrilaman ngajumili muwarr, marlkarri jarruluman.”

12

Munumpa: Wunyjurru? Panypanyarnala palinymilingi muwarrja?

Miranu jinakata: Yu, panypanyanpili palinymilingi muwarrja, nyuntu pukun. Ngarrkalu wurrarnajanaku, “Wiyirrju kurlujartiny jinayi. Wiyir yiji ngajungu panypanyakatarrangu.”

13

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrka kulijartiny ngajuku?

Miranu jinakata: Ngarrkanga ngayinyja wiyirr marrngu. Kuli paliny marrnguku jampa kurlujartiny jinayi.

14

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri wirlalaminyi?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrkanga ngayinyja nyuntu yija yiji, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirr. Munu wirlanaku karrinyi-janaku. Palinyngarra marlkarri jarrinyinganyjurruku wiyirrku, wanka jinaku nganyjurruku.

15

Munumpa: Ngarrka munu marlkarri jarrinyaka! Wunyjurru marlkarri jarrinyinganyjurruku?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrka munu marrngukapali. Marrngu warajajartiny pirlurrjartiny palinyja kaninykurti. Ngarrka wariny. Ngarrka kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny palinyja kaninykurti.

Kujarrapa waraja pirlurr:

Japartupa Partanypa Ngalypakata Pirlurr.

Japartumili yini Japartu Kankajirri.

Partanymili yini Jiyijaji.

Wariny Pirlurr kujarra yinijartiny,

Ngalypakata Pirlurrpa Kurlumajirrikata Pirlurr.

Palarrangu kujarrapa waraja pirlurrarrangu Ngarrkanga kaninykurtingi waninyayi. Ngarrka warajajakun yiji, kujarrapa waraja pirlurrarrangu-jartiny.

Purlpimalu Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji jungkakarti nyungukarti, kawu-jartinyku jarrinyaku. Miral jarrinyi partany, wirtu jarrinyi, marrngu

jarrinyi. Pala Ngalyapakata Pirlurr milpanya, kaninykurtingi Jiyijajingi waninyili.

Palajun Ngarrka marrngu jarrinyi, palinymili ngurra jini marrngurrangu.

16

Munumpa: Wunyjurru? Jinta yinijartiny Jiyijaji?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijaji yini marlujartiny. Yinilu palinymilalu miranu jiniynganyjurrinyi palinyku.

Wariny yini "Yimanyuwil". Palalu wurraninyi, "Ngarrka Waninya Nganyjurrungu".

Wariny yini "Jiyijaji". Palalu wurraninyi, "Ngarrkalu Wanka Jininganyjurrinyi".

Marlumal yini marnayi Jiyijaji "Kurayiji". Palalu yinilu miranu jinan-ganyjurrinyi Jiyijajiku, Ngarrkalu wirrirni nyampali nganyjurruku.

17

Munumpa: Walangkarrangu Jiyijaji Ngarrkanga waninyi ngarrakuny. Nganiku Ngarrka yakarna, nyungukarti warrarnkarti milpanya marrnguku jarrinyaku?

Miranu jinakata: Yija palinyja ngayinyja nyuntu, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirr pukun. Palajunjalu marrngu jarrinyi, marlkarri jarrinyaku nyuntuku, marlkarri jarrinyijanaku wiyirru marrngurrangu. Kartuwarra marnanganyjurrinyi wanka jinaku, Ngarrkalu munu wirlalkulinynganyjurrinyi.

18

Munumpa: Ngani? Jiyijajilu kurlujartiny jini?

Miranu jinakata: Munu. Yijalu munu kurlujartiny jinama. Ngarrkamilaku muwarrku pinakarrinyikinyalu ngarramarnti.

19

Munumpa: Wurrarnajin panypanyakatarrangu Ngarrkanga marlkarri jarrulupiyi. Jiyijajilu munu panypanyala Ngarrkanga, munu kurlujartiny jinama. Palajanga nganijalu marlkarri jarrinyi?

Miranu jinakata: Munu marlkarri jarrima palinymilaku kurlujartinyku. Marlkarri jarrinyi nyuntumilaku kurlujartinyku. Marlkarri jinajalu kartuwarra marnanta nyuntu, kartuwarra marnajaninyi jinta wiyirr. Palajalu marlkarri jarrinyi.

Nyuntulu kurlujartinyju ngarlu kurlu jinin Ngarrka, pajuju pinin.

Kurlujartinyja nyuntumilija kulilu yirrirnikinyinti, wirlalamanta.

Purlpi Jiyijajilu kartuwarra marnanta.

Yijalmarta jilkulumanpili Jiyijajingi, Ngarrkalu munu wirlalamanta nyuntumilaku kurlujartinyku.

Purlpi wirlarna Jiyijajingarra nyuntumilaku kurlujartinyku, puru ngakanaku nyuntuku.

Yijalmarta jilamanpili Jiyijajingi nyuntulungarra.

Palajalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilamanta, nyuntu partany palinymili jilamanta, ngarlu ngalya wantulumangu.

Ngalyapakata Pirlurr palinymili wirrilamangu jurti jinaku ngalypaku.

Munu wirlalamanta. Munu yiji!

Wankanyu ngarramarnti jilamanta!
Marlkarri jarrinyaja yankuluman Ngarrkakarti, palinyja kajalaman ngarramarnti.

20

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji marlkarri waninyi ngarramarnti?

Miranu jinakata: Munu. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu wanka jini marlkarrija. Palaja kanka yana Japartukarti, Ngarrkakarti.

21

Munumpa: Ngarrkalu ngalya yiji jinaja ngajuku.

Kurlujartiny jinirni.

Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji kartuwarra manaku ngajuku.

Kuwarringulu munu kulilu yirrilaminyi, ngarlu ngalya wantulupiji.

Palinymili partany jininyi.

Wankanyu jininyi ngarramarnti.

Ngajungu wirrirniji palinymili Ngalypakata Pirlurr jurti jinaku ngaly-paku.

Puntajulu wunyjurru jilamarna ngajulu palinyku pikaly jinaku?

Miranu jinakata: Kuwarri Jiyijajingi yijalmarta jinaja, Kurijin yatil japirr malaman, miranu jilamanta wiyirru Ngarrkamilaku, ngapanga jilamanta. Palajunjalu jurti jilamanjaninyi wiyirr jampa kuwarringulu Jiyijaji nyuntumili nyampali, yirrkulu palinyja muwarrja jilaman.

Kuwarringulu nyuntu munu nyuntukapali, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu. Kuwarringulu nyuntu marrngukapali warinykapali, kawungu Jiyijajingarra yirru wankanyu nyuntungu. Palinymili Pirlurr Ngalypakata kaninykurtingi nyuntungu yirrkulu ngayiny nyinga malamanta ngalya-jartiny jilaman, ngayiny nyinga malamanta karrkanaku kurlu jartinyja. Yirrkulu yakurr malaman, ngalya jilaman palinymilija nyinga manaja, karrkalaman nyuntumilija. Palajun jinajalu wiyirr miranu nyuntuku, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu, kawungu nyuntungu Jiyijaji wankanyu, nyampali nyuntuku. Nyuntu kuwarringulu kurlumajirrikata waninyaku karrpurrangu karrpungu.

22

Munumpa: Wunyjurru kurlumajirrikata yirru wantulumarna?

Miranu jinakata: Karpurrangu karpungu Jayitanju yakurr malamanta warinykurnuku, palinymilingi. Yijapa marlumal kurlu jilaman. Yijapa marlumal kurlu jinaku karruluman. Karpurrangu karpungu nyuntulu wurralamanpili Ngarrkanga, "Japartukayi, kuwarri ngaju munu kurlu-jartiny jinaku karrinyarni. Kalkuluminyin nyuntulu kurlungumarra. Tuku jilaminyin."

Jayitanju yirrkulu karrinyi kurlu jinaku. Wurralamangu, "Munu pinakarrinyaku Ngarrkanga! Ngajumilingi muwarrja jilaman!" Jayitan munu nyampali nyuntuku. Nyuntuku nyampali Ngarrkangarra. Pinakarrulumanpalu Ngarrkanga nyuntulu, munu pinakarrulumanpalu Jayitanja. Yirrkulu japirr malaman Ngarrka, "Kararr jiliminyin kurlungumarra." Yirrkulu Ngarrka Ngalypakata Pirlurr kaninykurtingi nyuntungu waninyangu. Pinakarrulumanpili! Palinyjungarra kararr jilamanta kurlungumarra. Palinyju ngayiny nyinga malamanta ngalypaku, ngalya jilaman Ngarrkamilingi muwarrja.

23

Munumpa: Yijapa watarrkulu kurlujartiny jilamarna.

Yijapa junturtungu kurlu muwarr kurlkarri malamarna.

Yijapa kurlujartiny muwarr pilamarna.

Yijapa jilamarna kurlujartiny.

Palaja ngani? Wunyjurrulu jilamarna ngajulu?

Palaja ngaju Kurijin?

Miranu jinakata: Yu, yirrku Kurijin nyuntu.

Janyinju wurralamanpili Ngarrkanga, "Ngajulu kurlujartiny jinirni.

Nyuntu ngayiny kurlu jinirninti.

Paju karrinyarna.

Kurntanyja waninyarnaji.

Jiyijaji kartuwarra ngajumili. Purlpija paliny wirlarnan ngajumilinga-marra kurlujartinyjamarra. Palajalu munukurra wirlalaminyin jampa kurlu jinajaku. Yarrana jurtukartingi jilipijin."

24

Munumpa: Nganijalu Ngarrkalu pinakarrinyanyi ngaju?

Miranu jinakata: Yijalu Ngarrkalu yirrkulu pinakarrinyangu. Nyuntu palinya ngayinya. Yirrkulu nyuntulu muwarr pilamanpalu. Palakungarra karrinyi.

25

Munumpa: Nyanga yirrilamarna Ngarrka?

Miranu jinakata: Munu kuwarri jirtamarralu yirrilaman. Jiyijajilu wurrarnangu, "Yijalmarta jilipijin. Yarti nyuntu marlkarri jarrinyaja wanka jilamarnanta marlkarrija. Palaja Ngarrkanga wanka wantuluman ngarramarnti." Palaja ngalypalu yirrilaman. Wantulumanpili ngarramarnti.

26

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji kulpuliny nyungukarti?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijajilu wurrarna, "Warajanga karrpungu ngaju yarranakanu milpulumarna, janyin." Yu, janyin milpuliny, mujungungu, marrngulu wiyirrju yirrilipiyi. Kunmu jilkulinyjaninyi palinymilirrangu wiyirr, ngunarrijirrija warrarnajirri. Kunmu jinakanu kangkulinyjaninyi kankajirrikarti, Japartukarti.

27

Munumpa: Jintaku ngani?

Miranu jinakata: Ngarrkalu jinta wiyirr wikakarti wirtukarti jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. Pala wika jakarnajanaku Jayitankupa Jayitanmili mirurrurranguku wiyirrku. Parnpilkulinyjaninyi palarrangu mirurrurrangu kaninykurti palanga wikanga. Panypanyajarrangu marrngurrangu pukurl parnpilkulinyjaninyi palanga wikanga. Yija purlpi kulurnukinyiyarninyi Jayitanja, palinymilirrangu jiniyarninyi. Palajalu yaninyaku Jayitanmilikarti, waninyaku Jayitanjaku. Palangangarra kaninykurti wantulupiyi ngarramarnti, Jayitanpa palinymilirrangu palarrangu wiyirr Ngarrkanga panypanyajarrangu. Nyarra wika wirtu

munu jupuliny, kampuliny ngarramarnti. Palarrangu panypanyajarrangu yija-yiji kurluny-kurlunya wantulupiyi ngarramarntipa ngarramarnti.

28

Munumpa: Karrinyarnajanaku marrngurranguku wiyirrku kajalapiyi Ngarrkanga. Munu karrinyarnijanaku yananyaku palakarti wikakarti. Karrinyarni wurranaku marrngurranguku wiyirrku Ngarrkapa Jiyijajipa Ngalyapakata Pirlurr. Wunyjurru jilamarna?

Miranu jinakata: Ngarrkamilirrangungu marlumal kunmu jarrulupiyi pinakarrinyaku palinymilaku muwarrku, palaku "Payipul"-ku. Marlumal kunmu jarrulupiyi, nyuntu pukun, miranu jarruluman Ngarrkamilaku muwarrku.

Kunmulu ngayinyja nyurra malkulunyurru Ngarrka, wurralkulunyurulu, "Nyuntu ngalyapakata yija. Yarranijayi! Nyuntulu wanka jininnaninyi. Ngayinyja nganarnanga nyuntu yija." Palajunmartalu pikalyju nyurra malkulunyurru, kurntalkulunyurulu pukun.

Kurrngal kurluny-kurlunya waninyayi. Japirr malkulunyurru palinyju tuku jilkulinyjaninyi. Japirr malkulunyurru nganipa jilkulunyurrujanaku.

Warinyarrangu wurrkujartiny. Japirr malkulunyurru ngalyapa jilkulinyjaninyi.

Jintapa jinta yiji munumpa waninyayi Ngarrkaku. Japirr malkulunyurru marrngurrangu mankulinyjaninyi ngakalkulinyjaninyi palarranguku jintarranguku, wurralapiyijanaku paliny.

Palinymilaku muwarrku miranu jarruluman ngarramarnti. Palaku miranu jarrinyakanu, kurlkarri malaman ngarramarntilu, yijalmarta jinangulu jilaman! Wurralamanjanaku jintanga miranu jarrulupiyi Ngarrkaku. Nganipa jarrinyaja yirkulu Ngarrkanga nyurra malaman.

29

Munumpa: Yu, nyungu muwarr ngalyapakata yiji.

Ngajulu yakurr malamarna palajunmarta jinaku, nyarra muwarr wurralamarnajanaku kurrngalja pukun.
JIPI.

Bible Story readers A & B

This material has been consultant checked.

PUJUNUJALU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGARRKAKU

Warajanga karrpungu Jiyijaji palanga mayanga wirtungu kajarnakinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Timpulja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga waninyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyili warnku Ngarrkaku, wirrirkinyiyi palanga pakujingi.

Jiyijaji wangka palanga warnkupintingi pakujingi kajarnakinyi. Warnku wirrirkinyiyi, palinyju parrjarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngaljartinyju warnku wirtumarta wirrirkinyi. Palaja mirtawa kampurta pujunumarta milpanya. Palinygili pirirri purlpi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrinalu Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinygilirranguku, "Yirrinnyurru pala pujunumarta mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrinalu Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny.

Palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirrirkinyi Ngarrkaku. Palalu pujunujalu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrinalu. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku."

2

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIYIJANINYI JIYIJAJIKARTI

Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilirrangulu partanykarrangu Jiyijajikarti, japirr marnakinyiyi, "Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalya jinaku nganarnamilaku partanykarranguku."

Jiyijajimilalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jiyijaji, wurrarnajanaku palinygilirrangungu,

"Karrinyarni partanykarrangu ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu.

Pikalyju Ngarrkanga yijalmarta jiniyalu, pinakarrinyiyi muwarrku palinygilaku janalu. Yijarla muwarr wurrarnarnanyurruku, nyurralu wiyirrju jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurru Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjalu, munu Ngarrkamili jarrulunyurru."

Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jini, yampu marna, partanyja jurnturtungu kankarni parirr wirrirkinyi, japirr marna Ngarrka, "Partany nyunguku ngalya jilamanpalu."

3

JIYIJAJILU PIRIRRI KARNU WURRKUJARTINY NGALYPA JINI

Warajanga karrpungu Jiyijaji tawunja waninyi. Palanga pirirri wurrkukata, kurlu yiji karnu paliny. Yirrinni Jiyijaji, milpanyili, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna,

“Wanka jiliminyin, karnu ngaju ngalya jiliminyin. Wunyjurru nyuntulu karrinyanpa?”

Jiyijajilu jirranakanu parirr warlirni.

“Yu, karrinyarnangu ngalya jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.”

Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu. Jiyijajilu wurrarnala,

“Munu wurralamanjanaku ngalya jinirninti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamenta kawu wiyirr nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku muwarrku nyuntumilaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Muwujungu mirli-mirlingi yarntanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirrkarti, jurnpakartijakun. Palajalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyingu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri.”

Palajun wurrarnili Jiyijajilu. Palaja pirirri ngakarna yatilkarti.

Pala pirirri munu jama wanima, wurrarnakinyijanaku marrngungu. Nyarrakurnujirri muwarr jakurl kanyayijanaku,

“Jiyijajilu ngalya jinijaninyi wurrkuja!”

Palajalu kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Jiyijajiku. Kurngalju pukun japirr marnikinyiyi,

“Ngaju pukurl ngalya jilaminyinkurra?”

Palajalu Jiyijajilu tawun yakarna, pirrakarti yana kujurlku jarrinyaku, muwarr pinaku Ngarrkaku.

WUNYJURRU YIJA-YIJI WIRTU MUWARR?

4

Jinta Juwurrangu yatilarrangu warajanga jarrinyiyalu Jiyijaji ngawu manaku muwarrku, palinyju warinykurnuku muwarrku wurranaku.

Waraja pirirri jananga miranu jinakata Juwumilirranguku purlpijaku muwarrkurrangu Ngarrkajaku. Palinyju japirr marna Jiyijaji,

“Yu! Miranu jinakata, wunyjurru yija-yiji wirtu muwarr Ngarrkaja?”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu,

“Miranu nyuntu nyunguku purlpijaku muwarrku:

'Ngarrkangarra wirtu nyampali nyuntuku.

Ngarrka ngarlungu jilamanparningu ngarramarntilu, wakanyju nyuntulu ngarlungu jilamanparningu Ngarrka, ngarlulupa pirlurrjupa kurlka-pirlilu.'

Nyarrangarra wirtu yija-yiji muwarr.

Warinymarninypa muwarr nyarrakapali:

'Nyuntulu ngarlungu jinanparningu.

Palajunmarta ngarlungu jinaku marrnguku wiyirrku pukun. Ngarlungu jilamanparningu marrngu wiyirr.'

Ngarrkalu kurrngal muwarr wirrirninganyjurruku, jinta Muwujujapa jinta Ngarrkamilija muwarr pinakatarranguja. Nyuntulu jinalu nyarralujirri muwarrjujirri yijalu yirrkulu jinanjaninyi jinta wiyirr muwarr Ngarrkaja.”

5

JIYIJAJIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu wurrarnajanaku piririmartanga palinymilirrangungu,

“Yankunyi ngapanga ngunarrikarti.” Palaja yanayi tingkingi. Palanga Jiyijaji tingkingi kupalya jarrinyi yija.

Palaja wanggal wirtu yiji jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyakinyi tingkingi, winya jarrinyikinyi pala tingki. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jiyijajimili. Mintu jiniya.

“Nyampalikayi! Yija kunalkulinynganyjurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarri jarruluminyi!”

Jiyijaji kupalyaja wararr turlpanya, wurrarnapulaku, “Wangalkayi! Jupa! Janpakayi! Kaniny jarra!” Palinyjaja muwarrjaja wanggal jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun.

Jiyijajilu japirr marnajaninyi marrngurrangu palinymili, “Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jinimijinyurru?”

Ngurnjurnikinyiya yija. Wurrarnayarninyi, “Pinakarrinyipulalu wanggaljupa ngapalu. Yija nyampali paliny ngapakupa wangalku! Nganikapali nyungu Jiyijaji?”

Palaku ngurnjurnikinyiya. Wirnti karrinyikinyiyili.

6

JIJAJILU NGALYPA JINIJANINYI 10 PIRIRIMARTA

Warajanga karrpungu Jiyijaji jinangu yananyikinyi, tawunkarti wangka jarrinyi.

Palanga piririmartalu 10-ju yirrirniyi. Wurrkujartiny palarrangu, karnu jana kurlu yiji. Kajamarta wararr karrinyiyi, marrjalu kamarniyalu, “Jiyijajikayi! Nyampalikayi! Paju karrulumanganaku wurrkujartinyku. Ngalya jilamannganinyi!”

Puntaju karra marnajanaku, “Yarrayijanaku Ngarrkamilaku yatilarrangu, japirr malayijaninyi parrjalapiyinyurrinyi kawu wiyirr.”

Palinyja muwarrja yanayi. Marnti jarrinyajanga ngalya jarrinyiyi.

Warajalu pirirrilu parrjarnarninyi, kawu paliny kapuraly. Palangan-garra kulpanya, marrjalu kamarnakinyi, “Ngarrka ngalypakata!”

Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu Jiyijajingi, karra marnalu, “Yarranijayi! Nyuntu ngalya jinijin!” Nyarra kulpanyaja pirirri munu Juwu, ngajarri paliny, marrngurranguja warinyja, Jamariya ngurrara paliny.

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangunga, “Yija 10 piririmarta ngalya jarrinyiyi. Nganija warinyarrangu 9 munu kulpamiyi? Waraja nyungu, ngajarri yiji, kulpanya wurrnaku, 'Ngarrka ngalya'.”

Palaja palinyja wurrarnala, “Yijalmarta jinin Ngarrkanga ngalypaku. Palajalu ngalya jarrinyan. Wararr karruluman, ngalya yankuluman.”

7

WURRUKARRAJARTINYJU WIRTUJARTINYJU MUNU KURLKARRI MARNAMA NGARRKA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu kurrngal.

Palanga pirirrilu wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalayimili japartu purlpi marlkarri jarrinyi. Palinymili warrarn yinyangalayaku mama-jikupa. Wurralala mamajingi ngajumilingi palinyju jinta pilkulinyngalayaka pala warrarn, wurralala palinyja ngajumili yinganyaku ngajuku.”

Jiyijajilu karra marnalu, “Nganurtulu ngaju nyampali jininyi nyumpalaku? Munu ngajulu jinta pinaku warrarn nyumpalamili.”

Palaja wurrarnajanaku wiyirrku, “Pinakarrayi! Munu lirrjalju mananyaku kurrngal warnkupa wirtu wurrukarrapa nganirn-nganirn. Warnkupa wurrukarrapa kurrngaljartiny jarrinyaja nyuntu, munu ngalya jilamanta warnkulu, munu pikaly jilamanta wurrukarralu, munu wanka yiji kalkulupiyinti.” Palaja Jiyijajilu muwarr wurrarnajanaku. “Wariny pirirri warnku kurrngaljartiny. Paliny mili warrarn jinjimama yija pukun. Palinyju mayiku wilyki jungkanga wirrirni, jungkaja mayi yurntaraku marlu yiji turlpanyiyili palaku pirirriku. Wurrarnarningu, 'Ngajumili mayi kalkunupinti mayarrangu wuparturrangu, munu wiyirr mayi wirrirnakarna palarrangungu. Wunyjurru kalkulumarnaji mayi ngajumili wiyirr?’

Ngurnjurnukinyi yiji. Palaja wurrarnarningu, 'Pala kurlkapirli jarrinyirni! Yinji pilamarna maya mayi kalkunapinti wuparturrangu. Palaja wirtumarta yiji yarni malamarnajaninyi. Palarrangungu tuku kalkulumarnaji mayipa wurrukarrapa nganirn-nganirn ngajumili wiyirr. Palaja wurralamarnarninyi, “Mayi wirtujartiny yija-yiji ngaju, partunurranguku kurrngalku yiji. Kuwarrija munu warrkamu jarrulumarna. Yirkulu mayi ngananyangkulumarna, yirkulu wayin minpirnangkulumarna, pikaly waninyangkulumarna ngarramarnti.” Palajun wurrarnakinyirnanu palalu pirirrilu.

Palaja Ngarrkalu wurrarnala palanga pirirringi, 'Ngakumpa nyuntu! Nyungungungarra warrukartingi marlkarri jarruluman. Kalkurnanparninga warnkupa wurrukarra wirtu. Wunyjurru jilimanjaninyi kuwarri? Warinyju mankulinyjaninyi!’” Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, “Kurrngal marrngu nyarrakapali pirirrikapali waninyiyi. Yirkulu kakurnayi Ngarrka. Yirkulu warnkupa wurrukarrapa nganirn-nganirn kuru marnayirningu. Jamirnayijaninyi pujunurrangu mayikupa nganirn-nganirnku. Munu yinganyakata warnku Ngarrkaku. Yirkulu kalkurnayirningu. Wiyirr palajun jinajarrangu waninyayi nyarrakapali pirirrikapali. Munu pikaly jinakayi Ngarrka.”

8

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU PARTUNURRANGU 12 JARRINYAJALU KURRNGARNIKINYIJANAKU YATILKU NGARRKAMILINGI MAYANGA

Turlparrarrangu turlparranga kurrngal Juwurrangu marrngurrangu yananyikinyiyi tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti. Palakarti yananyikinyiyi kunmungu nyurra manaku Ngarrkaku. Palaku Jiyijajimili pipipa japartu yananyikinyipulu pukun.

Jiyijaji partunurrangu 12-jarrinyaja pipilupa japartulu kanyapulu paliny pukurl Jirujalamukarti.

Palanga kunmungu waninyiyi karrpurrangu karrpungu, 8 karrpungu. Palaja pipipa japartu yakarnapulu Jirujalamu janamilikartiku warrarnkartiku kulpanyaku. Jintalu pukurl kurrngalju Jirujalamu yakarnakinyiya. Jiyijaji waninyikinyi Jirujalamungu. Pipipa japartu munumpa palaku. Wurrarnakinyipulu paliny jintanga milpanyi.

Karrpungu marnti ngarrany yananyikinyipulu. Warrurl-warrurl jarrinyikinyi, pulanyju munu parrjarnamapulu Jiyijaji. Japirr marnakinyipulujaninyi jarnturrangu,

“Yirrirninyurru partany ngalayamili?”

“Munu yirrirnimiyirni.”

Partarl kanyjirnikinyipulalu.

Marntungu kulpanyapulu Jirujalamukarti palinyku kanyjinaku. Jarur-rukartingi Jirujalamungu ngurranga jarrinyipulu. Warinymaljanga kanyjirnikinyipulalu. Yartikarra yirrirnipulu Ngarrkamilingi Wirtungu Mayanga, Timpulja, palanga yirrirnipulu. Jiyijaji miranu jinakatarrangungu kajarnakinyi palanga, pinakarrinyikinyijaninyi, japirr marnakiny-ijaninyi Ngarrkaku.

Palarrangu miranu jinakata ngurnjurnikinyiyalu. Wurrarnakinyi-yarningu, "Payi! Nyungu murrurru miranu yiji Ngarrkamilaku muwarrku! Punulkujakun paliny. Wunyjurru palajun miranu jarrinyi?"

Jiyijaji yirrinaja wurlka jarrinyipulu palinymili pipipa japartu. Pipilu karra marnalu, "Partany! Nyuntumili japartupa ngaju ngarlu kurlu jarrinyalayinga. Yijalu kanyjirnalayinga ngunarrijirri. Nganija nyungungu waninyikinyin?"

Jiyijajilu karra marnapulaku, "Nganijalu kanyjirnikinyijinyumpulu? Munu miranu wanimanyumpulu ngajuku, ngaju yiji waninyaku ngajumilingi Japartumilingi mayanga? Nganija munumpa nyumpulu nyungungungarra kanyjilipijinyumpulu?"

Ngurnjurnukinyipulu, munumpa waninyipulu palinymilaku muwarrku.

Palaja kulpanyiyi janamili warrarnkarti, ngurrakarti janamilikarti, Najirijingi. Jiyijajilu yirrkulu pinakarrinyikinyipulaku.

Pipilu palinymilalu kurkarki marnakinyi Jiyijajimili muwarrarrangu.

Jiyijaji wirtu jarrinyikinyipa miranu jarrinyikinyi, kurkanga kalkurnukinyi. Ngarrka pikaly jini, marrngurrangu wiyirr pukurl marru marnayi.

9

BSOC-B2 Yini nyunguku muwarrku: JURN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAKALKULINY JIYIJAJI

Purlpi yiji Ngarrka muwarr pinalu pirirriku, yini paliny Yayijaiya. Palinyja wurrarnala Ngarrkalu,

"Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku. Wariny pirirri walangkarr ngakalamarnalu pala nyampalingi, muwarrjartiny janaku. Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga. Palinyju muwarr pilkulinyjanaku,

'Nganyjurrumili nyampali milpuliny.

Yarni malayalu jurtu ruwurtu."

Palajun Ngarrka muwarr pinalu Yayijayaku.

Palalu Yayijaiyalu yarntarnajanaku muwarr mirli-mirlingi.

Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny Journ. Wur-rupirrayi kamalja mampu palinymili. Karnulu kunyi pinapintilu nyikarra kunymarnakinyarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narngurla.

Kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Journku. Warrarnja Jutiyaja milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jirujalamuja.

Wurrarnakinyijanaku,

"Nyurralu panypanyikinyinyurru Ngarrkanga. Kurntany jarrayi. Kur-lujartiny jinikinyinyurru. Yakalayi. Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi. Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurru, ngarlu ngalya jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyur-rinyi."

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Journju.

Jurnmili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga,

“Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanyja waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu.”

Palajunmarta wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga. Palaja Jurnju ngapanga jinijaninyi pijungu, ngapingi, Jurtanja.

Jurnju wurrarnakinyijanaku,

“Kuwarrimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtungarra. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku. Ngajulu puru ngapanga jinarninyurrinyi. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr.”

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Jurnju.

Palaja Jiyijaji milpanyili Jurnkarti tawunja Najarijija, warrarnja Kaliliyija. Palanga Jurnju ngapanga jini Jiyijaji palanga pijungu Jurtanja.

Jiyijaji ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Palanga parlparr laarr jini Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jiyijajikarti kurlukukupali, palinyja kajarnala.

Kankajirrija Ngarrkalu muwarr pinalu Jiyijajiku,

“Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalya jarrinyarnangu.”

10

BSOC-B3 Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JIYIJAJI PANYPANYAKU NGARRKANGA

Ngarrkalu Pirlurrju ngakarna Jiyijaji pirrakarti, Mirurrulu Wirtulu yakurr manaku palinyku.

Palanga Jiyijaji mayimajirri waninyikinyi. Karrpurrangungupa warukartingi 40-ngi munu nganama mayi. Palaja janparr karrinyi. Palanga pala mirurru wirtu milpanyili, Jayitan milpanyili. Karra marnalu mirururu, “Nyuntu wurrarnanpurninyi yija Ngarrkamili Partany. Wurrala warnkurrangungu mayi jarrulupiyi.” Palajunju yakurr marna.

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Mayilu puru wanka kalkuninyi kawujakun. Marrngurrangulu pinakarrinyaku Ngarrkamili muwarrku wiyirru.”

Palaja Jayitanju kanya tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti, maya Ngarrkamilikarti wirtukarti. Palanga kankajirringi wararr karrinyipulu.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Nyuntu wurrarnanpurninyi yija Ngarrkamili Partany. Nyunguja wapakalaman jungkakarti. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Ngarrkalu wurralkulinyjanaku yayinyjilji palinymilingi tukulu nyuntuku kanganyaku. Warlilipiyinti parirru, tuku kalkulupiyinti warnkungumarra, munu warnkulu jina wirrkalamanta.' Palajalu wapakala. Ngarrkalu wanka kalkurnanti.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi wariny muwarr waninyi, 'Marrngurrangulu munu yakurr manaku Ngarrka, janamili nyampali paliny.”

Palaja Jayitanju kanya warnku wirtukarti, kanka kanka kanka yiji pala. Kankajirringulu jurti jinili wurrarnarrangu ngunarrikurnujirri, jurti jinili tawunarrangu wiyirr pukun.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Ngajuku murtingi jurldpu-jurldpu jarrulupijin, wurralaman ngajurti nyampali wirtu nyuntuku. Palajalu jilamarnanta nyampali ngurnungurranguku tawunarrangukupa marrnguku wiyirruku.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu murtingi jurldpu-jurldpu jar-rulumarnangu, munu wurralamarna nyuntu nyampali. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Marrngurrangu Ngarrkakujakun murtingi jurldpu-jurldpu jarrulupiyi. Ngarrkakungarra pinakarrinyaku.' Palangarra muwarr Ngarrkaja. Palajalu munu murtingi jurldpu-jurldpu jarrulumarnangu, Jayitan. Yarra!”

Palaja mirurru yana, palaja Ngarrkalu ngakarnajaninyi yayinyjilarrangu palinyku tuku kalkunaku.

11

BSOC-B4Y ini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU WURRARNAJANAKU JANPAMALU MANANYAKATANGA, “YAJALAMINYINYURRU”

Warajanga karrpungu Jiyijaji ngapamartaji Yintangga Kaliliyngi wararr karrinyikinyi.

Kurrngal milpanyiyili, miranu jinikinyijaninyi Ngarrkamiliku muwar-ruku. Ngurrku marnakinyiyarninyi palinyku pinakarrinyaku.

Parrjarn-parrjarna, yirrirnipulinyi tingkijirri ngapanga milyanga. Janpamalu mananyakata purldpi katukarnayi, janpa jinikinyiyi parru-parrurrangu.

Jiyijaji karntinyi warajanga tingkingi, Jayimanmilingi. Wurrarnala Jayimanja, “Tingki jujiliji janpangamarta.” Palanga kajaninyi tingkingi, miranu jinikinyijaninyi tingkingulu.

Miranu jinajaninyi jipi, wurrarnala Jayimanja, “Kawa tingki yintakarti, parru-parrurrangu ngapanga wirriliyi janpamaluku.”

Jayimanju karra marnalu, “Nyampali, kakarrara partarl warrkamu jarrinyiyirni, munu warajapa manamiyirni janpamalu. Nyuntumilijalu muwarrjalu parru-parrurrangu wirrilipiyirni.”

Palaja kanyayi tingki yintakarti, Jayimanjupa jintalu janpanga wirrirniyi parru-parrurrangu. Janpamalu kurrngal yiji manayi, parru-parrurrangu jipi larr kangamiyi.

Parirruju muwarr piniyipulaku warinyja tingkingi milpanyaku, Jayimikupa Jurnku, Jipitimilaku partanykujirri. Palaja tingkingi kujarranga winya jinikinyiyi janpamalu. Kurrngal yiji janpamalu, purtuly, ngapalu tingkijirri jipi kunamapulinyi.

Palarrangulu janpamalu mananyakatalu yirrirniyijaninyi janpamalu kurrngal yija-yiji. Wurlkakata yiji jarrinyiyi.

Jayiman murtingi jurldpu-jurldpu jarrinyili Jiyijajingi. Wurrarnala, “Nyampali, ngaju kurlujartiny. Yarrajal!”

Jiyijajilu karra marnalu, “Munu wirnti jarranpili. Purldpi mananyakiny-injaninyi janpamalurrangu. Kuwarri yirrkulu muwarrju mankuluman-janinyi marrngurrangu Ngarrkaku.”

Palaja purrirniyipulinyi ngapaja tingkijirri, jungkanga murrulungu yakarniyi tingkipa parru-parrurrangu, yanayili Jiyijajingi.

12

BSOC-B5 Yini nyunguku muwarrku: WILYKIKU

Marrngu yirrku milpanyikinyiyalu Jiyijajiku warinyarranguja tawunja. Kurrngal yija-yiji kunmu jarrinyaja Jiyijajilu wurrarnajanaku muwarr nyungu.

“Pinakarrulunyurru! Pirirri yana wilykiku wirrpa parnpinaku palinymilingi warrarnja, mayi yurntaraku jarrulupiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili jukurtingi parnpinaja. Marrngulu jinalu jurrkarnakinyiyi, wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Jinta wilyki pungkanyiyili warnkumarramarranga. Palanga ngapama-jirri. Turlpanyaja, jampa tikirl jarrinyiyi.

Jinta wilyki pungkanyiyili jantaranga. Jantarapa wilyki turlpanyapulu warajanga, jantara wirtu jarrinyiyi walangkarrangu wilykingi, yamarnay-ijaninyi, kiyi marnayijaninyi jantalaru, wilyki munu jarrinyiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili ngalypanga jungkanga. Turlpanyiyi ngalypan yiji, wirtu jarrinyiyi yija, mayi marlu yija-yiji jarrinyiyili nyarraku piririku.

Pinakarrayi kurlkapirlilu!”

Palaja palinymilirrangu marrngulu japirr marnayi Jiyijaji, “Nganiku pala muwarr wurrarnan? Ngani palalu muwarrju wurrarnanganaku?”

Karra marnajanaku, “Purlpi wiyirr ngakumpa waninyikinyiyi Ngar-rkamili jarrinyaku marrngu, palinyja muwarrja jinaku. Kuwarri nyurra pirnti pilamarnanyurrinyi, ngalypan miranu jarrulunyurru palinymiliku muwarrku. Jintalu marrngulu partarl pinakarrulupiyalu Ngarrkaku. Yirrkulu parrjarniyi, munu yirrirkakayi, yirrkulu pinakarrinyiyi, munu miranu jarrinyakayi. Palajalu nyungukapalirranggu muwarrarrangu wur-rarnarnajanaku. Pirnti pinirnijaninyi muwarrju nyungukapalilu.

Nyarra muwarr yimpilamarnanyurraku.

Nyarra wilyki Ngarrkamilikapali muwarrkapali. Palarrangu warinyapa wariny jungkarrangu marrngukapali warinyapa warinykapali.

Jinta wilyki pungkanyiyi jukurtingi. Wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palarrangu wirru-jartinyju kurlkarri malkulunyurrinyi mirurruku. Palalu jukurtilu kurlka-rrri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Mirur-rulu jakurlilkulinyjaninyi kakulupiyi pala muwarr. Pala muwarr munu jarrulinyjanaku. Palajalu munu yijalmarta jilipiyili Ngarrkanga, munu jilipiyi muwarrja Ngarrkaja.

Jinta wilyki pungkanyiyi warnkumarramarranga. Turlpanyaja tikirl jarrinyiyi, munu mayi karrimiyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu warnkumarra-marralu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr pikalyju. Jampa ngarrany yijalmarta jilipiyili. Palaja jintalu kararr jilkulinyjanaku. Palaja warinykurnu jarrulupiyi, munu Ngarrka yajalapiyi, munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi jantaranga. Jantalaru kiyi marnayijaninyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu jantalaru kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Yir-rku karrulupiyi pikaly jarrinyaku. Nganirn-nganirn yirrkulu kurlkanga jilkulinyjaninyi warnkupa mayipa wurrukara. Palaja jampa munu jar-rulupiyalu Ngarrkaku pinakarrinyaku. Munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi ngalypanga jungkanga. Mayi karrinyiyili marlu yiji.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu ngalypalu jungkalu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr, ngalypalu kalkulupiyi, yirrkulu nyarraja muwarrja jilipiyi, Ngarrka pikaly jilipiyi ngarramarnti.”

13

WURRKUJA NYUNGU JIYIJAJILU NGALYPA JINI

Jiyijaji kulpanya tawunkarti, ngapikarti, Kaparnawumukarti. Wurrarnakinyiyarninyi, “Jiyijaji kulpanya!” Kurrngal mayakarti palinymilikarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Wurrarnakinyijanaku palinyju Ngarrka.

Marrngurrangu palanga mayanga kurrngal waninyikinyiyi, jinta kurrngal jalakartingi ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi, pinakarrinyikinyiyalu.

Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrkujartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jiyijajikarti palinyju ngalypa jilkuliny. Partarl ngalpanyiyi, kurrngal waninyikinyiyi yiji.

Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirli jiniyi Jiyijajimartaji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jiniyi ngurrinyja, Jiyijajingi walangkarr.

Karra marnarningu Jiyijajilu, “Yijalmarta jinijiya wurrkujartiny ngalypa jilamarna.” Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja, “Nyuntulu puripi panypanyakinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalypa wantulumarnangu.”

Mayanga palanga kajarnakinyiyi Juwumili miranu jinakatarrangu kujarrapa waraja. Kurlkarri marnakinyiyarninyi, “Munu palajun muwarr pinaku. Mitukata paliny. Ngarrkajakurl palajun muwarr pinaku. Ngarrkakapali Jiyijajilu jinarninyi!”

Janaku miranu Jiyijaji, palajun kurlkarri marnakinyiya janalu. Japirr marnajaninyi, “Nganijalu nyurralu yimpirninyinyurru ngaju palajunju?”

Wurrarnarnalu nyungungu pirirringi, 'Nyuntulu puripi panypanyakinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu.'

Nyurralu wurrarnanyurru palajun munu wurrarnaku ngajulu. Wunyjurru muwarr pilamarnalu wurrkujartinyku? Yijapa wurralamarnalu, 'Wararr jarruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman'. Palinyja palajun wurrarnaku ngajulu?

Yu! Kuwarringarra ngalypa jilamarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra, 'Marrngu kurlujartinyja munu wirlalamanjaninyi, ngalypa wantulumanjanaku.’”

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jiyijajilu, “Wararr jarruluman, ngurriny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman.”

Palangangarra wararr jarrinyi pala pirirri, ngurriny mana, jalakarti yana pipurru.

Yananya kawanaja wiyirrju parrjarnakinyiya. Wurrarnakinyiya, “Ngalypa jini! Kuwarrjakun! Munu nyungu yirrirniminyi!”

Nyurra marnakinyiyi Ngarrka. Ngarrkaku muwarr pinikinyiyalu, “Yarranijayi. Yija-yiji nyuntu ngalypa!”

14

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU MAYI WIRTU JINI JANAKA 5,000-KU MARRNGURRANGUKU

Kurrngalju marrngulu yirrirnikinyiyi Jiyijajilu wurrkujartinyarrangu ngalya jinijaninyi. Palajalu karrpurrangu karrpungu yajarnikinyiyi.

Warajanga karrpungu Jiyijaji warnkungu karntinyi. Palanga kajarna, marrngurrangu palinymili kajarniyili. Kajanakanu yirrirnijaninyi marrngurrangu kurrngal yiji milpanyiyalu.

Wurrarnarningu, "Marrngurrangu nyungu janparr. Ngajulu mayi yungkulumarnajaninyi." Miranu paliny wunyjurrulu mayi yungkulinyjaninyi. Munu wurrarnamajanaku palinymilirrangu. Yakurr marna waraja, yini Pilipi. "Wunyjurrulu mayi mankuluminyijanaku kurrngalku nyungurrangu?"

Pilipilu puntaju karra marnalu, "Martumpirri mananyakanyi palamaranguku! Warnku nyungu yangu kalkurnanyi. 1,000 tala kalkurnuminyi, mayi wupartumarta mananyakanyijanaku palamarrangu kurrngalku!"

Yanturulu, Jayimanmilalu marrkalu, wurrarnala Jiyijajingi, "Partany nyungu kalkuninyi 5 martumpirri wuparturrangupa janpamalujirri wupartujirri. Mayipirrayi nyungu wupartu yiji, munukapali yiji. Wunyjurrulu ngarri yungkuluminyijaninyi marrngu kurrngal?"

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangu, "Wurraliyijanaku kajalapiyi." Palanga warrulymarramarra. Warrulyjangarra kajarniyi nyirrirnipa walangkarr. Marrngu munu wupartumarta, 5000 piririmarta.

Jiyijajilu martumpirri mana. Ngarrkanga wurrarnala, "Nyuntulu nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi. Nyuntu ngalypakata!" Palaja piriringi palinymilingi wurrarna-janaku, "Mayi yuwayijaninyi kajarnayipa." Palajun janpamalujirri pukurl yinyajanaku. Palanga wiyirru nganayi mayi marlkaku. Palaja palinymilirrangu wurrarnajanaku, "Jinta mujupa tukulu yangaliyijaninyi, munu yakanaku."

Palinyja muwarrja palarrangu mujurrangu manayijaninyi, 12 martuwaranga winya jiniyi.

Jipi ngananyajalu marrngulu wurrarnikinyayarninyi, "Jiyijajilu mayi wupartuja wirtu jini, ngungku wiyirr ngananyi nganyjurrulu kurrngalju. Palinyngarra milpanya Ngarrkaja, yartikarra Ngarrkalu ngakarnanganyjurruku."

Jiyijaji miranu janaku, jakurlinaku karrinyayi paliny janamiliku nyampaliku jinaku. Palajalu yakarnajaninyi palinyju, yana kujurl paliny warnkumarramarrakarti.

15

Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU KANGANYIKINYI PARTANY WARINYKURNU. JIYIJAJILU NGALYPA JINI.

Jiyijaji warinyja wurrarnja kulpanya piririmartakarti palinymilikarti.

Kurrngalja partijirri kaniny waninyikinyiyi. Juwumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa pinijianinyi Jiyijajimilirrangu. Palaja marrngurrangulu yirrirniyi Jiyijaji, purrpi mirti jarrinyiyili. "Yarranijayi! Milpanyan!"

Jiyijajilu japirr marnajaninyi, "Nganijalu jalypa pininyurrujaninyi?" Warajalu pirirrilu karra marnalu, "Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurrulu, munu muwarr pinaka. Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purl-purlpukarra marnala, rirra pajirnarinyi, kawu kararr yiji jarrinyi.

Palajalu kanyarnangu nyuntuku, ngalya jilaman nyuntulu. Nyuntumilirrangungu japirr marnarnajaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarnayi.”

Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Nyurralu yija munu yijalmarta jiniminyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurrurti? Yirrkuku mitu yakanakatarrangu nyurra. Ngajukarti partany kangkulupijinyurru.”

Kanyayili. Jampa Jiyijaji yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jini.

Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warrkirkinyili.

Jiyijajilu japirr marna japartu partanymili, “Nyanga palajun jarrinyi?” Karra marnalu, “Partanyja. Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikan-gapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karrulumannganaku. Yijapa ngalya jilaman.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Yu, palinyku ngalya jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, 'Yijapa ngalya jilaman'? Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku.”

Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, “Yijalmarta jinarnili Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku.” Palaja Jiyijajilu wurrarnili minyirru mirurrungu, “Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jinin, muwarrku jama jinin. Yakala! Jalakarti yarra! Munu yarrana paliny kangkuluman!”

Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jinikinyi jungkanga, palaja yakarna, yana ngarramarnti.

Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, “Marlkarri yija paliny.”

Parirrja Jiyijajilu kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalya paliny.

16

BSOC-B9 Yini nyunguku muwarrku: PIRIRRI MUNU PAJU KARRIMALU YALPUKU PALINYMILAKU

Warajanga karrpungu Piyitalu japirr marna Jiyijaji, “Nyampali, yijapa marrngulu marlumal ngajuku yirrkuku kurlu jilipiji. Wunyjurrumal ngajulu puru ngakalamarna paliny? Wunyjurrumal kakunaku palinyku pala jinaji? Paju karrulumarnalu 7-mal?”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Puru ngakalaman paliny 7-mal, yu, 77-mal pukun. Yirrkuku puru ngakalaman paliny.

Muwarr wurralamarnangu. Nyunguja muwarrja miranu jarruluman Ngarrkaku. Palinyju yirrkuku nyuntu puru ngakarnanti. Palajun nyuntulurla puru ngakalamanjaninyi jinta.

Kuwarri muwarr wurralamarnangu pirirriku, wirtuku nyampaliku. Paliny kurrngal warrkamu jinakatarrangujartiny. Purlpi warnku yinganyikinyijanaku jampa yinganya kulpanyaku.

Warajanga karrpungu wurrarnajanaku, 'Kulpanya jilipijinyurru warnku ngajumili yinganyaja!'

Waraja warrkamu jinakata milpanyili nyampalikarti. Palalu pirir-rilu kulpanya jinaku warnkuku wirtuku yiji, milyin tala. Wupartu kalkurnikinyi palinyju. Partarl yiji yinganyaka milyin tala!

Nyampalilu wurrarnajanaku kunymanakatanga, 'Kawayijaninyi nyungu pirirrimili mirtawapa partanykarrangupa wurrukarra, paliny pukurl, jalamu jiliyijaninyi warnkuku, warnkurrangu pala yungkulupijinyurru ngajungu!'

Pinakarrinyaja muwarr nyampalimili pala warrkamu jinakata murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, 'Nyampalikayi, munu warnkuku yungkuluminyin janaku! Mimalapijin! Warnku wiyirr yiji yungkulumarnanta!'

Nyampali paju karrinyalu. 'Puru ngakarnarninta. Munu nganipa yungkuluminyin.'

Pala warrkamu jinakata yana. Yananyakanu wariny marrngu yir-rirni, yalpu palinyku. Purlpi warnku wupartu yinyala jampa palanga yalpurninyja. Purppi yanalu yalpurninykarti, warlirni ngalyingulu. Wurrarnala, 'Purlpi yinyarnangu warnku. Kuwarringarra kulpanya jiliji, warnku ngajumili yuwaji!'

Pala yalpurniny murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, 'Mimalaji! Yarti yungkulumarnanta!'

Nyungulu marrngulu pajuwayilu wurrarnala, 'Munu mimalamarnangu. Jinmurntungu wirrilamarnanta. Warnku ngajumili ngajuku yinganyaja milpuluman jinmurntuja.' Pipurrulu jinmurntungu wirrirni.

Jintalu nyampalimilalu warrkamu jinakatarrangulu parrjarnakinyiyipulinyi. Ngarlu kurlu jarrinyiyili. Nyampalikarti yanayi, wurrarniyili. Pala nyampali kuli jarrinyi yija. Wurrarnajanaku, 'Pala marrngu kanganyaja yuwayi ngajungu!'

Kanyayili. Nyampalilu wurrarnala, 'Kurlukata yiji nyuntu! Munu yinganyakanyin warnku ngajumili, milyin tala. Ngarlu japirr marnanyin ngaju paju karrinyaku nyuntuku. Paju karrinyarnangu, puru ngakarnarninta, wurrarnarninga, "Munu nganipa yungkuluminyin ngaju." Palajun jinamanpalu yalpu. Nyuntupangarra paju karrimanpalu, puru ngakar-naman pala yalpu nyuntumili.

Kuwarri jinmurntukarti ngakalamarnanta nyuntu. Palanga wantuluman ngarramarnti. Kulpanya yungkuluminyin ngajumili milyin tala. Palaja jinmurntuja milpuluman.' Wirriyalu ngakarna jinmurntukarti."

Palaja Jiyijajilu wurrarnala Piyitanga, "Nganipa kurlu jilamangu marrngulu, munu kuli jarrulumanpalu, puru ngakalaman. Munu palajun jilaman nyuntulu, ngajumili Japartu kankajirringi kuli wantulumanga ngarramarnti nyuntuku, munu puru ngakalamanta nyuntu."

17

BSOC-B10 Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU JALI PINI TANGKI JIRUJALAMUKARTI

Jirujalamukarti wangka jarrinyiyi, warnkungu wirtungu karntinyiyi, yini Warnku Wulipijartiny. Warnkungu palanga kujarra tawunjirri, yini wariny Pajapayiji, wariny yini Pajani.

Palanga Jiyijajilu kujarra ngakarnapulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. Karra marnapulaku, "Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa milpanyakanu, tangki yirrikulunyumpulu, wangalangu, kunymanaja palanga. Munu jarntu jinimiya pala. Ruwupu yinyji pilkulunyumpulu mungkaja, tangki yakujani kangkulunyumpulu.

Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, 'Nganijalu pala jininyumpulu?', karra malkulunyumpulalu, 'Nyampalingarra nyunguku

karrinyi. Jampangarra kulpanya ngakalkuliny.'" Palajun wurrarnapulaku Jiyijajilu.

Palaja yanapulu, tawunja wangalangu tangki yirrirnipulu, mayamartaji, kunymanaja jalanga mayanga jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinyji pinapulu. Jinta wararr karrinyikinyiyi. Japirr marnayipulinyi, "Nganijalu pala ruwupu yinyji pininyumpulu?" Puntaju karra marnapulu muwarr-jalu Jiyijajimilijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

Jiyijajikarti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili pirntilji tangkingi wirrirniyi jali pinaku Jiyijajiku. Karntinyili Jiyijaji.

Kurrngalju janamili ngurrinyarrangu jirrirniyalu ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumar-tijingi, wirrirnayijaninyi parrka pukurl ruwurtungu.

Karrinyiyalu wirtu jinaku nyampali Jiyijajiku, kingi jinaku janamili. Palajalu palajun jiniyalu.

Jiyijajilu jali pinikinyi tangki, jinta jinangu yaninyikinyiyi nyirrirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnakinyiyi,

"Ngarrka ngalya yiji! Palinyja purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, kingi jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinynganyjurruku kingi ngalypakata, palakapali purlpijakapali nyampalikapali, Kingi Tayipitikapali. Kalkulkulinynganyjurrinyi ngalya ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija-yiji." Palajunmarta wurrar-nakinyiyi marrjalu.

Drunkeness being a bad thing

Unknown if this section is consultant checked.

Genesis 9:20-21

Nawalu mayiku kalkurnikinyi kurayipi mungkarrangu. Jintalu palajunmarta munu jinamiyi. Yarti minpirni wupartu wayin, yawurr jarrinyi, wurru yinji pirnarninga, karta karrinyi palinymilingi kalikungu kurta. [Walangkarrangu kurta waninyaku ngalya waninyikinyi. Yatamulupa Yiyipilu kurlujartiny jirnipulu, palajalungarra kurta waninyaku kurntany yiji, kurlujartinyju marru manangamarra. Ngarrkalungarra wurru jinipulaku palakujirri. (Genesis 3:7,21)]

Genesis 19:30-38

[Lartamili kurntaljujirri yawurr jirnipulu paliny karta karrinyaku palinyja. Palajun ngarlungka jarrinyipulu pulanymilija japartumurninyja. Murrkangunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Muwapu. Nyirtingunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Pinami. Yarti punjamartaja Muwapumilipa Pinamimilirrangu marrngurrangu yija yukuny pinakatarrangu jarrinyiyijanaku Ngarrkamilirranguku marrngurranguku.]

Deuteronomy 21:18-21

Ngurnipali pirirrimili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata. Munu pinakarrinyakata pipi japartuku, jampa wirlarnayi yirrkulu munu pinakarrinyaka. Palinymili pipi japartulu kangkulinyapulujanaku nyampalirrangukarti janamilingi tawunja. Pulanyju wurralkulinyapulujanaku, "Nyungu ngalayamili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata, munu pinakarrinyaka ngalayaku. Warnku wiyirr jininyipa yawurrkata paliny." Palaja marrngurrangulu palanga tawunja malyalapiyi warnkujartinyju marlkarrikartijakun. Yakujunjangarra kurnta jilkulunyurrujaninyi jinta nyarra kurlujartiny jinangamarra. Wiyirrju pinakarrinyajalu wirnti karrulupiyi palajunmarta jinaku pala pujamumurninyjukapali.

Proverbs 20:1

Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngakumpakata. Ngawu yiji yawurr jarrinyaku.

Proverbs 23:19-21

Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurlkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrjalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunurrangu jinayarninyi.

Proverbs 23:29-35

Ngarnurtu ngarlu kurly yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinypa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurrku jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu

yija wurrku jarruluman. Nyuntulu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali. Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninnyipa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangalja ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, "Wirlarninyiyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyiyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?"

Isaiah 5:11-12

Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrku minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurlkarri marnakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, "Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrjalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku."

Romans 13:13

Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalya wiyirrju yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurla jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

1 Corinthians 5:11

...Jintalu marrngurrangulu wurrarnayarninyi Kurijin, kurlujartiny ngarany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lirrjalkatarrangu, ngurnipali ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakapalirrangu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

1 Corinthians 6:9-11

Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakapalirrangu, jinta karta karrinyayijanaku warinymilingi nyupajingi, jintalu piririmartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirrjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngulyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikinyinyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kurayijilupa Pirlurrju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi ngaly-panga Ngarrkanga.

Galatians 5:21

...yawurr jarrinyayi, yawurrja ngawu jarrinyayi, nganin-nganinarrangupa jinayi.

Ephesians 5:18

Munu yawurr jarrinyaku wayinjartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyurrarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

1 Timothy 3:2-3

Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

Titus 1:7

...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurrakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurrkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

1 Peter 4:3

Kuwarringulu marlkarrikartijaku yirrkulu nyurralu jilkulunyurru Ngarrkamilija muwarrja, munu marrngumilija muwarrja, munu nyurramilija ngampankataja pirlurrja. Munumparrangu Ngarrkaku, yirrkku karrinyayi kurlujartinyku warinypa warinyku jinaku. Purlpilu yijalmarta jinawayilu nyurralu pukun kurlujartiny jinikinyinyurru, janalukapalingarra. Nyurra kurntanymajirrikata kurla-kurlakatarrangu waninyikinyinyurru, karikatarrangu, wayin minpirnikinyinyurru mayi ngananyikinyinyurru marlkaku yiji, palaja yikarnikinyinyurrarninyi. Ngarluja nyurra marnikinyinyurrujaninyi jinkanaja marnijartiny mangun-yarrangukapali. Yakujunmarta yija-yiji kurlujartiny!